

CODURI VIZUALE

Evreii din București
1881-1941

Redactor: Andreea-Maria OLARU
Corector: Virginia VALASUTEANU
Indici: Dan-Constantin PINTILIE
Tehnoredactare computerizată: SC RCR Print SRL, Flori STOIAN

Coperta: Stan DONE
Prezentare artistică: Stan DONE, Ghe. CHIRU

© Anca Ciuciu – Coduri vizuale. Evreii din București (1881-1941)
© Editura Hasefer a F.C.E.R.
Tel./fax: 004.021.308.62.08
e-mail: hasefer@hasefer.ro
Pentru comenzi: difuzare@hasefer.ro
www.hasefer.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIUCIU, ANCA

Coduri vizuale : evreii din București (1881-1941) / Anca-Aurelia
Ciuciu. - București : Hasefer, 2013
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-630-280-0

323.1(=411.16)(498 Buc.)”1881/1941”
94(=411.16)(498 Buc.)”1881/1941”

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

ANCA-AURELIA CIUCIU

CODURI VIZUALE

Evreii din București
1881-1941

Editura HASEFER

Carte editată cu sprijinul Departamentului pentru Relații Interetnice

Învățându-ne un nou cod vizual, fotografiile modifică și măresc noțiunile noastre despre ceea ce este important de privit și ceea ce avem dreptul să observăm. Ele au o gramatică și, mai important, o etică a privirii. Cel mai mare rezultat al întreprinderii fotografice este să ne dea sentimentul că putem deține lumea în interiorul nostru – ca pe o antologie de imagini.

Sontag Susan, *On photography*

CUPRINS

<i>Argument</i>	9
<i>Introducere</i>	12
ARTĂ ȘI PRESTIGIU SOCIAL	
Un nou mod de a vedea.....	20
Imaginea ca document.....	31
VALOAREA SENTIMENTALĂ A FOTOGRAFIEI DE FAMILIE	
„Papirene Kinder“ – umbrele celor care au plecat.....	46
Fotografii de mahala/cartier.....	60
Vechii fotografi.....	83
Sigle și adrese de fotografi evrei.....	88
IMAGINEA ÎN PRESA SCRISĂ	
Stereotip prin imagine: evreul ca negustor de haine vechi.....	100
Publicitate și comerț evreiesc (1925).....	113
Arheologie ocupațională. Selecție pe baza <i>Anuarului</i> „Socec“ al <i>României Mari</i> din 1925.....	126
Reportajul interbelic. Bucureștiul evreiesc văzut de F. Brunea-Fox și Iosif Berman (1929/1930-1939).....	196
VIOLENȚA IMAGINII	
Imaginile pogromului din București (21-23 ianuarie 1941).....	214
Concluzii.....	239
Anexă	
Ancheta patronilor evrei cu angajați români, 1937.....	243
Indici de nume.....	254
Bibliografie.....	265
Sursele imaginilor.....	277

Argument

Descoperirea acestei teme de cercetare a venit gradual, începând din 1997, odată cu documentarea pentru un atelier despre reamenajarea Dâmboviței și istoricul mahalalei Popescului (zona Unirii), desfășurat la Facultatea de Arhitectură din București. Lipsa de surse documentare m-a incitat și a dus la alegerea temei lucrării de licență: „Cartierele evreiești din București (1866-1914)“, susținută la Facultatea de Istorie a Universității din București, în anul 2000, sub îndrumarea prof. univ. dr. Mihai-Sorin Rădulescu. O parte din această lucrare și cercetări ulterioare au fost publicate în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România“, „Studia Hebraica“ etc.

Alte direcții de cercetare m-au dus spre perioada Holocaustului sau cea a comunismului (*Acțiunea Credinciosul. Șef-rabinul dr. Moses Rosen și comunitatea evreiască în arhivele CNSAS*, București, Editura Hasefer, 2008), dar reîntoarcerea la tema de suflet a istoriei Bucureștiului era previzibilă. Un pas în redescoperirea lumii evreiești din București pentru publicul larg a fost publicarea alături de Felicia Waldman, în 2011, la Editura Noi Media Print, a albumului *Istorie și imagini din Bucureștiul evreiesc*, care urmărește istoria și poveștile acestei comunități, a străzilor care poartă numele unor personalități evreiești etc. Cu toate acestea, subiectul nu este nici pe departe epuizat, iar abordarea prin fotografie aduce noi unghiuri și interpretări istoriei unei zone în mare parte dispărute.

Cartea de față are la bază teza de doctorat *Imaginarul Bucureștiului evreiesc prin fotografie (1900-1941)*, pe care am susținut-o în mai 2011,

sub îndrumarea prof. univ. dr. Vasile Morar, la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București. Deschiderea interdisciplinară a dus la noi interpretări din perspectiva relației dintre istorie, etică, estetică și imagine, cu accent pe acest ultim aspect.

Alegerea mea a fost marcată de redescoperirea istoriei unei zone a Bucureștiului, în care imaginile devin semne ale trecerii cu valori multiple. Fotografiile vechi, alb-negru, sunt marcate de nostalgia timpului trecut, a aceluși „așa a fost“, cu atât mai mult cu cât ele se referă la o realitate urbanistică schimbată din cauza demolărilor și emigrărilor din timpul comunismului.

Trăim într-o lume în care vizualul este din ce în ce mai predominant și totuși o cantitate mare de imagini vechi este complet ignorată. Din păcate, majoritatea fotografiilor se folosesc astăzi ca ilustrație, fără o fișă tehnică riguroasă care să plaseze exact momentul în timp, și rareori există interpretări ale imaginilor-reper din punct de vedere al conținutului artistic, etic sau moral.

„Codurile vizuale“ sunt deciptate de cuvinte, de istoricul acelor oameni, străzi, timpuri, dar, așa cum sugera criticul de fotografie Bill Jay¹, ele sunt create de fotograf în primul rând pentru el însuși și trebuie recitite prin filtrele lumii în care trăiește sau a trăit.

Discursuri despre istoria și estetica fotografiei există prea puține în spațiul românesc, cu câteva excepții notabile, cum ar fi Constantin Săvulescu, *Cronologia ilustrată a fotografiei din România. Perioada 1834-1916* (Asociația Artiștilor Fotografi, București, 1985), articolele lui Adrian-Silvan Ionescu², studiile Ancăi Oroveanu³, volume despre valoarea estetică a fotografiei de familie precum *Petite Histoire* (ed.

¹ David Hurn (Magnum), Bill Jay, *Cum citim fotografiile?* [Orig. *On Looking at Photographs*, 2000], trad. Anton Horvath, Editura Aqua Forte, Colecția Diafragma 9, Cluj-Napoca, 2013.

² De ex. „Early portrait and genre photography in Romania“ în *History of photography*, vol. 13, nr. 4, octombrie-decembrie 1989, pp. 271-285.

³ Vezi *Rememorare și uitare. Scrieri de istoria artei*, Editura Humanitas, București, 2004.

Oana Tănase, Magda Radu, Matei Calția, Eugen-Alexandru Gustea, Nicu Ilfoveanu, 2009) sau *De la fictiv la real. Imaginea. Imaginarul. Imagologia* (ed. Andi Mihalache, Silvia Marin-Barutcieff, 2010).

Cercetarea a fost mult îngreunată de faptul că nu există baze de date de imagine, nu există un muzeu al fotografiei în România (un început ar fi inițiativa fotografului Alex Gârleanu, în mediul virtual), că lucrări de referință nu au o ediție în limba română⁴ (ceea ce s-ar traduce prin lipsa cererii). Totuși, dezvoltarea tehnologiei, care a făcut posibilă trecerea de la fotograful specialist al secolului al XIX-lea la democratizarea fotografiei în secolul al XXI-lea, sper că va duce și la o creștere a cererii de informare despre vechii fotografi.

Cultura vizualului din perioada interbelicului, ștersă de propaganda comunistă (pentru care fotografia devine și supraveghere sau manipulare), trebuie recuperată.

⁴ Cu excepția: Nadar, *Când eram fotograf*, Editura Compania, București, 2001; Roland Barthes, *Camera luminoasă. Însemnări despre fotografie*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2005; David Hurn (Magnum), Bill Jay, *op. cit.*

Introducere

Există un interes real și chiar o piață a istoriei Bucureștiului vechi, în special pentru perioada interbelică, ca o privire a unui trecut idealizat ce se referă mai mult la imaginile centrale (în special Calea Victoriei) și mai puțin la periferie¹. Albume, memorii, jurnale recreează nostalgie și o atmosferă atemporală prin utilizarea fotografiilor sau, în unele cazuri, chiar a reclamelor.

În ultimii zece ani, mai multe cărți abordează acest subiect, care este și o formă de reverie și evadare din Bucureștiul contemporan. Calitatea hârtiei pentru cărțile recent apărute le face mai potrivite pentru tezaurizare și dăruire, nu doar pentru documentarea specialiștilor, un fel de reatingere a trecutului perfect. Memoria Bucureștiului interbelic se apropie de atitudinea intim-sentimentală pe care o avem față de fotografiile de familie, cu tot misterul și candoarea imaginilor despre care știm prea puțin, asta fiind o parte din fascinație.

Setul de imagini folosite în aceste cărți este adesea foarte asemănător și reflectă o bază de selecție comună sau apropiată: colecția Muzeului București sau câteva colecții particulare. În cele mai multe cazuri, fotografiile sunt utilizate numai în scopul ilustrării. Ca rezultat, imaginile unor cunoscuți fotografi interbelici nu sunt semnate și rareori există o datare sau este menționată sursa fotografiei. Ca o pierdere de memorie temporară, nu putem să cunoaștem exact, ci mai degrabă vrem să ne închipuim o poveste despre Bucureștiul ideal.

Refacerea atmosferei Bucureștiului interbelic folosește din

¹ Vezi Adrian Majuru, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*, Editura Compania, București, 2003.

plin fotografii sau imagini literare. Remarcabile sunt cărțile Ioanei Pârvulescu, în special *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* (Humanitas, 2003), în care folosește ca inspirație fotografii sau reclame pe care le interpretează cu talent, alături de pasaje de cântece sau de istorie literară. Utilizarea imaginilor frumoase, extinsă și spre reclamele amuzante sau interesante grafic, se remarcă și la Adrian Majuru în cazul cărții *Povestea unei geografii umane* (Institutul Cultural Român, 2007), dar poate cea mai interesantă în ceea ce privește întrepătrunderea dintre estetic și istoric este cartea lui Alexandru Ofrim, *Străzi vechi din Bucureștiul de azi* (Humanitas, 2007), unde străzile sunt documentate prin suprapunerea de fotografii vechi și noi cu anunțuri publicitare care redau fostele ocupații și ocupanți ai străzii. Aceasta este cea mai apropiată de o abordare istorică, folosind fotografiile și reclamele ca piese de *puzzle*. Excepții notabile, ca o înțelegere mai profundă cu privire la publicitate, sunt *O istorie ilustrată a publicității românești* (Tritonic, 2002) de Marian Petcu sau *Mit și publicitate* (Nemira, 2009) de Mădălina Moraru.

Ceea ce se remarcă în general referitor la puzderia de cărți legate de istoria Bucureștiului este că foștii locuitori evrei aproape lipsesc, cu foarte puține excepții², din memoria colectivă, lucru pus probabil pe seama pierderii memoriei acestei „geografii umane” din cauza emigrărilor și demolărilor.

Care este imaginea cartierelor evreiești din București? Cine și cum a influențat formarea unor tipare urbane, dinamica socială, mentalitatea acestor locuitori ai orașului? Care sunt imaginile și imaginarul acestor zone de locuire?

² O serie de lucrări recente abordează acest subiect: Anca Ciuciu, Felicia Waldman, *Istории și imagini din Bucureștiul evreiesc*, Editura Noi Media Print, București, 2011; Lya Benjamin, *Viața comunitară a evreimii bucureștene între anii 1550 -1922*, Comunitatea Evreilor București, București, 2012.

Specificul acestor cartiere bucureștene, departe de a le transforma în zone închise de tip ghetou, este o îmbinare a influențelor occidentale și orientale. Aceste zone, ale căror amintiri sunt pierdute astăzi, trebuie reconstituite în prezent prin mii de piese diferite: interviuri și fotografii ale foștilor locuitori, fotografii ale caselor înainte de demolări, pasaje literare, planuri de construcție.

Cartierul evreiesc bucureștean, departe de forma ghetoului occidental sau de cea a *șetel*-ului oriental, forme de supraviețuire a evreilor în locuri ostile lor, reprezintă pentru scriitori și fotografi *exoticul*. Acest exotism imaginat ne este demontat prin fotografie, cea care dezvăluie democratic aceleași atitudini familiare, aceleași posturi, vestimentație la modă în cele mai multe cazuri. Putem exclama atunci ca și un vizitator al unei expoziții recente despre fotografii de familie evreiești: *Bine, bine, dar unde sunt evreii?* Evreul trebuie să fie *diferit, cel pe care îl poți recunoaște*, ceea ce este desigur departe de adevăr.

Imaginea *celuilalt*, a *străinului din apropiere* (așa cum este perceput în perioada aleasă evreul, chiar și dacă este născut în țară), este în mare parte distorsionată de stereotipuri, uneori chiar în lipsa prezenței fizice. O lucrare de referință despre stereotipurile antisemite este cea a lui Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română* (2001, 2004, 2012)³, cu o largă răspândire prin ediții multiple și traduceri în diferite limbi de circulație, dar și lucrarea lui Radu Pavel Gheo, *Românii e deștepți. Clișee mioritice* (2004, 2006)⁴, care dezvăluie că trăim încă în lumea lui Caragiale, cu toate clișeele aferente.

Stereotipurile prin imagine pot avea dublu sens, așa cum reiese din analiza imaginii evreului ca vânzător de haine vechi, văzută caricatural de contemporanul H. Stahl, dar răsturnată de specialiști, care percep și un rol pozitiv, prin schimbarea modei și accelerarea transmiterii acesteia

³ Tradusă în limba maghiară (2005), engleză (2009), germană (2010).

⁴ Despre imaginea străinului/vecinului, vezi *op. cit.*, pp. 60-72.

spre clasele inferioare (vezi Ștefan Cazimir, *Alfabet de tranziție*, 1987 sau Adrian Silvan-Ionescu, *Modă și societate urbană*, 2006). După 1900, un astfel de negoț încetează să mai fie înregistrat oficial și este văzut ca rușinos din perspectiva accederii păturilor sărace și foarte sărace, care poartă și transmit veșmântul și membrilor familiei. Totuși, imaginea lui *Taica Lazăr* ca simbol al comerțului infamant rămâne în memoria urbană. Este doar un exemplu de stereotip minimalizator, care se referă de fapt doar la câteva zeci de persoane.

Imaginea evreului negustor analizată prin povești și fotografii ale magazinelor evreiești, văzute ca spațiu de dialog social și influențare reciprocă, este o parte esențială a cercetării și justifică analiza acestor clădiri ca țintă a pogromului din 1941. Analiza diferitelor zone comerciale ne relevă relațiile economice interetnice și existența unor multiple zone evreiești social diferite. Reprezentarea prin zona extrem de săracă sau, la extrema cealaltă, prin casele financiarilor evrei este un alt stereotip. Ar trebui să se vorbească și de zona fabricilor, a magazinelor din Calea Moșilor, Calea Griviței ori Calea Rahovei, perfect integrate în dezvoltarea orașului.

Influența literară a operei lui I. Peltz marchează acest spațiu al micilor meseriași sau șomeri și în același timp se suprapune imaginilor stereotip puternice ale evreului negustor, bancher sau comunist. Evocarea zonei sărace a fost chiar încurajată în perioada comunistă și a documentat o zonă bolnavă, ce trebuia să dispară pentru asanarea societății, așa cum tot ce amintea de vechiul București trebuia să dispară. Vechile stereotipuri rămân însă foarte puternice, gata de a fi reactivate la orice încercare a celui alt de a-ți invada spațiul, ceea ce duce de la o concurență economică firească la credința că li s-a luat locul negustorilor români și aceștia vor fi mai puternici în cazul în care concurența lor ar dispărea fizic. „Românizarea“, în fapt exproprierea abuzivă prin lege, a fost un mare eșec economic și încă o dovadă a

utilității reale a minorităților specializate pe anumite zone de comerț, care dinamizau economia românească.

Reprezentarea magazinelor ca victime umane indirecte („martori tăcuți“) este simbolul ruperii relațiilor normale și al destinelor frânte, al pierderii unui mod de viață, al începutului unui proces de pauperizare și transformare a întregii populații.

Reportajele din revista „*Adam*“ ale lui Brunea-Fox și Iosif Berman (care au colaborat două decenii și la ziarele „*Adevărul*“ și „*Dimineața*“) au cuprins întreg imaginarul vizual al epocii, mergând de la reportajul de eveniment, reportajul social, până la reportajul-parabolă și descoperind umanitatea personajelor ilustre ori cea a necunoscuților din cele mai sordide mahalale. Amândoi, separat și mai ales împreună, au schimbat percepția reportajului modern în literatura română și, respectiv, în fotografia românească, fiind puternic influențați de mediul literar avangardist.

Studiul se referă la o parte specială și în același timp foarte rară a colaborării celor doi, anume reportajele cu temă evreiască din București, pe care le abordează în aceeași notă de investigare și umor. Primele relatări din Sighet și București sunt publicate în revista „*Adam*“ în 1929 și apoi reluate parțial în „*Curierul Israelit*“, în preajma războiului (1939), de data aceasta într-o atmosferă sumbră.

Imaginea evreului devine treptat răul absolut din punct de vedere social și religios, pentru ca mai apoi să fie asociată cu „maleficul“ comunism. Deicid, conspirații universale, trăsături fizice reale sau închipuite, toate devin acuze și se transpun în repertoriul de propagandă naționalist, care ținea să epureze statul. Lucrurile se agravează treptat în atmosfera generală a crizei economice, unde cel diferit este vinovatul absolut, până la degenerarea în evenimente violente.

Imaginile violente, dovadă a degradării raselor inferioare, erau furnizate în primul rând de presa oficială germană (și au fost preluate

după război ca probe. Fotografiile legate de evenimente violente ajung și șochează în paginile ziarelor, după Primul și al Doilea Război Mondial.

Imaginea pașnică sau violentă, diferită sau asemănătoare cu cea a majorității, sentimentală sau rece, este o parte a vieții comunitare și a unei antropologii culturale. Estetica privirii ține de fotograf, subiect sau chiar de spectator. Putem vorbi de o estetică ce este căutată în cazul fotografiilor de studio sau al marelui fotoreporter Iosif Berman, dar în aceeași măsură sunt analizați subiecții evrei și mesajul pe care aceștia îl transmit privitorului. Lucrarea folosește sursele de imagine tipărite existente în epocă, cu accent pe fotografiile lui F. Damé (*Bucarest en 1906*, Socec, București, 1907), P. Menu (pentru H. Stahl, *Bucureștii ce se duc*, Tipografia „Neamul Românesc“, Vălenii de Munte, 1910), I. Berman (F. Brunea-Fox, „Imaginea Purimului“, în „Adam“, an. I, numărul 19, 1 aprilie 1930), care alocă un studiu special acestei zone.

Am insistat asupra localizării și precizării surselor, dar și asupra descoperirii poveștilor din spatele fotografiilor, care sunt o parte rară și esențială în metoda de lucru. Alături de noutatea abordării, aduc la lumină o serie de fotografii inedite (unele chiar obiecte de patrimoniu prin vechimea și subiectul lor; identificarea și reasamblarea diferitelor unghiuri ale magazinelor devastate în timpul pogromului legionar din București, fapt ce a schimbat datele cunoscute despre acest eveniment).

ARTĂ și prestigiu social

Mirabile visu!

Astfel, făcând/privind o fotografie (de artă, desigur, sau mai bine, cu artă),

Putem re-învăța uimirea/mirarea, ceea ce cum am învățat de la vechii greci, înseamnă începutul filosofiei, adică, tot după ei, începutul vindecării de frica morții.¹

Persoană neidentificată din familia Halfon. (ACSIER)

¹ Ioan Moldovan, „Ca și poeții“, în „Photo magazine. Revistă de tehnică și artă fotografică“, nr. 21, ianuarie-februarie 2007, p. 147.

Un nou mod de a vedea

De la vechii greci a venit și numele noii arte: *photos* – lumină și *graphein* – a desena, *desenarea cu sau prin lumină*. La reflexia luminii se gândise și filozoful grec Aristotel în jurul anului 350 î.e.n., mecanism ce va fi aplicat mult mai târziu în aparatul de fotografiat. Roland Barthes, folosind limbajul și mai ales limba latină pentru a clarifica unele coduri ale imaginii, se întoarce la aceasta pentru a da fotografiei o definiție mai aproape de lumea antică și de conceptele sale: „IMAGO LUCIS OPERA EXPRESSA“, adică *image revelată, scoasă, exprimată, prin acțiunea luminii*.

Acest nou mod de a vedea este legat de artă prin pictură, din care se revendică, dar este în același fel legat de chimie și fizică. Și dacă fotografia ar aparține unei lumi care ar mai avea încă un pic de sensibilitate față de mit, n-am înceta să ne bucurăm de bogăția ei ca simbol: „corpul iubit imortalizat prin intermediul unui metal prețios, argintul (monument și lux); în plus, la asta s-ar adăuga ideea că acest metal, asemeni tuturor metalelor alchimiei, este viu“². Ceea ce se filtra prin sensibilitatea pictorului este acum, indirect după unii, filtrat de obiective, distant, ca un observator, un nou mod de copiere sau de studiere a realității. Această declanșare mecanică și rapidă, apoi surprizele dezvoltării fac ca noul mod de scriere al privirii să fie văzut cu suspiciune, neîncredere în noua artă (considerată inițial ca un instrument al picturii și nimic mai mult). În același timp era o anumită uimire la observarea surprinderii celor mai mici detalii și a rezultatului rapid. Rămâne o perioadă moda fotografiilor colorate sau

² Roland Barthes, *Camera luminoasă*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2005, p. 66.

retușate manual, care țin tot de reprezentarea și idealurile³ prezente în pictură.

Unii dintre fotografi, puțini, ajung să fie considerați artiști. Fotograful artist, asemeni unui poet, declanșează, în fiecare altă viziune, sentimente, amintiri personale sau reușește să încripteze simboluri pe care privitorii să le înțeleagă. „*Privești într-o bizară oglindă, o oglindă ce prin ochi îți trimite în suflet pe acel ce însuși erai, împreună cu cei ce se aflau în juru-ți, cu lumea ce a fost în zilele acelea și întinerești trist privind-ți propria tinerețe și reînvie viu copilăria.*”⁴

Fotografia suscită pasiuni între cei care o considerau scandaloasă, urâtă, nedemnă de artă pentru că este prea rece și nu poate reflecta adâncimile umane și cei care credeau că precizia o face să fie deasupra celorlaltor arte, mai aproape de adevăr.

Charles Baudelaire scria: „din acel moment, societatea imundă s-a repezit, ca un unic Narcis, să-și contemple imaginea trivială pe metal. *O nebunie, un fanatism extraordinar i-a cuprins pe acești adoratori ai soarelui [...].* Ne este oare permis să credem că un popor ai cărui ochi se vor obișnui să considere rezultatele unei științe materiale ca produse ale frumosului nu-și va diminua, după un timp oarecare, în mod surprinzător, facultatea de a simți ceea ce e mai eterat și mai imaterial?”⁵

Pe de altă parte, fotografia, ca vedere miraculoasă, a fascinat oamenii de știință și oamenii obișnuiți deopotrivă la începutul secolului trecut, lucru care s-a pierdut în mare parte în timp, întărind previziunile lui Baudelaire. Începuturile timide ale fotografiei, aflate sub umbra științei

³ Căutarea idealului merge astăzi până la retușuri absurde sau chiar la fotografii picturale în Photoshop, program de editare postfotografică.

⁴ J. Olimpiu Stefanovici-Svensk, „Laudă măestriei chipurilor prin lumină”, în „Fotograful. Organul Uniunii Fotografilor din România”, anul I, nr. 1, august 1924, p. 5.

⁵ „*Salon 1859. Le public moderne et la photographie*”, *Curiosités esthétiques. L'art romantique*, Garnier, Paris, 1962, pp. 317-320, apud Anca Oroveanu, *Rememorare și uitare. Scrieri de istoria artei*, Editura Humanitas, București, 2004, pp. 231-232.

și artei, ca și procedeele anevoioase, au făcut-o accesibilă doar unor inițiați. „Fotografia este «asemănătoare» numai atunci, dacă fotografia privită de la aceeași distanță face impresia perspectivei naturale și numai atunci se poate spune că fotograful a procedat într-adevăr *lege artis*, adică după legile artei.”⁶

Era accesibilă la începuturi unui număr limitat de oameni și în special din categorii sociale elevate, de aici și respectarea unor coduri de reprezentare socială și posturi căutate, chiar prin mimarea spontaneității, retușurile discrete și lipsa exceselor.

Tot o influență a picturii în evoluția inițială a fotografiei este căutarea unei trăsături-emblemă în portretizarea unei persoane (apropiată de credința lui Balzac, potrivit căreia fotografia găzduiește esențe) sau a unei atitudini mai degrabă decât documentarea realității (departe de real-documentarul anilor '30).

Primele fotografii au rol de ritual social (legat de logodnă, căsătorie, chiar și de moarte) sau apropiat de magic. Hârtia imprimată este privită cu suspiciune, un mod de a fura imaginea cuiva, poate chiar sufletul. Pentru evreii ultrareligioși era chiar interzisă pe criterii religioase (ca o blasfemie și o încălcare a celor sfinte). Devine în timp acceptată și larg răspândită în toate mediile, iar puterea de circulație a imaginilor publicate în presă o face și mai accesibilă.

Evoluția fulminantă a fotografiei se datorează și utilității ca instrument al științei: ea va fi legată de dezvoltarea sociologiei, antropologiei, criminologiei sau psihologiei la sfârșitul secolului al XIX-lea. Poetul evreu A. Steuerman, în primul număr al „Revistei fotografice. Jurnal ilustrat pentru fotografie” (Iași, 1901), socotea că în acest nou secol, al vitezei, „omul în genere caută înțelesul repede al celor scrise și gândite. Aceasta i-o poate da numai fotografia, sinteza trebuinței

⁶ Fritz Hansen, „Despre asemănarea portretelor fotografice”, în „Fotograful. Organul Uniunii Fotografilor din România”, anul I, nr. 1, august 1924, p. 27

noastre de realitate, concretizarea ideii, materializarea expresiei. [...] *Legenda, povestea, fabula se sting prin înaintarea fotografiei, dar în schimb, adevărul folosește și nimic nu este mai presus în univers decât adevărul.* [...] Iată de ce, domnii mei, nu faceți deloc o operă vulgară – vulgarizând fotografia, ci o operă de știință și artă în același timp, pentru care vă vom fi recunoscători.”⁷

Între artă și știință, fotografia părea mai mult apropiată de cea din urmă și se impune în conștiința publică drept mijloc de reproducere exactă a unei imagini, ca un adevăr ce nu poate fi negat. Fotografierea devine în timp o nouă formă de cunoaștere științifică și de comunicare socială a unor modele vizuale aplicate ulterior în publicitate și televiziune.

Lucrurile au evoluat în ceea ce privește etica fotografiei și a fotografului, care ține cont astăzi de dreptul subiecților la propria imagine și de a refuza să se lase fotografiati. Fotografia aparține în aceeași măsură fotografului și subiecților, nu mai este exclusiv a fotografului; e din ce în ce mai comună și pierdută într-o lume a imaginilor („Totul există astăzi pentru a sfârși într-o fotografie”⁸). Inocența începuturilor, care căuta esențe, este pierdută, oamenii nu mai sunt uimiți să își vadă chipurile pe hârtie, iar fotografia digitală schimbă percepția atât de mult, încât devine inutilă printarea pe hârtie.

Putem să ne întrebăm în ce măsură soarta fotografiilor pe hârtie este similară cu cea a cărților ori a revistelor tipărite pe acest suport și cum va arăta lumea viitoare fără acestea. Indiscutabil, faptul că există este un câștig al istoriei, mii de informații pot fi transmise și retransmise astfel. Poate că vor fi citite și atinse diferit de generații diferite, dar rămân o mărturie a momentului care a fost.

⁷ Dr. A. Steurman, „Poezie și fotografie“, în „Revista fotografică. Jurnal ilustrat pentru fotografie“, Iași, 1901, anul I, nr. 1, pp. 1-3.

⁸ Sontag Susan, *On photography*, Ediție electronică, Rosetta books, 2005, p. 19. O parafrazăre a lui Mallarmé care spusese în secolul al XIX-lea că totul există în lume pentru a ajunge într-o carte.

Semiotica fotografiei, pe lângă faptul că fixează natura semnului pictorial, are datoria de a face distincția între a desena, a picta și a fotografia. Un număr mare de analize a fost consacrat semioticii pictoriale, care încearcă să stabilească modele ce emerg din diferite tipuri de imagine. Există numeroase diferențe în ceea ce privește modelele adoptate și imaginile la care fac referire, în funcție de școli și tradiții semiotice, dar în același timp, fiecare imagine și interpretare este unică. Rămân esențiale contribuțiile lui Susan Sontag și Roland Barthes în dezvoltarea acestui domeniu.

Avem atât de multe imagini disponibile, și nu de relevanță imediată, a propriei noastre existențe, iar așteptările noastre au fost drastic afectate de această abundență a detaliilor, de un „consumerism estetic [...] cea mai irezistibilă formă de poluare mentală”⁹. Fotografierea este azi o practică a maselor, datorită scăderii dimensiunii aparatului de fotografiat, a apariției aparatelor automate și creșterii bazei de imagini cunoscute. *„Cunoașterea fotografică a lumii, deși poate stimula conștiința, nu poate fi o cunoaștere etică sau politică. Cunoașterea acumulată prin intermediul fotografiilor va fi întotdeauna legată de sentimentalism, fie de cinism sau umanism”*¹⁰.

În celebrul său eseu despre fotografie, Susan Sontag comenta aspectul informativ și formativ al fotografiei moderne, susținând că oferă acum majorității oamenilor cunoștințe despre aspecte ale trecutului și ale prezentului¹¹, repere ale civilizației și cunoașterii umane. Fotografia ne arată și apropie acele părți ale lumii care sunt departe de limitele a ceea ce cunoaștem și ne este familiar, dincolo de ceea ce poate descrie literatura. Lărgirea bazei de privitori căreia i se adresează o face utilă social, iar inversarea: o bază selectivă, specializată, o transformă în artă sau într-o formă codificată și mai puțin accesibilă.

⁹ *Ibidem*, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Susan Sontag, *op. cit.*, p. 4.

Susan Sontag sugerează că fotografia modernă, cu confortul și ușurința difuzării, a creat o supralicitare de materiale vizuale. Vede chiar în evoluția tehnică și industrializarea fotografiei „democratizarea tuturor experiențelor prin transformarea lor în imagini”¹². Ea remarcă influența ideologiei asupra felului de a privi și a numirii unui eveniment. Abia după ce un eveniment istoric este numit, el capătă importanță și este fotografiat în consecință.

Legat de etica imaginilor violente, un punct de cotitură al experienței sale personale este vizualizarea într-o librărie a fotografiilor legate de Holocaust, la vârsta de 12 ani (1945). „Prima întâlnire cu inventarul fotografic al ororilor absolute este un moment de revelație, o epifanie negativă.”¹³ Momentul este șocant și amintirea acestei experiențe rămâne intactă în timp, în așa fel încât „viața mea s-a împărțit între *înaintea aceluia moment* și *după*, deși abia după mai mulți ani am înțeles pe deplin ce reprezentau”¹⁴. Imaginile Holocaustului (în special cele ale lagărelor și ale victimelor) au reprezentat un „punct de referință etic”¹⁵ și un șoc al civilizației europene, care a sensibilizat publicul într-un fel ce nu a mai putut fi atins ulterior. Prezența din ce în ce mai frecventă, spre zilele noastre, a imaginilor violente și a imaginii victimelor inocente care mor de foame din cauza conflictelor militare ori a diferitelor epidemii nu ne mai atinge, nu ne mai șochează, pentru că este comună și înlocuită în scurt timp cu altă dramă.

Imaginea ca text

Mesajul lingvistic este important în interpretarea imaginii, deoarece ea este polisemantică în mod deosebit prin producerea de semnificații pe

¹² *Ibidem*, p. 5.

¹³ *Ibidem*, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

¹⁵ Discuție reluată pe larg în altă carte a autoarei, *Regarding the pain of others*, Picador, New York, 2004.

care le transpune în limbaj. Imaginea funcționează ca un text mai lung, accesibil treptat ochiului uman care îl descifrează în totalitate sau pe diferite niveluri de cunoaștere, în funcție de contextul cultural. Descrierea imaginii în sine și interpretarea ei depind de mesajul lingvistic.

Analiza lui Roland Barthes¹⁶ alege să abordeze și să interpreteze prin suprapunere diferite tipuri de imagine: fotografie, pictură, publicitate și pagină de ziar. Toate imaginile transmit mesaje, sunt o formă de comunicare. Fotografia e un generator de sentimente: dorință, repulsie, nostalgie sau euforie, dar este în același timp un instrument de cunoaștere.

Barthes este preocupat încă din anii 1950 de interpretarea fotografiilor, cărora le acordă scurte analize, dar ultima sa carte (1980) dedicată fotografiei¹⁷ rămâne și azi un reper pentru opera sa și pentru semiologia imaginii. Scrierile sale în domeniu sunt legate de meditația asupra fenomenologiei privirii fotografiei și sunt o investigație analitică asupra sensului imaginii.

Două concepte lansate atunci sunt astăzi esențiale în decriptarea unei fotografii: *studium*¹⁸ (ceea ce atrage atenția) și *punctum* (ceea ce rănește/sensibilizează și care este interpretarea personală a privitorului în acel moment). De aceea *studium*-ul se referă de multe ori la ceea ce se poate transmite prin imagine ca informație istorică, socială, economică, iar *punctum*-ul poate fi altul în funcție de privitori.

Fotografia-portret schimbă complet modul în care ne privim și suntem priviți, datorită *clișeeilor* în care suntem înfățișați sau ne înfățișăm lumii. „Aici, patru forțe imaginare se încrucișează, se înfruntă, se deformează. În fața obiectivului eu sunt simultan: cel care cred că

¹⁶ Roland Barthes, *Camera luminoasă*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2005.

¹⁷ Scrie și alte texte despre fotografie: „Le message photographique“ (1961), „La rhétorique de l’image“ (1964). Cartea *La chambre claire: note sur la photographie* (1980) precede, la scurtă distanță, moartea sa la 65 de ani, în urma unui accident de mașină.

¹⁸ „*Studium*-ul este întotdeauna codat, *punctum*-ul, nu“. R. Barthes, *Camera luminoasă*, p. 49.

sunt, cel care aş vrea să creadă lumea că sunt, cel care crede fotograficul că sunt şi cel de care se foloseşte pentru a-şi exhiba arta.”¹⁹

Există trei feluri de a vedea: cel al fotografului, numit *Operator*; cel al subiectului fotografiat, numit *Spectrum*; şi cel al privitorului fotografiei, numit *Spectator*. Cei trei actori influenţează fotografia sau citirea ei şi fiecare îi adaugă coduri proprii.

De aceea o imagine mai puţin cunoscută poate fi citită în sensuri diferite, chiar opuse, de către cititori diferiţi, din medii diferite. Pentru Barthes este esenţială o apropiere filozofică faţă de întrebările pe care le suscită fotografia (o aseamănă chiar cu atitudinea anticilor care încercau să dezlege misterele cerului). În ciuda evoluţiei tehnice şi a sutelor de studii care au apărut din 1981, întrebările lui Barthes încă persistă. În mod straniu, multe dintre reflecţiile sale sunt legate de moarte (aproape o premoniţie a propriei morţi): fotografia ca mască a morţii, moartea mamei, moartea iminentă a tuturor celor reprezentaţi în fotografii, fotoreporterii de război ca „agenţi ai morţii“, moartea ca fenomen „plat“ etc. Fotografia este văzută şi ca o formă de doliu, deoarece ştii că moartea subiectului este sau va fi, pentru că este imortalizarea unui moment care devine în acelaşi timp mască mortuară. Analiza sa se referă la fotografiile de artă şi de relevanţă istorică. Face referire la fotografiile personale, dar nu le arată (în mod similar, studiul lui Susan Sontag nu este ilustrat de imagini), pentru că e dureros şi nimeni nu ar înţelege la fel iubirea care înconjoară fotografia mamei, codurile şi poveştile intime. În acest fel, fotografiile personale sunt mitizate şi se apropie de zona magicului, a frumosului care înseamnă şi dragoste.

Voi reveni la această zonă personală a fotografiilor de familie într-un capitol special.

Fotografia necesită o citire profundă, interpretare şi apreciere ca *marker* istoric, economic, social, artistic, personal.

¹⁹ *Ibidem*, p. 18.

Eva Greif. Sfârșitul secolului al XIX-lea, fotograf necunoscut.
(ACSIER)

Eva Greif, București, începutul secolul al XX-lea, foto Wandelmann.
(ACSIER)

Eva Greif. București, sfârșitul secolului al XIX-lea, foto F. Mandy, negativ 25285 și respectiv 30727. (ACSIER)

Eva Greif, București, cca 1910, Foto Glob. (ACSIER)

Imaginea ca document

Apariția fotografiei este legată de inventatorii francezi Nicéphor Niépce și Daguerre, ultimul dând și numele primelor fotografii sau dagherotipii. Experimentele încep din 1814, dar procedeul a fost prezentat de Daguerre într-o ședință publică a Academiei franceze abia la 19 august 1839. După douăzeci de ani fotografia începe să fie percepută ca un ritual social.

„Fotografia devenise populară prin introducerea portretelor «visite» care erau foarte eftene (1858). Publicul asalta atelierelor fotografice, care se înmulțeau progresiv, ca ciupercile. În aceeași măsură progresa și fabricațiunea aparatelor și chimicalelor necesare fotografiei...”²⁰

Tranziția între pictură și fotografie se realizează treptat și sunt necesare cunoștințele din ambele domenii. Carol Popp de Szathmari („**Peintre et Photographe** de la Cour de S. Le Prince régnant des Principautés unies Roumaines”²¹, așa cum apărea pe siglele anterioare lui 1881) este întruchiparea perfectă a ceea ce devine fotografia ca modă și legitimare a unui statut social (înlocuind cu succes portretele comandate pictorilor). Dincolo de realizările tehnice ale lui Szathmari, este foarte importantă formarea sa ca pictor și interesul pe care îl aveau pictorii pentru această nouă invenție. El folosește fotografia ca auxiliar pentru schițe, abia apoi devenind și fotograf. A fost primul fotograf oficial al

²⁰ „Istoricul fotografiei” (III), în „Fotograful”, anul I, nr. 3, ianuarie 1925, p. 5.

²¹ Furnizor al Curții Regale Române, cu diploma numărul 1 (1866), vezi Arhivele Naționale ale României, fondul Casa Regală, ds. 77/1866, fila 1.

lui Carol I, ca principe și apoi domnitor. Numeroase articole atestă că tocmai oportunitatea de a merge pe front cu aparatul de fotografiat a fost ceea ce a determinat ca fotografii români să facă primul reportaj fotografic din lume. Încă o dată fotografia câștiga în fața picturii prin rapiditate și precizie, iar lumea presei scrise avea să se schimbe pentru totdeauna.

Un document vizual deosebit este o acuarelă de Elia Grassiany²², care atestă participarea unui car alegoric israelit la încoronarea celui dintâi rege al României, la 10 mai 1881, lucrare aflată la muzeul de istorie al comunității evreiești. Dubla reprezentare prin pictură și fotografie era asigurată de C. Szathmari.

Carul simbolic israelit, la încoronarea lui Carol I ca rege, însoțit de reprezentanții societăților filantropice israelite (București, 1881), publicat în „Curierul Israelit“, 23 martie 1938, p. 1.

(Muzeul de Istorie a Evreilor din România „Șef-rabin dr. Moses Rosen“)

Regăsim acest moment în memoriile lui Adolf Stern, care dă detalii suplimentare privind organizarea cortegiului:

Pe treptele tronului stăteau culcate fiarele răpitoare, împlânzite, la picioarele Regelui, asupra căruia plutea un porumbel cu ramura

²² După cum atesta reclama din ziarul „Apărătorul“, 1881.

*de măslin, simbolul păcii universale, proorocită de profeți. În preajma regelui se vedea Marele Preot în veșmintele sale sacerdotale, Profetul și înalții sfetnici ai statului. O gardă de onoare purta steagul tricolor, în fruntea carului, iar în urma lui veneau delegațiile evreilor din toată țara, în cap cu reprezentanții „Zionului“, cari, ca la toate prilejurile mari, puseseră la cale această măreață manifestație patriotică, simbolizând, în chip așa de fericit urarea adusă de evrei Regelui, ca domnia sa să fie una de glorie și pace, ca aceea a Înțeleptului Rege, clăditorul Marelui Templu, ursitorul sublim al Cântării Cântărilor*²³.

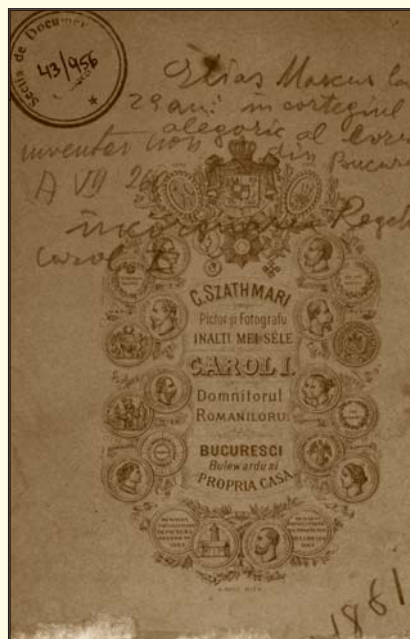
Carul israelit se încadra într-un moment de care alegorice²⁴ cu temă istorică, ce reprezentau societăți, meseriași, școli etc. Comunitatea nu a vrut să fie reprezentată ca minoritate, ci prin societățile sale filantropice, considerând acest gest un act de integrare. Carul era precedat de steagul României și de membrii societății filantropice „Sion“ care organizase ambulanța cu același nume, ce a participat cu voluntari în Războiul de Independență, la îngrijirea răniților.

„Curierul Israelit“ din martie 1938 cita ziarul „Războiul“ și relatarea din epocă: *simbolul carului, reprezentând încoronarea lui Solomon, exprimă urările israeliților pentru Patria Română, dorind României o eră de pace și glorie, prin care se distingea domnia regelui filozof în istoria antică. Conform cap. II din Cartea Regilor, grupul reprezenta omagiile aduse lui Solomon, îndată după încoronare, iar trupul carului reprezenta o copie exactă a tronului simbolic după tradițiunea antică.*²⁵

²³ Adolphe Stern, *Din viața unui evreu român*, vol. 2, Editura Hasefer, București, 2001, pp. 25-26.

²⁴ Vezi articolul lui Adrian Silvan-Ionescu, „Cei mai buni și cei mai răi ani din istoria României“, pe <http://www.descopera.ro/cultura/2688549-cei-mai-buni-si-cei-mai-rai-ani-din-istoria-romaniei/p3>.

²⁵ „Curierul Israelit“, 23 martie 1938, p. 1, *apud* „Războiul“ (1881).

Elias Marcus, participant în cortegiul alegoric israelit pentru încoronarea lui Carol I, București, 1881. Fotograf, Carol Popp de Szathmari, colecția Lazăr (Singer) Zin, inedit, identificare în cortegiu A.C. (ACSIER)

Israil Bercovici²⁶ preciza că a fost un proiect al lui Saniel Marcus, cu schițe executate de Vissner și Hirș, sub conducerea arhitectului Montăureanu, iar costumele erau realizate la Viena de Frantz Gaul. Grupul celor 11 care reprezentau figurile istorice era alcătuit din președintele Emanuel Rosenthal, membrii Comitetului Central, la care se adăugau alăturat reprezentanții societăților filantropice cu steagurile lor. Trebuie spus că articolul din „Curierul Israelit” menționa impactul pozitiv al acestui moment: „impresiunea profundă asupra publicului

²⁶ Israil Bercovici, *O sută de ani de teatru evreiesc în România*, Editura Kriterion, București, 1982, p. 76.

dezbrăcat de prejudețe²⁷ și mai ales faptul că aceste 11 costume au ajuns ca donație la Teatrul Național²⁸, ca urmare a solicitării directorului Ion Ghica.

Regăsirea fotografiei unui participant la acest car (a cărui inscripție de pe spate a ajutat la apropierea de stampa care descrie carul și identificarea sa ca unul dintre vestitorii regelui) este recentă și este doar o piesă a unui *puzzle* istoric. O altă valorizare a imaginii se datorează fotografului, care este posibil să fi realizat și alte portrete ale celor care au constituit acest car alegoric. Din păcate, acesta este singurul cunoscut.

Eșecul fotografiilor de exterior ale procesiunii, din cauza vremii proaste și a miopiei sale accentuate, îl face pe Szathmari să nu mai execute alte fotografii după 1881; el moare în 1887²⁹, departe de gloria sa efemeră.

Legăturile dintre teatrul românesc, teatrul evreiesc și actorii lui sunt un alt element esențial al modernizării și elevării culturale a zonelor celor mai sărace de locuire ale Bucureștiului.

Avram Goldfaden, în drumul lui spre America, după ce pusese bazele teatrului idiș la Iași, face un experiment în 1877, în București³⁰, la „Lazăr cafegiu“ (cu 12 reprezentații ale pieselor sale *Vrăjitoarea* și *Șmendrik*), și un an mai târziu transformă Grădina Jignița (sau Teatrul Lieblich, după numele proprietarului stabilimentului) într-un loc plin de viață, agreabil și unde ariile la modă se împletesc cu replicile amuzante³¹. Solomon Savin³² analizează o serie de influențe ale cântecului și teatrului

²⁷ *Ibidem*, p. 2.

²⁸ *Ibidem*, vezi și schimbul de scrisori în Israil Bercovici, *op. cit.*, p. 77.

²⁹ Emanuel Bădescu, Radu Oltean, *Carol Popp de Szathmari. Fotografii Bucureștilor*, Editura Art Historia, București, 2012, p. 32.

³⁰ Vera Molea, *Teatrele din grădinile de vară ale Bucureștilor de altădată*, Biblioteca Bucureștilor, București, 2011, pp. 53-58.

³¹ Piese în idiș, majoritatea comedii, vodeviluri. Vezi Vera Molea, *op. cit.*

³² Savin Solomon, „Mediul românesc în teatrul lui Goldfaden“, în „Revista Cultului Mozaic“, nr. 184, 1 mai 1968, p. 2.

românesc în primele creații ale lui Goldfaden, respectiv *Șmendrik* ca adaptare după opereta *Vlăduțul mamei* (ce ironizează superstițiile și obiceiurile prostești), a cărei premieră avusese loc la Iași în 1867, și *Vrăjitoarea* ca adaptare după *Baba Hârca*, o melodramă scrisă de Matei Millo și jucată la București în 1875. Propriile cântece ale lui Goldfaden fuseseră preluate la Iași de cântăreți populari care le cântau cu succes și astfel ajung să se pună în valoare reciproc. Același fenomen de interculturalitate se va produce cu teatrul idiș în America, prelungindu-i influențele în muzicalurile interbelice³³.

„*Teatru evreiesc de vară Jignița*. Până la Goldfaden, grădina din strada Negru Vodă nr. 18 era doar o curte cu câțiva copaci, o grădiniță puțin cunoscută, unde în zilele pline de zăduf, veneau în amurg câțiva vecini și din alte ulicioare ca să bea un pahar de bere proaspătă. Acestei grădinițe cu băuturi, Goldfaden i-a dat aspectul unei grădini de teatru: a construit o scenă mare, o cortină, a pus bănci cu locuri numerotate așezate în formă de amfiteatru.”³⁴ Într-o adresă³⁵ către Direcția Generală a Teatrelor din 1894, Boris Lieblich evalua

³³ „Este loc de a consacra oarecare spațiu actorilor evrei români cari au început a veni la New York încă din 1881. Ei jucau la o hală de concert la Bowery, cunoscută pe atunci ca «Oriental Theatre». La finele anului 1886, trupa evreiască cea mai bună de actori și actrițe veni la New York și-și mută cartierul ei general la o altă sală de concert, numită în onoarea lor «The Roumania Opera House». Trupa atrase repede atențiunea întregii populațiuni evreiești din New York, cu toate acestea venitul nu era suficient pentru a întreține pe membrii trupei și astfel ei îndurară multe greutăți. Această trupă de actori era complet prevăzută cu piese, garderobă, tablouri de scenă și chiar scriitori de teatru din România. Actorii compuneau tot felul de piese, dar întreprinderea lăncezi până pe la 1894-1895, când talentul începu a fi apreciat la justa valoare. În prezent, cele mai mari teatre din Bowery: People, Thalia și Windsor sunt evreiești și toți actorii au devenit azi bogați”. (D.M. Hermalin, „Evreii români în America”, în „Egalitatea”, 26 aprilie 1902, p. 122; publicat în foileton, traducere de Iosef Zweibel); vezi filmul lui Radu Gabrea, „Moștenirea Goldfaden”, 2004.

³⁴ Iulian Svart, „125 de ani de la nașterea lui Goldfaden. Jignița de altădată. Evocare literară” în „Revista Cultului Mozaic”, 15 iulie 1965, p. 6.

³⁵ Vera Molea, *op. cit.*, p. 54.

Teatru evreiesc de vară Jighița. (ACSIER)

capacitatea grădinii la 700-800 de locuri și a salonului (folosit iarna foarte puțin), la 400-500 de locuri.

Întorcându-ne la 1881, găsim relatarea despre reprezentația *Teatrului izraelit din Grădina Jighița* cu piesa „Învierea morților” (de A. Goldfaden), din 13 și 20 iunie. Deși, în general, sunt scurte relatări despre teatru, lungimea textului ne impune să selectăm doar câteva precizări: „Scopul principal al acestei piese pe atât de amuzantă, pe cât de moralizatoare este de a combate fanatismul și oarba credință ce o au pravoslavnicii [...] obicei ce rar se mai găsește la evreii fanatici din Polonia, acela adică de a da fetele după orice tânăr, aibă el defecte de la natură, numai să se tragă din familie de rabin sau gabai [epitrop] și despre fanaticii care nu s-ar încuscri pentru nimic în lume cu oamenii culți și civilizați. [...] Piesa este foarte bine combinată și execuția ei lasă puțin de dorit [...]. Constatăm cu satisfacțiune că publicul a început să guste cu mare plăcere teatrul israelit. Între vizitatorii de sâmbătă 20

SPECTACOLE

GRADINA STAVRI

In fie-care seară reprezentațiuni teatrale de opere franceze sub direcțiunea d-lui Roux.

GRADINA JIGNIȚA

Reprezentațiuni teatrale izraelite date de trupa Goldfaden sub direcțiunea d-lui M. Finkel și M. Silberman.

Bucarester Turn-Verein
Strada Brezoianu

Duminică 3 Iulie st. n. va avea loc in hal. Societății germane de gimnastică o serată muzicală, dată de orchestrul diletanților, sub direcțiunea d-lui **A. L. PATIN**. Inceputul la 8 ore precise.

Anunț pentru spectacole date de trupa Goldfaden
în Grădina Jignița. („Apărătorul“, 1881)

iunie am remarcat și pe distinsul filosof și jurisconsult T.L. Maiorescu cu onorabila d-sale familie, între care era d-nul dr. Kremnitz, cari după câte am văzut au rămas satisfăcuți. Mai toate scenele au fost viu aplaudate, mai cu seamă actul I, unde studenții cântă în cor examenile terminate și feeriile lor. Cuvintele de: *Trăiască Regele!* s-au putut abia distinge din mijlocul aplauzelor frenetice ieșite din simțămintele patriotice ale vizitatorilor.³⁶

Impactul acestor piese și mai ales al melodiilor era foarte mare în această lume mică.

Teatrul Jignița, continuat de diverse trupe după plecarea lui Goldfaden (în 1892) și a unor actori importanți în America, formează

³⁶ „Apărătorul“ din 29 iunie 1881, p. 2. O altă relatare din același ziar, din 6 iulie 1881, se referă la reprezentația piesei „Orfanii“, în 2 iulie, în beneficiul spitalului israelit din capitală (Caritas).

Anunț pentru reprezentațiile teatrului Lieblich la Galați, înainte de plecarea în America („Egalitatea“, 20 decembrie 1902). Foto trupa Lieblich - Jignița, București, cca 1910. (ACSIER)

un apetit pentru teatru, pentru *musical*, care continuă mult mai târziu prin Teatrul Barașeum³⁷ și până la teatrul idiș de astăzi. Integrarea și modernizarea fac ca încetul cu încetul vechile grădini să se transforme și evreii să frecventeze și teatrele centrale de la începutul secolului, spre ofensa unora³⁸. Alții, precum cronicarul Radu Pralea³⁹, și-ar fi dorit

³⁷ [1941-1944]: „1.000 de spectacole: 400.000 de spectatori.“ („Barașeum“ în „Almanah evreesc“, 1944, pp. 163.)

³⁸ „Numerosul public pe care îl întâlnim acum în toate serile la teatru și la cinematograful mai cu seamă este format din populația evree care, pe la 1906, era aproape nevăzută la teatrele românești. [...] Evreii, care stăteau mai înainte retrași cu totul în familiile și cercul lor, acum umplu teatrele și invadează stațiunile de vară“ (C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, ed. 2, vol. III, Editura Ziarului Universul, 1901-1910, p. 121).

³⁹ „Vocile nu se pierd în zgomotul străzii, pe aici nu trece nimeni, așa că vocea cântăreților se înalță liberă spre cer. Aici totul respiră libertate [...] Trupa cântă și vorbește în jargon. **Pentru ce oare nu adoptă limba patriei? [...] Dacă trupa ar cânta în românește, fără îndoială**

ca trupa israelită să fi cântat în românește, pentru a fi cunoscută și de publicul român.

Pentru evrei, 1881 a fost un moment al idealurilor și al speranțelor în viitoarea încetățenire. Din păcate, iluziile aveau să se spulbere repede, odată cu expulzările din 1885 și legile restrictive ce aveau să urmeze.

Imaginea, document social

În urma restricțiilor din legile învățământului din 1893⁴⁰, o serie de organizații evreiești⁴¹ ajută la ridicarea de școli evreiești. Aceste școli primare, licee și școli profesionale evreiești au dus la profesionalizarea și sporirea șanselor de reușită, cu efecte pozitive pentru oraș. Mai mult, o serie de industriași evrei din București se implică în construirea unor școli de elită precum Școala de fete „Filip și Rașela Focșăneanu”⁴² (în 1899, strada Mircea Vodă, actualmente strada Anton Pann, arhitect J. Berthet), Școala primară de băieți „Max și Șifra Aziel” (strada Sevastopol 19), Școala comercială „Cultura – Max Aziel”⁴³ (în 1898, strada Sborului, ulterior Remus), sau Școala profesională „Ciocanul”⁴⁴ (în 1899, pe Calea Dudești, din inițiativa industriașului Adolf Solomon). Multe școli aveau burse pentru copii săraci sau cantine gratuite. Înaintea anului 1893 existau doar trei școli⁴⁵ evreiești (două ale Templului Coral

că ar fi una dintre cele mai bune din București”. (Radu Pralea în „Cronicarul”, 24 august 1918, nr. 4, p. 1, *apud* Vera Molea, *op. cit.*, p. 56.)

⁴⁰ Dispuneau că învățământul este gratuit doar pentru copiii români, iar cei evrei pot fi admiși doar în limita locurilor rămase și doar pe locurile cu taxe.

⁴¹ Vezi dr. A. Stern, „Instituțiuni și societăți evreiești”, în „Almanahul Israelit ilustrat”, (1903-1904), pp. 107-118.

⁴² Retrocedată Federației Comunităților Evreiești din România (FCER), în conservare.

⁴³ În funcțiune, Grup Școlar Industrial „Unirea”. Vezi *Liceul comercial și gimnaziul teoretic „Cultura - Max Aziel”, fondat în 1898. Un an de activitate 1942-1943*, București, 1943.

⁴⁴ Fostul Grup Școlar „Timpuri Noi”, clădire retrocedată Federației Comunităților Evreiești din România (FCER), în conservare.

⁴⁵ Liviu Rotman, *Școala israelito-română (1851-1914)*, Editura Hasefer, București, 1999, pp. 142-143.

și una a comunității sefarde), din care doar una pentru fete. În 1903 existau deja 16 școli evreiești: șapte școli primare de băieți, patru de fete, un gimnaziu, o școală comercială, școli de meserii (printre care și Școala „Ciocanul”⁴⁶, unde predă inginerul constructor I. Catz)⁴⁷. Comitetul Central al Școlilor Israelite din București era alcătuit din cei mai cunoscuți industriași evrei ai capitalei: Orenstein, Prager alături de Blank, Halfon, Focșăneanu.

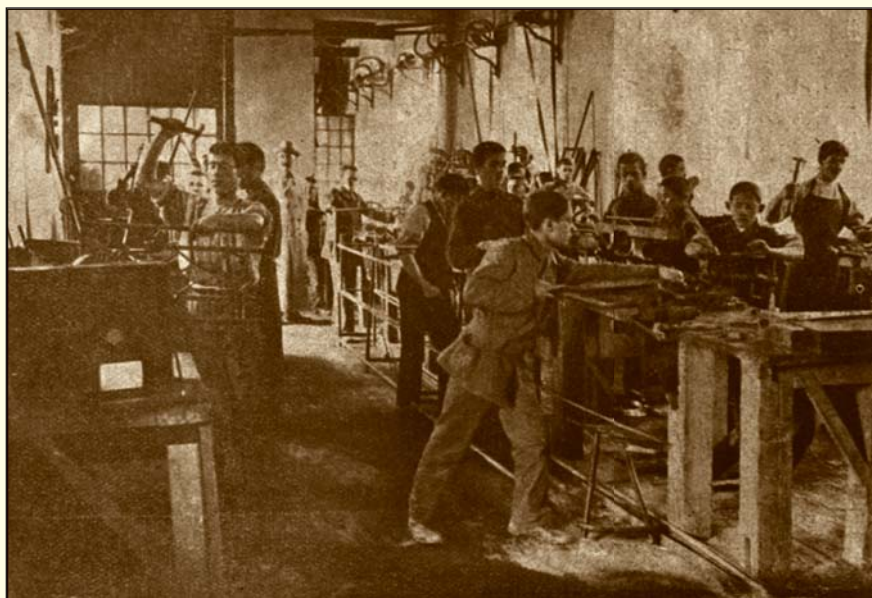
Școala de fete Focșăneanu, 1899. În centru, sus, fondatorul școlii. (ACSIER)

Din observațiile lui Ad. Stern despre *Instituțiuni și societăți evreiești* reiese că în 1903, diverse societăți comunitare se ocupau de strângerea de fonduri și girarea unor școli ale cartierului adiacent, precum **Congregațiunea Templului Coral** (cea mai prestigioasă societate), care are în îngrijire Școala de băieți „Iacob și Carolina Loebel” (actualmente Liceul Lauder Reut), Școala de fete „Fraternitatea Zion” și Școala primară de fete „Baroneasa Clara de Hirsch” (construită și subvenționată de Alliance Israélite Universelle); **Societatea Cultura**,

⁴⁶ Școala, care dă și numele unei străzi apropiate, reușește să dea prestigiu intern și internațional diplomei profesionale.

⁴⁷ Gheorghe Parusi, *Cronologia Bucureștilor*, Editura Compania București, p. 418.

care are în îngrijire Școala primară și comercială de băieți „Max și Șifra Aziel“, ambele în raionul Calea Victoriei; **Societatea Reschit Daath**, care întreține o școală primară de băieți și construiește un nou local (Școala de băieți „Reschit Daath“, inaugurată în 1904⁴⁸) în cartierul Dudești; **Societatea Moria**, care întreține Școala de băieți „Moria“⁴⁹, în cartierul Văcărești; **Societatea Malbim**, care întreține Școala primară de băieți „T.-T. [Talmud-Tora] Malbim“ (fd. 1898); **Societatea Tifereth Israel**, care întreține Școala primară de băieți cu același nume; **Societatea Instrucțiunea**, care întreține școala de fete cu același nume (fd. 1899, strada Heliade nr. 1)⁵⁰; **Societatea Voința**, care întreține școala primară de băieți cu același nume (fd. 1897), în cartierul Moșilor.

Școala „Ciocanul“. Imagini din atelierul de mecanică și lăcătușerie. (ACSIER)

⁴⁸ Liviu Rotman, *op.cit.*, p. 365.

⁴⁹ Menționată în 1937 ca Școala primară de băieți „Moria - A. E. Gaster“ (fd. 1895).

⁵⁰ Mina Cusiner, *Momente din existența de 28 de ani a Școlii Societății culturale „Instrucțiunea“*, Tipografia Estetica, București, 1927.

Vedem deci încercarea de adaptare și profesionalizare pentru piața muncii, care nu putea să fie decât un beneficiu pentru tânăra capitală.

Criza economică de la sfârșitul secolului al XIX-lea și noile măsuri restrictive pe piața muncii duc la emigrări progresive spre America⁵¹.

⁵¹ „De la 1878, când evreii din România începură a fi asupriți de guvern și siliți de a-și căuta un cămin nou, ei începură a corespunde cu compatrioții lor risipiți [...] Documentele arată, cu toate acestea, că imigrațiunea lor în America continuă de a fi bruscă. De la 1878 până la 1882 imigrațiunea a crescut treptat de la 261 la 1052, 40% din numărul total, inclusiv femei și copii. În anul 1883 a fost o descreștere de o sută și de atunci, deși în total a existat o creștere constantă, totuși procentul a variat foarte neregulat. De fapt, dacă cineva dorește să știe când evreii sunt persecutați mai rău ca de obicei, de guvernul lor, nu are necesitatea de a consulta edictele românești contra evreilor, ci n-are decât să studieze variațiunea anuală în numărul celor ce sosesc în această țară“. (D. M. Hermalin, „Evreii români în America“, în „Egalitatea“, 19 aprilie 1902, p. 113; publicat în foileton, traducere de Iosef Zweibel.)

Broadway Studio
H. LOWENTHAL, PROP.
269 BROADWAY, B'KLYN., N.Y.

VALOAREA SENTIMENTALĂ a fotografiei de familie

Unchiul Adolf și mătușa Rebecca au emigrat pe la 1900 în America.

Inscripția de pe spate spune despre ei: „Unchiul s-a stabilit în Minneapolis Minn, în mijlocul pustietății, nu departe de triburile de Piei Roșii. A dispărut fără nicio vorbă din 1905. Cum zicea tata:

Poate e milionar, poate avem o moștenire de primit...” – colecția Lazăr (Singer) Zin. (ACSIER)

„Papirene Kinder” — umbrele celor ce au plecat...

Fotografia a avut, la începuturile ei, o valoare cu atât mai mare cu cât oamenii aveau mai puține fotografii. Spre deosebire de posturile studiate ale aristocrației care afișa ultimele mode, pentru cei săraci era un privilegiu, un lux, dar în același timp, fotografia era privită cu reticență de cercurile evreiești religioase, ca o încălcare a poruncilor divine. S. Solomon atesta începutul acestui fenomen de democratizare a reprezentării „de la 1880 încoace, [când] moda fotografiilor de familie, a suvenirului în imagini, se întinde și în rândurile oamenilor modești.”⁵²

Tehnica evoluează, însoțește procesul de modernizare, asimilare, șterge diferențele. În afara unor elemente tradiționale de vestimentație sau a unor însemne religioase, regăsim aceleași atitudini general umane în fotografiile de familie.

Pentru oamenii de la începutul secolului al XX-lea, fotografia era un ritual, legat în special de evenimente familiale (nunți, logodne, zile de naștere) cu valoare documentară și personală în același timp. Excepție de la regulile stricte de postură erau îngăduite copiilor (care pozează ușor, mai relaxat, ca niște miniadulți, îmbrăcați în uniforme ca niște mici soldați sau alte personaje, care să îi ajute în alegerea viitorului rol social). Imaginea își schimbă sensul mai târziu, în cazul instantaneelor, când din „ce vrea subiectul să transmită despre statutul său social sau

⁵² S. Solomon, „Vechii fotografi” în „Revista Cultului Mozaic” nr. 190 (1 septembrie 1968), p. 7.

relațiile de familie?“, întrebarea devine „ce vede fotograful?“

Fotografia devine o amintire care ține locul cuiva, un „copil de hârtie“. *Papirene kinder* pot fi străbunii pe care nu i-ai cunoscut, rudele care au emigrat, copiii care au murit prea devreme.

Cei care au plecat în lume...

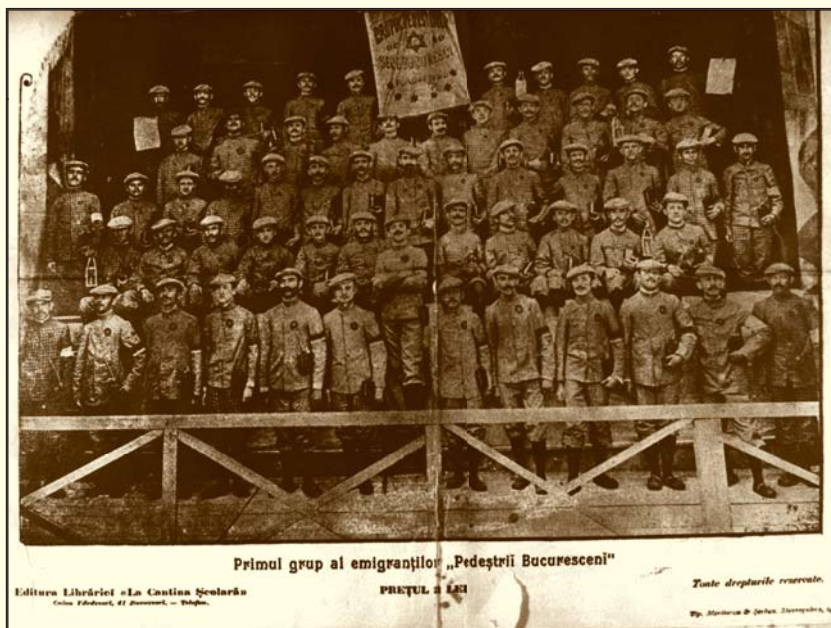
Termenul de *papirene kinder* apare în jurul mării crize economice din 1900, când o puternică emigrație spre America a lăsat în multe case evreiești doar fotografii ale copiilor, care rareori aveau mijloace pentru a se întoarce. Valul de emigranți venea din lumea idiș a micilor sate sau a periferiilor urbane.

Anunțuri pentru călătorii transatlantice cu „vapoarele franceze de viteză mare“ reprezentate de Adolf Solomon (str. Doamnei 14) și „vapoarele engleze de mare viteză“ reprezentate de S. W. Hoffmann (str. Carol 95). („Egalitatea“, 1903, 1904.)

În cazul familiei Zucherman⁵³ din Iași: unchiul Moritz Hoffman emigrează în Anglia, unde își deschide un mic magazin de stofe. Pozează în fața magazinului său din Londra împreună cu o angajată, fotografie care devine un adevărat model în familia din România, cu atât mai mult cu cât unchiul revine în țară și înfiază o rudă săracă.

⁵³ Interviu Zucherman pentru Centropa (reporter: Cosmina Gușu), București, 2007: vezi foto în „Jewish Witness to a Romanian Century. Pictures and stories from Centropa interviews. A guide to the exhibition“, Rh printing, București, 2007, p. 37; on line pe www.survivors-romania.ro.

Primul grup al emigranților „Pedestri Bucureșteni“, București, 1903. (ACSIER)

O altă poveste este cea a unchiului de la Paris al lui Lazăr Zin, Faibiș Leon Baraș, care, el însuși un *papirene kinder*, trimite poza copilului său, necunoscut altfel, familiei. Fotografia este și un mijloc de cunoaștere. Într-o scrisoare către familie, alături de fotografii, trimite codificat referiri la faptul că s-a căsătorit fără dotă, spre disperarea rudelor: „Cine știe, cine știe / Dacă lumea o să mai fie / Când avea-voi avuție“.

Limba engleză se învață prin *conversățiuni sistematice* cu explicații detaliate în limbă română și cu ajutorul *tablourilor intuitive*. — Curs Lei 10 lunar la profesor Rosenthal, 41, Calea Victoriei 41 (Casa Luvru).

PENTRU EMIGRANȚI

Eü	știü	să vorbesc	englezăste
I	can	speak	english
ăi	cân	spik	in gliș

Cel mai practic manual în românește spre a învăța singur și în timp scurt

LIMBA ENGLEZĂ

Cuprinde: Normele pronunțării. — Conversațiuni. — Citiri. — Vocabular. — Noțiuni și tablouri gramaticale.

Pentru înlesnirea persoanelor cari au neapărată trebuință de a învăța limba engleză, facem o reducere din prețul acestui excelent manual, și anume îl expediam franco contra sumei de Lei 2. — (În loc de lei 3,50). Așa dar cine trimite Lei 2, prin mandat postal, pe adresa **Rafan și Ignat Samitoa, Craiova**, notând în dosul cuponului adresa exactă și observațiunea „pentru 1 exemplar Limba Engleză de Sinigaglia” va primi franco la domiciliu un exemplar cartonat.

Anunțuri pentru învățarea limbii engleze apărute în „Cronica Israelită“, 1902 și „Egalitatea“, 1903.

Leon Faibiș Baraș (în foto stânga) și familia sa, Paris, 1912, fotograf necunoscut, colecția Lazăr (Singer) Zin. (ACSIER)

Din comentariile lui Zin aflăm că Faibiș avea un talent excepțional la matematică, remarcat într-o inspecție de I. Astruc, reprezentantul Alliance Israélite Universelle. Acest lucru i-a schimbat destinul dinspre Bârlad spre Paris, unde i se prevedea un viitor luminos. Tânărul a ales însă cariera de avocat, lucru nu bine văzut acasă. Din păcate, Faibiș a murit în Primul Război Mondial, iar povestea se oprește aici în corespondența familiei.

O citire inversă, scrisorile și fotografiile trimise în Lumea Veche, oferă povestea lui Jack Șepcaru care pleacă în America în jurul anului 1921. Inteligent și întreprinzător, renunță la studiile de arhitectură și intră în afaceri pentru a împlini visul de a-și aduce întreaga familie în Lumea Nouă. Este o reîntregire simbolică, după care va tânji până la sfârșitul vieții.

Fiica lui, Bonnie Reed, care și-a redescoperit vechile rădăcini românești printr-o recentă călătorie la București, povestește despre această legătură sentimentală prin scrisori și fotografii, și despre regretul

de a nu își cunoaște personal rudele.

Tata a scris mamei și surorilor sale regulat. Le-a povestit despre viața lui, despre soție și copii. A vrut să își aducă toată familia, asta era visul lui. Bunicul Herș a venit la New York pentru o scurtă perioadă de timp și tatăl meu a vrut să rămână aici pentru a o aduce și pe mama lui. Nu a putut să stea și tatăl meu a fost devastat de acest lucru. Bunica a emigrat în cele din urmă în Israel, la fiica cea mică, dar bunicul nu a putut pleca niciodată din România și ea a suferit din cauza asta.

*Unele fotografii au venit cu tata, altele le-am primit prin poștă. Veneau frecvent când eram copil. Tata scria de multe ori mamei, fraților, surorilor și trimitea poze cu mama, cu mine și fratele meu. Mi-a arătat mereu fotografii ale verilor mei și am fost tristă că am o familie mare pe care nu am cunoscut-o. **El și-a pierdut familia**⁵⁴.*

Jack Șepcaru, Galați, 1920, Foto-Lux. Una dintre fotografiile luate cu el în America. Mențiune pe verso: în luna octombrie 1920, în România. 1921. New York. Jack (Bonnie Reed)

⁵⁴ Bonnie Reed, mărturie în ianuarie 2011.

Lipsa celor dragi din cauza distanței este primul semn al destrămării familiei tradiționale, moment al schimbării spre o lume industrializată și individualizată, când, după cum sublinia Susan Sontag, „instituția familiei este supusă unei chirurgii radicale”.⁵⁵

Pentru noii emigranți, ruși de trecutul lor, fotografiile sunt cu atât mai importante, ca icoane ale familiei îndepărtate, un semn al prezenței acestora. Distanța și comunicarea dificilă fac ca aceste bucățele de hârtie să ia simbolic locul celor plecați. Un cântec de largă circulație în epocă vorbește de la sine:

Mă uit la fotografii și vorbesc singură:

Copii de hârtie am pe pereți.

Copii de hârtie – mâna mi se rupe.

Hârtie sunt acum cei care sunt carnea și sângele meu.

Mă plâng, strig și țip în van.

Ce simt bucățelele de hârtie ?

*Copii de hârtie am pe pereți...*⁵⁶

Scrisoarea era singura legătură între târg și cel plecat, o scrisoare care vine greu, rar. Scriitorul Victor Rusu ilustrează acest fenomen: „Uneori, bucurie supremă, în plic se afla și o fotografie. [...] Bunica nu se despărțea de fotografie nici în somn, o arăta, plângând, vecinilor. «Copiii mei, papirene kinder», adăuga plângând și râzând. «Papirene kinder» [...] era unul dintre cele două șlagăre cu care orice trupă de teatru idiș ce se abătea prin târg mergea la sigur. Celălalt șlagăr era «A

⁵⁵ Susan Sontag, *On photography*, pp. 5-6.

⁵⁶ *Schaue ich auf die Bilder und rede zu mir selbst/ Papierene Kinder habe ich auf der Wand/ Papierene Kinder - und ich breche meine Hand/ Papier ist aus meinem Fleisch und Blut geworden/ Ich klage, weine, schreie und umsonst ist mein Geschrei/ Die Stücke Papier - was fühlen denn sie/ Papierene Kinder habe ich auf der Wand.* (Traducere după versiunea engleză – A.C.; cântec de Morris Rund, compozitor David Meyerowitz (1867-1943). Textul integral în idiș, engleză și ivrit pe http://www.nizzathobi.com/papirene_kinder.htm.)

idișe mame».”⁵⁷

Multe familii evreiești au fost afectate mai întâi de valurile de emigrare către marile orașe, unde doar câțiva au reușit⁵⁸. Majoritatea s-au îndreptat spre Capitală, unde elementul evreiesc este indiscutabil un factor dinamic pe plan socio-profesional, economic, ce a impus tendințe noi, meserii noi și a contribuit la modernizarea Bucureștiului. Fotografiiile au povești, valoare literară⁵⁹ și de analiză asupra lumii evreiești de la începutul secolului, adevărate umbre ale trecutului. Comentariile sau chiar micile povestioare se întâlnesc arareori, în general se făceau scurte dedicații pe spatele fotografiilor pentru diverse rude sau chiar logodnici și prieteni. Povestea fotografiei este rar știută, este o legătură intimă între copii și părinți, nepoți și bunici.

Mesajele rămân la fel de puternice și fără a cunoaște identitatea celor din fotografie. Bunicul și mama/mătușa pozează împreună cu fotografia copiilor, ca și cum se uită la ei sau ar vrea să transmită dorul de copiii care sunt departe. Sau este pur și simplu un instantaneu care a surprins o scenă obișnuită, în care lipsa copiilor este suplinită de fotografia lor în fiecare zi, ca și cum spui „ei sunt familia mea“.

⁵⁷ Victor Rusu, *Balada târgului evreiesc*, Editura Hasefer, București, 2008, pp. 181-182.

⁵⁸ Vezi anchetele sociale făcute de Emil Feder – București, 1941, cazul 1602 (ACSIER, fond II, ds. 323); vezi Anca Ciuciu, „From slum to the Jewish quarter in Bucharest: Development and mentality (1830-1943)“, „Studia Hebraica“, nr. 7 (2007), p. 177.

⁵⁹ Vezi fotografiile din colecția Lazăr (Singer) Zin, cu documentarea lor sentimentală a personalității membrilor familiei sau a cunoscuților.

Umbre...

*Through photographs, each family constructs a portrait – chronicle of itself*⁶⁰

Familia Weisselberg, la logodna Evelinei Weisselberg
(în centru, în picioare). București, 1912,
fotograf necunoscut. (Gavrilă Marcuson)⁶¹

⁶⁰ Susan Sontag, *On photography*, p. 5.

⁶¹ Logodna lui Leibiș Marcuson cu Eveline Weisselberg în 1912 este promisiunea unei viitoare familii și începutul unei noi cronici familiale. Logodnicii – dreapta sus – pozează alături de familie, stau jos părinții fetei, alături de ceilalți copii, doi încă elevi – pentru care uniforma este un element de prestigiu –, și primul din dreapta, sus, ajutorul tatălui în afaceri. Încă o dată, pozițiile nu sunt întâmplătoare. Dincolo de posturile impuse de fotograf se transmite emoția apropierii în portretul logodnicilor și a zâmbetului celor doi îndrăgostiți care sparge posturile înghețate (aproape ca o fotografie în fotografie). Îmbrăcămintea și în special pălăriile sau șapca de elev transmit informații despre personajele care compun acest tablou.

Fotografia este marcată de dimensiunea ei materială⁶², care poate fi teaurizată, deținută, transmisă, vândută, dăruită. Este în același timp o experiență personală și interpersonală. „O fotografie este în același timp o pseudo-prezență și o umbră a absenței [...] o incitare la reverie.”⁶³

Care este codul unei imagini? Peste clasificarea clasică a ceea ce vine din latura ei artistică înrudită cu pictura (portrete, obiecte, peisaje etc.), fotografia **„reproduce la infinit (ceea ce) n-a avut loc decât o dată: ea repetă mecanic ceea ce nu se va mai putea niciodată repeta.”**⁶⁴ Pentru a deveni un instrument al cunoașterii istorice⁶⁵, imaginea trebuie să părăsească acel timp, care dispare sau îngălbenește și schimbă mode.

Într-o pledoarie pentru fotografia vernaculară, criticul de artă Magdalena Radu⁶⁶ afirma că anumite categorii estetice, istorice fixate în mintea noastră ne orientează în mod inevitabil percepția. Mai mult decât atât, Janina Struck demonstrează că interpretarea unei fotografii poate diferi în funcție de epoca în care este analizată și contextul ideologic care o încadrează și că fotografia nu poate spune de una singură o poveste, fiind doar un fragment al ei.⁶⁷ Acest ultim argument poate servi celor care cred în distorsionarea sensului imaginii în funcție de cel ce privește, fie că este fotograf sau spectator. Interpretarea imaginii se apropie mai mult de psihanaliză, „plină de istorii”⁶⁸ de descifrat.

⁶² *Idem*, p. 2.

⁶³ *Ibidem*, p. 12.

⁶⁴ R. Barthes, *op.cit.*, p. 12.

⁶⁵ „Fotografia poate surprinde, poate fotografia ceea ce este important, dar curând, printr-o inversare cunoscută, ea decretă important ceea ce ea fotografiază.” (*Idem*, pp. 34-35.)

⁶⁶ Magda Radu, „Câteva mici istorii”, în *Petite histoire*, Galeria posibilă, București, 2009, p. 109.

⁶⁷ Janina Struck, *Photographing the Holocaust. Interpretations of the Evidence* (London, New York: I. B. Tauris, 2004), p. 15.

⁶⁸ Elvire Prego, „Intimate moments and secret gardens. The artist as amateur photographer”, în M. Frizot (ed.), *A New History of Photography*, Köln, 1998, p. 335.

Decriptarea este dată de mărimea imaginii privite și de timpul pe care îl acordăm acesteia. Ceea ce ne atrage atenția poate fi în aceeași măsură familiar sau diferit de noi.

Fotografiile devin o poartă spre secolul trecut. Familia burgheză își construiește portretul ideal al lui „juste milieu“, departe de excese, cu posturi studiate și cuminți. Imaginea este parte dintr-un ritual social (legat de ceremoniile importante) sau un mod de comunicare, căruia i se atașează scurte texte pentru rudele ce locuiau în altă parte sau erau în vilegiatură. Portretele familiei reunite ori ale rudelor mai îndepărtate se vor regăsi în albumul de familie, compunând cronologia istoriei sentimentale.

Mersul la fotograf este la începutul secolului al XX-lea un eveniment în sine, așa cum fotograful este un element de prestigiu social.

Faibiș Marcuson și Eveline Weisselberg la logodna lor, București, 1912, fotograf necunoscut (foto stânga). Faibiș, Evelina și „Gavriluță“ Marcuson⁶⁹ (foto dreapta).

Pe verso, corespondență pentru unchiul și mătușa Michell din Constanța, București, 1914,
Foto Julietta. (Gavrilă Marcuson)

⁶⁹ O altă fotografie similară din același moment îl reprezintă în brațele tatei și alături de mama. A fost folosită ca ilustrație a unui interviu Centropa: Gavrilă Marcuson, noiembrie 2004, reporter Anca Ciuciu, vezi www.centropa.org.

Adrian Silvan-Ionescu observa evoluția posturii și o „gradare a exprimării sentimentelor”⁷⁰ în relațiile dintre soți după fotografiile de nuntă. Se accentua în general importanța bărbatului, care primea o recunoaștere a rolului său social superior față de femeia care în general era decorativă și supusă regulilor stricte de reprezentare.

Gavrilă Marcuson (Gavriluță⁷¹ sau Guțu), primul copil al familiei, este fotografiat la o vârstă fragedă, de numai 4 luni, pentru a trimite noutățile la rudele din Constanța. Mândria și fericirea tinerilor părinți este evidentă. Comunicarea legată de evenimentele familiale și în special despre copiii familiei este păstrată de aceste fotografii trimise „în vizită”, uneori inscripționate chiar „*visit portrait*”. Fotografia primului născut este un moment important în albumele de familie, ca și poziția celor care pozează.

Dincolo de regulile sociale, fotografia poate avea un înțeles mult mai profund. Lipsa copiilor poate fi simpla lor plecare de acasă sau, uneori, poate fi cazul copiilor care au murit prea devreme. Un astfel de exemplu observăm în familia Weisselberg, unde, alături de familia

⁷⁰ Adrian Silvan-Ionescu, „Căsătorii, divorțuri și aventuri galante în ținuturile românești în vremuri de tranziție (1800-1859)”, în *Celălalt autentic. Lumea românească în literatura de călătorie (1800-1850)*, coordonator Irina Gavrilă, Editura Oscar Print, București, 2010, pp. 53-54.

⁷¹ Guțu a fost un copil fericit, protejat în copilărie de familia extinsă care locuia în zona Viilor, împreună cu bunicii. Numele de alint pe care i-l dau părinții îl face să nu răspundă la primul apel al catalogului din clasa I. „A venit un pedagog, ne-a băgat în clase, ne-a așezat în bănci și pe urmă cine intră [...] intră domnul pe care îl întrebam eu și care stătuse de vorbă cu mine. Și ne spune așa, eu o să vă strig numele la catalog și voi când vă auziți numele vă ridicați în picioare și ziceți „Prezent!”. Așa m-am ridicat și eu când mi-a cerut numele meu și învățătorul m-a întrebat: „Eee, acumă știi, ai învățat unde e școala Goleescu? De ce nu te-ai ridicat îndată?” mă întreabă învățătorul. Și zic: „Pe mine nu mă cheamă Gavril, pe mine mă cheamă Guțu” [diminutiv de la Gavril, *n.n.*]. „Aaaa, zice învățătorul, Guțu te strigă părinții tăi, dar, aici, la școală, ești elevul Marcuson Gavril, noi așa te chemăm.” (Interviu pentru www.idee.ro/holocaust: Gavrilă Marcuson, septembrie 2006, reporter Anca Ciuciu.)

reunită, părinții pozează cu fotografia copilului pierdut, ca și cum ar vrea să păstreze vie această amintire.

Lângă fereastră se vede fotografia unei verișoare care a murit la 16 ani, Laureta Michell – singurul copil al familiei. Există mai multe momente în care apare astfel în pozele de familie – reprezentând altă categorie de „copii de hârtie”. Fotografia devine mesager, cod familial și prezență.

Familia Weisselberg

În centru, Eveline (născută Weisselberg), lângă fiul ei mare, Gavrilă Marcuson, în spate, fiul cel mic, Osias Marcuson, alături de bunica maternă. Bunicii, Weisselberg, cu copiii și nepoții lor. București, anii 1920, fotograf necunoscut. (Gavrilă Marcuson)

La fel, fotografiile de familie ale victimelor Holocaustului, în special cele ale copiilor, au o puternică tentă emoțională. Ele devin un drept postum la propria imagine, departe de cea documentară și inumană a lagărelor. Impresionează puternic fotografiile despre viața anterioară a acestor oameni, care se află în expoziția permanentă de la Auschwitz-Birkenau, salvate cu mari riscuri din transportul unei

comunități evreiești poloneze, în 1943, pentru a servi ca probă, și care după război au devenit un simbol al vieților pierdute. Imaginile au fost cercetate vreme de 20 de ani de Ann Weiss și, ca urmare, unele chipuri au fost identificate de rude îndepărtate ori de un supraviețuitor precum Cvi Cukierman, care i-a putut arăta nepotului său familia din care se trage și chiar a spus că „va muri ca un om bogat datorită acestui fapt”⁷².

Ne putem gândi, așa cum au făcut-o cei care au pus într-o valiză, printre lucrurile lor de valoare, cele mai dragi fotografii, *cât valorează ele pentru noi?*

Supraviețuitorii vorbesc deseori de pierderea trecutului, iar în acest sens, fotografiile devin un simbol al pierderii familiei, al copilăriei, al tinereții. Yehuda Bacom, supraviețuitor de la Auschwitz-Birkenau, declara: „Exista un crematoriu separat, în complex, pentru efectele personale, unde toate scrisorile noastre, fotografiile și desenele au fost arse [...] Nu au vrut să ne distrugă doar pe noi, ci și cuvintele noastre, viețile noastre, amintirile.”⁷³ Ștergerea urmelor unei crime, dar și orice asemănare cu o familie obișnuită, reducea victimele la o stare inferioară. Însă amintirile rămân cu noi și „continuă să aibă un impact asupra noastră mult după ce membrii familiei se despart sau dispar.”⁷⁴

În acest sens este și interpretarea antropologului Florence Heymann legată de nostalgia pierderilor amintirilor/fotografiilor despre Cernăuțiul interbelic, datorată Holocaustului, și încercarea de a regăsi, într-o vizită recentă, o parte a istoriei familiale, transformând astfel *papirene kinder* în *papirene eltern* (părinți de hârtie)⁷⁵.

⁷² Ann Weiss, *op. cit.*, p. 120.

⁷³ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 119.

⁷⁵ Florence Heymann, „Albums de famille: les visages de la mémoire et de l’oubli” în *Panim/Pnim. L’exil prend-il au visage?*, ed. Celine Masson et Gad Wolkowicz, EDK, 2009, pp.

Copiii de hârtie sunt, în viziunea mea, reprezentări ale copilăriei/familiei, fotografii care ajung să fie prezente prin valoarea lor sentimentală⁷⁶ [...] Imaginile devin adevărate „arhipelaguri ale timpului [...] etape ale trecutului din care am făcut parte.”⁷⁷

Mai mult, aceste fotografii au o viață și trăiesc atâta vreme cât cineva le iubește.

Fotografii din colecția Luiza Berman-Urseanu (foto Anca Ciuciu, 2008).

339-345.

⁷⁶ „Fotografia își ia întotdeauna referentul cu ea, ambii loviți de aceeași imobilitate îndrăgostită sau funebră, chiar în mijlocul lumii în mișcare: ei sunt lipiți unul de celălalt, membru cu membru.” (Roland Barthes, *op. cit.*, pp. 12-13).

⁷⁷ Amelia Pavel, *Traectorii ale privirii*, Editura Meridiane, București, 1990, p. 72.

Fotografii de mahala / cartier

De fapt în București au fost și sunt mai multe „Bucureștiuri”. Nu degeaba există și varianta denumirii orașului la plural. Nu mă refer deloc la deosebirile dintre „centru” și „cartierele actuale”, care seamănă între ele, ci la profilurile orașului vechi încă prezente, dar parțial deteriorate.

Amelia Pavel, Un martor în plus

Mahala sau cartier? Cartier sau cartiere? Reîntoarcerea la mahala...

Strada Baia de Fier, în fața Templului Coral (foto A. Ciuciu, 2005).

n București, între anii 1500 și 1830 se folosește denumirea de mahala în sensul de cartier, orașul numărând cca 120 de mahalale, pornind de la cele centrale și extinzându-se treptat în diferite direcții. Teoria larg acceptată este că orașul s-a dezvoltat prin unirea mai multor nuclee rurale, care au devenit astăzi cartiere ale orașului. Adrian Majuru identifică dispariția vechilor sate printre mahalalele din târgul Bucureștilor de la 1750, care păstrează modelul tradițional sătesc al centrului și al vecinătăților lor. „Deși e vorba de un fapt ce ține mai degrabă de imaginarul colectiv, această structură socio-profesională se menține prin simpla dorință a celui marginal de a parveni (măcar) pe ulița centrală, mai bine plasată, ceea ce presupune și obținerea unui alt statut în cartier.”⁷⁸

În multe interpretări, influența orientalului⁷⁹ asupra orașului este dominantă, așa cum aflăm din surse despre viața în București cu puțini ani înaintea revoluției pro-occidentale din 1848.

Mih. Ionescu-Miozino analiza în studiul său psiho-sociologic despre dezvoltarea reclamei originile mimetismului mahalalei față de centru: „Căutând să imităm fațade străine, neputându-ne forma tot așa de iute și la porunceală și sufletul nostru pentru atari forme, a fost fatal să se nască goluri, hiatusuri, salturi. De aceea asistăm astăzi la atâtea contraste ce de multe ori se pretează la ridicul, *mahalaua* imitând centrul

⁷⁸ Adrian Majuru, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*, Editura Compania, București, 2003, p. 15.

⁷⁹ *Altădată (1840) în București, în afară de vreo zece, stradele n-aveau nume. Nimeni nu lua în seamă la numere [...] În loc de cetate aveai o aglomerațiune de sate locuite de birnici, sudiți, negustori, popi, ciocoiași, amplotiați la curți și pe ici coala câte un boier mare [...] Seara nici teatru, nici grădină: oamenii din toate clasele mergeau la vecini. Fiecare Bucureșcean avea dară în toate zilele același drum de făcut și aceleași case de vizitat. [...] Cu o vorbă, sub toate punctele de vedere Bucureștenii erau Orientali, în ceea ce privește relațiunile sociali.* (Doctorul Obedenaru, în *Informațiuni bucureștene*, 1870, apud Irina Stănculescu, „Apariția și evoluția denumirilor de străzi din București“, în *București. Materiale de Istorie și Muzeografie*, Muzeul Municipiului București, București, vol. XIV, 2000, pp.151-152.)

în felul ei, după cum centrul a imitat străinătatea. Aceste nepotriviri între fond și formă, această imitare la suprafață a tot ce e străin și atrăgător, acest snobism, de multe ori periculos, această superficialitate vădită a dat naștere la o atmosferă prielnică tuturor contrastelor.⁸⁰

Orașul evoluează de la mahala spre *cartier*, asimilând influențe europene prin filieră rusească și franceză (în timpul ocupației militare ruse din 1828-1834, în special în perioada generalului Kiseliov/Kisseleff, încep să fie luate o serie de măsuri importante pentru modernizarea orașului: pietruirea străzilor principale, înlocuirea pavajului de lemn, scoaterea cimitirelor în afara orașului și închiderea celor de lângă biserici, aflate în interiorul orașului; limba franceză este introdusă ca limbă diplomatică și la modă în înalta societate etc.). Bucureștiul s-a îndepărtat de străzile⁸¹ profesionale, apar cartiere mixte, cu case noi. „În lumea veche, când aveai nevoie de o cumpărătură, știai că acolo sunt gabrovenii⁸², dincolo sunt lipscanii⁸³. Cei vechi erau oameni foarte cuminți și înțelepți, învățați printr-o experiență de mai multe secole să alcătuiască un oraș rânduit și cu cartiere bine organizate. Ei bine, orașul acesta a căzut în cea mai cumplită anarhie. Lumea bogată și pretențioasă și-a clădit casele la fel cu cele de la Paris [...] [sau] casa aceea neprietenoasă, vagonul sau, mai bine, seria aceea de vagoane.”⁸⁴ Casa tip vagon era caracteristica noului oraș și mai ales a cartierelor sărace, departe de casele boierești, locuite

⁸⁰ Mih. Ionescu-Miozino, „Reclamagiii. Încercare de analiză psiho-sociologică” în „România de mâine”, 15 iulie - 1 august 1915, pp. 66-67.

⁸¹ De exemplu: strada Mămulari (negustori de mărunțișuri), strada Sticlari, strada Covaci, strada Șelari etc.

⁸² Strada Gabroveni, renumită pentru negustorii de pielărie originari din orașul bulgăresc Gabrovo. La numărul zece se găsea Hanul Gabroveni, astăzi în ruină. Vezi Lucia Kerciov-Pătan, Luca Francisc Velciov, *București. Locuri și personalități ale emigrației bulgare în perioada Renașterii*, Editura Fundației Libra, București, 2007.

⁸³ Negustorii sau cei ce comercializau mărfuri din Leipzig sau Lipsca. Vezi Gh. Leahu, *Lipscani. Centrul istoric al Bucureștiului*, Editura Arta Grafică, București, 1993.

⁸⁴ N. Iorga, *op.cit.*, p. 46-47.

de o singură familie, înconjurate de grădini.

După Revoluția Română din 1848, integrată în cea europeană, influența occidentală franceză crește, mai ales că noile generații își fac studiile în capitalele europene. Unirea Munteniei cu Moldova în 1859, Războiul de Independență (1877-1878), realizarea Marii Uniri din 1918 (prin unirea cu Transilvania, Basarabia și Bucovina) cresc importanța economică a orașului București, care devenise capitală în 1862. Războiul de Independență marchează nașterea noii identități naționale, lăsând urme în numele principalelor artere: astfel, Podul Mogoșoaia (calea spre palatul de la Mogoșoaia) devine Calea Victoriei, Podul Calicilor devine Calea Rahovei (după numele unei bătălii din război), o parte din Podul Vergului devine Calea Călărașilor (după numele cavaleriștilor din armata română) etc. În timp ce în restul lumii europene începe emanciparea evreilor, în Principatele Române începe discriminarea lor (fiind considerați o amenințare din punct de vedere demografic, moral și social) și doar influența diplomației internaționale a împins procesul de naturalizare și acordarea drepturilor cetățenești evreilor din România, amânate de multă vreme. Deși de multe ori avantajele civice le erau interzise evreilor, obligațiile le erau impuse (cum ar fi prestarea stagiului militar și deci lupta pe front în 1877-1878, plata dărilor ș.a.). Secolul al XIX-lea înseamnă pentru spațiul nostru trezirea sentimentului național și a xenofobiei, în special a antisemitismului (întâi ca o modă, apoi ca o formă de convingere și legitimare electorală, pentru ca în cele din urmă să devină un element al conștiinței colective).

Locuire evreiască – extindere teritorială, profesională în București

Evoluția/involuția comunității evreiești din București este influențată de evenimentele istorice ce implică orașul: momente de

criză precum războaiele, revoluțiile sau ocupațiile militare. De la primele atestări ale evreilor în București, încă din secolul al XVI-lea⁸⁵, marcate în documente prin relația cu autoritățile în general binevoitoare față de meseriași (tinichigii, sticlari, tăbăcari, argintari etc.), apar și perioade de hiatus⁸⁶ și nu putem vorbi de o comunitate puternică până la mijlocul secolului al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea, odată cu recunoașterea oficială a comunității evreilor sefarzi⁸⁷ și, mai târziu, prin aportul numeric major al așkenazilor⁸⁸. Primele localizări aproape de zona centrală de comerț și locuirea compactă a corelegionarilor sunt o formă de protecție față de politica inconsecventă a autorităților⁸⁹ și o strategie comercială care duce în timp la formarea unor străzi specializate pe anumite meșteșuguri⁹⁰.

Comunitatea sefardă rămâne la o dimensiune redusă și, din cauza numeroaselor diferențe și divergențe comunitare, se enclavizează în mahalaua Popescului (zona Jigniței), unde era și „jitnița sau magazia

⁸⁵ Irina Heinic, „Comunitatea evreilor din București la începutul secolului al XIX-lea” în „Revista Cultului Mozaic”, nr. 255/15 iunie 1971, p. 5.

⁸⁶ Momentul de tensiune maximă se înregistrează în 1593, când Mihai Viteazul dispune lichidarea creditorilor evrei din București, ceea ce duce la diminuarea comunității și chiar plecarea negustorilor evrei și turci pentru o vreme.

⁸⁷ 1730.

⁸⁸ Începând din perioada domnitorului Matei Basarab (1632-1654), comunitatea se recompune cu ajutorul refugiaților din Polonia și Ucraina și se organizează pe sistemul polonez, alcătuind o corporațiune autonomă în frunte cu un staroste ales și confirmat de autorități. În timpul lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) se trece la sistemul breslelor, ca protecție pentru negustori, meșteri și străini.

⁸⁹ După relatarea lui Anton Maria del Chiaro, domnitorul Ștefan Cantacuzino (1714-1715) poruncește dărâmarea sinagogii evreilor (sefarzi) din București în 1714, „măcar că se afla într-un loc îndepărtat, poruncind cu strășnicie ca aceștia să nu se mai adune împreună pentru a-și face rugăciunile”. *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 391, reeditat în IMER II/1, ed. Mihai Spielmann, Editura Hasefer, București, 1988, doc. 33, p. 23.

⁹⁰ Cum este cazul pentru fosta Fundătură Sticlari și Fundătura Mămulari (negustori ambulanți de mărunțișuri) din mahalaua Popescului, prezente pe harta Papazoglu din 1871.

de pâine a domniei, tot aici și-au avut și primele așezări evreii cei dintâi, spanioli, făcându-și sinagoga⁹¹. Sunt percepuți pozitiv în special prin educația superioară, statut social mai înalt și relații comerciale în întregul Orient, și chiar prin idiomul cu rădăcini spaniole pe care îl folosesc⁹².

Evreii așkenazi (vorbitorii de idiș, imigranți îmbrăcați în portul polonez, mulți dintre ei religioși) se transformă în imaginarul bucureștean în evreii recognoscibili și care nu pot fi asimilați, cu accent și trăsături caracteristice, de condiție mai modestă, cu familii numeroase.

Nemulțumirile comerciale și religioase duc la incidente precum cel din mahalaua Răzvanului, unde se afla o sinagogă (localizată de arhitectul Neculai Ionescu-Ghinea ca fiind Sinagoga Beth Hamidraș vechi din Calea Moșilor nr. 74⁹³) și prăvălii închiriate de evrei în hanul Niculescului.⁹⁴ În plângerea locuitorilor mahalalei către domnitorul Alexandru Moruzi, din 1 noiembrie 1794, se arată: „că acea **mahala s-a umplut toată de ovrei, dând pe prăvălii îndoit preț de chirie** [...] dintre care cei mai mulți sunt sudiți (supuși străini) și au făcut acolo han și sinagogă pentru rugăciunea ce au, după legea lor [...] **și face cerere, ca sinagoga ce o au acolo să se strice, cum și evreii să se ridice de acolo și să se împartă de obște și prin alte mahalale**“.⁹⁵

⁹¹ C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. 358.

⁹² Mai multe detalii despre percepția celor două comunități în dr. Iulius Barasch, „Evreii din Moldova și Valachia. Studiu istorico-social“. Traducere de dr. El. Schwartzfeld în *Anuarul pentru Israeliți*, IV, 1881, pp. 1-29, reeditat în *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, ed. Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 2002, pp. 32-48.

⁹³ Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, Dan D. Ionescu, Cecilia Luminea, Petre Iliescu, Minerva Georgescu, *Atlas ghid. Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București din cele mai vechi timpuri până astăzi*, vol. I. *Tabele și Planuri*, Editura Ergorom 79, București, p. 83.

⁹⁴ În special în perioada 1788-1791, *apud* George Potra, *Istoricul hanurilor bucureștene*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 44.

⁹⁵ George Potra, *op. cit.* Integral în IMER II/2, ed. Lya Benjamin, Mihai Spielmann, Sergiu

Dincolo de supărarea mahalagiilor, vecinătatea religioasă a evreilor era deranjantă pentru însuși Efrem, Patriarhul Ierusalimului, care intervine în acest sens, căci în apropiere se afla un palat de ședere pentru patriarhi când veneau în București.⁹⁶ Alte agitații populare apar cu o serie de acuzații de omor ritual la începutul secolului al XIX-lea (în 1801, 1804, 1808)⁹⁷. Evreul imaginar este legat prin resorturi medievale de acuzațiile religioase și reprezentarea grafică a evreilor religioși (preluată și în artă), care devin exoticul negativ și respingător⁹⁸.

Extinderea comercială este uneori diferită de zona rezidențială, după cum apare și în catagrafia din 1838⁹⁹, unde majoritatea negustorilor evrei lipscani (care se vor grupa în timp pe strada cu același nume) locuiau în mahalaua Sfânta Vineri și mahalaua Popescului. Gh. Leahu¹⁰⁰ remarcă două categorii de negustori care apar începând cu secolul al XVII-lea și până în secolul al XIX-lea: *călători* (care își vindeau marfa prin hanuri și erau categoria cea mai numeroasă) și *așezați* (cu prăvălie).

Analiza datelor relevate de catagrafia din 1838 arată că mahalalele cele mai însemnate ca locuire evreiască sunt **mahalaua Popescului**¹⁰¹

Stanciu, Editura Hasefer, București, 1990, doc. 271, pp. 394-396.

⁹⁶ *Apud* G. Ionescu Gion, vezi IMER II/2, p. 396.

⁹⁷ Dr. M. A. Halevy, „Comunitățile evreiești din Iași și București până la zaveră (1821)“, în *Sinai, Anuar de Studii judaice*, vol. III, Institutul de istorie evreo-român, București, 1931, pp. 11-108, reeditat în *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, ed. Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 2004, vezi pp. 455-456.

⁹⁸ Vezi Andrei Oișteanu, *Mythos & Logos*, Editura Nemira, București, 1997 și Avram Rotenberg, *Evreul rătăcitor. Istoria și manipularea unui mit*, Editura Hasefer, București, 2002.

⁹⁹ Selecția locuitorilor evrei publicată integral în *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România* (IMER) III/2, coord. Ladislau Gyemant, Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 1999, pp. 185-221.

¹⁰⁰ Gheorghe Leahu, *Lipscani. Centrul istoric al Bucureștilor*, Editura Arta Grafică, București, pp. 38-39.

¹⁰¹ Cartier negustoresc, cea mai veche arie de locuire evreiască din București și zona cu

(vatra cartierului evreiesc și centrul spiritual, prin prezența a două sinagogi încă din 1760¹⁰²), **mahalaua Stelea și Răzvanului**¹⁰³ (unde prezența meșteșugarilor evrei este documentată încă din secolul al XVIII-lea¹⁰⁴), **mahalaua Sf. Vineri**¹⁰⁵ (cartier negustoresc prin excelență), **mahalaua Curtea Veche**¹⁰⁶ (cartier cu străzi profesionale, special pentru croitori, șepcari și cizmari), **mahalaua Sf. Ioan Nou**.

Mahalaua Popescului își păstrează de-a lungul timpului rolul de

reprezentarea socială cea mai înaltă. Din partea comunității sefarde și așkenade: zaraf bașa Solomon Halfon sau Alșin Brain (Anschel Brayer), starostele supușilor evrei austrieci (cei mai numeroși). Găsim în mahala chiar și sudiți/supuși englezi sau francezi, o *rara avis*. Un alt element care ne arată statutul financiar ridicat al zonei este prezența slujitorilor și a cailor (care aparțin în general zarafilor sau altor negustori).

Se găseau aici 83 de negustori (zarafi, samsari, bogasieri, bocceagii, lipscani, lânări, sticlari, telali, berari, basmangii etc.), meșteri (croitori, ceaprazari, tinichigii, cizmari, zugravi, tâmplari, giuvaergii, câingii, mămulari), 12 slujnice, 11 slugi.

¹⁰² Dr. M. A. Halevy, *op.cit.*, p. 451.

¹⁰³ Zonă în care se grupează meșteșugari, aproape de zona comercială de desfacere. Unii au protecție austriacă / sunt sudiți austrieci (de unde și intervenția consulului în incidentul din 1793 de la Hanul Niculescului). Se formează adevărate bresle, în special legate de croitorie, după cum arată locuirea în aceeași curte a unor meșteri, calfe și ucenici.

Aici se întâlneau 53 de meșteri, 14 ucenici, 4 calfe (croitori, zugravi, tâmplari, tinichigii, giuvaergii, legători de cărți, câte un cioplitor, vopsitor, boiangiu, argintar, sticlar, curelar) și 11 negustori (samsari, bocceagii, mămulari, zarafi, cârciumari, negustori fără detalii) plus familiile lor.

¹⁰⁴ La 1793 se aflau aici și doi croitori evrei: Iancu și Herșcu. Vezi Manașcu Cotter, „Meșteșugari și neguțători evrei din Bucureștiul de altădată” în „Revista Cultului Mozaic”, 1 mai 1973, p. 5.

¹⁰⁵ Cartier negustoresc, legat de centrul financiar al Bucureștiului și cu un dever foarte bun, în special pentru negustorii ambulanți.

Se găseau aici 68 de negustori (zarafi, bocceagii, samsari, lipscani, tinichigii, telali, mămulari, sticlari, măcelari, câte un precupeț, văcsar, covaci, fisichiu), 5 meseriași (tinichigii, croitori, pecetari), slujitori, alte categorii, plus familiile lor.

¹⁰⁶ Mulți meșteri au numeroase calfe și ucenici, ceea ce demonstrează importanța comercială a zonei de lângă Biserica Curtea Veche și fosta Curte domnească. 62 de meșteri, 17 calfe, 5 ucenici (croitori, cizmari, șepcari, ceaprazari, alămari, bucătari, tinichigii, pantofari), 16 negustori (cârciumari, zarafi, telali, samsari, lăptari, măcelari), slugi.

centru al comunității, accentuat de mulțimea sinagogilor din acest spațiu¹⁰⁷ care depășește cu mult alte zone de locuire (caracterul acestei zone este surprins în 1871, în harta Papazoglu, prin nume de străzi – astăzi total necunoscute memoriei colective – precum: Palestina, Sinagogii, Saul, Spaniolă, Israelită). Structura comercială se va extinde prin dezvoltările ulterioare spre Calea Văcărești-Dudești, Calea Rahovei, Calea Griviței sau Calea Moșilor.

Un rol important spre direcționarea rezidenței în zone apropiate, altădată interzise (Văcărești-Dudești), îl are marele foc din 1847.

Să se fi spus cu 60 sau 70 de ani în urmă, că va veni o vreme când Evreii vor locui în Tabaci (Calea Văcărești) în direcția spre Sf. Nicolae, fără de a mai vorbi de locurile mai îndepărtate, ca Dobroteasa etc. Oricine ar fi respuns că aceasta se va întâmpla numai în zilele sosirii lui Mesia. Dacă un evreu avea treabă prin acele locuri pe la tăbăcari, era silit să se îmbrace turcește și să-și ascunză barba sau perciunii spre a nu fi recunoscut; dar mai departe decât până la biserica Sf. Nicolai Popescu n-a îndrăznit să meargă niciun evreu, fiindcă nu mai era sigur de viață.¹⁰⁸

Dinamica socială și profesională este o adaptare la legile concurenței și, din principiu, evreul este o categorie economică activă, care aduce noi mentalități comerciale și oportunități.

Fostele mahalale și noile cartiere au fiecare câte un rol dominant: de rezidență (Calea Văcărești-Dudești) sau comercial (Centrul Vechi, Rahovei, Griviței, Calea Moșilor), dar nu sunt zone închise, așa cum deseori sunt prezentate în presa naționalistă.

Pe lângă contribuțiile documentare despre comunitatea evreiască¹⁰⁹,

¹⁰⁷ Templul Coral (1866/1867), Sinagoga Mare.

¹⁰⁸ Michel Asiel, „Amintiri privitoare la Muntenia și în special la București” în *Analele Societății Istorice Iuliu Barasch*, 1888, p. 188.

¹⁰⁹ Vezi Iuliu Barasch, „Itinerar în Cracovia, Galiția, Bucovina, Moldova și Muntenia în 1841-1842”, în *Anuar pentru Israeliți*, București, 1894; Zuckermann, *Amintiri din trecut*.

sunt extrem de importante fotografiile lui F. Damé, din *Bucarest en 1906*, sau fotografiile lui P. Menu din H. Stahl, *Bucureștii ce se duc*, 1910.

Deși apropiate ca an de apariție, cele două cărți se situează pe poziții diferite. Lucrarea lui Damé se adresează în mare parte unui public elevat și bine situat (lucrarea apare pe hârtie scumpă și are o documentare de specialitate). Mai mult, există un capitol special¹¹⁰ care se referă la populația evreiască și principalele sale instituții: sinagogi, școli, societăți de binefacere. F. Damé fotografiază zeci de străzi, locuințe (printre care și casa M. Blank – str. Dionisie, casa Rosenthal – strada Teilor etc.), magazine (în special centrale), negustori ambulanți etc. Fotografiile redau detalii arhitecturale, rareori au personaje (acestea apar cel mult în fundal sau ca etalon de măsurare a înălțimii clădirii).

Bucureștii ce se duc se dorește o evocare a vechiului oraș și chiar un ghid care prezintă destinații turistice: Palatul Regal, Ateneul, „Carul cu bere“, Palatul Poștelor etc. În contradicție cu aceste opere arhitectonice,

Situația comunității din București în anii 1831-1875, București, f.e. 1898; F. Brunea-Fox, „Imaginea Purimului“ în „Adam“, an. I, numărul 19, 1 aprilie 1930; L. Zin, *Amintiri dintr-o uliță evreiască* (manuscris, ACSIER, IX 30); I. Camil, „Comunitatea evreilor din București de la înființare și până astăzi“, în „Almanahul evreesc, 5704 (1943-1944)“, M. Halevy, „Comunitatea evreiască din București de la începutul secolului al XIX-lea“, în „Revista Cultului Mozaic“, nr. 16, 15 iunie 1971, pp. 5-6; L. Rotman, *Structuri sociale și economice ale populației evreiești din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1985 (ACSIER, D 3); I. Peltz, *Calea Văcărești*, Editura Minerva, București, 1989; V. Bârlădeanu, *Panoramic cotidian în viața evreimii bucureștene antebelice* (manuscris, ACSIER, D 165); Gheorghe Leahu, *Bucureștiul dispărut*, Editura Arta Grafică, București, 1995; Avram Rosen, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureștiului din a doua jumătate a secolului XIX până în 1938*, Editura Hasefer, București, 1995; Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919)*, Editura Hasefer, București, 1996; A. Ciuciu, „Cartierele evreiești din București în perioada 1866-1914“, în „Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România“, nr. 8-9, FCER, CSIER, București, 2002, pp. 96-108; A. Ciuciu, „Martori tăcuți. Magazinele evreiești din cartierul Dudești-Văcărești“, în „Studia Hebraica“, nr. 5, București, 2005, pp. 196-209.

¹¹⁰ Cap. XIII: „Les Juifs.“

**La maison
N. Mischonzyki.**

**Les magasins „Jacques Gold“
et les magasins „William Smith“.**

La maison „La Centrala“.

Les magasins D. Wormser.

Magazine evreiești din centrul Bucureștiului.

(F. Damé, *Bucarest en 1906*, București, 1907.)

Casa lui M. Blank (F. Damé, *Bucarest en 1906*)

„Strada Lazăr, o fundătură“, foto: P. Menu. (H. Stahl, *Bucureștii ce se duc*, 1910.)

este evocată atmosfera cartierelor evreiești, cu un anume accent negativ, legat în principal de comerțul cu haine vechi, cu lucruri de ocazie la „Hala de antichități“ din Văcărești – numită ironic „hala păduchilor“ (după faimoasa „Marché aux puces“ din Paris). În acest sens, ilustrația se referă, în ceea ce îi privește pe evrei, *numai* la comerțul cu vechituri, făcut de persoane în vârstă, în medii sărace și foarte sărace. Damé documentează noul București, pe când Stahl introduce, în ceea ce privește textul despre evrei, o serie de stereotipuri în imagine: evreul respingător, evreul ca vânzător de haine vechi. De aici vine importanța fotografiei și a fotografului, care poate să transmită ce simte față de subiectul lui.

Care ar fi adevărata imagine? Din punct de vedere istoric și al colectării imaginilor ca document, ambele seturi de fotografii sunt piese ale unui mozaic. Cartierul începe să coexiste cu mahalaua, vedem deja diferențele între centrul orașului și zonele de periferie.

Viața comunității este ciclică, marcată de sărbătorile religioase și de evenimentele din familie. Pe lângă alte sărbători se evidențiază cea de Purim, care dă viață întregii zone evreiești, cu costumații și măști, colindători care primesc prăjituri *humăntaş* sau *ștrudel*. Până și cei mai săraci își căutau costume la haine vechi sau cumpărau ceva pentru copii. Baluri mai mici sau mai mari erau organizate în diverse săli ale cartierului, cum este vestita sală Liedertafel.

*Balul comunității aduna ce-i mai select în lumea mică și ce-i mai puțin select în lumea mare: fete de croitorie, modiste, funcționare la prăvălii, neveste de prăvăliași, legiunea domnișoarelor sau a cucoanelor aplecate toată ziua asupra lucrului de mână [...] balul însemna eliberarea, pentru o singură noapte, din viața mizeră...*¹¹¹

Emil Feder¹¹², psihopedagog și membru al „Serviciului de profilaxie

¹¹¹ V. Bărlădeanu, *op.cit.*, p. 5.

¹¹² Emil Feder, *Anchete psihologice-pedagogice prin vizite la domiciliu. Contribuțiuni tehnice studierii atmosferei familiale și a influențării ei educative*, 1943 (ACSIER, II 323, 1933-1949, pp. 5-119).

mentală“ de la Spitalul „Iubirea de oameni“, face o serie de anchete la domiciliu în anii '30-'40, pentru a arăta importanța mediului în deformarea caracterului copiilor. Anchetele sociale sunt o veritabilă sursă internă documentară, din medii diferite, și prezintă date despre familie, tipul de locuință, condițiile de locuire, hrana zilnică, felul cum dorm, starea hainelor, starea sanitară. Feder face o clasificare a cartierelor Bucureștiului după mediu¹¹³, reflectând o experiență de nouă ani pe teren și mii de fișe completate:

- cartiere sărace (Raion, Dudești, Vitan, Văcărești, Ferentari, Colentina);
- cartiere rău famate (str. Cantemir, Crucea de Piatră, Grant, Crângași);
- cartiere negustorești (Calea Griviței, Calea Moșilor, Calea Călărași, Calea Rahovei, Bărăției);
- cartiere bogate (Bd. Carol, Bd. Elisabeta, Calea Victoriei);

În funcție de aceste observații, se desprind patru mari tipuri de locuitori:

1. omul sărac, omul periferiei (care muncește cu brațele la fabrică sau într-un atelier, culege petece pe maidan, este șomer sau *Luftmensch*¹¹⁴, trăind din mila cunoscuților până la următorul angajament; soția și copiii, chiar de vârstă mică, muncesc, iar locuința este alcătuită dintr-o cameră și o bucătărie, de multe ori în chirie);

2. omul din cartierele rău famate (hoț, pungaș de buzunare, prostituată; este o comunitate închisă, cu propriile reguli și moralitate scăzută; copiii sunt de multe ori pervertiți sexual sau devin membri ai bandelor);

3. micul burghez (meseriaș, negustor sau funcționar; puțin deschis spre comunicare cu vecinii și chiar cu propria familie; femeia este de obicei casnică, se ocupă de gospodărie și educația copilului; locuința

¹¹³ *Ibidem*, p. 55.

¹¹⁴ „Om de aer, care trăiește cu vânt“ – *lb. idiș*.

Mici vânzători de prăvălie, la bal, în sala Liedertafel, cca 1910. (ACSIER)

este în general alcătuită din două camere și o bucătărie);

4. omul bine situat (comerciant, înalt funcționar; adeseori parvenit – păstrează unele urme ale mediului din care a venit, adăugând elemente de prestigiu social: limbaj sau doar anumite cuvinte elevate, vestimentație prețioasă, bijuterii, alte lucruri scumpe sau chiar o nevastă prea tânără; majoritatea locuiesc în *block-haus*-uri sau în case spațioase; femeia nu muncește, are servitoare și guvernantă pentru copil; de multe ori copiii sunt neglijăți de părinți).

Se observă diferențe între medii și în ceea ce privește structura familiei, atitudinea față de căsătorie sau legăturile cu vecinii. Din analiza răspunsurilor reiese că ultimele două tipuri psihologice (cei care au reușit din punct de vedere economic) au aproximativ aceleași alegeri și, prin generalizare, o tendință spre izolare, prin evitarea legăturilor cu vecinii („Jignești pe un mic burghez dacă aude că ai încercat să stai de vorbă cu un vecin asupra lui [...] Cu vecinii schimbi numai *bună-dimineața* și *bună-ziua* și atât”¹¹⁵), văd în căsătorie și copii un semn de reușită sau reprezentare socială („exteriorul joacă un rol foarte mare și este păstrat

¹¹⁵ E. Feder, *op. cit.*, p. 67.

cu sfințenie [...] pentru copii se fac cele mai mari sacrificii pentru a nu duce lipsuri¹¹⁶). Rolul femeii este destul de neînsemnat, marcat de societatea tradițională, indiferent de mediul social, mergând de la femeia care se sacrifică, în mahala, pentru soț și copii („O femeie trebuie să rabde. Ea trebuie să fie roaba bărbatului, fără să crâcnească!”¹¹⁷) până la femeia decorativă (în cazul intelectualului mic burghez: „rareori ne-a fost dat să-l vedem cu o femeie de același nivel intelectual”¹¹⁸).

Legăturile cu vecini sunt mult mai strânse în mahala, iar vecinii au aproape valoarea unui membru al familiei („vecina este pentru copil a doua mamă [...] starea de fapt duce la stabilirea de raporturi afective dintre copil și femeile din mahala”¹¹⁹). „Căldura, solidaritatea aceea de sărăcie pe care o întâlnești în mediul mahalagesc a dispărut. Dacă dincolo, la mahala, bucătăriile sunt comune (se știe că de o parte a curții sunt «odăile» și de cealaltă parte sunt «bucătăriile» – uneori comune – niște magazine de scânduri) și oamenii se întâlnesc la «pompa de apă» – în locuințele mici burgheze, fiecare locatar are bucătăria sa și chiuveta de apă în casă.”¹²⁰

Nostalgia familiei mari, a satului, unde toată lumea cunoaște pe toată lumea, face ca mahalaua să pară un mediu primitiv, în ciuda condițiilor de viață. Chiar și distracțiile sunt comune: „locatarii hanului stau strânși laolaltă, bărbați și femei, într-o îmbrăcăminte sumară (de cele mai multe ori indecentă), desculți, stând pe pragul casei lor, pe scaune sau direct pe piatră, sorbindu-și ceaiul sau mușcând dintr-o scrumbie care trece dintr-o gură în alta. Dacă întrebi până la ce oră stau astfel afară (în lunile de vară, bineînțeles, căci iarna se adună în casă) ți se va răspunde «până la miezul nopții». Bărbații povestesc amintiri din război, discută politică,

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 66.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 96.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 69.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 91.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 67.

afaceri etc. Femeile se bârfesc unele pe altele.¹²¹ Discuțiile la poartă, pe scaune, sunt inspirate de un vechi obicei oriental, atestat după 1750¹²² și regăsit și în alte fișe de anchetă (cazul 1602: „Singura distracție e să luăm un scăunel vara, să stăm afară pe caldarâm și să privim lumea care trece pe stradă. Ne mai odihnim și noi mâinile și picioarele. Pentru altceva nu avem bani.”¹²³).

Copiii sunt priviți ca singura ieșire din condiția actuală, cei care ar trebui să salveze familia. În cazul 594, Ionel Teichman de 9 ani, care locuiește în strada Lazăr, zona negoțului cu haine vechi, împreună cu cei patru frați, părinții, bunica și alți chiriași, este privit ca un salvator de întreaga mahala. Băiatul, dotat muzical, este cineva care și-ar putea depăși condiția. „Va crește mare și va câștiga așa de mulți bani, că noi n-o să mai trebuiască să mai muncim așa de greu, spune mama [...] Nu numai cei din casă, ci și întreaga stradă, peste 200 de oameni, îl alintă și-l strigă «Ionel geniu». Nevroza copilului o completează pe cea a mahalalei. Când acesta coboară în stradă se face liniște, țișăncile încetează de a se mai bate, toți se strâng în jurul lui și el începe să cânte din banjo sau mandolină.”¹²⁴ Scenariul se repetă și în cazul unei familii cu opt copii, care vine din Bacău în mahalaua Raion, „strada mizeriei evreiești, cu case subterane, insalubre”¹²⁵, pentru a schimba sărăcia din provincie pe cea din capitală („au venit crezând că copiii vor căpăta servicii și o să ne ridicăm și noi mai sus”. Decepție! [...] „Și aici omul sărac rămâne sărac.”¹²⁶).

Se poate observa chiar starea de spirit a familiei, „orientarea de viață”. Sutele de muncitori sau mici meseriași, adică motorul care pune

¹²¹ *Ibidem*, p. 85.

¹²² A. Majuru, *op.cit.*, pp. 16-18.

¹²³ ACSIER, II 323, p. 36.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 97.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 34.

¹²⁶ *Ibidem*, pp. 35-36.

Persoane neidentificate, București, 1924, *Foto-Lux*,
Calea Moșilor; colecția Lazăr (Singer) Zin. (ACSIER)

Poreclit „Tambule”,
nu știu pentru ce motive, a
fost patronul unei „cecinării”
în bariera mahalalei Dudaști.
Nerva Traian, cam prin 1890-1914
„Prieten la cataramă”
după experiența lui de atunci,
cu toți comisarii de poliție, cu
sergenții din cartier și bine-
înțeleși și cu toți mărdușarii,
borfașii, cuititarii și parlagii
ce se „reculegeau” în ceaiu-
ria lui, la o partidă de
biliard ..

„Tambule”, București, foto Weiss, cca 1910, colecția Lazăr (Singer) Zin.
(ACSIER)

În 1910 am locuit în
casa lui „Madame Hirsch”.
Fotografia înfățișează pe fiica
ei cu ginerele, cunoscut în ba-
riera geivitei sub numele de
„Tănică-Imil”, negustor de
stambe. Băiețan fiind,
așiam chefurile lor ce
țineau pînă-m zîmă..
„El cînta plagarul din
anii aceia: „Lăle-m grădiniță,
Sub bolta de vînt, Vin’ fetei-
to, vin’ să te sărut”..
Dar dintr-o zi zicea
cu foc: „Morit, ach
Morit, nu fi golari,
Dumă să văd un
aeroplan”..

„Madam Hirsch” împreună cu ginerele și fiica sa. București, foto Weiss,
cca 1910, colecția Lazăr (Singer) Zin. (ACSIER)

în funcțiune mecanismele industriei bucureștene, toși aceștia locuiau în mahala, iar unii dintre ei nu o părăseau decât arareori.

Mahalaua devine un univers paralel, cu propriile reguli și reprezentări. Numeroasa populație săracă evreiască are un rol incontestabil în economia orașului, iar fizionomia centrului comercial urban românesc de la finele veacului trecut nu poate fi înțeleasă fără prezența evreiască.

Dudești-Văcărești este un caz aparte, zona cea mai săracă și periferică, evocată de literatură și distrusă în întregime de demolările comuniste, ultimul refugiu al nostalgiei lui *a fost odată*. Dincolo de idealizarea spațiului pierdut, problemele celor ce locuiau aici erau cunoscute în exterior. Încă din 1901 se punea problema construirii unor locuințe sociale decente pentru muncitori și săraci, pentru a ridica nivelul de trai al zonei.

În Calea Dudești și Văcărești, Calea Moșilor etc., adică în cartierele locuite de evrei, sunt multe case vechi, mizerabile, întunecoase, umede, adevărate focare de infecțiune și boli. În aceste case locuiesc îngrămădite unele peste altele numeroase familii evreiești. [...] Sărmanul evreu sărac și cu familie e mulțumit că găsește vreun colț mizerabil de odă pe care să-l poată plăti mai ieftin.

[...] Nu cred evreii din capitală că ar fi timpul de a se constitui o societate pentru clădirea de case sănătoase și ieftine pentru lucrători și săraci? O vizită prin Calea Dudești și prin străzile învecinate va convinge pe oricine de urgenta necesitate a unei asemenea societăți. („Cronica Israelită“, 11 august 1901)

O astfel de societate nu a apărut niciodată, deși existau numeroase alte societăți și fundații filantropice.

Vechile grădini, vii și case ale orașului, negustorii olteni, armeni, greci, evrei, albanezi, cu meseriile lor tradiționale, au dispărut. Un

Ionas Singer împreună cu mama sa, soția sa și primul născut, Lazăr. București, 1905, fotograf necunoscut. (ACSIER)

Ionas Singer și soția sa. București, 1914, fotograf necunoscut.
(ACSIER)

nou București își neagă istoria mahalalelor și a grădinilor. Vechile case bucureștene au fost demolate împreună cu alte zone în dorința de a crea un oraș nou, socialist, care s-a reîntors în final la mahala, ca mentalitate sau comportament oriental (cu târguri și manele în centrul orașului) ori doar periferic. În ciuda unor studii recente ale periferiei¹²⁷ sau ale străzilor vechi din București¹²⁸, locuitorii evrei sunt abia pomeniți.

Ce povestitor mai bun decât fotograful și fotografiile de cartier?

¹²⁷ „Arhitect Design“, nr. 2/2001; Adrian Majuru, *op.cit.*

¹²⁸ Frazee laconice: „Mulți dintre proprietarii de pe Calea Dudești erau evrei“ sau reiau comentariile puțin favorabile referitoare la târgul de vechituri de la „Taica Lazăr“. Vezi Alexandru Ofrim, *Străzi vechi din Bucureștiul de azi*, Editura Humanitas, București, 2007 pp. 91, 271.

Vechii fotografi

Meseria de fotograf: „Atelier de foto“ sau „Souvenir de familie“ a fost mult practică de evrei, unii dintre ei devenind adevărați artiști. Între S. Schwartz, premiat la Expoziția Universală din Paris, și artiștii fotografi Bauh și Berman, reporterul fotograf de la zărele „Dimineața“ și „Adevărul“, se înscrie numele unor Fachirov, Weiss, Mandy. D. Solomon, „Vechii fotografi“

Importantă pentru istoria socială a orașului este și contribuția fotografiilor evrei și distribuția studiourilor acestora; chiar trebuie făcută o distincție clară între fotografia de cabinet, de artă¹²⁹ și fotoreportaj¹³⁰. Mulți dintre vechii fotografi de studio erau evrei și putem enumera reprezentanți străluciți: **Sigmund și Max Schwartz**¹³¹, **N. Wandelman**¹³², **Julietta (Adolf Klinsberg)**¹³³, **L. Weismann**¹³⁴, **Theodor F. Fachirov**¹³⁵, **Osias Weiss**¹³⁶ etc.

Fotografia de studio ridică statutul social și transformă lumea cartierului prin posturile căutate (după modelul aristocrațiilor sau al vedetelor de cinema). Intrarea în această zonă era magică.

Ceva se întâmplă în momentul în care îi călcai pragul. Pătrundeai

¹²⁹ Referința principală fiind Aurel Bauh și al său *Studio 43* (pe Calea Victoriei 43; anterior *Studio N. Waldelman*) în anii 1930 (cu o celebră expoziție la Sala Mozart din București, în 1938). În februarie 1936, în „Revue de la Photographie“, pictorul André Lhote preciza: „le seul essai de clair-obscur, un peu poussé au noir, mais beau et presque tragique de **Bauh**“. (Fișa Aurel Bauh, semnată de Lucian Ruga, datată 16 martie 1944, în ACSIER, documentar.)

¹³⁰ Unde aportul lui Iosif Berman este esențial.

¹³¹ Atelier pe Calea Victoriei 11, Câmpineanu 40, apoi Griviței 37 și 47. (*Apud* Constantin Săvulescu, *op.cit.*, p. 10.)

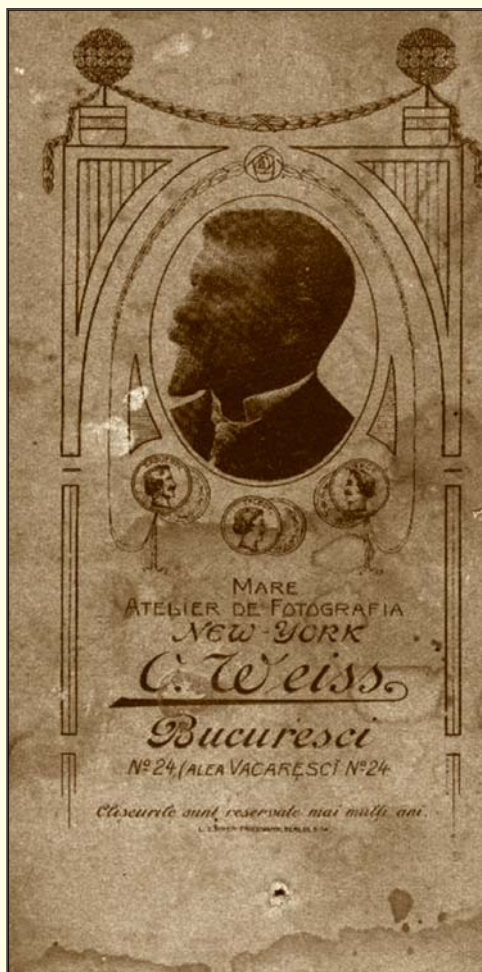
¹³² Atelier pe Calea Victoriei 43. (*Ibidem*, p. 12.)

¹³³ Atelier pe Calea Victoriei 9, ulterior (1906) Calea Victoriei 11 și 78. (*Ibidem*, p. 12.)

¹³⁴ Atelier pe Calea Rahovei. (*Ibidem*, p. 11.)

¹³⁵ Atelier pe Calea Moșilor, ulterior str. Filomelei 4 (1906) (*Ibidem*, p. 10.)

¹³⁶ Atelier pe Calea Văcărești 24, ulterior (în 1904) pe Calea Victoriei 26. (*Ibidem*, p. 12.)

Sigla și imaginea fotografului O. Weiss (Foto
New York), 1900. (ACSIER)

într-o altă lume, o lume care făcea ca tot ce se întâmpla în afară să devină de-a dreptul vulgar și zgomotos. Pereții erau acoperiți cu portrete de celebrități și frumuseți interbelice. [...] Din spatele unui mic birou [...] se ridica un personaj din alte vremuri, un bărbat în vârstă purtând lavalieră, înalt, uscățiv, rasat, de o rară distincție. Indiferent dacă erai un copil sau un om matur, îți asculta cu deferență dorințele. Cu un gest ceremonios te invita apoi în încăperea alăturată, în studio, unde oficia, acesta e cuvântul, actul artistic. Piesa principală în încăpere era

Ela Edelstein și fiul ei, Foto Leonard,
cca 1930. (ACSIER)

un imens și complicat aparat fotografic de studio din lemn și alamă, o adevărată piesă de muzeu. Personajul se însuflețea în jurul acestei mașinării, într-un dans al creației, rotind manivele, potrivind unghiurile și luminile, manevrând plăcile fotografice.¹³⁷

Evoluția tehnicii și competiția profesională vor face din mersul la fotograf un lucru obișnuit și din ce în ce mai la îndemână și necesar pentru imortalizarea evenimentelor importante.

¹³⁷ Consemnare de arh. George H. Mărculeț, 27 februarie 2011.

În general, atelierele se găseau pe Calea Victoriei sau în zone centrale, legate de clientela potențială sau de aspirațiile celor care voiau să ajungă la un anumit statut social.

Calea Victoriei este principala zonă de reprezentare a orașului și atrage în timp fotografi de prestigiu, dornici de a deschide acest comerț în locul cel mai central. Exemplu de reușită este *Foto Julietta* (Adolf Klingsberg)¹³⁸, cu titulatura de *Fotografal Curții Regale Române, Sârbo-Croato-Slovenă și Helenă*¹³⁹. Există o multitudine de fotografii circulate care îi poartă semnătura, remarcate prin calitatea materialelor folosite.

Un omagiu adus inventatorilor fotografiei (Daguerre, Niépce, Talbot), prin imprimarea medalioanelor cu chipul și numele lor, este regăsit în siglele Max Schwartz, *Foto New York* (O. Weiss) și *Foto Julietta*, din primii ani de după 1900, probabil sub impresia unei expoziții universale. Primii fotografi capătă astfel o poziție similară capetelor încoronate, al căror prestigiu este invocat pentru atragerea clienților. Este interesantă și reprezentarea fotografiei lui O. Weiss pe spatele fotografiei, ca tehnică de reclamă.

Ascensiunea în această lume a aristocrației fotografice se întâmplă, în cazul lui **O. Weiss** (*Foto New York*), care își mută atelierul, în 1904, din Calea Văcărești 24 pe Calea Victoriei 26, dar numele și locația rămân în Văcărești și este folosit de un alt fotograf foarte cunoscut în interbelic, **Jean Feldman**.

Regăsim moștenirea unei firme care rămâne a locului, o poveste a cartierului Văcărești, la *Foto Leonard*, atelier folosit de Carol Barasch (pe care îl găsim la 1925 și pe Calea Victoriei), succedat apoi de Isac

¹³⁸ Vezi mărturia despre *Foto Julietta* în interviul lui Gavrilă Marcuson (tradus în limba engleză), pe www.centropa.org, intervievator Anca Ciuciu, noiembrie 2004.

¹³⁹ Vezi catalogul expoziției de la Muzeul Național de Istorie a României, *Familia regală: o istorie în imagini* (ed. Radu Coroamă, Mariana Neagu, Oana Ilie, Mihaela Verzea), Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2009, pp. 49, 69, 70, 73, 77-78, 80, 100-102, 114, 117, 118, 121, 123, 125.

Leibovici. Din evocările pe care mi le-a încredințat arhitectul George H. Mărculeț în 2011, aflăm cine era acest personaj și lumea lui:

La colțul Căii Vacărești cu strada numită pe atunci Epureanu, ulterior Haiducul Bujor, exista un atelier fotografic sub firma „FOTO LEONARD”, una din cele probabil peste o sută de prăvălii similare din București. Nu atât de celebră ca „Foto Julietta” sau „Bilinski”.

*Pe la sfârșitul anilor '60 a fost forțat să cedeze încăperea de la colțul străzii și să se restrângă în spațiul studioului, cu intrare din str. Haiducul Bujor. Cu această ocazie a refăcut firma și pentru prima dată am văzut un nume scris în colțul din stânga jos, numele proprietarului: Isac Leibovici. Cum adică, Isac Leibovici? Isac Leibovici era un nume foarte comun, mai ales în cartierul Văcărești. Proprietarul atelierului era un personaj deloc comun, el nu putea să aibă un nume comun, el era „domnul Leonard”. Așa am gândit atunci, pentru o clipă. Sigur că de fapt acesta era adevăratul nume al domnului Leonard.*¹⁴⁰

Este unul dintre cele șapte ateliere fotografice din zona Dudești-Văcărești, studiouri de cartier, care au immortalizat evenimentele din viața prăvăliașilor. Interesant este că găsim ateliere ca proprietate a unor femei, de exemplu **Betty Gluckman**, pe Calea Dudești nr. 32, și respectiv **Raschelle Wechsler**, pe Calea Dudești nr. 1. În recensământul de sânge din 1942, regăsim un fotograf pe nume Samuel Gluckman (posibil rudă cu Betty Gluckman), născut în 1892, care locuia pe strada Burebista numărul 4¹⁴¹. Ștefan Broșteanu își aduce aminte de un fotograf Wechsler (cu atelierul în apropierea școlii „Ciocanul”): „un fotograf gras, care avea un aparat pe lemn, pe stativ. [Atelierul] era așa de mic, că atunci când avea o nuntă ieșea cu fundul afară din prăvălie. Dimineața când venea la rugăciune pe stradă, mormăia în legea lui până la *șil* tot timpul”.¹⁴²

¹⁴⁰ George H. Mărculeț, 27 februarie 2011.

¹⁴¹ ACSIER, III 400 A. Recensământul de sânge din 1942, p. 69.

¹⁴² Ștefan Broșteanu, București, 28 mai 2005, intervievator Anca Ciuciu.

Sigle și adrese de fotografi evrei¹⁴³

CALEA VICTORIEI

1. **Sigmund și Max Schwartz** – Atelier pe Calea Victoriei nr. 11, Câmpineanu nr. 40; apoi Griviței nr. 37 și 47, (în 1925).
Foto Elita, Calea Victoriei nr. 65, fost 77.

Tânăra neidentificată, cca 1900, foto M. Schwartz.
(ACSIER)

¹⁴³ Datele și adresele până la Primul Război Mondial sunt citate din Constantin Săvescu, *Cronologia ilustrată a fotografiei din România* (perioada 1834-1916), București, 1985 (lucrare ce folosește anuare și presa timpului). La acestea am adăugat date din *Anuarul „Socec” al României Mari*, vol. 1, *Capitala*, 1925, pp. 316-318; *Abonații S.A.R. de telefoane*, București, 1937, pp. 70-71; *Abonații S.A.R. de telefoane*, București, 1938, pp. 52-53.

2. **Carol Barasch** – (în 1925) Calea Victoriei nr. 23 (Pasajul Vilacrosse); vezi și *Foto Leonard* (Văcărești nr. 29).
3. **Foto Julietta** (Klingsberg Adolf), din 1904 pe Calea Victoriei nr. 9, (în 1906) nr. 11, apoi nr. 78 și (în 1925, 1938, 1941) nr. 34, fost 44.

Persoane neidentificate, *Foto Julietta*, 1922.
(Colecția Anca Ciuciu)

Persoane neidentificate, București (foto stânga, 1930 „ultimul an de școală”; foto dreapta, 1941), *Foto Julietta*. (Colecția A.C.)

4. **Sellman Photos**, (în 1937, 1938) Calea Victoriei nr. 35.
5. **M. Bilinski**, (în 1938) Calea Victoriei nr. 38.
6. **Foto Studio Guggenberg-Mairovich**, (în 1937,

1938) Calea Victoriei nr. 39 (Palatul Adriatica).

7. **Aurel Bauh**, (în 1938) Calea Victoriei nr. 43.

8. **Foto Lurru** (Samson & Andrei: Samson Wandelbrod & Oscar Andrei¹⁴⁴), (în 1925) Bd. Academiei nr. 2, [în 1937, 1938] Calea Victoriei nr. 54.

9. **Löffler Hédy**, (în 1938) Calea Victoriei nr. 68.

CALEA VĂCĂREȘTI

1. **Weiss Osias**, din 1900 în Calea Văcărești nr. 24; ulterior, în 1904, în Calea Victoriei nr. 26.

Lazăr (Singer) Zin, 1900 (foto stânga); actrița Malvina Segalescu, născută Paskevici (foto dreapta), foto O. Weiss. (ACSIER)

¹⁴⁴ Sechestrat și omorât în timpul pogromului legionar, în pădurea de la Jilava, împreună cu ginerele său. Vezi Matatias Carp, *Cartea Neagră*, vol. I, 1946, pp. 230-231.

2. Studio fotografic New York (Jean Feldman), (în 1925) Calea Văcărești nr. 4, fost 24, (în 1938) Calea Văcărești nr. 6, la parter.

Starleta Jenny Șmilovici, *Foto New York* (Jean Feldman), 1931. (ACSIER)

3. **Foto Leonard** (Carol Barasch; ulterior Isac Leibovici), (în 1925) Calea Văcărești nr. 29, fost 65.
4. **Foto la minut Rubinstein L. (Rubens)**, (în 1925) Calea Văcărești nr. 65.
5. **Atelierul Grande Photographie Centrale** (Schwarz), (în 1903), Calea Văcărești nr. 74.
6. **Studio Londra** (David Reiffer), (în 1932), strada Căuzași nr. 4.

Anunț publicat în
„Egalitatea“, 1903.

Foto *Studio Londra*, devastat în timpul pogromului din București, ianuarie 1941. (ACSIER)

CALEA DUDEȘTI

1. **Studio Fotografia „Louise”** (Wexler Louise), Calea Dudești nr. 1 (în 1925), fost 27.
2. **Betty Gluckman**, Calea Dudești nr. 32.
3. **Foto Eduard** (Marcus E.), Calea Dudești nr. 34.

Bobi și Manole Tischman, studioul
Fotografia „Louise”, cca 1915. (ACSIER)

Persoane neidentificate, *Foto Eduard*, București, anii 1940. (ACSIER)

CALEA RAHOVEI

1. **S. Schwartz**, Calea Rahovei nr. 42 (în 1890), ulterior (în 1903) Calea Văcărești nr. 74, apoi 47.
3. **Foto Carmen Sylva** (proprietar Gross F.), Calea Rahovei nr. 139 (în 1925).

Reclamă pentru atelierul Sigm. Schwartz („Vocea dreptății“, 13 martie 1890).
Sigla, cca 1900-1910. (ACSIER)

Cilibi Moise (1812-1870) inedit. București, Foto L. Vaisman, cca 1870. (ACSIER)

Fetiță neidentificată. Înainte de 1900,
Foto L. Vaisman. (Colecția A.C.)

2. Foto Waisman (L. Vaisman), Calea Rahovei nr. 6, vizavi de Domnița Bălașa, ulterior, în 1900, Calea Rahovei nr. 3.

CALEA MOȘILOR

1. *Fotografia artistică* – **F. Braunstein**, cca 1900-1910, Calea Moșilor nr. 49.

Persoane neidentificate. București, anii 1900, *Foto F. Braunstein*. Verso, inscripționat greșit Brunstain. (ACSIER)

2. **Bucovsky Eduard**, (în 1925) Calea Moșilor nr. 161.
3. **Fachirov/Facirov P. T.**, strada Dionisie nr. 78; ulterior, în 1900, Calea Moșilor nr. 182.
4. **Foto-Lux** (Jean Marcovici), Calea Moșilor nr. 323, (în 1925, 1938) Calea Griviței nr. 131.

Fetiță necunoscută, București, cca 1900, *Foto Fachirov*. (ACSIER)

Persoană neidentificată, cca 1920 (foto stânga). Tony și Jean Segall, 1924 (foto dreapta). București, *Foto-Lux*. (ACSIER)

CALEA GRIVIȚEI

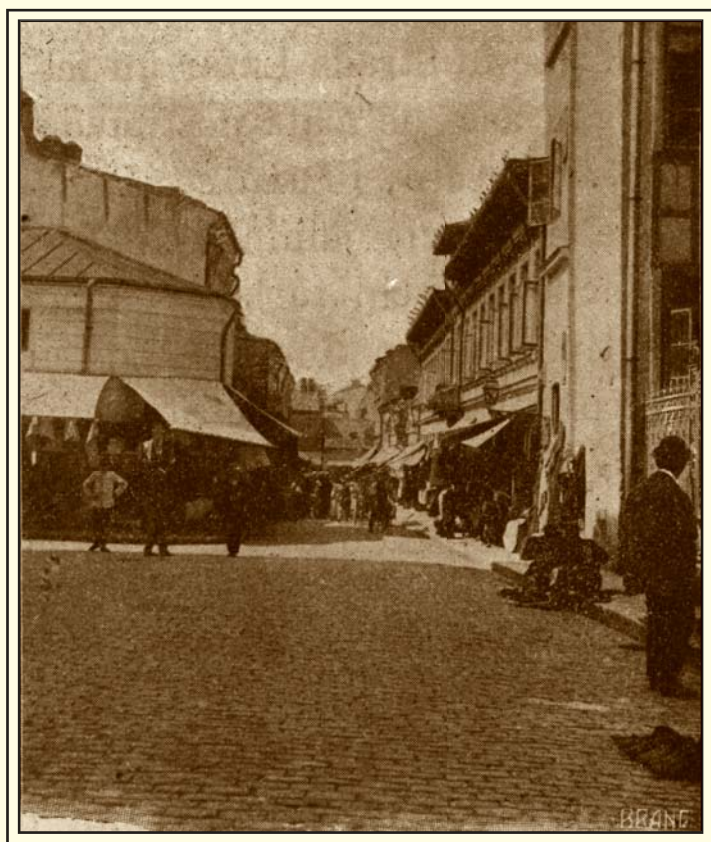
1. **Foto la minut** (Croitoru Herman), (în 1925) Calea Griviței nr. 164.

IMAGINEA

în presa scrisă

Cum rămâne cu legenda că evreu nu este decât cămătar, zaraf, bancher, vânzător de mărunțișuri și altele? Ca și multe legende, și aceasta trebuie să cadă...

Alexandru Macedonski, „Evreii ca meseriași”, 1909

Strada Lazăr, spre Calea Văcărești. (H. Stahl, 1910)

Stereotip prin imagine: evreul ca negustor de haine vechi

In acest spațiu mitic, dinspre strada Lazăr spre Calea Văcărești-Dudești, a apărut spre mijlocul secolului al XIX-lea legenda evreului vânzător de haine vechi...

Telalii ambulanți sunt menționați ca o categorie profesională periferică, în diverse documente, încă din secolul al XVIII-lea și chiar îndeletnicirea lor este cu totul oprită în timpul ciumei din 1813. Dar o importantă moștenire, de 12.021 lei, lăsată de teleloaica Haia Sara, ajută la construirea Sinagogii Mari și a spitalului evreiesc și dovedește creșterea în timp a importanței și stabilizării negoțului.¹⁴⁵

Categoria negustorilor telali în catagrafia din 1838 ne ajută în depistarea numelor lor. Se menționează unde locuiesc, aici fiind de multe ori locul în care și lucrează (pe modelul prăvăliei de la stradă cu locuință deasupra), iar din 19 negustori evrei¹⁴⁶: șase locuiesc în

¹⁴⁵ Vezi (1) *Analele Academiei Române*, XV, p. 701; (2) Urechia X. A., p. 952-953; (3) *Anuarul Sinai*, II/1929, p. XXX, *apud Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, ed. Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 2002, p. 473.

¹⁴⁶ **Mahalaua Colței**: Rubinu Popereu: 50 de ani, căsătorit, sudit (supus străin). **Mahalaua Sfânta Vineri**: Samoil Orănștain – 50, căsătorit; Moisi sin Avram – căsătorit, sudit austriac; Marcu sin Avram – 23, altoit, sudit, căsătorit; Slava („teleloaică”) – 48, văduvă; **Mahalaua Curtea Veche**: Erșco Albăn – 55, sudit austriac; Moisi Erși – 36; Șaia Popic – 40, sudit austriac, căsătorit; **Mahalaua Sf. Ioan Nou**: Beineh sin Bura – 35, căsătorit; Naftulă Bercu – 40, sudit austriac, căsătorit; **Mahalaua Sf. Vineri**: Estera („teleloaică”) – 30, văduvă; Leia („teleloaică”) – 48, văduvă; **Mahalaua Sf. Gheorghe Vechi**: Mihel – 32; Avram sin Mănași

mahalaua Sf. Gheorghe, patru în mahalaua Sf. Vineri, trei în mahalaua Curtea Veche, doi în mahalaua Sf. Ioan Nou, doi în mahalaua Popescului, unu în mahalaua Sf. Dumitru, unu în mahalaua Colței. Arie cunoscute fac legătura între comerțul cu stofe din centrul istoric (în special strada Lipscani) și cel al comerțului cu haine vechi, care avea să se concentreze în secolul următor în zona Bărăției, strada Patria, strada Lazăr, Calea Văcărești.

Folosind comparația categoriilor profesionale ale evreilor prezenți în două catagrafii ale Bucureștiului, din 1820 și respectiv 1838, din anexa VIII a volumului IMER III/1¹⁴⁷, reiese schimbarea iminentă a modelor: prin dezvoltarea unor profesii diverse¹⁴⁸, dispariția unor meserii orientale¹⁴⁹ (prezente doar în 1820), sau apariția/atestarea unor noi profesii/categorii în 1838.¹⁵⁰

Existau la mijlocul secolului al XIX-lea cel puțin 11 specializări legate de producerea și comercializarea stoffelor, în care erau implicați

– 26; Isac sin Maer – 36, sudit austriac; David sin Iosif – 28; Nanaș Samoil – 27; Naftulea sin Husen – sudit austriac; **Mahalaua Sf. Dumitru:** Zalman sin Leib – 60, sudit prus, căsătorit. Vezi IMER III/2, pp. 185, 191, 205, 207, 212-215, 218.

¹⁴⁷ *Idem*, pp. 156-157.

¹⁴⁸ Creșterea numărului de: croitori (de la 1 la 122), zarafi (de la 10 la 54), cizmari (de la 2 la 33), slugi (de la 2 la 31), bocceagii (de la 7 la 30), tâmplari (de la 1 la 30), tinichigii (de la 4 la 29), sticlari (de la 3 la 23), ceaprazari (de la 2 la 14), negustori lipscani (de la 3 la 13), cârciumari (de la 1 la 12), mămulari (de la 5 la 7), giuvaergii (de la 2 la 6), pecetari (de la 1 la 6), argintari (de la 3 la 5), neguțatori (4, în ambele catagrafii).

¹⁴⁹ Cuami (1), ciumgiu (1), memelegiu (2), povarnagiu (2).

¹⁵⁰ Calfe (62), negustor samsar (cresc de la 3 la 48), ucenici (40), muncitori (23), zugravi (20), bucătari (19), dascăli (19), telali (19), șepcari (16), bogasieri (12), ceași (cresc de la 3 la 11), măcelari (7), alămari (5), lănari (5), vâcsari (4), vătari (4), fișice (4), legători de cărți (3), mărgelari (3), precupeți (3), zidari (3), frangelari (2), băcani (2), brutari (2), lăptari (2), lotari (2), slujbași (2), strângători de piei (2), tutungii (2), arhitect (1), basmangiu (1), berar (1), boiangiu (1), cafegiu (1), cioplitor (1), comediant (1), corsetar (1), covaci (1), curelar (1), meșter decan (1), doftor (1), epitrop (1), pantofar (1), postăvar (1), plăcintar (1), scăunar (1), strungar (1), tapițer (1), vopsitor (1).

evrei (croitor, bocceagiu¹⁵¹, ceaprazar¹⁵², lipscan¹⁵³, telal¹⁵⁴, bogasier¹⁵⁵, lănar, mărgelar, boiangiu¹⁵⁶, corsetar, postăvar¹⁵⁷), ceea ce sugerează un adevărat lanț comercial și diversitatea specializărilor în acest domeniu. Analiza locurilor unde își desfășoară deverul acești comercianți arată o apropiere și chiar o interdependență între meserii.

Inițial exista o mare apropiere între negustori și meseriași, întrucât majoritatea își vindeau propriile produse. Foarte puternici erau de exemplu croitorii, care în 1847 au breasla lor proprie. În 1836, aceștia aveau deja o casă de rugăciune din lemn, apoi, între 1848 și 1850, construiesc un templul al croitorilor, „Unirea Sfântă“, din strada Mămulari, numărul 3¹⁵⁸, urmat de Templul Fraterna¹⁵⁹, al croitorilor de damă, pe aceeași stradă, la numărul 10, ridicat în 1887. Ca o ilustrare a evoluției profesionale, în 1898 apare, pe strada Olteni, la numărul 72 (apoi numărul 84), Templul Unirea Fraternă, al croitorilor patroni de confecții de-a gata. Ca importanță numerică urmau ambulanții. Și alte bresle construiesc sinagogi. În 1863 apare Sinagoga Cismarilor¹⁶⁰ pe strada Labirint, la numerele 6-8, sau Sinagoga „Păstrarea Credinței“¹⁶¹, a lucrătorilor tinichigii.

Această specializare, formare a unor bresle și strategii comerciale comune se suprapune peste perioada formării statului național, când apar idei legate de românizarea comerțului (dominat de greci, turci,

¹⁵¹ Negustor ambulant de pânză, ace și ață.

¹⁵² Vinde sau face ceaprazuri, coase galoane și trese, face chipiuri și alte mici lucruri de echipament militar.

¹⁵³ Negustor de stofe din Lipsca/Leipzig.

¹⁵⁴ Vânzător ambulant de haine vechi.

¹⁵⁵ Negustor de manufactură, pânzeturi fine, în special pentru căptușeli de haine.

¹⁵⁶ Vopsitor de textile.

¹⁵⁷ Fabricant sau comerciant de postavuri.

¹⁵⁸ Actualmente Muzeul de Istorie a Evreilor Români „Șef-rabin dr. Moses Rosen“.

¹⁵⁹ Demolat în 1985.

¹⁶⁰ *Al Kiduș Hașem*, demolată în 1985.

¹⁶¹ Demolată în 1986.

armeni, evrei, nemți etc.). Imaginea deformată apare chiar în manualele pentru uzul învățătorilor din secolul al XIX-lea, unde naționalismul înseamnă respingerea celui străin, deoarece „comerțul mai tot este în mâna străinilor care profită de absența comercianților români”¹⁶², iar „străinismul în România este reprezentat în mod covârșitor și mai vătămător, prin Evreii (jidanii), cari prin ignoranția și viciositatea viețuirii lor, se țin cu totul despărțiți de Români, așa cât nu numai că nu avem niciun folos de conviețuirea lor.”¹⁶³

O categorie incriminată în mod special este negustorul ambulant, pentru eliminarea căruia se adoptă *Legea comerciului ambulant* în 1883. Ca urmare, „în București, în stradele în care ambulanții staționau cu coșuri, alișverișul negustorilor scăzu în mod însemnat: ear negustorii din alte uliți nu constatară vr’un spor. Numeroși angrosiști și detailiști ce erau furnisorii ambulanților fură reu sguduiți.”¹⁶⁴ [...] Lozinca ce domnia la votarea legii ambulanților era «asigurarea comerciului stabil», totuși nici într’acest an nu înceta sistema de a lovi în comerciantul stabil evreu”¹⁶⁵.

Toate aceste șicane economice și legale nu fac decât să selecteze negustorii, cu costul unor drame familiale. În ultima jumătate a secolului al XIX-lea, evreii practicau toate meseriile manuale din oraș și evoluează spre profesii intelectuale datorită sistemului de școlarizare dezvoltat la toate nivelurile. Se adaptează ușor la cererea pieței și se reorientează profesional. Trec de la croitorie simplă la croitorie de

¹⁶² *Învățătorul copiilor*, 1871, p. 5, apud Mirela Luminița Murgescu, *Între „bunul creștin” și „bravul român”. Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878)*, Editura A’92, Iași, 1999, p. 206.

¹⁶³ G. R. Melidon, *Manualul învățătorului sau elemente*, 1874, p. 120, apud Mirela Luminița Murgescu, *op. cit.*, p. 219.

¹⁶⁴ „Fraternitatea”, 1883, p. 172, apud M. Schwartzfeld, „Situția evreilor din România. Privire retrospectivă asupra anului 1884”, în *Anuar pentru Israeliti*, anul VIII, 1885-1886, pp. 116.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 117.

lux, de la tinichigerie la nichelaj, de la voiajori comerciali la „agenți prospectorii ai pieței“, de la zarafi la bancheri ș.a.m.d.

Unul dintre cele mai dinamice segmente economice care implică evreii este cel al comerțului cu textile. Numărul croitorilor evreiești crește între 1916 și 1929, de la 378 la 580, reprezentând un procent de 59% și respectiv 55% din croitoriile din București.¹⁶⁶

Într-o inițiativă rară în presa românească, în 1909, Alexandru Macedonski subliniază talentul de adaptare profesională al evreului în articolul „Evreii ca meseriași“, în special legat de croitorie, dar și referitor la alte meserii.

*Evreuleste[...]un minunat ceasornicar, dibaci și artistic legător de pietre scumpe, șlefuitor de diamante de neîntrecut, optician de frunte, reparator fără pereche, lampagiu deștept și sânguitor [...] dictator al modei feminine, [...] creator de îmbrăcăminte, de ghete și de alte articole ale luxului modern. Evreii, cât și fetele și băieții lor, mănuiesc și acul de cusut. Cos și la mașină și cu mâna. Brodează, fac ciorapi, lucrează cămăși și rochii, nu găsesc nici o muncă înjositoare. Iar de orice muncă s-ar apuca dâșii, sau ori cu ce s-ar îndeletnici, lucrul lor este întotdeauna dat în circulațiune publică pe un preț cu totul inferior.*¹⁶⁷

Haine vechi! Teama de contaminare

Dezvoltarea modei impune circularea hainelor și refolosirea lor.

Adrian Silvan-Ionescu¹⁶⁸ observa că în înscrisurile oficiale numărul

¹⁶⁶ Dr. Avram Rosen, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureștiului din a doua jumătate a Secolului al XIX-lea până în anul 1938*, Editura Hasefer, București, 1995, p. 88.

¹⁶⁷ „Biruința“, anul IV, nr. 166, 23 august 1909, *apud Mărturii. „Chestiunea evreiască“*, antologie și introducere de Dumitru Hîncu, prefată de Cristian Popișteanu, Editura Hasefer, București, 1996, pp. 93-94.

¹⁶⁸ Adrian Silvan-Ionescu, *Modă și societate urbană în România modernă*, Editura Paideia,

prăvăliilor de haine vechi este de 51, în 1890, și scade inexplicabil în 1893 la șapte, pentru ca în 1900 să nu mai apară deloc. Firmele și hainele erau acolo, doar că acest comerț devine marginal și compromițător pentru lumea bună și pentru a i se face publicitate.

Primele manifestări ale consumului de haine vechi i-au avut ca promotori pe locuitorii provinciei și ai capitalei deopotrivă, în general studenți săraci, locuitori ai periferiei, cei trecuți de tinerețe, care la început erau reticenți la ideea de a purta hainele „altcuiva” și atenți la ce ar putea spune vecinul.

O altă conotație negativă legată de negustorul de haine vechi este teama de contaminare, activată de frica de hainele nedezinfectate și propagarea la periferie a unor boli precum tifosul. Aceste amenințări preocupă serios autoritățile, care îi supraveghează și îi controlează pe acești negustori¹⁶⁹, fiind chiar motivul ce duce la dispariția acestui comerț în zona centrală, în secolul al XX-lea.

Dacă în Strada Patria se vând hainele vechi de lux și cumpără acolo mai ales țiganii lăutari, ahtiați după îmbrăcăminte neagră boierească, ghete de lac, redingote și smokinguri luate ieftin de la vreun ofticos, în Strada Lazăr cumpără ghete rupte gata, zdrențe noroioase de ți-e scârbă să le atingi cu bățul, țiganii salahori,

București, 2006, p. 484.

¹⁶⁹ „În străzile Patria și Taica Lazăr sunt în permanență agenți de poliție, cari supraveghează pe cei care vin să cumpere haine. Și de multe ori au pus mâna acolo pe câte un hoț [...] sosit cu vreun palton. [...] De două ori pe lună, de obicei la 1 și la 15, magazinele din strada Taica Lazăr se închid 36 de ore, serviciul de dezinfectare al primăriei pulverizând formol în toate încăperile în cari sunt haine. Magazinele stau astfel închise ermetic. [...] Negustorii din strada Taica Lazăr sunt conștiincioși: ei țin să lămurească lumea nevoiașă, care face parte din clientela lor și ne roagă să îndemnăm publicul, ca nimeni să nu cumpere haine vechi ce nu poartă pe căptușeală ștampila serviciului sanitar, doveditoare că s-a efectuat dezinfectarea.” (Mihail F. Alex, „Un cartier care dispare. Cum se face negoțul de haine vechi. Hainele furate. Bucureștii aprovizionează provincia. Ce devin hainele tuberculoșilor?”, în „Dimineața”, 22 august 1933, p. 1.)

Negustor de haine vechi.

(F. Damé, *Bucarest en 1906*, București, f.e., 1907, p. 260.)

*meșterii lăcătuși, cerșetorii și cei mai nenorociți oameni din câți suferă de foame și de frig în Bucureștii ăștia mari, cu atâta paradă de lux, străbătuți de atât de multe automobile scumpe, răscolitoare de uri.*¹⁷⁰

¹⁷⁰ H. Stahl, *Bucureștii ce se duc*, Tip. Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910, pp. 153-154.

Evreii nu sunt asociați doar cu revinderea vechiturilor; este numai o mică parte a comerțului pe care îl desfășurau în centrul orașului, cu magazine mari, luminoase, moderne, departe de acest început de periferie.

Schimbarea rapidă a modelelor duce la un exces de haine vechi¹⁷¹, care nu mai sunt moștenite doar în familie sau de servitori și capătă chiar o valoare comercială prin intermediul ȝigăncilor care cutreieră mahalalele și le schimbă pe veselă nouă (își iau „pe jumătate în ironie, pe jumătate în serios, [numele de] *madam Rosenthal*“¹⁷²). O întreagă industrie de reparații specializate redă obiectelor o nouă viață și îmbie clientela cu chilipiruri.

Există și o serie de sloganuri care se aud străbătând aceste străduțe, destul de inerte în timpul zilelor de lucru și animate în special seara și duminica:

*Doi bani bucată, domnilor, ocasiune, domnilor, de la faliment, domnilor, doi bani batistă! [...] Intrați, vă rog, în magazin, de toati avem!*¹⁷³

*Doriți un costum aproape nou?*¹⁷⁴

*Domnule, la mine găsești pantaloni de fantezie faini! [...] Domnul, avem o pălărie nou-nouță pentru D-ta!*¹⁷⁵

Replicile amuzante își au un antecedent în Moise Cilibi (1812-1870), negustor ambulant de mărunțișuri (recunoscut ca primul scriitor popular evreu de limbă română), care își făcea reclamă că

¹⁷¹ Regăsim o poveste de succes a unui cizmar evreu din România, Michael Rosenthal, care se îmbogățește prin comerțul cu haine vechi în New York și fondează în 1885 societatea de binefacere „American Star“. Vezi D. M. Hamelin, „Evreii români în America“, publicat în foileton în „Egalitatea“, VI, 26 aprilie 1902, p. 122.

¹⁷² Mihail F. Alex, *art. cit.*

¹⁷³ H. Stahl, *op.cit.*, p. 149.

¹⁷⁴ Cristian V., „Prin regatul lui Taica Lazăr. Asociația vânzătorilor de haine vechi“, „Vestea“, 18 august 1934, p. 3.

¹⁷⁵ Rex, „Primăvara la Taica Lazăr“, „Ilustrațiunea română“, 11 aprilie 1934, p. 8.

vinde *Marfă ruptă gata pe un sfanț bucata! O gheată pe bani și una de pomană!*¹⁷⁶

O altă categorie specială sunt hainele vechi folosite în costumațiile pentru balul de Purim. Achiziția hainelor care aparținuseră cuiva dintr-o clasă superioară este și un semn de posesie aspirațională, atât de vizibilă la balurile mascate. În special pentru perioada sărbătoririi Purimului, în mahalalele evreiești cele mai sărace sunt folosite costumele unor eroi precum conți și prințese, așa cum nu aveau să devină niciodată. Dar pentru o seară este permis să visezi.

Timpurile moderne duc spre democrația vestimentară. (*Haina face pe om!* Nu mai există reguli stricte legate de vestimentația permisă unei clase sociale.) A-ți da haina (cea care îți este aproape de piele) este ca și cum ai împrumuta din propria ta reprezentare socială, de unde reticența unora de a-și da hainele vechi oricui.

Regăsim, în *Anuarul „Socec”* din 1925, vânzarea de „haine de ocazie”, exclusiv evreiască. Din 15 negustori, 13 sunt în strada Patria și restul pe strada Lazăr¹⁷⁷. Se vede cum *centrul de afaceri second-hand* este strada Patria (denumită așa după fostul hotel Patria) și mai puțin strada Lazăr, așa cum reieșea încă din înscrisurile Primăriei București din 1878 sau 1889¹⁷⁸.

¹⁷⁶ *Practica și apropourile lui Cilibi Moise. Vestitul din Țara Românească. Adunate și aranjate după materii și precedate de biografia autorului*, Editura Librăriei Universala Alcalay, Biblioteca pentru toți, București, 1936, p. 5.

¹⁷⁷ **Str. Patria** nr. 1: Nissim Schwartz; nr. 2: B. H. Feuerstein, Leibu Marcus; nr. 3: Bercu Goldbrand, Herman Leibuşor, Leon Abramovici, Solomon Reisenberg, Lupu Zalman; nr. 4: Feibiş Cojocar, Samuel Santman; nr. 5: Bernhard Zalzman; nr. 12: H. Nussen; nr. 13: Ungureanu&Abramovici.

Str. Lazăr nr. 2: Clara Santman; nr. 2 și 3: Bernard Locker.

¹⁷⁸ Liviu Rotman, *Structuri sociale și economice ale populației evreiești din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1985, Arhiva CSIER, mss., p. 42.

Adevărul este departe de mitologia locului: găsim pe harta Papazoglu, în 1871, strada Lazăr, în fața Templului Coral și lângă gimnaziul Lazăr. E puțin plauzibil ca un ambulant, care nu avea drept de proprietate asupra pământului la începutul secolului al XIX-lea, să dea numele unei străzi care se numea în general după reperele mari arhitecturale sau numele marilor proprietari. Pe acest motiv au existat strada Davicion Bally¹⁸⁰, strada Halfon (probabil după Școala de fete „Nissim și Lea Halfon”)¹⁸¹ sau strada Marmorosch-Blank (temporar în locul străzii Doamnei, cum observa revoltat H. Stahl¹⁸²).

Niciuna dintre aceste străzi nu a rezistat pentru mult timp, dar amintirea lui Taica Lazăr ca personaj și a fostului târg de vechituri încă persistă în legendele orașului. Se pare că acest târg se ținea pe stradă și în perioada comunistă¹⁸³.

O altă poveste spune broșura *Societății „Bernard Locker” de ajutor reciproc a telalilor din București* (înființată din 1935 și recunoscută ca persoană juridică din 1936), tipărită în 1938 în București, la Tipografia Mendelovici din strada Sf. Ioan Nou, nr. 1. Bernard Locker

¹⁸⁰ „Astfel, la 1850 lichidă afacerile și ca un om onest, pentru a-și achita datoriile, își vându toate casele sale ce avea pe strada ce-i purta în onoare-i numele de «strada Davicion» (astăzi strada Palestina)”. (Joseph Kaufmann, „Evrei luptători în revoluțiunea românilor din 1848 sau o pagină din istoria evreilor români”, în *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, ed. Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 2002, p. 324.)

¹⁸¹ Cititorul Harry Rosenberg scria pe pagina revistei *on line* „Bună dimineța, Israel!” (anul VI, nr. 335, luni, 9 august 2004): „Era vis-à-vis de cinematograful «Izbânda», denumit ulterior «Alexandru Sahia». Strada se afla între cinematograful «Gloria» (mai târziu Sala «Baruch Berea») și cofetăria «Pariziana» în al doilea colț. La capătul străzii era sinagoga «Kreiver Ruv», aproape de casa familiei Halpert.... *Cum a căpătat strada numele lui Halfon, cine a fost Halfon nu știu.* Ținând seama de starea clădirilor, se poate considera că strada data din secolul al 19-lea. Probabil că a fost unul din numeroșii sefarzi ale căror familii au stat la baza comunității evreiești din București.” (http://www.isro-press.net/Portal/index.php?option=com_content&view=article&id=315%3Abd-335&Itemid=59).

¹⁸² H. Stahl, „Botezarea și războtezarea străzilor capitalei”, în A. Pippidi, *București – istorie și urbanism*, Editura DominoR, Iași, 2002, p. 71.

¹⁸³ Constantin Olariu, „Prin târgurile bucureștene”, www.memoria.ro.

este numele unui vânzător de haine vechi evreu¹⁸⁴, căzut pe câmpul de luptă în Primul Război Mondial.

Scopul societății¹⁸⁵ era ajutorarea și îngrijirea membrilor săi și a familiilor lor în caz de boală și deces. În ceea ce privește componența, deși evreii sunt preponderenți (președintele asociației este Adolf Goldenfeld, iar vicepreședinți – Iancu Finckelstein și Millo Șmilovici), există și nume românești, precum arhivarul Petrică Dumitrescu sau contabilul Bucur Maltinescu, iar în articolul 3 a. din statut se preciza că scopul societății este *de a strânge legătura de înfrățire și iubire între membrii săi, fără deosebire de naționalitate*.

Același lucru se vede și în alte prevederi morale sau moraliste:

Art. 13. — În caz de deces a vreunui din membrii activi sau a soției sale, Societatea îi va face o înmormântare cuviincioasă. În acest scop, Președintele va delega pe unul din vice-președinți, pe inspectorul ceremonial și un secretar pentru întâmpinarea următoarelor cheltuieli: a plăti locul la Societatea Sacră, dricul, cantorul cu corul, va îngriji de invitațiuni, cupeu pentru cantor sau popă și cel puțin 2 trăsuri pentru familie și o coroană cu insigna societății.

Art. 14. — Tot astfel cum e stipulat în art. 13 se va face și la membrii creștini ai societății, numai dricul va fi angajat la un magazin de pompe funebre.[...]

Art. 20. — Se menționează că orice membru care va suferi de boli lumești, nu va fi examinat de medicul societății și nu se poate bucura de farmacie. [...]

Art. 40. — Membrii comitetului cari vor face trei absențe consecutive fără a le motiva pentru o cauză bine fondată, se vor considera ca demisionați și vor putea fi înlocuiți, după ce mai întâi vor fi avizați pentru acest scop, se vor ține în registru de prezență unde fiecare la

¹⁸⁴ Numele apare încă în lista de adrese din 1925, probabil datorită moștenitorilor afacerii.

¹⁸⁵ Cu sediul în București, str. Luca P. Niculescu nr. 1 – fostă str. Lazăr nr. 1, la etaj.

ședința de comitet va semna de prezență.

Art. 41. — Funcțiunile Societății nu vor fi retribuite, ele vor fi onorifice. [...]

Art. 44. — Niciunui membru nu-i este permis de a cere să se împartă banii, fie de ar avea Societatea și milioane, sau mai puțin.

Art. 45. — La caz că Societatea va fi nevoită a se dizolva, toată averea mobilă și imobilă va rămâne pentru Comunitatea Israelită din București.

În regulamentul de ordine se prevedea că membrii nu vor face politică *sub nicio formă*, că evreii sunt obligați să fie înscriși la Comunitatea Evreilor din București, să aibă o atitudine cuviincioasă, să nu ia cuvântul de mai mult de două ori în aceeași chestiune etc.

Din sursele găsite¹⁸⁶ nu cunoaștem impactul pe care l-a avut, dar este evident că această categorie de negustori se manifesta ca o breaslă și impunea reguli de comportament moral departe de ceea ce este percepția lor în literatură.

Noul acces la orice sursă de vestimentație, căpătat după 1989, a însemnat o revigorare a comerțului de haine vechi sau *second-hand*, cu distincția că așa-numitul comerț *vintage* (cu haine de designer) are un public diferit. Hainele vechi sunt acum o afacere nu doar pentru cei care nu își permit lucruri scumpe, dar și pentru tinerii care își doresc să se îndepărteze de producția de serie a marilor magazine, care transformă trendurile în adevărate uniforme. Comerțul cu haine vechi e un semn al reciclării continue a modei în orice secol. Deși sunt peste tot în oraș, nu mai există comercianți de haine vechi pe fosta stradă Lazăr, care a devenit prea centrală ori poate prea mică. Există însă în București o firmă cu numele *Taica Lazăr SRL*, care se ocupă cu comerțul de haine vechi promovate pe internet și care se află situată, în mod ironic, pe strada Viitorului.

¹⁸⁶ Regăsim menționată societatea la aceeași adresă în anii 1940, în cadrul unei liste de asociații și societăți evreiești (CNSAS, dosar D 151, p. 192).

Publicitate și comerț evreiesc (1925)

LAMPI de BUZONAR

și becurile lor
au sosit mari cantități și
în diferite forme
Se vinde numai **ENGROS**
Expedițiuni în provincie
GOLDNER & BINDER
București, - Str. Ștefan cel Mare 48
Telefon 6057 - Teleg. „LETARIE“

MAȘINI de SCRIS cele mai bune
Ideal și Erika
din recomandările lui SEIDEL & NAUMANN, Brand
la depozit la Reprezentanța Generală
SOCEC & Co. S. A.
București, Calea Victoriei 13
LA CERERE TRIMITIM AGENT ȘI PROSPECTE

Laboratorul „Pasteur”
Analize medicale: Bacteriologice
Urologice și Bio-chimice
Urine, Spute, Secrețiuni, Sânge, Puroi, Exudate,
Serosități, Liquid, Cefalo-Rachidian, Lapte, Suc
Gastric, Uree, Fecale, Paraziți etc.
Autovaccinuri, examene histo-patologice.
Biopsii. Ultramicroscopie
Analiza Sângelui (Sifilis) (Reacția Wasserman)
Director: Doctor T. Bernard
Bulevardul Domitiei, 15
Telefon 5234

Costume de vară
din Gabardină
Covercot
Alpaca
Dril
Fresco
Ștofă
Pardesiuri de Ștofă
Covercot
Gabardine
Mantale de Cauciuc
toate calitățile
Mantale de praț pentru Automobilisti
IANCU ARON
Str. Academiei, 37 (vis-a-vis de Teatrul Clasic)

Ca și bala în roua dimineții a unei zâne din
noaptea prietelui copilului întrebându-l
săpunului din suc de fruct
„Sageain”

Sticle de Voiagiu
originale „Helios”
sunt un mare transport și vinde numai
cu-gros. Expedițiuni în Provincie
Goldner & Binder
București, Strada Șimilor No. 60, București
Telefon 6057 Teleg. „LETARIE”

Contabil-Bilanțier
Specialist
M. BAROCH
BUCUREȘTI
- 7, Strada Macel, 7 -
Introduce, aranjează și
conduce registrele ne-
cesare în Comerț și
Industria.
Verifică tot felul de
calcul și execută orice
lucrare în materie de
cifre și contabilitate.
Inventariază și încheie
bilanțuri cu cea mai
perfectă precizie.
Pentru provincie
Consultanță prin coresp-
ondență
Condițiuni avantajoase

MOBILE
S. EMANUEL S-sor
I. H. LUCA
LAMPI
Obiecte de Artă
Mobile de copii
Cărucioare de copii
CALEA VICTORIEI 94
În fața Palatului Regal

INSTALAȚII-COMPLETE-DE-BĂI

INAINTE DE CUMPARATI

Dr. M. Weisberg
MAMOG
S-a mutat în str. Șt. Vlasiei 87
vis-a-vis de Primărie

Josef Weismann
BUCUREȘTI-STR. MUMAI-VODĂ-11-9
TELEFON-22/67

Pagină de publicitate în „Curierul Israelit“, 26 mai 1925.

Reclama este sufletul comerțului

Producția, nu numai de comerț, dar de orice gen, care se adresează publicului în genere, sau aceia ce aspiră să se impue publicului – artă, literatură, politică etc. trebuie să se adreseze mai întâi Zeiței Reclama. [...] La noi, ca și aiurea, deci reclama și reclamagiile sunt în apogeul lor.

Mih. Ionescu-Miozino¹⁸⁷

Evreii au jucat un rol important în viața Bucureștiului, ca negustori (ei au fost primii care au practicat comerțul ambulant și *en gros*), meșteșugari (tinichigii, muncitori în alamă, tâmplari, bijutieri), aduc noi meserii și noi mărfuri, dar și un nou mod de prezentare, raportat la ultimele noutăți din Occident. Nu întâmplător, prima agenție de publicitate a fost a evreului D. Adania din București, înființată în 1878/1880, după cercetările lui Marian Petcu.

În ciuda antisemitismul agresiv de după crearea statului național, aportul evreilor la viața urbană a cunoscut o dezvoltare uimitoare în România interbelică. Intelectuali, antreprenori și profesioniști evrei au avut un rol important în modernizarea societății românești. Nu putem să nu ne gândim la rolul lui Marcel Iancu în mișcarea de avangardă europeană și la suflul inovator pe care noua sa arhitectură îl aduce în modernizarea Bucureștiului. Dar și muncitorii evrei, în special cei care lucrează în fier, își pun amprenta pe dantelăriile din fier ale caselor bucureștene. Alte locuri sau meserii au dispărut însă fără a lăsa urme decât în reclamele timpului.

Anii 1920 sunt esențiali în istoria publicității românești: apar agențiile de publicitate și se dezvoltă strategii de marketing. La începuturile ei, publicitatea se baza pe anunțurile de primă necesitate, în special cele referitoare la doctori: de boli interne¹⁸⁸ și venerice, ORL¹⁸⁹, pediatri¹⁹⁰,

¹⁸⁷ „Reclamagiile. Introducere de analiză psiho-sociologică” în „România de mâine”, nr. 5-6, 1915, pp. 66-67.

¹⁸⁸ 1921: Schwartz (Str. Labirint 107); I. Weissberg (Str. Gheorghe Nou 7); Eugen Spirt (Str. Parfumului 20); S. Moscovici (Calea Rahovei 32).

¹⁸⁹ 1921: L. Bernstein (Calea Moșilor 90), Mayersohn (Calea Moșilor 97).

¹⁹⁰ 1921: Schor (Str. Stelea 22); L. Cajal (Str. Anton Pan 38 bis).

dar și dentiști¹⁹¹ (dând în același timp un indiciu asupra bolilor cel mai frecvent tratate). Apar și câteva noutăți tehnice, cum ar fi laboratorul de analize „Pasteur“ al lui T. Bernard, din Bd. Carol 22 („în dreptul statuii lui Rosetti“!), sau anunțul lui Margit Klein (anunț singular în „Curierul Israelit“ din 1921), licențiată la Berlin ca dentistă și care profesa în strada Popa Tatu 1 bis folosind dinți fixați în cauciuc și aur.

Pe lângă bunurile de consum pentru igienă și medicină, magazinele cu povești de succes publică anunțuri care să le consolideze imaginea pe piață.

Una dintre sursele de imagine folosite, *Anuarul „Socec“* din 1925, este un ghid extrem de util pentru contemporani, care ordona toți profesioniștii după specializare, alfabetic, cu adresă și numere de telefon, la care se adaugă contra cost reclame sau litere îngroșate. Este o bază de date ce merită analizată. Ca element caracteristic, reclamele sunt gândite sobru, cu o prezentare tip portvizit, de diferite dimensiuni și probabil la diferite costuri.

Prin selecția profesioniștilor evrei (pe criteriul numelui), listați în cele 688 de pagini, și aranjarea lor pe zone de locuire, am avut în vedere reconstituirea ocupațională a străzilor (un procedeu laborios, dar cu rezultate inedite). Am rearanjat aceste nume și adrese după arterele principale și vechile străzi comerciale, pentru o vizualizare ocupațională evreiască a anului 1925. Am ales ca zone relevante: artere elitiste, precum **Calea Victoriei** (unde se aflau și majoritatea comercianților evrei *Furnizori ai Curții Regale*), **Centrul Vechi comercial (Strada Bărăției, Strada Carol și Strada Lipscani)**, căi de acces în oraș (**Calea Moșilor, Calea Griviței, Calea Rahovei**) și cartiere sărace (**Văcărești-Dudești**). Ca ilustrare a vechimii negoțului în zonă, am intercalat, la sfârșitul fiecărei zone, anunțuri din ziare și reviste evreiești¹⁹² și reviste ilustrate¹⁹³.

Alt *marker* interesant este chiar firma magazinului, care oferă indicii prețioase despre ceea ce atrage un potențial cumpărător în 1925.

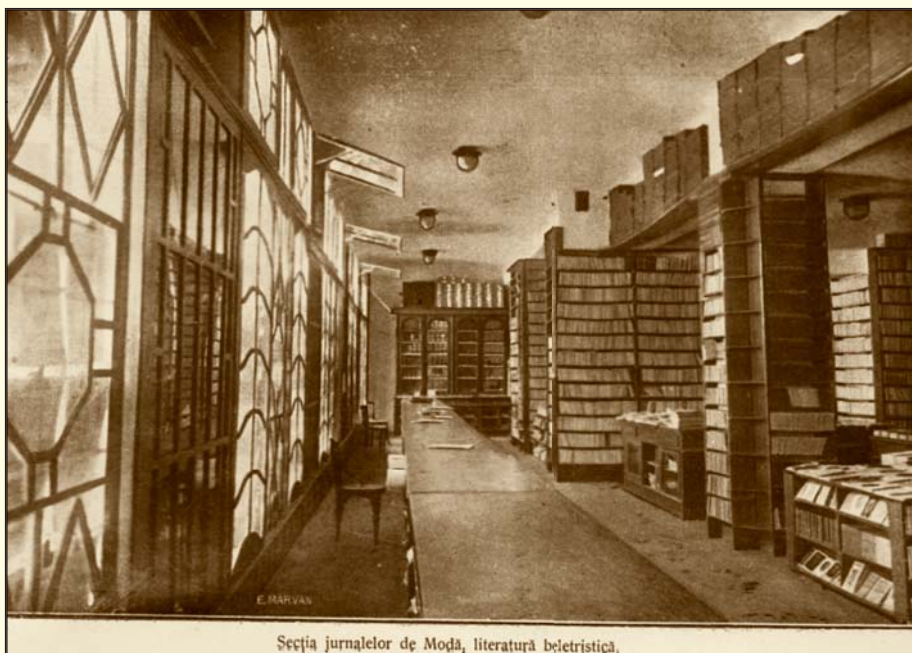
¹⁹¹ 1921: Bauberger (Str. Gen. Florescu), Margit Klein (strada Popa Tatu 1 bis).

¹⁹² „Apărătorul“, 1881; „Înfrățirea“, 1886; „Vocea Dreptății“, 1890; „Emanciparea“, 1891; „Cronica Israelită“, 1901-1902; „Egalitatea“, 1903-1904; „Viața Israelită“, 1907; „Revista Israelită“, 1908; „Curierul Israelit“, 1907, 1925, 1929, 1937, 1944.

¹⁹³ „Almanach du High-Life“, 1911, 1914, 1923; „Flacăra“, 1914; „Lumea Ilustrată“, 1914, 1922.

Ca tendință surprinsă de numele firmelor evreiești (și nu numai), conform selecției menționate, se observă o creștere a influenței modei englezești și americane, mai ales în ceea ce privește moda masculină (probabil datorită filmelor la modă). Moda franceză rămâne un etalon în ceea ce privește magazinele pentru femei și copii în zonele centrale și conservatoare.

Vedem o segregare din acest punct de vedere pe **Calea Victoriei** (ca punct de reprezentare socială a elitei), pentru confecții și galanterie de damă: „**Fin de Siècle**“ (Saul Israelovici & Fiu), „**Au Goût Parisien**“ (Alexandru Zilberman), „**Carnaval de Paris**“ (Iosef M. Fischer), „**Chic Mondain**“ (Nissim Athias & Leon Benaroyo), „**Luvru**“ (Blumer, Gani, Elias), „**Maison Suzanne**“ (R. Roth), „**Magasin de Paris**“ (I. Goldstein) și respectiv pentru confecții și galanterie pentru bărbați: „**Intim Club**“ (Goldenberg & Weinberg), „**Derby**“ (Anton Kaufman), „**Perfect House**“ (Safir Isac & Cohn), „**High Life**“ (Jean Bally), „**Grand-Leader**“ (Spachner & Co), „**Phillip's**“, (Phillippe

Secția jurnalelor de Modă, literatură beletristică.

Editura Ig. Hertz, Calea Victoriei 3.
(„Calendarul Lumea Ilustrată“, 1923)

Rubinstein) sau încălțăminte: „Old England“ (Vezi A. Hertz).

Răspândirea firmelor de galanterie și stofe cu nume franțuzești se observă și în centrul vechi comercial, precum în strada **Lipscani**: „**Paris chic**“ (Amalia Zucherman), „**Au Monde Elégant**“ (Moritz-Traian Schnirer), „**Ville de Nice**“ (Katz & Mănescu Grunberg), „**Très Parisien**“ (Jacques Benaroyo), „**Au Sans Pareil**“ (Herman Mathias & Co) etc.

Casa de modă „**Au bon goût**“ (fondată de Al. Ascher în 1880), strada Lipscani nr. 8. A fost una dintre cele mai cunoscute case de modă din București, care aducea ultimele noutăți de la Paris¹⁹⁴ la începutul secolului al XX-lea. (F. Damé, *Bucarest en 1906*.)

În dreapta, oferta de reviste de modă a Editurii Ig. Hertz, Calea Victoriei nr. 3. („Calendarul Lumea Ilustrată“, 1923.)

¹⁹⁴ „Trebuie să știi să alegi dintre toate modelele pe cele care se adaptează cel mai bine la genul sau conformația persoanei. Pentru aceasta trebuie să cunoști bine casa de modă căreia îi încredințezi toaletele, este și motivul pentru reputația lor. Aici, în București, suntem răsfățate, prietene cititoare, de a avea casa „**Au bon goût**“, pe bună dreptate denumită pentru că tot ceea ce iese din studiourile lor este perfect *chic* și elegant; farmecul nostru nu pierde nimic datorită evenimentelor actuale (Primul Război Mondial, *n.n.*), care împiedică călătoriile în Franța, datorită croitorului de clasă de aici.“ (Cronică de Léone R. în „Ilustrațiunea“, ianuarie 1916; traducere din limba franceză, A.C.)

Ecourile acestui vechi prestigiu comercial european nu sunt la fel de utile și în arterele industriale sau de acces în oraș (Rahovei, Moșilor, Griviței), unde sunt din ce în ce mai frecvente firmele în limba română, pe înțelesul cumpărătorului de rând. Firmele care se aflau în competiție directă, chiar una lângă cealaltă, apelează la reclame și firme pictate, ușor de recunoscut sau de ținut minte. Astfel apar tot felul de personaje, precum celebrul „**Papagal**” (magazin de galanterie pentru femei) sau „**Pantera**” (magazin de galanterie pentru bărbați), ambele pe strada Lipscani.

Strada Șelari spre strada Lipscani. În dreapta, magazinul de haine bărbătești „**Cavalerul de modă**” (S. M. Iscovitsch) – demolat; în față, magazinul de haine de damă „**La principesa Maria**” (Leon Șmilovici) – clădirea a fost destinată până în zilele noastre comerțului cu haine de damă, actualmente restaurantul *Old City*. (F. Damé, *Bucarest en 1906*.)

O altă formă de prestigiu comercial și chiar regalism este afișarea titlului de *Furnizor al Curții Regale a României*¹⁹⁵ (în special pentru

¹⁹⁵ „Această înaltă favoare se acordă numai comercianților cinstiți și care furnizează elita orașului unde își au stabilimentul de comerț”. (ANR, Fond Casa Regală, ds. 30/1911, p. 291, petițiunea lui Nathan Rosenthal, comerciant de mode, manufactură și confecțiuni.)

Reclamă apărută în „Calendarul Lumea Ilustrată”, 1923.

Calea Victoriei¹⁹⁶ și centrul vechi: străzile Lipscani¹⁹⁷, Carol¹⁹⁸) sau menționarea pe frontispiciu a unui nume sau atribut regal ori princiar.

Existau deci magazine precum: „**Carmen Sylva**“ (Lipscani, magazin de galanterie *en detail* pentru femei, Sigmund Colin), „**Foto – Carmen Sylva**“ (Rahovei, atelier de fotografie, F. Gross), „**La principesa Elisabeta**“ (Lipscani, magazin de haine de damă, Leon Șmilovici), „**La regina Elisabeta**“ (Lipscani, magazin de haine de damă, Reisel & Mendel Golden); cele două firme se aflau una lângă cealaltă, cu menționarea că primul care deschide afacerea este Șmilovici și devine chiar *Furnizor al Curții Regale* în 1906), „**Coroana Regală**“

¹⁹⁶ 1875: **Sigmund Prager**, Calea Victoriei 9 – blănuri de lux (ANR, Fond Casa Regală, ds. 77/1866); 1906: **Jean Feder**, Calea Victoriei 54 – pianе și note muzicale; **B. D. Zisman**, Calea Victoriei 44 – arme, velocipede (ANR, Fond Casa Regală, ds. 20/1904); 1911: **Solomon Nachmias**, Calea Victoriei 76 (Firma „Fr. Broehn Succesor”), fabricarea de instrumente optice; **Arnold Cohn**, Calea Victoriei 52 – articole de lux (ANR, Fond Casa Regală, ds. 30/1911) etc.

¹⁹⁷ 1912: **Michel Șmilovici**, str. Lipscani 22-27, magazin de haine de damă, „Principesa Maria“ (ANR, Fond Casa Regală, ds. 38/1912) etc.

¹⁹⁸ 1912/1924: **Frații Roller** (fd. 1904), inițial pe strada Smârdan 35 cu magazin de bijuterii (A. J. Roller) și magazin cu mașini de cusut, instalații („Compania Anglo-Americană”). „Compania Anglo-Americană” obține diploma de *Furnizor al Curții regale* nr. 917/14.03.1924. (ANR, Fond Casa Regală, ds. 38/1912, pp. 94-98; ds. 46/1915, pp. 515-524.)

(Strada Carol, încălțăminte, Marcus Friedman & P. Zaharia) și evident „**Cizma Regală**“ (strada Carol, încălțăminte, A.B. Spiner & Fiu).

O referință importantă, observată și în noua dezvoltare arhitecturală a orașului interbelic, este modelul american, pe care îl regăsim și în firme precum: „**New York**“, (Bd. Elisabeta, încălțăminte, Heinrich Bernstein), „**Orașul Boston**“ (Bd. Elisabeta, încălțăminte, Samuel Zaigher), „**American Shoe**“ (Calea Victoriei, încălțăminte, Heinrich Levy), „**Run-Over**“ (Lipscani: încălțăminte, Succesori Lupu Segall, David Schwartz & Z. Zwiebel), „**Bazarul American**“ (Calea Rahovei, magazin de galanterie pentru bărbați și femei, Nathan Feller), „**Tancul American**“ (Calea Griviței, magazin de galanterie pentru bărbați, Bernard I. Bercovici) sau „**Studio New York**“ (Calea Văcărești, atelier de fotografie, Jean Feldman).

Străzile comerciale au și o concentrare profesională care rezultă din această reconstrucție virtuală. Observăm concentrarea meseriilor legate în special de textile (cum ar fi: galanterie *en gros*¹⁹⁹ – predominant pe Bărăției și pe Calea Moșilor; galanterie pentru bărbați – predominant pe Calea Griviței, strada Bărăției; galanterie pentru femei – predominant pe strada Lipscani, urmată de Calea Victoriei, Calea Griviței, strada Bărăției etc.), străzi compacte profesional urmărind trendul general (ceasornicari și bijutieri pe strada Carol, comercianți de stofe în centrul vechi, comercianți de pielărie în Calea Moșilor sau proprietari de cinematografe pe celebrul bulevard Elisabeta).

De exemplu, 7 din 9 ateliere de cravate²⁰⁰ existente în 1925 sunt evreiești (mai ales pe strada Șelari), iar o concentrare și mai localizată găsim pe strada Sfinților, unde existau nu mai puțin de 15 blănării²⁰¹.

¹⁹⁹ Obiecte mărunte de îmbrăcăminte (mănuși, cravate, fulare etc.).

²⁰⁰ Mișu & Jean Fischman, Calea Griviței 99 și strada Șelari 4; Isac Aizicovici, strada Șelari 7; Iosef Efraim, strada Șelari 16; „Maison Jacson“ (M. M. Iacobsohn), strada Lipscani 90; „Lux“ (Nathan Krugher), strada Sinagoga 10; Marcu M. Levy, strada Șelari 1; „Rola“ (Isidor Rottenberg), str. Smârdan 30.

²⁰¹ La nr. 1: Juster Jean; nr. 4: Frischtak Oscar, Grossman Solomon; nr. 6: Schnierer Henry; nr. 10: Akerman B. și Critzer Osias; nr. 10: Olender Iosef & Marcu; nr. 11: Sauer Moses & Stoian Savu; nr. 14: Goldstein I.; nr. 16: David Alter Succesori; nr. 18: Elias A. & Olender; nr. 19: Kamerling Paul; nr. 20: Moise N.; nr. 27: Reich N.; nr. 34: Abramovici, M.; nr. 38: „Pantera“,

In permanență
Stock proaspăt cu
preț de fabrică
 la
MAGAZINUL DE AUTOMOBILE
Zăgărescu & Conovici
 SOC. ÎN COMANDITĂ
 BUCUREȘTI — Calea Victoriei — 150—158
 (Vis à vis de Ministerul Finanțelor)
 TELEFON 2/56 Adresa telegrafică: „ZAGON”
 Automobile — Accesorii — Soule — Piese de Schimb — Materiale Tehnice

FABRICA DE CRAVATE
ROLA
IR&L
SMĂRDANȘENI
 ISIDOR ROTTENBERG & FIU
 BUCUREȘTI, Teofil 46.9
 PREȚURI DE CONCURENȚĂ
 EN Gros

Georg Rahn Nachf.
 C. M. Grosser
 Cea mai veche fabrică de lămpi
 electrice de alabastru

 Reprezentant General pentru România-Mare:
 Narcisse Cohen, Birou Nicolae
 BUCUREȘTI, Str. St. Vasil 3

MAGAZIN DE BIJUTERIE
FRĂȚII Rubinstein
 „La Rubinel Oriental”
 București, Piața Sf. Anton 3
 ETAJ (PIAȚA DE FLORI)
 Se găsește în permanență în depozit,
 ori-ce Bijuterie în Diamante, Briliante
 ultimele modele, etc. etc.

SUSSMANN FRĂȚII
 BUCUREȘTI
 STRADA EDGAR QUINET 10
 — ETAJUL II —
Bijuterii cu pietre fine
 Pietre fine și sintetice, nemontate
 — En-gros —
 Cumpără bijuterii de ocazie, pietre și metale fine

BLANARIA JUSTER
 București, Str. Sfinților No. 1 (colț).
 Mare Asortiment de Blănuri fine, brute și confecționate
 — MODELE STRĂINE —
 Ateliere proprii de Confecțiuni : : Prețuri Moderate

Reclame apărute în *Anuarul „Socec” al României Mari*, 1925.

În ceea ce privește comerțul cu stofe, se remarcă o concentrare specială a firmelor sefarde²⁰² în zona Lipscani, apropiată și de locuințele proprietarilor, dar fiind în același timp și o zonă de prezentare a elitelor comerciale.

Un indiciu al valorilor societății tradiționale din 1925 este și asocierea membrilor aceleași familii, cel mai adesea frați, cum vedem

Rasicovici Pincas; nr. 44: „Lipsca”, Cahn A., Garfunkel & Co; nr. 52: Steiner Ludvic.

²⁰² Vezi strada Lipscani, firma „Frații Albahary” (Lipscani 94/1904), „La Carmen Sylva” (Eschenasy & Benvenisti; Lipscani 64, 66, 68/1908), sau firmele „La Samaritaine” (Leon Benaroyo) „Très Parisien” (Jacques Benaroyo), sau „Papagal” (Albert S. Farchy).

nenumărate exemple²⁰³, sau preluarea numelui unei firme de către familie ori asociați.

Anii 1920 sunt în același timp și anii schimbărilor în viteză, în special în ceea ce privește industria automobilelor și a diverselor servicii legate de acestea, unde întâlnim numeroase asocieri.

Celelalte surse de imagine folosite pentru anul 1925 sunt ziarele „Curierul Israelit” și „Egalitatea”. Dacă cele două periodice au reclame mai creative (deși există diferențe și între cele două ziare evreiești, în funcție de publicul țintă căruia i se adresează), anuarul e mai bogat în special în reclame tehnice pentru produse legate de un public specializat. Apar astfel reclame pentru agenți comerciali, fabrici, depozite, importuri sau exporturi de mașini industriale, industria chimică, industria textilă etc.

Reclama unei agenții de publicitate apărută în „Curierul Israelit”, 1925.

Abordarea periodicelor este mai personalizată, cu campanii de imagine pe anumite produse și chiar testimoniale pentru produse farmaceutice. Diferențele de paginare și de conținut între „Egalitatea”, unul dintre cele mai longevive periodice evreiești (1890-1916, 1919-1940), și „Curierul Israelit”, ca ziar comunitar²⁰⁴ (din 1906 până în 1945, cu întreruperi), se observă și la nivelul reclamelor, care sunt

²⁰³ Mișu & Iosef Zisman din Calea Victoriei 64 („Parfumeria Teatrului”), Samuel și Solomon Siegler din strada Lipscani 88 (magazin de confecții), bijutieri sau ceasornicari în strada Carol: Frații Rubin (nr. 16), Frații Segal (nr. 20), Frații Roller (nr. 50) etc.

²⁰⁴ Cu mențiunea *Organ al Uniunii Evreilor Români*.

mai conservatoare în primul caz. Se pot observa și reclame la același produs, cu imagini diferite, cum este exemplul următor pentru o firmă de instalații: o femeie care folosește baia complet îmbrăcată sau cea înfășurată într-un prosop și desenată în stilul reclamelor americane.

Anunțurile aparțin uneia dintre cele mai dinamice firme în domeniu: **Compania Anglo-Americană** (fondată în 1904, cu sediul în strada Smârdan 35), condusă de unul dintre frații Roller²⁰⁵, Adolf Roller (care primește diploma de *Furnizor al Curții Regale* în 1924). De la magazinul de mașini de cusut se dezvoltă în depozit de instalații sanitare și până la distribuție de mașini de spălat marca „Lyon”²⁰⁶ sau automobile (recomandă marca preferată: Mercedes Tourisme)²⁰⁷, iar din 1915 își mută sediul în str. Carol 50 (la parter, unde rămâne alături de firma de bijuterii a fratelui său Ignatz, care se afla la primul etaj²⁰⁸).

Reclame publicate în „Egalitatea”, 1925 (foto stânga) și „Curierul Israelit”, 1925 (foto dreapta).

²⁰⁵ Inițial sub numele **Frații Roller**, Ignatz și Adolf Roller desfășoară două afaceri distincte, numele firmei fiind preluat de firma de ceasornicărie și bijuterie (cunoscută în domeniu prin performanțe deosebite, printre care și faptul că sunt multă vreme distribuitori Longines sau ai altor firme de renume).

²⁰⁶ Reclamă în „Almanach du High-Life”, 1924, p. 199.

²⁰⁷ *Idem*, p. 211.

²⁰⁸ Unde rămâne și după 30 iunie 1920, când, prin „desfacere de tovărășie”, Adolphe Roller preia integral firma de instalații și mașini, iar Ignatz Roller, firma de ceasornicărie și bijuterie.

Pagina aleasă din „Curierul Israelit“ din 26 mai 1925 este o pagină eveniment în ceea ce privește reclamele, având ca element de atracție femeia, folosit atât pentru vinderea de instalații, cât mai ales pentru creme, săpunuri și parfum. Este printre puținele concentrări ale unor reclame dezinhibate, într-o perioadă destul de reticentă cu astfel de apariții, lucru subliniat și de criticul Amelia Pavel.

Moda în România anilor 1925-1935, în toate fanteziile ei, era totuși moderată: accentele de maximă extravaganță, dintre anii 1925-1930, nu depășeau talia lungă până la șolduri și fusta până la genunchi [...] Din ceea ce artiștii avangardei ruse aflați la Berlin și Paris – decoratori și scenografi – reușiseră să introducă în creațiile marilor case de modă: forme geometrice, culori puternice, mimând compozițiile pictorilor constructiviști și orfiști [...] nu a ajuns la noi mai nimic, nici măcar din producțiile grupului românesc de avangardă din jurul Integralului și al Academiei de arte decorative a lui M. H. Maxy.²⁰⁹

Reclamă în „Curierul Israelit“, 1925.

²⁰⁹ Amelia Pavel, *Un martor în plus*, Editura Universalia, București, 1997, p. 65.

Cu atât mai mult trebuie pusă în valoare campania de imagine a fabricii de parfum *Legrain* (S. Moscovici, str. Octavian Goga 2, devenită, după preluarea comunistă a fabricii și chiar a unor rețete de parfum, celebra fabrică *Miraj*), care-l angajează ca ilustrator pe S. Maur, un pictor avangardist evreu ce se afirmă în publicitate creând **Grafica Atelier Maur**.

Sunt folosite de asemeni testimoniale, sloganuri imperative sau promoții (legate în special de Paște sau de schimbarea sezonelor).

Putem prelua concluzia că: *dorința de impresii noi și puțința de a le avea foarte ușor [...] a făcut să-și ia avânt din ce în ce mai mult în secolul nostru reclama*.

O imagine atât de pasageră ca reclama este totuși foarte importantă în această încercare de reconstrucție vizuală. De aceea vom trata reclama ca *marker* istoric, social și chiar artistic, în unele cazuri.

Domnilor,
în interesul Dv. cumpărați pălării numai
dela Sucursala
Marelui Magazin
Sigmund Prager
București—Calea Griviței 131—București
cel mai vast depozit cu ultimile noutăți

Pantera
BON
Posesorul acestui bon obține o
reducere de 10% la
MAGAZINUL
DE
PĂLĂRI BĂRBĂTEȘTI
"PANTERA"
SIMSON FLEISCHER
2 Pasajul Macca 2, București
Același Reducere pentru orice
fel de Reparatii de pălării

'Rezistența'
Fabrica REZISTENȚA, Văcărești 197-199
Telefon 45192
Tramvalul No. 4 lasă la ușa Fabricii
cu ocazia deschiderii magazinului special pentru detalii se vinde:
Costume, Rayane, Paltoane
Micadouri și Manteuri pentru Dame
timp de 15 zile de astăzi cu 30%, **MAI EFTIN**
Am deschis un Raion special pentru comenzi cu stofele
noastre cât și ale clienților
Croală ireproșabilă și mai eftin ca ori unde

Reclame publicate în „Curierul Israelit“, 1925.

Arheologie ocupațională

Selecție pe baza *Anuarului „Socec” al României Mari* din 1925

Calea Victoriei, carte poștală.

În stânga, Hotelul Splendid (1898, arhitect Leonida Negrescu/Schwartz),
clădire demolată în anii 1930, la lărgirea Căii Victoriei.

Calea Victoriei

Nr. 3: **Ignatz Hertz**, editare încălțăminte *en gros*
de carte și publicații, librărie Nr. 9: **Sigmund Prager**,
Nr. 5, fost 55: „**American** magazin de articole de sport,
Shoe” (Heinrich Levy), confecții pentru dame și copii,

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

croitorie și galanterie pentru bărbați, parfumerie, covoare etc.

Nr. 11, fost 19: „**Grand**”, hotel (antrep. N. Slocever, A. Haimovici, S. Confort, I. Cotnăreanu & Co.)

Nr. 13: **Socec & Co.** S.A., Secția de Sport, depozit articole din cauciuc, articole de menaj *en detail*

Nr. 16, fost 24: Fraenkel, Penhas & Moscovici, magazin de galanterie pentru bărbați și femei

Nr. 18, fost 28: M. Rubens, magazin de pălării pentru bărbați

Reclamă publicată în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 19, fost 27: Iosef M. Iscovitsch, croitorie și magazin de haine pentru bărbați

Nr. 20, fost 30: **Reiss H. Succesori**, Frații Iosef & Sami Segall, încălțăminte *en gros*

Nr. 20: (Pasajul Macca): Donenfeld, croitorie pentru dame

Nr. 20: (Pasajul Macca): Frații Fleischer, atelier reparații pălării bărbătești

Nr. 20: „**Noris**” (Albert Focșaner), birou de afaceri pentru petrol și derivate

Nr. 22, fost 32: „**Fin de Siècle**” (Saul Israelovici & Fiu), magazin de confecții pentru dame și copii, galanterie pentru femei

Reclamă publicată în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 23, fost 33: „**Au Goût Parisien**” (Alex. Zilberman),

magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 24: „**Chic Mondain**“ (Athias Nissim & Leon Benaroyo), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 23 și 74: „**Intim Club**“ (Goldenberg & Weinberg), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr.27:„**Librăria Universală**“ **Alcalay & Co**, editare de carte și publicații, secția specială de instrumente muzicale

Nr. 28, fost 38: „**Bazarul Victoria**“, croitorie și magazin de haine și încălțăminte pentru bărbați (Brenner H., asemeni „Bazarul Brenner“ în strada Colței 19 și 23-25)

Nr. 28, fost 38: „**Curierul Modei**“, magazin de galanterie pentru bărbați (Frații Iacobsohn)

Nr. 28 (Pasajul Vilacrosse): **Carol Barasch**, fotograf

Nr. 30, fost 40: **Leon Weisbluth**, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 30, fost 40: „**Luvru**“ (Blumer, Gani, Elias), magazin

de confecții, încălțăminte pentru dame și copii

Reclamă apărută în „Almanach du High Life“, 1923.

Nr. 32, fost 42: R. D. Zissu, armurier

Nr. 33, fost 45: „**Alma**“, atelier de lenjerie (Ana Pauker)

Nr. 33, fost 45: Weisman & Bereșteanu, magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr.33,fost45:Aurel Eskenasy, magazin de confecții pentru dame și copii

Nr. 33, fost 45: A. Holtzman, magazin de confecții pentru dame și copii

Nr. 33, fost 45: „**Globus Petrol**“ (Moritz Grossman), birou de afaceri pentru petrol și derivate

Nr. 34, fost 44: „**Derby**“,

magazin de galanterie pentru bărbați (Anton Kaufman)

Nr. 34, fost 44: **Studio Foto Julietta** (A. Klinsberg), *Fotograf al Curții Regale a României*

Reclamă publicată în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 35, fost 47: Aristide Spiegler, magazin de confecții pentru dame și copii

Nr. 39, fost 51: **„Parcul Victoria“** (Mauriciu Goldenberg & Marcel Loebel), încălțăminte *en gros*

Nr. 39, fost 51: Jean Marcovici, dentist

Nr. 39, fost 51: Iancu Iosef, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 39: Efrim Loebel, birou de afaceri pentru petrol și derivate

Nr. 40, fost 52 (Pasajul Comedia): **„Parfumeria Regina Maria“** (B. Margulius)

Nr. 42, fost 52: Bercovici

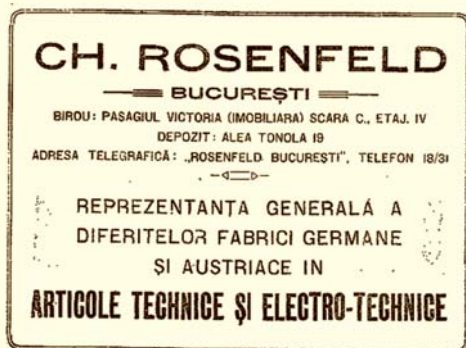
Charlotte & Ilie Mina, atelier corsete

Nr. 44, fost 54: Jean Feder, editor de muzică, magazin de instrumente muzicale

Nr. 45: Frații Bloch, magazin și atelier de argintărie

Nr. 45, fost 57: **„Carnaval de Paris“**, magazin de lenjerie (Iosef M. Fischer)

Nr. 47: **„Ciorăpăria franceză“**, manufactură (Isidor Goldstein)

Reclamă publicată în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 48 (Pasajul Victoria, fost Imobiliara): Ch. Rosenfeld, import-export armături, articole tehnice, depozit Birjari Vechi 65

Nr. 50: **„Librăria Franceză“**, librărie (H. Kohn)

Nr. 50 (Pasajul Calea

Victoriei Sc. F): Jean Manolovici, articole tehnice, aparate și materiale legate de electricitate

Nr. 50: Jacques Levy, import-export (Pasagiul Victoria, scara C, et. 3)

Nr. 50, fost 60: „**Regine**“ (I. Iancu & I. Barnstein), magazin de confecții pentru dame și copii, galanterie pentru femei

Nr. 50 (Pasajul Victoria): „**Maison Suzanne**“ (R. Roth), croitorie pentru dame

Nr. 51: „**Cartea de Aur**“, librărie (H. Penchas)

Nr. 54, fost 66: Aron Schuller, export cereale

Nr. 56, fost 68: Simon Haimovici, încălțăminte *en gros*

Nr. 56, fost 68: „**Palatul Modelor**“ (Tony Fischer), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 57: **Paul Tenehaus & Co**, birou de expedițiuni și vămuri

Nr. 60, fost 70: „**Perfect House**“ (Isac Safir & Cohn), croitorie și galanterie pentru bărbați

Nr. 60: „**La Parcul Regal**“

(Leon Edelstein), încălțăminte, *en gros*

Nr. 61, fost 75: Mina Blum, atelier corsete

Nr. 62, fost 70: Oscar Deutsch&Fiii, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 62: „**La Lumea Elegantă**“ (Max Feldman), încălțăminte *en gros*

Nr. 63: „**Continental**“, hotel (antrep. I. Steierman)

Nr. 63: Albert Moscovici și Adolf Grun, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 64, fost 72: „**Parfumeria Teatrului**“ (Frații Mișu & Iosef Zisman), parfumerie

Reclamă publicată în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 65: „**A la Nouvelle Mode**“ (S. Grosswald. & Iacob Maier), magazin de galanterie pentru femei și bărbați

Nr. 68, fost 76 (Atelier Popa Tatu 37): „**Broehm Fr. Succesori**“

(Moscu & Iancu Nachmias),
magazin de instrumente
chirurgicale

Nr. 70, fost 78: **„Librăria
Nouă“**, librărie (Carol P. Segal)

Nr. 70, fost 78: **„Phillip’s“**
(Phillippe Rubinștein), magazin de
galanterie și pălării pentru bărbați

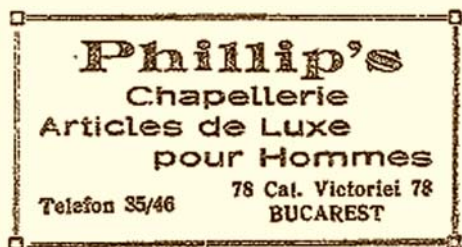
Nr. 71, fost 83: L. Goldstein,
croitorie pentru bărbați

Nr. 71: **„Magasin de Paris“** (I.
Goldstein), magazin de galanterie
en detail pentru femei

Nr. 76, fost 86: **„High-Life“**
(Jean Bally), magazin de galanterie
pentru bărbați

Nr. 77, fost 89: **„Grand-
Leader“** (Spachner & Co),
magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 77: Leon Grosswald
& Filip Scharaga, magazin de
galanterie pentru bărbați

Reclamă publicată în *Anuarul „Socec“*,
1925.

Nr. 79, fost 91: **„Odeon“**
(S. Hornstein & O. Negreanu),
magazin de gramofone,
instrumente muzicale, jucării *en
gros*

Reclamă în *„Curierul Israelit“*, 1925.

Nr. 82, fost 92: **„Aux Galeries
Lafayette de Paris“**, magazin de
confecții pentru dame și copii

Nr. 83, fost 97: David Samuel,
croitorie pentru bărbați

Nr. 84, fost 94: **„Astoria“**
(Moritz Guttmann), încălțăminte
en gros

Nr. 84, fost 94: **„Old
England“** (vezi A. Hertz),
încălțăminte *en gros*

Nr. 88, fost 102: A. Beckman, magazin de parfumuri

Nr. 89: „**Belvedere**“ (Emilio P. Blumberg), aparate și articole fotografice *en detail*, magazin și atelier de argintărie

Nr. 89, fost 165: S. Lerner, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 90, fost 104: „**Comptuar General de Optică**“ (S. Penchas), magazin de instrumente chirurgicale

Nr. 90, fost 104: „**La Jeana**“ (Nicu Rubin), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 90, fost 104, și Carol 50: „**Compania Anglo-Americană**“ (Adolf Roller), aparate și materiale legate de electricitate, instalații

Nr. 91, fost 105: Solomon Goldenberg, croitorie, magazin de galanterie și pălării pentru bărbați

Nr. 93, fost 107: „**Pathephon**“, magazin de gramofone (Iosef Haimovici)

Nr. 93: „**Galeria Victoriei**“, lămpi electrice (Ing. Bernard Schwartz)

Nr. 95: „**Penița de Aur**“, librărie (I. Penchas & Co.)

Nr. 96, fost 110: Herșcovici Berman, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 96: **Carol & Co.**, magazin de instrumente chirurgicale (Carol Wechsler & Co.)

Nr. 96, fost 110: „**La Trei Stele Verzi**“, manufactură (Sofia Marcovici)

Nr. 99: Maurice Glickman, pictor

Nr. 101: Iosef Schwartz & S. Solomon, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 101, fost 112: Efraim Nadler, croitorie pentru bărbați

Nr. 101, fost 112: Mauriciu Platzmann & Efraim Nadler, croitorie pentru dame, galanterie pentru bărbați

Nr. 103, fost 115: Ignace Aron, croitorie pentru dame

Nr. 105: Solomon Goldenberg, încălțăminte *en gros*

Nr. 114, fost 126: „**Gustul Mondain**“ (Isidor Silberbusch), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 128, fost 146: „**Volga**“, magazin de galanterie, ciorapi *en*

detail (Iacob Zeltzer & Avram Abasy)

Nr. 128: **Alfred Lowenbach & Co.**, birou de afaceri pentru petrol și derivate

Nr. 140, fost 156: Carol Hoftman, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 160, et. 1: Bernard Haimovici, birou de afaceri pentru petrol și derivate

Nr. 164-178: **„Industria Electronică“**, propr. Ing. Bernard Schwartz, articole tehnice

Nr. 166, fost 176: **„Mariette“** (Maria Lehrman), croitorie pentru dame

Nr. 176: **„Mikado“**, (Rubin Rabinovici & Iosef Fendler), articole orientale

Nr. 176: **„La Mikado“**, (Visconte Iscovici), Pasagiul Comedia, antichități

Nr. 176: Pasajul Comedia: **„Bazarul Comediei“**, magazin de galanterie pentru bărbați (Ionel M. Blumenfeld & Isac M. Schwartz)

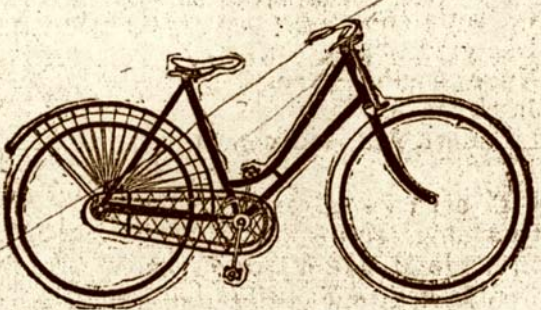
MAGAZIN DE INCREDEDERE DE
BIJUTERIE & OROLOGERIE
Leon Weissblüth
București, — Calea Victoriei, — 40
vis-à-vis du Grand Hotel de Boulevard

Intotdeauna bine asortat cu tot felul de bijuterii fine cu prețurile cele mai estime.
CUMPĂR ȘI SCHIMB orice fel de obiecte uzate de aur, argint, pietre fine, precum: Brillante, diamante, perle, rubine, smarande, safire, etc. 9-33
Plătesc prețuri mai bune ca ori unde

Atelier pentru comenzi de Bijuterie și Ceasornicărie

Reclamă pentru magazinul de bijuterie și orologerie Leon Weissbluth, apărută în „Egalitatea“, 1904.

Reclamă pentru magazinul B.
D. Zisman („arme, velocipede,
automobile, mașine de cusut“),
apărută în „Cronica Israelită“,
1902.

Marele Succes

al acestui sezon velocipedic, aparține
neapărat renumitelor biciclete

«CRAWFORD»

cu roată liberă și frână automatică

«CRAWFORD»

sunt neîntrecute ca solide și elegante

«CRAWFORD»

costă 315 lei complet cu accesoriul, și
350 lei avînd roată liberă frînă auto-
matică

*Cerești gratis și franco catalogul ilus-
trat la reprezentanții și depozitarii ge-
nerali pentru România*

B. D. ZISMAN & C^{OMP.}

Marele magazin de velocipede
Calea Victoriei No. 44 București

**V INZARE și în RATE avanta-
gioase**

Fondată în 1884, firmă înscrisă la Tribunalul Comunei Ilfov cu nr. 610/1890 ca B. D. Zisman și I. Neubauer, la adresa Calea Victoriei 44. Furnizorul Curții Regale din 1906 (ANR, fondul Curții Regale, Documente Oficiale, dosarul 20/1904, pp. 254-260).

Urmăriți piesele executate

la concertele simfonice cu partituri de orchestră.

FORMAT DE BUZUNAR.

PERMANENT IN DEPOZIT LA: MAGAZINUL CONSERVATORULUI

BUCUREȘTI. No. 72, CALEA VICTORIEI, No. 72.

Cel mai ieftin Magazin de Note Muzicale din Țară.

ALBUMELE „EXCELSIOR”

I. II. III.
sunt cele mai
frumoase.
Cuprind
câte
100 de piese
pentru piano și
canto din cele
mai noi.

Elegant legat

Lei 12.50

Ediție de Lux

Lei 15.—

CELE 10 PORUNCI ale muzelor EUTERPE și THALIA

- 1) Înainte de-a începe, voi intrați
- 2) Locurile vi le ocupați,
- 3) Și dacă voi întârziați
Publicul nu-l deranjați;
- 4) În picioare ascultați
Pân' la pauză, apoi la loc alergați.
- 5) Tactul cu piciorul nu-l dați,
- 6) Vorba în prag s'o lăsați,
- 7) Liniștea solemn s'o respectați.
- 8) La mijloc n'aplaudați;
La fine, de vreți, din palme dați
- 9) Cu picioarele nu! căci praful ridicăți.
- 10) Aceste porunci le propagați!

AMARGO.

ALBUME DIVERSE : CLASICE

MODERNE
Mare colecție
de ALBUME
DE MUZICĂ
DISTRACTIVĂ.

ALBUME
de muzică
pentru diverse
instrumente.

CEREȚI
CATALOAGE.

ABSOLUT NECESAR pentru toți amatorii de muzică, toți profesorii și profesoarele de muzică, elevi și eleve cât și institute din întreaga țară este:

Vademecum Literaturii Muzicale

PREȚUL LEI 1.—

la primirea banilor se expediază franco în provincie.

MAGAZINUL CONSERVATORULUI, București, Calea Victoriei, 72
Cel mai mare și cel mai ieftin magazin de Note Muzicale din Țară

Reclamă pentru produsele din magazinul Conservatorului (N. Mischozniky), însoțită de „cele zece porunci” ale melomanilor. Magazin fondat în 1887, a câștigat medalia de aur la expoziția jubiliară română din 1906.

(„Programul Ateneului Român”, 1915-1916)

≡ Plăcile de Gramofon ≡
„PERFECTION”
 sunt recunoscute ca cele mai bune

Placa dublă 25 cm. numai

Cataloage gratis.

CEREȚI pretutindeni :
 marca „PERFECTION”

Lei 2.50

Depozitarul General : **N. MISCHONZNIKY** :: Furnizorul Curții Regale
 STRADA COLȚEI No. 7. :: BUCUREȘTI :: STRADA COLȚEI No. 7.

Magazinul Conservatorului Cel mai mare și mai ieftin depozit de note muzicale.
 BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI No. 72.

Magazinul Conservatorului (N. Mischonzniky).

Reclamă la plăcile de gramofon „Perfection”.

(„Programul Ateneului Român”, 1915-1916)

Reclamă la magazinul de mobilă și obiecte de artă Lobel & Lindeman.
(„Curierul Israelit“, 1925)

Pe Lipscani, Smârdan și strada Carol (azi Iuliu Maniu), se înșirau case cu amprenta Art-Nouveau și altele, mai vechi, încărcate cu elemente „Grunderzeit“, predominant germane, uneori austriece, lucru de mare mirare ținând seama de caracterul negustoresc al cartierului, cu numeroși comercianți evrei care locuiau acolo și aveau în mod obișnuit legături de afaceri cu Berlin, Leipzig, Viena.

Amelia Pavel, *Un martor în plus*

Reclamă pentru magazinul Frații Roller, distribuitori oficiali pentru ceasurile Longines între 1920 și 1929.
(„Almanach du High-Life“, 1924)

Firma este înființată în 1904 de frații Ignatz și Adolf Roller, care devin din 1912 *Furnizorii Curții Regale a României*. (ANR, Fondul Curții Regale, Documente Oficiale, ds. 38/1912, pp. 94-98.)

Str. Carol

Nr. 4: „Luna Park“ (M. Silberman & Fiu), încălțăminte *en gros*

Nr. 4: „Asociația Tehnică“ (S. Cohn), instalații tehnice

Nr. 6: Simon Rosen, aparate și articole fotografice *en detail* și *en gros*, articole tehnice, instalații

de electricitate

Nr. 6: „La Palatul Poștei“

(Iosif & David Kreindler),
încălțăminte *en gros*

Nr. 10: Max Zussman, import-export

Nr. 12: Heinrich Einhorn,
magazin și atelier de ceasornicărie,
ceasornicărie *en gros*

Nr. 14: „**Union - Import**“
(Max David, Max Bacal & Paul Solomon), import cauciucărie,
articole sanitare și parfumerie

Nr. 15: M. Hirschhorn
& Fiu, magazin și atelier de
ceasornicărie

Nr. 16: Jean Goldstein,
magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 16: **Frații Rubin**,
magazin și atelier de ceasornicărie,
ceasornicărie *en gros*

Nr. 16: **Lazăr Perétz**, import
articole de fierărie, geamuri,
porțelanuri; export de produse

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

alimentare, cereale, oleaginoase
etc.

Nr. 17: A. Schein, magazin și
atelier de ceasornicărie

Nr. 17: „**Dermaturgica**“
(Iancu Weisman), blănărie

Nr. 18: Marcu Gherșcovici,
gravor

Nr. 19: **Max Zismann**,
agentură, depozit și reprezentanță
de articole medicinale, papetărie
en gros

Nr. 19: Oscar Gerșcovici,
import textile

Nr. 20: Leon Segal, magazin
de galanterie pentru bărbați

Nr. 20: Frații Segal, magazin
și atelier de ceasornicărie,
ceasornicărie *en gros*

Nr. 23: I. Stern & S. Feldștein,
articole de menaj *en detail*

Nr. 23: Jacques Blank, magazin
și atelier de ceasornicărie

Nr. 23: Max Weissman,
magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 24: Israel Schwartz,
gravor

Nr. 25: M. Stahlberg, magazin
și atelier de ceasornicărie

Nr. 26: Heinrich Prager,

magazin de confecții pentru dame și copii, pălării pentru bărbați, atelier de pălării de paie, blănărie etc.

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 30: „Pompier“, M. Carniol Fiul, aparate de stins incendii; gravor

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 36: Antoinette Finkelstein, croitorie pentru dame

Nr. 36: „Blănăria Franco-Americană“ (Ruvîn Chirjner), blănărie *en gros*

Nr. 37: „Avântul“ (Elias Lobelsohn & Heinrich Bluman), birou de expedițiuni și vămuri

Nr. 38: Finkelstein, Klinger & Co., ceasornicărie *en gros*

Nr. 38: Z. M. Singer, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 38: „Gioconda“, drogherie (Petre Zăgănescu și Emanuel Haimovici)

Nr. 40: „Compag“ (I. Haimovici & Emil Stoll), import-export

Nr. 43: Schwartz & Co., magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 46: Lazăr Segall, magazin de galanterie pentru bărbați

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 49: „Credeol“ (Avram Rosman), magazin de pălării de damă

Nr. 50 și Calea Victoriei 104: **Compania Anglo-Americană**, aparate de dezinfectat, articole sanitare (Adolf Roller)

Nr. 50: **Frații Roller**, magazin și atelier de argintărie, magazin și atelier de ceasornicărie

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 51: E. M. Marcovici, atelier de pălării de paie

Nr. 52: Asher Abramovici & S. Hellman, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 54: Irimia Weisberg, croitorie pentru bărbați

Nr. 54: „**Coroana Regală**“ (Marcus Friedman & P. Zaharia), încălțăminte *en gros*

Nr. 55: Marcu Abramovici,

magazin de pălării de damă, atelier de pălării de paie

Nr. 57: Marcel Goldman, import, manufactură, mătăsuri etc.

Nr. 62: „**Cizma Regală**“ (A. B. Spinner & Fiu), încălțăminte *en gros*

Nr. 64: Iacob Klapper & Co., atelier și magazine de blănuri

Nr. 64: „**Vultur**“ (Isidor Iacobsohn), încălțăminte *en gros*

Nr. 64: Ascher Abramovici & Mali Goldstein, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 66: B. Kimmel, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 68: H. M. Wexler & Beatrice Schultz, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 71: Iosef Paucker, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 72: Herman Iaroslavici, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 72: Iancu Weinberg, magazin de lumânări

Nr. 72: Leopold Schwartz & Daniel Botoșansky, magazin de pălării de bărbați

Nr. 74: L. Loebel, dentist

Nr. 74: Leon Feldman, atelier de reparații pălării bărbătești și de damă, atelier de pălării de paie

Nr. 76: A. Mizrachi, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 77: „La Flota Română“ (Avram Schein), încălțăminte *en gros*

Nr. 79: Mișu & David Weissmann, instalații tehnice

Nr. 81: Israel Marcus, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 86: „Neuman“ S.A. Arad (repr. Sufrin și Blumer), distilerie

Nr. 90: Isac Finkelstein, dentist

Nr. 95: Iosef Steinberg, import sticlărie medicinală

Nr. 107: Rosenstein & Reiss (repr. Frații Renner, Cluj), depozit de curele de transmisie, încălțăminte *en gros*

Nr. 107: **Standard Brandy & Co.** (Steinhard, Weiss & Dr. Vaian), distilerie

Nr. 126: Carolina Abramovici, croitorie pentru dame

Nr. 138: Bernard Goldenberg, croitorie pentru bărbați

Nr. 144: Arnold Koffler, coloniale

Nr. 144: A. I. Zalman, croitorie pentru bărbați

LIBRARIA LA „VULTUR“
A. MALLER & M. ALCALAY
No. 6 strada Carol I
(alături cu colțul calea Victoriei).

Subsemnații facem cunoscut onor. Public, că magazinul nostru de

Librarie, Papeterie și furnituri de birou
este bine asortat cu tot felul de articole necesare acestui comerț, precum

Depozit de tot felul de hârtie de scris, de poșta de tipar, afiș etc. etc.

Depozit de tot felul de Cărți populare și tot felul de cărți apărute în limba română, asemenea am primit Un mare transport de Albumuri cu și fără muzică, cu prețuri fabuloase de ieftine.

Tablouri în ulei în 12 culori, cu preț numai de un franc. Cutie cu 25 conle hârtie și 25 plicuri fine englezești, cu 66 bani.

Tot felul de Cărți școlare în limbile române, franceze, germane și elene, unitate în școlile primare, secundare și lyceale. Depon de registre de contabilitate și imprimare comunale.

Registre militare de intrare și esiro etc
Cu prețurile cele mai ieftine.

Sperăm că onor. Public care va bine-voi a ne onora cu vizita D-lor, va fi pe deplin satisfăcut.

Salutăm cu stimă
A. Maller & M. Alcalay

Reclama publicată în
„Apărătorul“, 1881.

CEL MAI MARE DEPOSIT DE UMBRELE DE SOARE ȘI DE

PLOAE recomandă onor. public **propria sa fabricațiune** de orice fel de umbrele; costum ploae, soare, pentru pictori, atât mătase cât și de lână cu prețurile fabriciei. Reparature ce privesc această specialitate se primesc și se efectuează chiar pentru provincie, prompt și efin. Rog a fi onorat cu vizitele onor. public. Cu stimă, fabricant **M. H. ASCHER.**

FABRICA DEPOZIT
Viena II Glockengasse No. 8. || Strada Carol I. No. 30

Umbrele de soare de la 1—50 in sus, umbrele de ploae de la 2—25 in sus.

Revănzătorii primesc rabat.

Reclamă pentru depozitul de umbrele de soare și de ploaie M. H. Ascher, în „Jurnalul“, 1894.

Reclamă pentru magazinele Heinrich Prager. („Revista Israelită“, nr. 10, 15 mai 1908.)

MAGAZINELE
HEINRICH PRAGER
FURNISORUL CURȚII REGALE

Strada Carol I, 26 :: BUCUREȘTI :: Strada Carol I, 26
EN GROS *** **EN DETAIL**

Blănării Brute
Blănării Confectionate

HAINE DE DAME, de stofă, velours și blană
Ultimele modele
Pardesiuri și Paltoane Bărbătești ∴ Blăni de oraș gata

MARE DEPOU DE:
Pânzărie și Albituri

Lingerie Fină : Gata și de Comandă pentru Doamne, Domni și Copii
Gata și de Comandă **TRUSOURI** Gata și de Comandă

BLUZE NAȚIONALE ȘI STREINE
Elegante, modele originale
Govoare Românești (Scoarțe)

MODE *Forme de Pălării* **MODE**
:: **FURNITURI** ::

Confecțiuni pentru Copii :: Rochițe și paltoane
ATELIERE PROPRII. — Prețuri fixe și convenabile.

Reclamă pentru Heinrich Prager, furnizorul Curții Regale. („Programul Ateneului Român“, 1915-1916)

Strada Bărației (colț cu strada Lipscani), carte poștală.

În stânga, magazinele „La Wilhelm Tell“ (F. Blumer) și „La Ruleta“ (O. & L. Kuhnberg).

Str. Bărației

Nr. 2: (Piața Sf. Gheorghe, colț cu Lipscani 94): „La Ruleta“ (O. & L. Kuhnberg), magazin de

confecții pentru dame și copii

Nr. 4: „La Piatra de Rubin“ (Berthold & Felix Rubinstein), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 4: „La Wilhelm Tell“ (F. Blumer), magazin de pânzărie

Nr. 5: Carniol & Cohen, manufactură

Nr. 7: „Tivoli“ (Max Bercovici), magazin de galanterie

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

en detail pentru femei și bărbați

Nr. 8: Ch. Preissman, articole de botez, galanterie

Nr. 9: „**Moda franceză**“ (Carol H. Segal), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 10, fost 16: „**La penița de aur**“ (Iacob Schonbach), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 11: „**Mosorul Roșu**“ (Frații Rosenzweig), magazin de galanterie *en detail* pentru femei, sucursala Calea Moșilor 88

Nr. 11: „**Contrabas**“ (Kivu Steinberg), magazin de instrumente muzicale

Nr. 11: S. Fischer, pielărie *en gros*

Nr. 12 bis: Herman Mantel, galanterie *en gros*, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 13: Marc Mantel & Solomon Weissman, galanterie *en gros*, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 14, fost 22: Marcu Zoller & Fiii (Heinrich & Efraim Zoller), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 17: Benjamin Klein,

Succesor Goldman Mandel, atelier de perii și pensule

Nr. 18, fost 26: „**Steaua verde**“ (N. Thailer & M. Juster), magazin de confecții pentru dame și copii

Nr. 23: „**Columb**“ (I. Haim & Co), birou pentru depozit fierărie brută și confecționată, depozit str. Stelea 4

Nr. 24 și 25: S. Blumenfeld & Fiu, galanterie *en gros*, galanterie pentru bărbați

Nr. 27: Moritz Levy & Co., galanterie *en gros*, depozit de anilină pentru lână și bumbac

S. BLUMENFELD & FIU
BUCUREȘTI Str. Bărăției 24 și 25
Telefon 37/38
Mărgelărie — Caboșoane
— Cordoane —
Importațiune directă — Sucursale în străinătate
En gros En detail

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 27, fost 33: **Lupu Karniol**, magazin de fierărie brută și confecționată, *en gros* și *en detail*, depozite în str. Sf. Ioan Nou și strada Mămulari 17

LUPU KARNIOL
Tel. 31/66 BUCUREȘTI Tel. 31/66
Fierărie brută și lucrată
EN GROS EN DETAIL
Magazinul și Biroul, Strada Bărăției No. 33
Depozite: { Strada Sf. Ion Nou No. 10 și 16
Strada Mămurari No. 17
MARE ASORTIMENT:
Traverse, fier pentru beton armat, fier obicuit, fasonat, pentru comerț și industrie, în toate profilele și dimensiunile.
Tablă pentru înveliș și industrie, albă, neagră, plumbuită, galvanizată și de zinc, în calități obicuite și superioare.
Cuie, șurupuri, nituri, sârmă, gălești, broaște, balamale, zăvoare, lăcăte, plite, cuptoare, lanțuri, osii, și bucelele Winter, scule pentru fierări și lemări și ori-ce alte articole din branșa fierăriei.

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 28: I. Jean Steinhard,
articole de botez

Nr. 30, fost Văcărești 16:
Iarchi Sabetay, încălțăminte *en gros*

LEON & RUBIN FROIMOVICI
București, Str. Bărăției 30
Pielărie și unelte de cismărie En gros

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 30: Leon & Rubin
Froimovici, pielărie *en gros*

Nr. 31, fost Văcărești 1:
Langhaus Iacob, galanterie *en gros*

Nr. 31, fost Văcărești 1: Iosef
M. Fermo, articole de menaj *en detail*

Nr. 32, fost Văcărești 18: Nicu
Kahane, încălțăminte *en gros*

Nr. 33, fost Văcărești 3:

**Prima Fabrică de Articole de
Aramă și de fier**
M. FERMO & FIU S-SOR
Iosef M. Fermo
BUCUREȘTI
MAGAZINUL: Str. Bărăției 31
FABRICA: Str. Sf. Ion Nou 13
**Ofere vase de aramă, furnituri
p. restaurante, școli, instituțiuni
militare și civile**
Cazane pentru țuică și altele

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

„Westfalia“ (Isac Idelsohn),
fierărie brută și confecționată

Nr. 33, fost Văcărești 3:
„Tango“ (I. Idelovici & A.
Leibovici), pielărie *en gros*

PIELĂRIA «TANGO»
I. Idelovici & A. Leibovici
BUCUREȘTI, Str. Bărăției 33 fost Văcărești 3
PIELĂRIE EN GROS
Mărunțișuri referitoare la branșă ca:
Căpsărie, șireturi de ghetă, tocuri de
cauciuc, cremă de ghetă, unelte, etc.

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 33, fost Văcărești 4:
Bernard Alterescu, magazin de
galanterie pentru bărbați

Nr. 33: Frații Jacques &
Heinrich Goldstein, depozit de
pălării de paie

Nr. 34: Isidor Goldenberg,
magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 34: „**La Mosorul Roșu**“ (Frații Rosenzweig), magazin de galanterie pentru bărbați, sucursala în Calea Moșilor 88

Nr. 34, fost Văcărești 2: Ette Teichman, croitorie pentru dame

Nr. 34 , fost Văcărești 2: „**Sica**“ (Mișu Moscovici), magazin de pălării de damă

Nr. 35, fost Văcărești 5: F. Iacobsohn, I. Schor & I. Iacobsohn, galanterie *en gros*, depozit *en gros* de ciorapi

Nr. 36, fost Văcărești 2: Ludovic I. Wechsler, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 36, fost Văcărești 2: I. L. Wechsler & Heinrich Gross, galanterie *en gros*, import articole de gablonz, galanterie și mărunțișuri

Nr. 36, fost Văcărești 2: „**Ancora**“ (Iosef Iehuda), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 37, fost Văcărești 9: Iancu Schiffer, galanterie *en gros*, depozit *en gros* de ciorapi

Nr. 38, fost Văcărești 4: M. Goldman, croitorie pentru bărbați

Nr. 40, fost Văcărești 6: „**Centrala**“ (David Solomon), birou de expedițiuni poștale și

C.F.R , vămuri

Nr. 40, fost Văcărești 6: Filip Goldenberg, magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 42, fost Văcărești 8: Elias Rosenstein, magazin de confecții pentru dame și copii

Nr. 48: Heinrich Billig & Co., galanterie *en gros*

Nr. 48, fost Văcărești 12: Bernard Weissman, încălțăminte *en gros*

Nr. 49, fost Văcărești 21: „**Vulcanul**“ (Max & Moritz Leibovici), magazin de articole din fier, geamuri, oglinzi

Nr. 51: A. Braunstein, galanterie *en gros*, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 52, fost Văcărești 18: Iosef Glaser, galanterie *en gros*

Nr. 52: Ana B. Abramovici, încălțăminte *en gros*

Nr. 53, fost Văcărești 25: „**Mercator**“ (Max Albert & Emanoil Aron), galanterie *en gros*

Reclama tip carte de vizită pentru magazinul „La Ruleta” (O. & L. Kuhnberg), apărută în „Călăuza și planul orașului București”, 1910; vezi și „Almanach du High-Life”, 1911, 1914.

Campanie de imagine pentru același magazin, în „Flacăra”, 1914.

Reclamă pe spatele „Programului Ateneului Român”, 1915-1916, sigilat cu sigla
„Magazinului Conservatorului” (N. Mischonzniky).

**Numai scurt timp
Lichidare totală**
Autor. de catre onor. Camera de
comerț și industrie.
**La Pânzăria Elvețiană
„Wilhelm Tell“
F. Blumer**
Str. Bărăției 2, București I

Cantități considerabile de albitură, precum pânză
și percaluri pentru lingerie de pat și corp, fețe de
mese, servete, anhere, pânză pentru transparente,
filtre de vin și ulei în diferite lățimi, prosoape, pânză
plușată pentru halate și cearceafuri de băi, albe și
colorate, Muselin de ată 80 cm. lățime cu Lei 30,
metrul, stoia elvețiană 100 cm. Lei 50. — și multe
alte articole de calitate superioară, cu prețuri ex-
trem de reduse de lichidare.

Lichidare de marfă a
magazinului „La Pânzăria
Elvețiană. Wilhelm Tell“ (F.
Blumer), strada Bărăției 2.
(„Curierul Israelit“, martie
1929)

**DIN CAUZA DARAMĂRII
VECHIULUI LOCAL**

**Pânzăria Elvețiană
LA
„La Wilhelm Tell“
S'A MUTAT
în Strada COLȚEI No. 8**

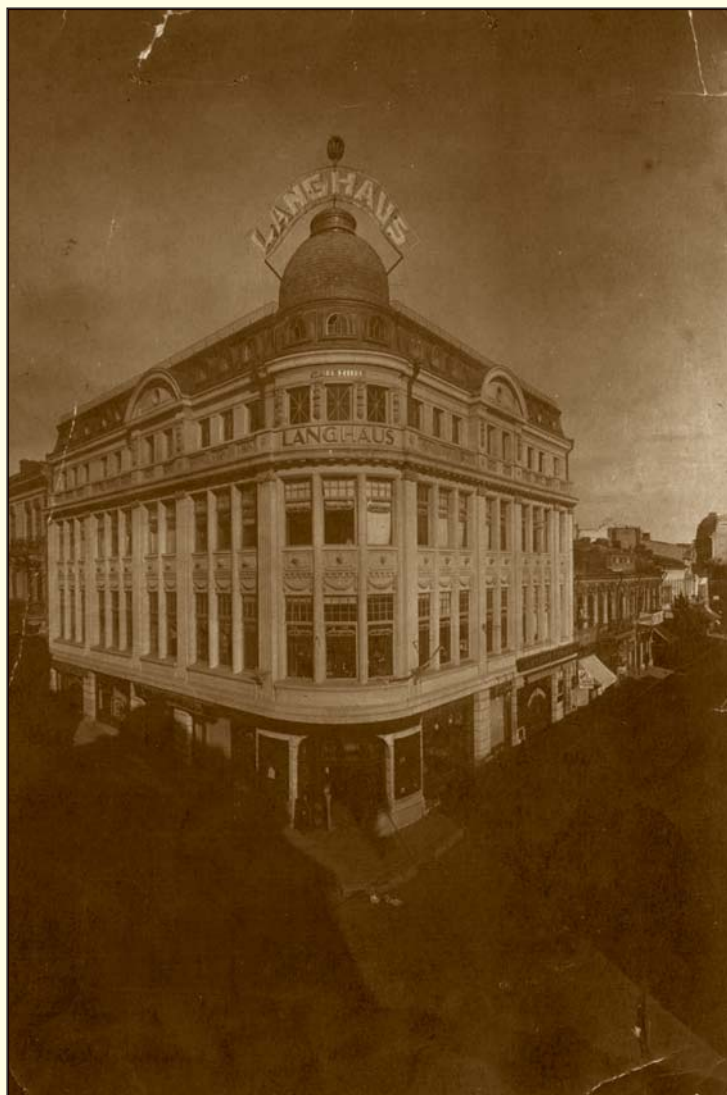
A pus în vânzare cu prețuri foarte reduse și fixe

Garnituri de Olandă de mese de 6 și 12 persoane.
Olandă p. fețe de perne de la 148 Lei metru.
Olandă fină p. cearceafuri până la 235 cm. lățime.
Lino și Batist Olanda până la 170 cm.
Pânzării p. cearceafuri cantități exclusiv superioare până
la 260 cm. lățime.

Otrepe de Olandă de la Lei 35 bucata.
Servete de masă de la Lei 30 bucata.
Pânză p. saltele din Olanda de la Lei 148 metru.
Prosoape de Pichet de la Lei 30 bucate.
Pânză plușată cu metru pentru prosoape de baie.
Tusor p. perdele și cuverturi de pat lățime 150-270 cm.
Cărpe de praf și parchete, cărpe cu metru p. spălat
Cuverturi de lână fină imit. Dr. Jager Lei 1090 buc.
Flanele Bărbați și Dame Dr. Jager.
Plăpâmi de lână și Scutice de Molton p. copii.
Pichet Alb plușat de la Lei 48 metru.

Oferta aceluiași magazin, cu
ocazia mutării în noul sediu
din strada Colței 8.
(„Curierul Israelit“,
noiembrie 1929)

Galeriile comerciale Langhaus (Bărăției 31, fost Văcărești 1), arhitect Horia Clejan (1928), viitorul sediu al celebrului magazin „**La Vulturul de mare**” (Athanasiu). Fotografii din colecția familiei Langhaus (Marius Sorin Berman).

Interioare din Galerieile Langhaus. Secțiunea textile și electrice (Marius Sorin Berman).

Reclamă pentru magazinul „La dama elegantă” (Froimovici-Slocever),
apărută în „Cronica Israelită”, 1902.

Str. Lipscani

- Nr. 3, fost Lipscanii Noi 12: pentru femei
G. Farchi., import șoșoni, galoși
Nr. 8, fost Lipscanii Noi 14: magazin de jucării
N. A. Fermo & M. Wexler, import-export
Nr. 14: „Globul verde” (Frères Marcus Succesori Frații I & F. Loebel), magazin de galanterie *en detail* pentru femei
Nr. 18, fost 10: **Calmy & Co.**, birou de expedițiuni și vămuiri, transport internațional
Nr. 19, fost 1: Maurice Berman, pălării *en gros* pentru bărbați
Nr. 19: Rebeca D.I. Zucker, magazin de galanterie *en detail*
Nr. 21, fost 3: D. Stern, magazin de jucării
Nr. 21: „Jacoo” (Jacques Grunberg), magazin de pălării de damă
Nr. 24: Nathan Konfeld, depozit de ciorapi
Nr. 26: I. Schonfeld, magazin de pălării de damă
Nr. 29, fost 11: „Eleganța” (Simion – zis Sache – Brenner), încălțăminte *en gros*
Nr. 30, fost 20: „La Samaritaine” (Leon Benaroyo), manufactură

Nr. 32, fost 24: „**La principesa Elisabeta**“ (Leon Șmilovici), magazin de haine pentru dame și copii

Nr. 34, fost 24 bis: „**La regina Elisabeta**“ (Reisel & Mendel Golden), magazin de haine pentru dame și copii

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 36, fost 28: I. J. Benvenisti, manufactură

Nr. 37, fost 21: Eugeniu Sain & Co., import fierărie

Nr. 39: S. Hechter Fiul, magazin de jucării

Nr. 40: fost 30: „**Pomul de aur**“ (Edgar Fuhn Succesor), magazin de furnituri de mode, galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 42, fost 32: „**Paris chic**“ (Amalia Zucherman), magazin de confecții pentru dame și copii, galanterie pentru femei

Nr. 47: „**Au Monde Élégant**“

(Moritz – Traian Schnirer), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 47, fost 29: „**La milion**“ (Micu Șmilovici), magazin de haine de damă, import manufactură și mățasuri

Nr. 51, fost 35: Jacques N. Cohen, parfumerie *en gros*

Nr. 57, fost 43: David Adler, magazin de pălării de damă

Nr. 58, fost 46: Leonard Herșcovici, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 62: „**Ville de Nice**“ (Katz & Mănescu Grunberg), magazin de galanterie pentru bărbați

Reclamă în „Cronica Israelită“, 1902.

Nr. 64: **„Rândunica“** (Bella Schnirer), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 65, fost 51: Heinrich Eiseberg, magazin de haine de damă

Nr. 67, fost 53: M. G. Breyer & Fiii, postavuri și stofe *en gros* și *en detail*

Nr. 67: **„La Weintraub“** (Leib Bildner), magazin de pălării de damă

Nr. 69: D. Fischman, furnituri de tapiterie

Nr. 70, fost 58: **„Run-Over“** (Succesori Lupu Segall, David Schwartz & Z. Zwiebel), încălțăminte *en gros*

Nr. 75, fost 61: **„Très Parisien“** (Jacques Benaroyo), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 75: Ef. Goldenberg, croitorie pentru femei

Nr. 76: Herșcovici Solomon, magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 76, fost 64: **„La orașul Lyon“** (Herman Weissmann), manufactură

Nr. 77, fost 63: S. Albala, manufactură

Nr. 80: Bernard Katz & Co., magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 80, fost 68: **„Carmen Sylva“** (Sigmund Colin), magazin de galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 80: **„La Femme Chic“** (Georges Fichman), manufactură

Nr. 85: intrarea prin Blănari 1: **„Orient“**, birou de expedițiuni și vămuiri (propr. Arnold Rosen)

Nr. 85: Charlotta Singer, articole de menaj *en detail*

Nr. 86, fost 72: **„Croșeta“** (Arthur Gross & L. Bercovici), magazin de galanterie *en detail* pentru bărbați și femei

Nr. 88, fost 74: Frații Samuel și Solomon Siegler, magazin de confecții pentru femei și copii

Nr. 88, fost 74: **„Au Sans Pareil“** (Herman Mathias & Co.), magazin de confecții pentru femei și copii, galanterie pentru femei

Nr. 90, fost 76: **„Papagal“** (Albert S. Farchy), magazin de galanterie *en detail* pentru femei, jucării

Nr. 90, fost 76: „**Maison Jacson**“ (M. Iacobsohn & Alfred Stein), atelier cravate, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 90: „**La elefant**“ (Carl Zimmer & Co. S.A.R.), magazin de lacuri, vopsele, articole pentru pictură etc.

Nr. 91, fost 81: „**Safianul**“ (Isidor H. Berger), birou și depozit pentru furnituri de tapițerie pentru mobilă și automobile (fabrica în strada Labirint 54)

Nr. 94: H. Steinberg & Fiu, editare de carte și publicații

Nr. 96, fost 80: „**La Pantera**“ (Ioseph Braner), magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 96: „**Electro-Lit**“, birou electrotehnic (Simon Littman)

Nr. 96: „**Merceria**“ (Rosman & Rencus), manufactură

Nr. 100, fost 84: „**Omnium**“

(B. Reissman), import-export fierărie, sticlărie, manufactură etc.

Nr. 100, fost 84: I. Moscovici, dentist

Nr. 104, fost 88: „**Underwood**“ (Mauriciu Grunberg), depozit de hârtie *en gros*

Nr. 106, fost 90: Leon Finchelstein & Co., import manufactură, mățăsuri, stofe

Nr. 106, fost 90: **Zimmer & Co.**, fabrică de culori, vaselină, cremă de ghete, ceară de parchet etc. (vezi și *Monografia societăților cotate la bursă*, 1929)

Nr. 110, fost 94: Rabinovici Jean, pălării *en gros* pentru bărbați

Nr. 110: H. Steinberg & Fiul, librărie

Nr. 112, fost 94: A. Taubman, import-export

MARE DEPOZIT
DE

Cele mai bune

Mașine de cusut

Pentru familii și meșeriași, mașine de plesat, felurite mărimi, Sistem nou de mașini din America pentru cismari, numită „Cilindru elastic“, care coasă pielea cea mai groasă.
Plătirea se poate efectua și în rate lunare.

L. S C W A R Z.
80. — Strada Lipscani. — 80.

Depozite în Iași, precum și în toate orașele principale din țară.

Reclamă pentru depozitul de mașini de cusut (I. Schwartz), în „Apărătorul“, 1881.

CASA DE INCREDERE
FRAȚII ALBAHARY
FURNISORI AI CURȚII REGALE

Strada Lipscani No. 94
BUCUREȘTI

Vis-à-vis de biserică
Sf. Gheorghe-Noi

Magazin de Manufactură „en Detail și en Gros“

Asortat din nou pentru sezonul de Primăvară și de Vară, cu tot felul de Stofe de Rochi și de Bluze din cele mai moderne în Voile ombré, Voile mistère, Etamine boutoné, fantaisie Eolienne, Voile Pompadur, Lainage à jour, precum și orice fel de Stofe după ultimele creațiuni ale model.

Ultimile noutăți în Mătăsuri și Linon de mătase, fantaisie pentru Rochi și Bluze.

COSTUME FANTASIE DERNIÈRE CRI

Rayon special pentru Lingerie de Dame și Bărbați la care se primesc comenzi și pentru Trussouri. Jupoane de mătase de moire și de nansuk.

Bogat-asortiment în Zefiruri, Batiste, Organdis, Tulpanuri brodate, Toile de soie lavable, Olandă, Șifon, Pânzărie de masă, Ciorapi.

Articole de modă, Flori, precum și orice fel de furnituri pentru Pălării de Dame.

PARFUMERII VERITABILE FRANȚUZEȘI

MĂNUȘI GLACÉ ȘI MĂNUȘI DE MĂTASĂ ȘI DE AȚA

Rayon pentru Furnituri de croitorie

MARE ASORTIMENT CU UMBRELUȚE DE SOARE ȘI EN TOUT CAS

Toate cu prețuri reduse și Nis

320—7—16

Reclamă pentru Frații Albahary, manufactură „costume fantaisie dernier cri“, furnizori ai Curții Regale, în „Egalitatea“, 1904.

MARILE MAGAZINE
DE
MANUFACTURA, CONFECTIONI și MODE
LA „CARMEN SYLVA“
ESKENASY & BENVENISTI
BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 64-66-68 — BUCUREȘTI

Aceste magazine fiind cu totul noi, sunt asortate exclusiv cu mărfuri ultimele creațiuni

BOGAT ASORTIMENT DE
Mătăsii, Lenagiuri, Catifele, Postavuri, Confecțiuni
pentru dame și copii, Pânzării, Lingerie, Articole de modă,
Mercerie, Furnituri de croitorie, Stofe pentru Mobile, Linoleum,
Storuri, Brise-Bise, etc.

Asortiment complet de garnituri pentru Rochii și Jachete
Prețuri fixe și mai estine ca oriunde
La cerere se trimite mostre în toată Țara

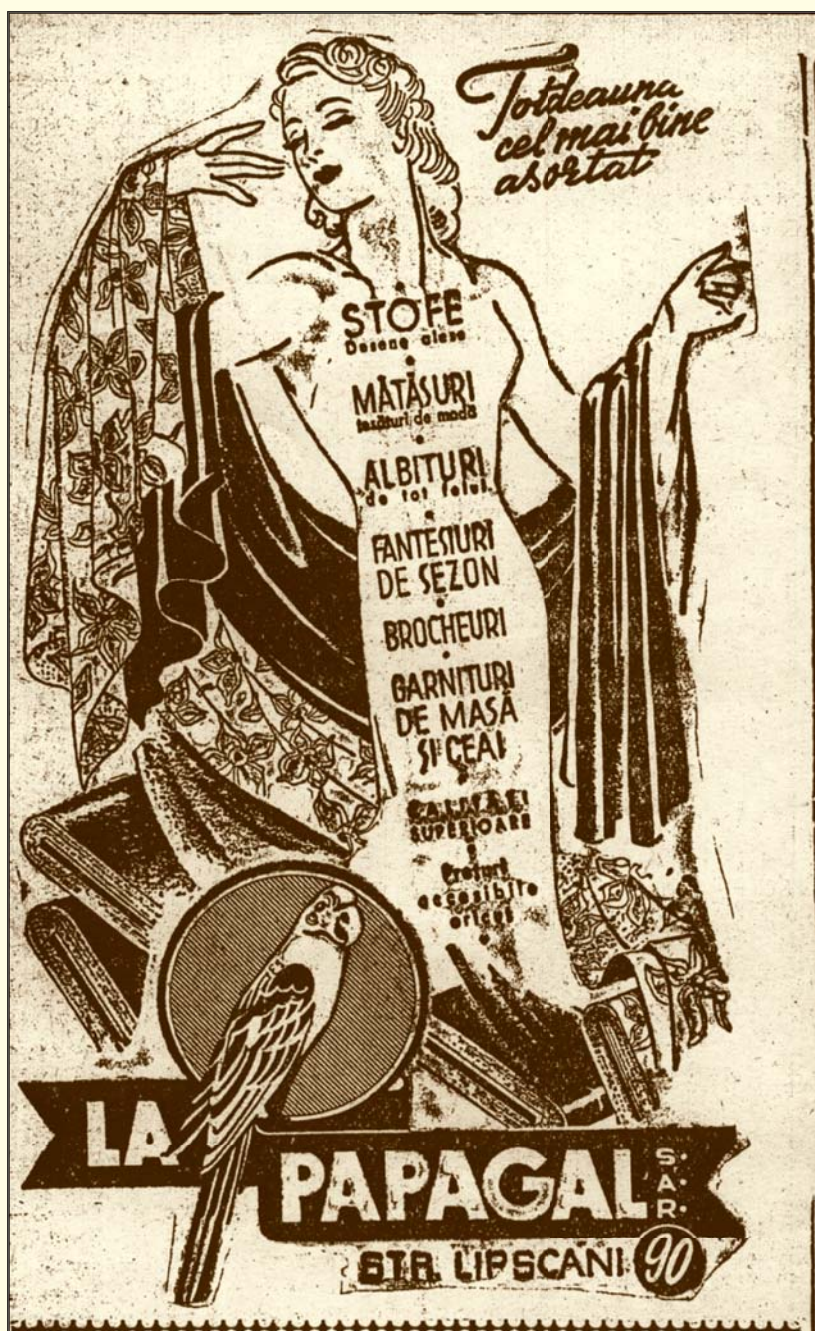
Reclamă pentru magazinele „La Carmen Sylva“,
„manufactură, confecțiuni și mode“ Eschenasy și Benvenisti,
în „Revista Israelită“, 1908.

MAGAZINUL
BENVENISTI
FURNISORUL CURȚII REGALE
BUCUREȘTI
28, Str. Lipscani. — Colț cu Str. Șelari, 1
TUSTRELE ETAJE — ASCENSOR ELECTRIC
TELEFON 35/12

AU SOSIT:
Toate noutățile în Stofe de
Rochii și Bluze pentru Sezon
CONFECTIONI GATA ȘI DE COMANDĂ
PENTRU DAME ȘI BĂRBAȚI

— Prețuri fixe și mai estin ca oriunde —
Specialitatea Casei : Numai mărfuri de prima
calitate.

Reclamă în „Lumea israelită ilustrată“,
1914.

Reclamă pentru magazinul „La Papagal“ (Albert S. Farchy, 1944).

Reclamă pentru magazinul „Cavalerul de mode“ (I. Ischovisch), în „Vocea dreptății“, 1890.

Str. Șelari

- Nr. 2: Iancu, Bachman, manufactură
galanterie *en gros*
- Nr. 3: „Cavalerul de mode“ (I. Ischovisch), croitorie și magazin
de haine pentru bărbați
- Nr. 4: Isac Neumann Fiul,
articole de menaj *en detail*
- Nr. 4: „Aero-Club“, sucursală
atelier cravate, atelier lenjerie
(Mișu & Jean Fichman)
- Nr. 4: Steiner & Moscovici,
atelier corsete
- Nr. 4: Iacob F. Cohn & Co.,
manufactură
- Nr. 4: Frații Gabay, de
- Nr. 5: „Fabrica Vineză“,
magazin de haine bărbătești (I.
Goldstein)
- Nr. 5: „La Belle Rose“,
magazin de galanterie pentru
bărbați (S. Bereșteanu & Herman
Elias)
- Nr. 5: Avram Simșa, magazin
de pălării de bărbați
- Nr. 6: Steiner, Moscovici &
Co., galanterie *en gros*, magazin de
galanterie *en detail* pentru femei
- Nr. 7: „Progresul“, magazin
de galanterie pentru bărbați și

femei (Rosman, Heller, Tauber & Schachter)

Nr. 7: „**Progresul**“, librărie, papetărie (Marcu Abramovici)

Nr. 7: Solomon Wisner, agentură

Nr. 7: „**Jaco**“ (Isac Aizicovici), atelier cravate, magazin de galanterie pentru bărbați

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 10: Max Kendler, librărie, papetărie

Nr. 11: „**Bazarul Aliatilor**“ (Iancu Rosenberg), magazin de pălării și galanterie pentru bărbați

Nr. 13: „**La Ghiță**“ (Isidor Goldstein), magazin de pălării pentru bărbați

Nr. 14: **Dna Ungar R.**, atelier corsete

Nr. 15: I. Silbermann, etaj II, argintărie *en gros*

Nr. 16: Iosef I. Efraim, atelier de cravate

Nr. 17: Solomon Braun, magazin de pălării de bărbați

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 17: N. Grunberg, magazin de galanterie pentru bărbați și femei

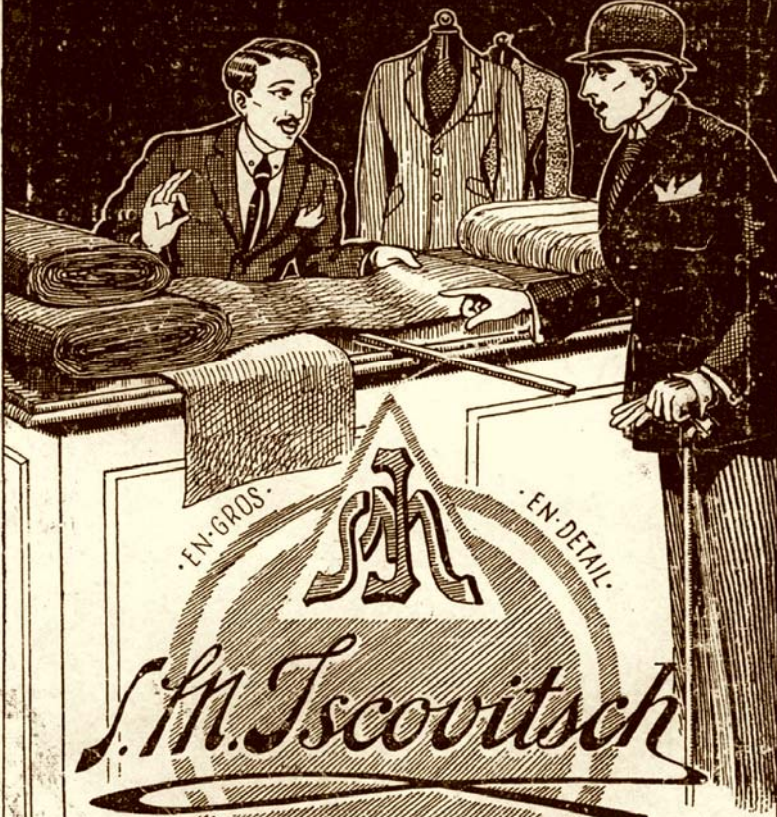
Nr. 18: „**Carnaval**“ (Herșcovici & Bernștein), magazin de galanterie pentru bărbați și femei

Nr. 18: Leon Lazarovici, atelier corsete

Nr. 22: A. Perétz & I. Herșcovici, magazin de pălării pentru bărbați

Nr. 28: Jean Marcovici, magazin de galanterie pentru bărbați

IMBRĂCĂMINTE · BĂRBĂTEASCĂ ·
DEPOZIT · DE · POSTAVURI ·
· ATELIERE · DE · CONFECTIUNI ·

· EN · GROS ·

· EN · DETAIL ·

S. M. Iscovitsch

STR. ŞELARI 3. **BUCUREŞTI** (COLŢ COVACI)

FONDATA 1832. TELEFON 30/62

GILLY

Tipografia „EMINESCU” S. A., Bucureşti.

Reclamă pentru magazinul „Cavalerul de mode” (S.M. Ischovisch),
în „Lumea Ilustrată”, 1922.

Reclamă pentru atelierul de corsete
al dnei Ungar, în „Egalitatea“, 1925.

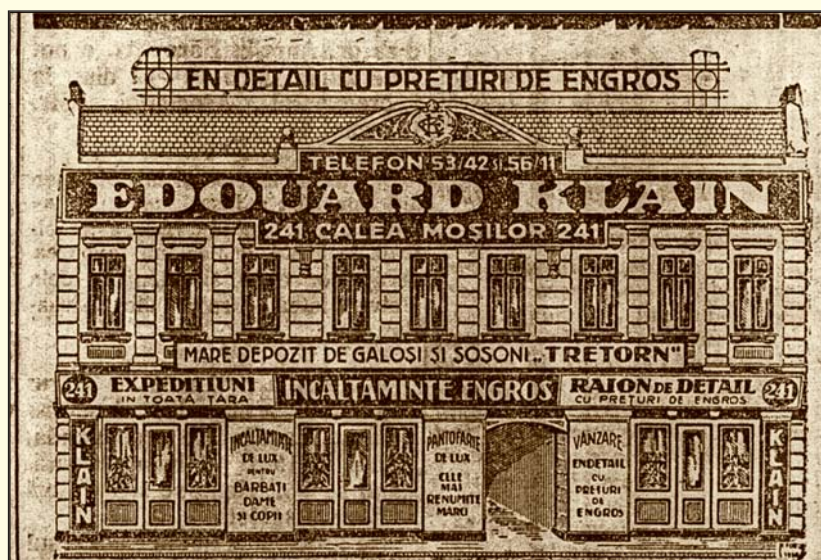

Doamnelor,
Păstrați-vă centurul elegant,
silueta sveltă și mlădierea
aderabilă a corpului, purtând
noile
Centuri reductive Maillot
croite după măsură
Recomandate de mediei ca și
de arbitrele eleganței
Centuri, Corsete și Soutien-Gorges
Se execută la
D-na UNGAR
Str. Șelari, 16 / București
Telefon 61/5 47-10

Succesul
eleganței
depinde
de centură
—
Noile
noastre
croeli vă
f a c u n
corp care
se admiră
Furniturile cele
m a i f i n e
UNGAR
ȘELARI 16
Tel. 3.94.71

Reclamă pentru același atelier, în
„Curierul Israelit“, 1937.

Reclamă pentru magazinul de șoșoni (Edouard Klain),
în „Curierul Israelit“, 1929.

Calea Moșilor

Nr. 9: Frații Sussemann,
depozit de ciorapi	articole de menaj <i>en detail</i>
Nr. 10: Isidor Isaia, magazin
de galanterie pentru bărbați	Nr. 26 bis: Iosef Blumenthal,
articole de menaj <i>en detail</i>
Nr. 14: Solomon Abramovici ,
galanterie <i>en gros</i> , depozit de
ciorapi, dantelării, jucării <i>en gros</i>	Nr. 27 și 276: Aroneanu I. &
Ascher H., dentiști
Nr. 19: Frații Susserman,
galanterie <i>en gros</i>	Nr. 27: Jacques Klein, articole
de menaj <i>en gros</i>
Nr. 20: Weissman & Jacobsohn,
articole de menaj <i>en detail</i>	Nr. 29: Herman Mandler,
expedițiuni poștale
Nr. 24: Simon Weissman
Succesoare Ana Weissman,	Nr. 30: M. Goldenberg & Co.,
galanterie <i>en gros</i>
	Nr. 30: „Globus“ (Mișu
Laufer), import-export

Nr. 31: Leon Adath & Avram M. Levy, import galanterie și mărunțișuri

Nr. 33: David și Leon Edelstein, pielărie *en gros*

Nr. 34 și 390: Iosef Fischman, magazin de pălării de damă

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 35: Moritz Efraim, manufactură

Nr. 37: Bernard Elias, atelier ceaprazărie

Nr. 37: Dewis Wasserman, aparate și articole fotografice *en detail* și *en gros*

Nr. 37: „Nelly“ (Nelly Braunstein), croitorie pentru femei

Nr. 37: Solomon S. & Milo Gross, galanterie *en gros*

Nr. 37: Solomon Marcu, jucării *en gros* și *en detail*, papetărie *en gros*

Nr. 37: Marcu Brull, pielărie *en gros*

Nr. 38: „Belgia“ (propr. Herman Goldstein, Gheron & Ernestina Marcovici), depozit și magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 40: H. Schlesinger, dentist

Nr. 40: Herman Blum, pielărie *en gros*

Nr. 41: Solomon Finkelstein, pielărie *en gros*

Nr. 46: „Vulcanul“ (Herman Blum), încălțăminte *en gros*

Nr. 49: „Comet“ (Adolf Solomon & Fiii), biroul fabricii de construcții din fier din str. Vultur 18-20

Nr. 50: Pepi Goldstein & Iancu A. Iancu, magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 50: Avram Goldenberg,

pielărie *en gros*

Nr. 52: Benjamin Cohn,
pielărie *en gros*

Nr. 52: Nathan Mantel,
galanterie *en gros*

Nr. 53: Lupu Segall, atelier de
lenjerie

Nr. 53: „Metalurgica“
(Grunberg & Heller), magazin de
articole din fier

Nr. 56: Isac Schapira &
Solomon Fruchtenberg, atelier de
lenjerie

Nr. 57: Iancu Gutman, depozit
de aparate și materiale legate de
electricitate

Nr. 60: Iosef Abraham,
galanterie *en gros*

Nr. 68: M. A. Rosen, curelar

Nr. 72: I. Landmann, N-lae
Șerbănescu & Co., articole de
menaj *en detail*

Nr. 76: Mișu Landmann,
magazin articole de menaj *en
gros*

Nr. 78: Iancu Hellman, import
ciorapi

Nr. 80: M. Goldenberg & Co.,
manufactură

Nr. 80: „Isac B. Iacob & Co.“

(Isac B. Iacob & Robert Fischer),
import-export

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 82: Doru Abramovici &
Max Weizer, import manufactură
și bumbac

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 82: „Comoara de aur“
(Anna Dickermann), magazin de
galanterie *en detail* pentru femei,
croitorie pentru femei și copii

Nr. 82: Elias Pistiner, magazin
de galanterie pentru bărbați

Nr. 82: Dickman &
Israeliteanu, atelier de lenjerie

Nr. 82: Rebeca Israeliteanu, magazin de confecții pentru femei și copii

Nr. 82: Leon Nadler, croitorie pentru bărbați

Nr. 82: L. Iacobsohn, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 85: Bernard Berman, armurier

Nr. 85: Leon Goldstein, croitorie pentru bărbați

Nr. 85: Repr. Fabricii „Far“ (Gustav Blumenfeld & Leon Friedman), instalații de electricitate

Nr. 88: Ana & Sura Mosessohn, croitorie pentru femei

Nr. 88: Adolf Iosef, accesorii curelărie

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 88: Leon Rauch, import-export

Nr. 99: N. Iacobsohn, croitorie pentru bărbați

Nr. 100: Leon Rosen, articole sanitare, articole tehnice

Reclamă în *Anuarul „Socec“*, 1925.

Nr. 103: „**Lingerie Vineză**“ (Bernard Schein & Fred. Weiss), atelier de lenjerie

Nr. 114: „**Drogueria Unitas**“ (S. Șor & Abram Braunstein), drogherie

Nr. 114: Mayer Steiner & Netty Gutman, magazin de confecții pentru femei și copii

Nr. 122: N. Goldenberg, croitorie pentru bărbați

Nr. 128: Nadler A., croitorie pentru bărbați

Nr. 129: Jean Mark, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 131: „**Foto-Lux**“ (Jean Marcovici), atelier de fotografie

Nr. 132: **„Dâmbovița“**
(propr. B. Lazarovici & David
Goldschlager), depozit de lemne
de foc

Nr. 181, fost 229: David
Moreno, parfumerie

Nr. 182: Isidor Fainmann,
instalații tehnice

Nr. 196: Solomon Loebel &
Fiu, instalații de electricitate

Nr. 201 și 241: **„La bour“**
(Edouard Klain), încălțăminte *en
gros*

Nr. 217: Drucker &
Rosenblum, magazin de lenjerie

Nr. 227: Iosef Elias, instalații
tehnice

Nr. 231: **„Bazarul Avântul“**
(Iancu Rosner), manufactură

Nr. 235: **„Morel“** (R.
Herșcovici & H. Popper), fabrică
de parfum, pastă de dinți, apă de
colonie etc.

Nr. 239, fost 307: Ghinsberg
& Co. Soc. în comandită, articole
de menaj *en gros*

Nr. 246: A. Segal, croitorie
pentru bărbați

Nr. 246: Mina Wasserman-
Carniol, dentist

Nr. 248: Moise Moscovici,
magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 249: Solomonovici &
Lemberg, croitorie pentru bărbați

Nr. 249: A. Ekstein & Fiu,
accesorii curelărie

Nr. 249: Leon Bernstein,
încălțăminte *en gros*

Nr. 254: Sara Bernstein,
papetărie *en detail*

Nr. 257: Isac Salzman,
încălțăminte *en gros*

Nr. 259: Osias Gold, armurier

Nr. 261: **„Ernestine“**
(Ernestina Kahane), croitorie
pentru femei

Nr. 262: I. Grunberg & Marcu
Finkelstein, încălțăminte *en gros*

Nr. 262: **„Avântul“** (Iosef
Grunberg & Marcu Finkelstein),
croitorie pentru bărbați

Nr. 263, fost 339: Marcu
Leibovici, curelar

Nr. 265: L. Solomon & Fiii,
magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 266: Albert Haberman &
Alfred Wechsler, fructe

Nr. 267, fost 345: B.N. Brandes
& Pascu Scheiner, magazin de
galanterie pentru bărbați

- Nr. 268: Lazăr Klein, cizmar
- Nr. 269, fost 349: Marco & Reinstein, pictori de firme
- Nr. 270: Ancel Rothenberg, încălțăminte *en gros*
- Nr. 271, fost 351: Roza Ebstein, încălțăminte *en gros*
- Nr. 281: P. M. Marcovici, drogherie
- Nr. 292: **Lazăr & Mendel Blum**, încălțăminte *en gros*
- Nr. 292: Gherman Blumenfeld, magazin de pălării de bărbați
- Nr. 293, fost 373: Horovitz Samuel, curelar
- Nr. 294: Ilie David, pielărie *en gros*
- Nr. 300, fost 338: Goldstein Iancu, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 304: „**La 5000 Articole**“ (Gorovitz Lazăr), magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 306: „**Activa**“ (Iancu Goldstein), magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 312: Abramovici Carol, croitorie pentru bărbați
- Nr. 314, fost 352: David Marcus, fabrică de perii și pensule
- Nr. 318: Herman Cohn, magazin de geamuri și oglinzi
- Nr. 321: „**Farmacia Nouă**“ (Nicu Wasserman)
- Nr. 322: Goldbraun Leon, magazin de geamuri și oglinzi
- Nr. 323: Herșcovici Osias, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 324: Cinematograf „**Jupiter**“, Leon Goldstein
- Nr. 326: Calef Jacques, Teodorescu Ioan și Feldman Heinrich, depozit de cereale și furaje
- Nr. 334, fost 382: Osias Aronovici, magazin de haine bărbătești
- Nr. 337: Blum Conrad, cizmar
- Nr. 340: Rotman Leon, depozit de fier vechi
- Nr. 345: Schneider Pascu & Brandes Iosif
- Nr. 350: Erlbaum Moritz, magazin și atelier de ceasornicărie
- Nr. 352: Edelstein Iosef, cizmar
- Nr. 357: Goldstein Iosef, instalații tehnice

Nr. 366: Iuster Max, croitorie pentru bărbați

Nr. 372: Jancovici Mendel, fabrică de ape gazoase și mineralizate

Nr. 376: Braunstein Solomon, magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 378: B. Schwartzman, croitorie pentru bărbați

Nr. 378: Rosin Pincu, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 381: Schwartz Carol, dentist

Nr. 391: Weissmann I. & Fishman M., instalații tehnice

Nr. 392: Feldman David & Emanoil Ghedale, depozit de lemne de foc

Nr. 397: Gheldman Leon, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 414: Stern Solomon, librărie

Campanie de imagine pentru firma de curățătorie chimică B. Aftalion, cu „sucursale în toate cartierele“.
(„Curierul Israelit“, 1925)

**VI SE STRICA COVOARELE...
...LASANDU-LE VARA ACASA !**

BOIANGERIA ȘI CURĂȚATORIA CHIMICĂ
B. AFTALION

vi le curăță și vi le păstrează, ridicându-le dela domiciliu. — Instalații speciale.

Telefon 372-59

CENTRALA: Calea Moșilor 160 (colț Bd. Carol)
SUCURSALA: Serban-Vodă 11.
Dudești 29. — Știrbei-Vodă 55.

ORICE LUCRARE SE EXECUTA IN 3 ZILE.

Reclamă pentru serviciul de curățare a covoarelor pe timpul verii la firma B. Aftalion, în „Curierul Israelit“, 1929.

Trimiteți din timp
HAIŢELE DV.
la
FABRICA
B. AFTALION
BOIANGERIE ȘI CURĂȚĂTORIE
CHIMICĂ

FABRICA:
Calea Moșilor 160

Sucursale în toate cartierele

Reclamă pentru aceeași firmă, publicată în „Curierul Israelit“, 1937.

La începutul Căii Rahovei locuia o burghezie înstărită, ofițerime cu grad înalt, avocați, magistrați, profesori universitari, scriitori, medici, negustori bine văzuți. Acolo, eclectismul arhitectonic era în floare cu variante echilibrate.

Amelia Pavel, *Un martor în plus*

Reclamă pentru Fabrica de tâmplărie Sami Rosen,
apărută în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Calea Rahovei

Nr. 2: Frații Iacobsohn, import-export	lemn de construcții
Nr. 3: Leon Weissman , atelier de fotografie	Nr. 5: I. Eisenberg, magazin și atelier de ceasornicărie
Nr. 3: Iosef Fonstein & Frații, coloniale <i>en gros</i> , comisionar	Nr. 5: William Wexler, articole de poleitorie și bronzărie
	Nr. 7: M. Goldenberg, dentist

Nr. 11: S. & C. Schoenfeld, import aparate și accesorii de fabricare apă gazoasă

Nr. 13: Filip Rafailovici, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 15: Filip Osias, armurier

Nr. 16: Iser Goldstein, import-export

Nr. 20: S. Calman, croitorie pentru bărbați

Nr. 20: Iacob Maier, croitorie pentru femei

Nr. 21: Haim Frieberg, librărie

Nr. 23: „**Victoria**“, birou de expedițiuni și vămuri (Moses Gartenberg)

Nr. 25: Michel Rosen, birou de afaceri pentru petrol și derivate

Nr. 45: Isidor Grunberg, librărie

Nr. 49: Ignatz Glaserman, pictor de firme

Nr. 49: „**Briliant**“ (Avram Totelovici), pictor de firme

Nr. 57: „**Universala**“, Samuel Binder & Fiii, legătorie de cărți

Nr. 61: Bernard Rosenberg, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 65: Isidor S. Hirsch, magazin și atelier de argintărie

Nr. 65: H. Herșcovici, dentist

Nr. 67: Armin I. Hirsch, tehnician dentar

Nr. 67: Isidor Teicher, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 67: „**Veteranul**“, manufactură (Hirsch Iacob)

Nr. 71: Katz Aron, croitorie pentru bărbați

Nr. 85: „**Bazarul American**“, magazin de galanterie pentru bărbați și femei (Nathan Feller)

Nr. 89: Goldstein A. & M., librărie

Nr. 96: Rosenblum M., magazin de galanterie pentru bărbați, atelier de lenjerie

Reclamă în „Curierul Israelit”, 1925.

Nr. 101: „**La 10.000 articole**“, magazin de galanterie pentru bărbați (C. Hirschorn)

Nr. 101: I. Grünberg Abramide, armurier

Nr. 105: Adolf Silcher, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 105: „**Izvorul Rahovei**“, manufactură (Simion Geridingher)

Nr. 107: Blima Abramovici, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 109: Iancu Brotman, articole de menaj *en detail*

Nr. 120: Drogheria „**Națională**“, Victor Stein

Nr. 121: Leon Abramovici, magazin de haine bărbătești

Nr. 127: Herman Leibusor & H. Grunberg, magazin de haine bărbătești

Nr. 129: David Goldstein, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 134: Aron Leibovici, magazin de articole de fier

Nr. 135: Herman Davidovici & Manole Iosef, manufactură; magazin de galanterie pentru bărbați (la numărul 139)

Nr. 138: Avram Mayer, magazin de galanterie pentru bărbați, încălțăminte *en gros*

Nr. 138: Bertha Samovici, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 139: **Foto Carmen Sylva**, atelier de fotografie (F. Gross)

Nr. 151: Haim Abramovici, magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 151: Elias Levy, manufactură

Nr. 158: Elias Segal, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 160 bis: Leon Sager, inginer

Nr. 166: David Solomon, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 166: M. Haimovici, atelier lăcătușerie

Nr. 168: Solomon Kreingold, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 178: Șulem Grunberg, croitorie pentru bărbați

Nr. 180: Moritz Dulberg, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 183: Lazăr H., import-export

Nr. 199: Jean Goldstein,

magazin de galanterie pentru lemnului
bărbați

Nr. 222: Solomon Ghingold, depozit de lemne de construcții (I.
magazin din articole de fier Feldman)

Nr. 225: Isac Wewig, alămar

Nr. 291: „Prahova“, depozit

Nr. 243: David Bercovici, de lemne de construcții (Matatias
manufactură Zissman)

Nr. 244: „Traian“ (Sami
Rosen), fabrică pentru prelucrarea librărie

Nr. 300: Șmil Goldner,

ELIAS BERNSTEIN

DEPOSIT de **Strungar** **SPECIALITATE** de

„La Elefant“

Toate articolele pentru Cluburi și cafenele și jocuri de familie precum. Bile de fildeș, bile de cauciuc, bile de monopol și cristal, praf de fildeș pentru biliard, Tacuri, table, domino, șohashuri, etc. etc.

Mai ieftin ca oriunde. Incercați și vă veți convinge.

Țigarete de chihlihar. Bastoane. Manechines de diverse forme și mărimi.

Lemne de popicărie
Lemne de măsline și
Popice crocheu

București
Calea Rahovei 3,

Atelierul primește ori-că comande în această branșă, precum și reparațiuni de: Țigarete, Bastoane, Umbrele, Evantaliuri, etc., etc.
Se prestrungește Bile de fildeș, toate cu prețuri foarte eftine.

Reclamă pentru „La Elefant“ (Elias Bernstein),
depozit cu articole din lemn, fildeș etc. pentru cafenele, cluburi, jocuri de familie.
(„Viața israelită“, 1907)

Calea Griviței... Vegetație de hoteluri, cârciumi, șantanuri, cinematografe, cum nu s-a putut prăsi în niciun alt cartier...

F. Brunea-Fox, „Jurnalul unei razii”, 1935,
în *Reportajele mele*, p. 274

Reclamă pentru Fischer, Samuely & Co.,
reprezentanță pentru aparate electrice, automobile,
apărută în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Calea Griviței

Nr. 3-5: **Fischer, Samuely & Co.** Soc. în comandită în concernul Soc. A.E.G., aparate de aspirat praf, diverse aparate, automobile, autocamioane

Nr. 11: Iosef Segal & Jacques Franco, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 21: I. Solomon, croitorie pentru bărbați

Nr. 70: Forschmidt &

Steinfeld, croitorie pentru bărbați

Nr. 74: Aurel Eschenasy, magazin de confecții pentru femei și copii, galanterie *en detail* pentru femei

Nr. 78: Enric I. Aberman, articole de pictură

Nr. 81: Iancu Reiss, jucării *en gros*

Nr. 84: Lazăr Finkelstein, magazin de galanterie pentru

bărbați

Nr. 87: Herman Goldenberg, Succesor Aurelia Goldenberg, magazin de galanterie pentru bărbați și femei

Nr. 88: Iancu Herșcovici, croitorie pentru bărbați

Nr. 88-90: „**Elysée Palace**“, hotel (prop. Fried-Stein)

Nr. 88: Sucursala **Ausschnit O. & Co S.A.R.** Galați, import fier și metale

Nr. 89: Jean Fichman, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 92: Bojan Stere & Rubin Erlich, încălțăminte *en gros*

Nr. 96: Weintraub & Blumenfeld, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 99: Mișu & Jean Fichman, atelier cravate, sucursală în str. Șelari 4

Nr. 100: Matei Herșcovici, încălțăminte *en gros*

Nr. 100: „**Europe Terminus**“, hotel (antrep. Carol Cohn & P. S. Zissu)

Nr. 103: Raschela Ch. Weintraub, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 107: „**Pax**“, magazin și atelier de ceasornicărie (Samson Samovici)

Nr. 110: „**Roma**“, cinematograf (Jacques I. Fuhn)

Nr. 110: „**Roma**“, hotel (antrep. Ghedale Stutzer)

Nr. 114: Lazăr I. Braunstein, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 114: M. A. Tenenbaum & Co., fabrică de pălării bărbățești din fetru

Nr. 119: I. R. Bernstein, magazin de galanterie pentru bărbați și femei

Nr. 121: Sucursala „**Luvru**“ (Calea Victoriei 30), magazin de confecții pentru femei și copii, galanterie femei (Blumer, Gani, Elias)

Nr. 121: Maier Weissman, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 124: Jacques Kramer, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 125: Blumenfeld & Adolf Maller, magazin de galanterie pentru bărbați și femei

Nr. 125: Bernard Cohn,

magazin de haine bărbătești,
încălțăminte *en gros*

Nr. 127: B. Blumer, B. & H. Halpern, magazin de galanterie pentru bărbați și femei

Nr. 127: Iosef Ornstein, atelier de reparații pentru pălării bărbătești

Nr. 131: Sigmund Weisman, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 131: Samuel Hirsch, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 133: Marcel Alexandru Rottman, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 134: Leon Zuckerman, atelier de dogărie

Nr. 135: H. Goldstein, magazin de pălării pentru bărbați

Nr. 137: Schwartz Neuman, încălțăminte *en gros*

Nr. 139: Leiba Aron, zis Aronovici, croitorie și magazin de haine pentru bărbați

Nr. 139: Adolf Blumer, manufactură

Nr. 141: Aizig Marcovici, croitorie pentru bărbați

Nr. 141: Iancu Weinstein, croitorie pentru bărbați

Nr. 141: Elias Rosenthal Succesori, atelier de gravură

Nr. 143: „**Poradim**“, hotel (antrep. Froimovici)

Nr. 143 (Fundătura Poradim): U. Druckman, croitorie pentru bărbați

Nr. 145: Zindel Horovitz, încălțăminte *en gros*

Nr. 151: Leopold Barder & Osias Feldblum, încălțăminte *en gros*

Nr. 151: Isac Goldstein, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 151: T. Beinglas, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 152: Lazăr Mark, depozit de lemne de foc

Nr. 153: „**La Consumul Funcționarilor**“, manufactură (Leibu Leibovici & M. Ghițiș)

Nr. 153: Șulim Klingher & I. Schonfeld, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 154: „**Tancul American**“, magazin de galanterie pentru bărbați (Bernard I. Bercovici)

Nr. 155: Iosef Moscovici,

- magazin și atelier de ceasornicărie bărbați
- Nr. 157: Moise Moscovici, croitorie pentru bărbați
- Nr. 161: Lazăr Barasch, magazin de galanterie pentru bărbați, manufactură
- Nr. 164: Herman Croitoru, atelier de fotografie la minut
- Nr. 165: Isidor Marcus, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 168: Adolf Abramovici, magazin de haine bărbătești
- Nr. 171: M. L. Korber, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 171: Herman Simon, magazin și atelier de ceasornicărie
- Nr. 175: Froim Dascălu, magazin de haine bărbătești
- Nr. 177: Samuel Moscovici, magazin și atelier de ceasornicărie
- Nr. 177: L. Capelovici, magazin și atelier de ceasornicărie
- Nr. 178: „**Leul alb**“, magazin de galanterie pentru bărbați (Kohos & Adania)
- Nr. 179: Moritz Peltz, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 182: Iancu Weingarten, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 184: Avram Feldman, magazin de articole de fierărie
- Nr. 190: Osias Siegler, magazin de articole din fier
- Nr. 193: Solomon Engelberg, dentist
- Nr. 193: „**Bradul**“, depozit de lemne de foc (Sami Șmilovici)
- Nr. 193: Max Steinbach & Arnold Haimovici, depozit de lemne de foc
- Nr. 194: Nachman Schwartz, încălțăminte *en gros*
- Nr. 195: Lazăr Kaufmann, magazin și atelier de ceasornicărie
- Nr. 204: Sara Abramovici, magazin de articole de fierărie
- Nr. 214: Samuel Samovici & Luca Bernstein, magazin de instrumente muzicale
- Nr. 223: Lazăr Langhaus, magazin de galanterie pentru bărbați
- Nr. 228: Bercovici Janetta G., magazin de galanterie *en detail* pentru femei
- Nr. 229: C. Kalman, croitorie pentru bărbați
- Nr. 230: Goldstein Marcu,

magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 235: Goldstein
Bernard, magazin și atelier de
ceasornicărie

Nr. 243: Fuhrman I, dentist

Nr. 244: Avram B. Marc,
magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 257: Lupu Cohn, magazin
de galanterie pentru bărbați

Nr. 258: Maier Loebel,
magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 259 A: Ladislau Preisner
& Osias Rubinstein, articole de
menaj *en detail*

Nr. 267: Leiba Strul, croitorie
pentru bărbați

Nr. 276: Tobias Abramovici,
magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 285: Blumer H. H.,
magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 287: Tobias Schapira,
croitorie pentru bărbați

Nr. 288: „Tarcăul“, depozit

de lemne de construcții (Leobel
Ignatz & Schnietzer Nathan)

Nr. 291: Otilia Copelman,
manufactură

Nr. 299: David Klain, magazin
de galanterie pentru bărbați

Nr. 299: Blumenfeld Moritz,
magazin de haine bărbătești

Nr. 300: Bercovici Iosef,
magazin și atelier de ceasornicărie,
librărie

Nr. 303: Moritz Blumenfeld,
croitorie pentru bărbați

Nr. 307: N. Nadler, croitorie
pentru bărbați

Nr. 309: Isidor Schapira,
magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 315: Leon Dickman,
manufactură

Nr. 321: Șmil Dikman,
croitorie pentru bărbați

Nr. 321: Adolf Blumenfeld,
librărie

Nr. 335: „Timișoara“, depozit
de lemne de foc (S. Herșcovici &
Co.)

CÂRNĂȚĂRIA SPANIOLĂ LA POMUL VERDE <i>CALEA VĂCĂREȘCI No. 1</i> Se găsește în orî-ce timp mîncăruri pe grătar, precum diferite mezeluri, și Vinuri escelente. Iancu Feldman Cărnățar.	CARNĂȚARIA NAȚIONALĂ LA LEUL ȘI CÂRNAT WEISSMANN <i>CALEA VĂCĂREȘCI No. 27</i> Se află în orî ce timp diferite mezeluri, precum salamuri, pastramă, limbă etc. Asemenea și vinuri bune, cu prețuri moderate.
--	---

Reclame pentru „Cărnățăria spaniolă. La pomul verde“ (Iancu Feldman)
 și „Cărnățăria națională. La leul și cărnat“ (Weissmann),
 apărute în „Vocea dreptății“, 13 martie 1890.

Calea Văcărești

Nr. 2: Elias Cohen, librărie,
papetărie
Nr. 2, fost 22: R. Horovitz,
magazin de broderie
Nr. 3: Estera Bris, magazin de
galanterie pentru bărbați
Nr. 4, fost 24: Studio New
York , atelier de fotografie (Jean
Feldman)
Nr. 4, fost 24: Emil Iancovici,
magazin de galanterie pentru
bărbați
Nr. 4, fost 24: Moritz
Grunberg, pictor de firme
Nr. 4: B. Feldman & S. N. | Goldstein, dantelării <i>en gros</i>
Nr. 4: Ette Teichmann, atelier
de broderie
Nr. 4: Iosef & Mendel
Leibovici, încălțăminte <i>en gros</i>
Nr. 4: Rubin Grunberg, atelier
lăcătușerie
Nr. 7, fost 45: Maria Goldstein,
cofetărie
Nr. 7, fost 45: Zigmund
Kaufman, măcelărie <i>en gros</i>
Nr. 9: O. Finkelstein, dentist
Nr. 11: Sofia Grunberg,
dentist
Nr. 11: Eugen Marcovici, |
|--|--|

farmacie

Nr. 12, fost 26: Zaharia Goldenberg, cufărar

Nr. 12: Țicu Ioan Torcătorul, atelier de reparații pălării bărbățești

Nr. 13, fost 51: Leon M. Bianovici, cârciumar

Nr. 13, fost 51: „**Electro-Confort**“, depozit de aparate și materiale legate de electricitate, instalații (ing. B. Bianovici, domiciliu în str. Pitagora 32)

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 15: Marcu Schwartz, măcelărie *en gros*

Nr. 18: N. S. Goldstein, cizmar

Nr. 18: Isac Glaser & Herm. Schmilovici, galanterie *en gros*

Nr. 19: A. Loebel, depozit de fier vechi

Nr. 20: I. Rosenberg, fabrică de ape gazoase și mineralizate

Nr. 20: Iacob Herman, măcelărie *en gros*

Nr. 22, fost 42: I. Steinberg, brutărie

Nr. 23: M. Esckenasy, instalații tehnice

Nr. 23: Frații Stern, încălțăminte *en gros*

Nr. 23: Raschela Grunberg, atelier de reparații pălării bărbățești

Nr. 24: B. Feldman & S. Goldstein, magazin de broderie

Nr. 25, fost 61: Farmacia „**Imperator Roman**“ (Carol Hertenberg)

Nr. 27, fost 63: Iulius Weiss, depozit de fier vechi

Nr. 29: C. P. Marcovici, magazin de brânzeturi

Nr. 29, fost 63: „**La Bertina**“, atelier de lenjerie, reparații pălării bărbățești (Iancu Brayer)

Nr. 29, fost 65: **Foto Leonard**, atelier de fotografie (Carol Barasch)

Nr. 29, fost 65: M. I. Blum & Co., parfumerie *en gros*

Nr. 32, fost 54: Adolf Keller, magazin de articole din fier

Nr. 35: „**Concurența**“ (Luca O. Samuil & Copel I. Ștrulovici), atelier reparații pălării bărbățești

Nr. 37, fost 75 și Colței 22: „**Fierul**“, depozit de fierărie brută și confecționată (Jean Manase & Milo Sumer)

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 39, fost 77: Farmacia „**Victoria**“ (Ernest Frenkel)

Nr. 40, fost 60: Leon Gherșcovici, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 42, fost 62: Alex Z. Taubman, magazin de instrumente muzicale

Nr. 43, fost 83: Solomon Wald, magazin de articole de fier

Nr. 44: cinema „**Gloria**“, propr. H. Weismann

Nr. 46, fost 66: B. I. Stein, librărie

Nr. 48: Isidor Kreiter & Moritz Calman, bodegă

Nr. 51, fost 95: Solomon Auer & Co, magazin de haine de damă

Reclamă în *Anuarul „Socec”*, 1925.

Nr. 52, fost 72: Moritz Marcus, articole de pictură

Nr. 52: A. Schneier, pictor de firme

Nr. 52: „**Bazarul Union**“, magazin de jucării (Frații Nathanson)

Nr. 58, fost 38: „**Cafeneaua meseriașilor**“ (Marcu Rotman)

Nr. 58: B. Herșcovici, bodegă

Nr. 60: A. Kleinberg & L. Baron, import-export

Nr. 66: „**Rubens**“ (L. Rubinstein), atelier de fotografie la minut

Nr. 67, fost 117: Solomon Goldenberg, croitorie pentru

bărbați

Nr. 79: Sofia Alpern, atelier și magazin de lenjerie

Nr. 79: Eli Fahrner, dentist

Nr. 83: Lazăr Alterovici, croitorie pentru bărbați

Nr. 92, fost 122: Eliazar Drucker, magazin de galanterie pentru bărbați, atelier de lenjerie

Nr. 92: Aneta Beniamin, croitorie pentru femei

Nr. 101, fost 136: Abram Borstein, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 119, fost 183: Lazăr & Max, croitorie pentru bărbați

Nr. 131: „Rezistența“, boiangerie și curățătorie chimică (H. G. Cohn)

Nr. 133: „Ideal“, boiangerie și curățătorie chimică (Michel Goldenberg)

Nr. 134: Iosif Abramovici, blănărie

Nr. 135, fost 197-199: „Rezistența“, fabrică de confecții civile și militare (I. R. Kumpferbeg)

Nr. 136: Abram Borenstein, giuvaergiu

Rezistența'
Fabrica REZISTENȚA, Văcărești 197-199
Telefon 45192
Tramvalul No. 4 lasă la ușa Fabricii
cu ocazia deschiderii magazinului special pentru detalii se vinde :
Costume, Raglone, Paltoane
Micadouri și Mantouri pentru Dame
timp de 15 zile de astăzi cu 30 % MAI EFTIN
Am deschis un Raion special pentru comenzi cu stofele
noastre cât și ale clienților
Croială ireproșabilă și mai eficientă ca ori unde

Reclamă în „Curierul Israelit“, 1925.

Nr. 140: I. Karman, dentist

Nr. 141: Leon Brickman, comisionar lemne de construcții

Nr. 153: L. Finkelstein, croitorie pentru bărbați

Nr. 175: A. Robinsohn, fabrică de ape gazoase și mineralizate

Nr. 176: Manase Goldenberg, cizmar

Nr. 197: Teatru de vară „Grand“, proprietate I. Marcovici

Nr. 221: Lazăr Solomon, croitorie pentru femei

Nr. 222: Herman Segall, magazin de articole de fier

Nr. 230: „Bradul Transilvaniei“, depozit de lemne de construcții (Elias Haimovici)

Nr. 235: Leonard Pincu, croitorie pentru bărbați

Nr. 245: „**Stejarul**“, depozit de lemne de construcții (Leon Mundi & Iacob Pollak)

Nr. 253: Meer Hart Herșcovici, fabrică de ape gazoase și mineralizate

Nr. 255: „**România**“, depozit de lemne de construcții (Martin și Alfons Loebel)

Nr. 257: Heinrich Davidescu, atelier de reparații pălării bărbătești

IMPORTANT

La librăria **PINATH**, calea Văcărești, No. 33, București, se află următoarele cărți,

Sidur, carte de rugăciuni ebreo-română de **POPER** și **GOLD**, 1 leu și 10 bani.

Scoala de dans, 25 bani.

Dicționar de **RIME**, 25 bani.

Calăuza bărbatului în boalele lumesti, 25 bani.

Sărutările de **SPARTALI**, 25 bani.

Mica poezie (ed. 7-a), 15 bani.

17 numere *Comoara Literară* 85 b.

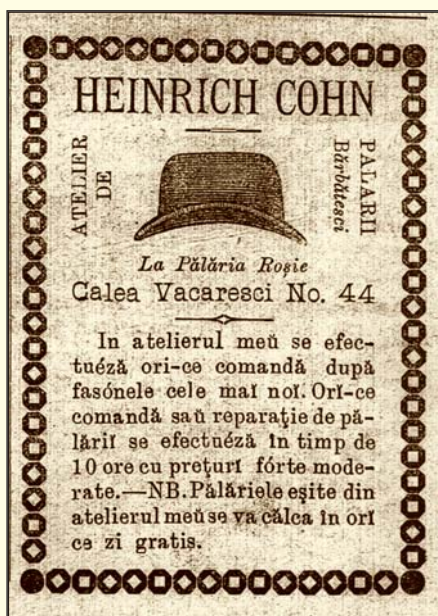
Gramatica elenă de **ANGHEL**, 75 b.

Mare asortiment de cărți populare și de școală.

La o cumpărare se trimet cataloage gratis.

12 nuvele umoristice, 60 bani.

Printre primele reclame ale zonei Văcărești: oferta librăriei Pinath apărută în „Apărătorul“, 1881.

Atelierul de pălării bărbătești „La pălăria roșie“ (Heinrich Cohn), reclamă apărută în „Înfrățirea“, 1886.

Reclamă pentru Farmacia Sattfeld „La Împăratul Roman“, care își mută sediul în 1902 în Calea Văcărești nr. 61 („Cronica Israelită“, 1902). În același loc o găsim și în *Anuarul „Socec“* din 1925, sub numele Farmacia „Imperator Roman“ (Carol Hertenberg), la numărul 25 fost 61.

Din cauza reparațiunilor fac cunoscut
ca de la 1 Iunie a. c. voiu redeschide

MAGASINUL meu de COFETARIE

„LA URSU“—CALEA VĂCĂRESCI 85

In dorința de a mulțumi cât mai mult
onor. mea clientelă, m'am hotărât a face
mari și însemnate reparațiuni, cari vor
transforma magazinul meu, într'un local si-
milar cu cele mai moderne cofetării din cen-
trul capitalei,
Sper că mă voi bucura și de aci înainte
de concursul clienților mei.

Cu toată stima
H. FINKELSTEIN
Cofetăria la „Ursu“—Calea Văcăresci 85

Cofetăria „La Ursu“ (H. Finkelstein) din Calea Văcărești 85 își anunță redeschiderea.
(„Curierul Israelit“, 1907)

VINURI NATURALE

STOP! **STOP!**

ȘI DIFERITE LIQUERURI

Din cele mai vestite podgorii și cu prețurile cele mai eftine
numai la

BODEGA KREINGOLD, CALEA VĂCĂREȘTI No. 20

Bufet bogat și grătar excepțional la dispoziția clienților
Zelnic proaspăt: tot felul de mezeluri fine, specialități de gâscă,
pastramă caldă

STRICT CUȘER

ORICE COMANDĂ SE TRIMETE LA DOMICILIU

Reclamă pentru vinuri naturale și grătar la bodega Kreingold.
(„Curierul Israelit“, 1937)

MEZELURI DELICIOASE

de Vacă, Vișel, Gâscă târguiți bine
și eftin numai la fabrică

M. PISTNER

CALEA VACAREȘTI 14 Telefon 4.23-86

Vizitați Bodega și Restaurantul

MORITZ CALMAN

CALEA VĂCĂREȘTI No. 28

Grătar Special

Vinuri alese

TERASĂ ELEGANTĂ

Deschis până la ora 2 noapte

SERVICIU PROMPT

Mezelurile de gâscă la fabrica M. Pistiner și bodega Moritz Calman, cu „grătar special“.

Reclame în programul Teatrului Nou, trupa de operete condusă de Adolf Tefner,

Calea Văcărești 34, nedatat [1937].

ATENȚIUNE

S'a deschis singurul magazin **evreesc** cu
specialități de CAFEĂ, CACAO, CEAIURI
CIOCOLATĂRIE, etc. etc.

CAFEA „MARCEL“

52, CALEA VĂCĂREȘTI, 52

SE MACINĂ CAFEA CURATĂ FAȚĂ DE CLIEŢI

Cafea „Marcel“, „singurul“ magazin evreiesc cu specialități de cafea
(în fapt, acest comerț era practicat în oraș preponderent de armeni).

Reclamă în programul Teatrului Nou, trupa de operete condusă de Adolf Tefner,

Calea Văcărești 34, nedatat [1937].

CINEMA „GLORIA” — Văcărești, 44
Premieră :: Luni 2 Februarie :: Premi
INCEPE REPREZENTAREA CELUI MAI FRUMOS FILM EVR
APARUT PÂNĂ AZI

תְּכִיעַת־כַּף
(TKIES-KAV)
LOGODNA
PROMISA
 Trag-die în 7 acte, după piesa
 lui PERETZ HIRSCHREIN

Cu artiștii cel mai de seamă ai trupei din vilna
D-nul S. TURCOV :: D-na E. R. KAMINSKA
 D-na Ida Kaminska — D-l M. Lipman — D-na S. Altbum ::
 C-nii H. Fenigstein, H. Tarto, S. Lando, V. Godik

CINEMA „GLORIA” VACAREȘTI, 44
 Azi și în zilele următoare

PREMIERA :: MARELE SUCCES :: PREMIERA

BLESTEMUL
DIE KLULE
 Dramă în 7 acte ::::::::::::::
 de Dr. Ernest Weitzman

Reclame pentru spectacolele cinematografului „Gloria” (propr. H. Weismann)
 în „Curierul Israelit”, 1925.

Reclamă în „Egalitatea“, 1903.

Calea Dudești

Nr. 1, fost 27: Louise Wexler ,
atelier de fotografie	depozit de lemne de foc
Nr. 1, fost 27: Sami Blumenfeld,
croitorie pentru bărbați	Nr. 15, fost 41: Aron
Aronovici, magazin de galanterie
pentru bărbați
Nr. 1, fost 27: Matilda
Leibovici, croitorie pentru dame	Nr. 18, fost 48: H. N Hirsch și
Fiu, cofetărie
Nr. 1: Zissu Diamand, legător
de cărți	Nr. 23, fost 91: N. Schwartz,
dentist
Nr. 4: Henri Eisenstein,
magazin de galanterie pentru
bărbați	Nr. 23: Filip Taller, magazin
de galanterie pentru bărbați
Nr. 8: Nahama Goldschmidt,
atelier de lenjerie	Nr. 26: Nathan Henik, magazin
și atelier de ceasornicărie
Nr. 11, fost 37: Isidor
Goldstein, încălțăminte <i>en gros</i>	Nr. 27: Zissu Diamant,
librărie
Nr. 12: Israel Schneider,
croitorie pentru bărbați	Nr. 28, fost 60: Farmacia
„Sănătatea“ (A. Solomon)
Nr. 13: Avram Herșcovici,
magazin de galanterie pentru
bărbați, încălțăminte <i>en gros</i>	Nr. 31, fost 53: B. Rosenthal,
măcelărie <i>en gros</i>
Nr. 14: Nathan Silberman,	Nr. 34: Anton Reisberg,
constructor de case (antreprenor)
	Nr. 35, fost 61: Solomon

Reichman, croitorie pentru bărbați

Nr. 36, fost 68: Ghedale Marcu & Benjamin Krigler, încălțăminte *en gros*

Nr. 37: „**Hygeia**“ (Avram Klein & Isac Faibiș), fabrică de ape gazoase și mineralizate

Nr. 37, fost 67: M. Feurstein, dentist

Nr. 38, fost 70: Isac M. Grunberg, magazin de articole din fier

Nr. 52: „**Bazarul Union**“, magazin de galanterie pentru bărbați (Frații Nathansohn)

Nr. 53: Herman Iacobsohn, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 54: Marcu Moise & Zilberman, depozit de lemne de foc

Nr. 58, fost 90: „**Mantila**“, fabrică de confecții, magazin de haine bărbățești (Nathan Feller)

Nr. 63, fost 93: Herman Ettinger, croitorie pentru dame

Nr. 64, fost 100: Leon Grossman, curelar

Nr. 66, fost 102 (și Văcărești

20): Ana S. Bercovici, măcelărie *en gros*

Nr. 66, fost 102: Marcu Braunstein, manufactură

Nr. 67, fost 97: Moritz Avramescu, magazin și atelier de ceasornicărie

Nr. 67: David Schachter, magazin de galanterie pentru bărbați

Nr. 70: Isac M. Grunberg, magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 75: Sofia Lerner, croitorie pentru femei

Nr. 75, fost 105: Haim Marcovici, magazin din articole de fier

Nr. 78, fost 112: Marcel Grunberg, magazin de articole din fier

Nr. 78: Moritz Blumenfeld, cizmar

Nr. 80: „**Lemnul**“ (Isac Esckenasy), depozit de lemne de construcții

Nr. 83, fost 111: Clara Wurm, croitorie pentru dame

Nr. 83: „**La Copiii silitori**“ (David Bernstein), librărie

Nr. 84: David Schwartz,

magazin de galanterie pentru
bărbați

Nr. 85: Maria Krammer,
magazin de furnituri de mode

Nr. 89: Em. Goldenberg
(Arnet), arhitect

Nr. 90, fost 122: Distileria
„**Franco-Română**“, Iosef
Rintzler

Nr. 110: Moses Solomon,
birou de expedițiuni și vămuri

Nr. 112: Marcel Grunberg,

magazin de geamuri și oglinzi

Nr. 133: Frații S. & L.
Eisenberg, depozit de lemne de
construcții

Nr. 154: Leon Druker, croitorie
pentru bărbați

Nr. 159 bis: Welvel Hertzan,
măcelărie *en gros*

Nr. 178: „**Broșteni**“, depozit
de lemne de construcții (S. Sufrin)

Nr. 217 bis: Simon Cohn,
manufactură

Un izvor de Bogatie prin Economie

Orî cine vrea să facă economie şi să profite de pe urma ei, n'are de cât să asculte de următorul sfat:
Când HAINELE purtate, pătate sau decolorate nu le mai puteţi întrebuinţa n'aveţi de cât să le trimiteţi spre a fi curăţite şi vopsite ca şi noue la

LA CEA MAI BUNA SI, RENUMITA
Boiangerie si Curatatorie Chimica
CALEA DUDESTI 41
VIS A VIS DE SPITALU CARITAS

Sucursala TERGOVISTE Strada Ellade Radulescu 24

Se spală şi se curăţă şi se vopseşte ori-ce haine de barbati, dame, şi copii Se primeşte ori-ce reparaţiune de croitorie bărbătească Chemat prin c. p. viu la domiciliu. Primeşte comenzi din toată ţară.

Cu stimă **B. LEBOVICI** Calea Dudeşti 41

Reclamă pentru o firmă de curăţătorie chimică (B. Leibovici), vizavi de spitalul Caritas. („Curierul Israelit“, 1907)

Prima Boiangerie şi curăţătorie chimică
ststematică cu ahuri şi motor electric

LA „PARIZIANU“

Fabrica: Calea Dudeşti, 41-43
fost 67, (colţ cu Str. Traian)

Sucursala Calea Rahovei 160 bis.

unde se curăţă şi vopseşte ori-ce Haine bărbăteşti şi toalete de dame fie ele cât de vechi, decolorate, pătate, le face întocmai ca şi noi, asemenea primeşte ori-ce reparaţiuni de croitorie bărbătească.

Curăţă, vopseşte şi se transformă în ori-ce forme părării bărbăteşti întocmai ca şi noi.

Prop. Făbrica
Benţion Leibovici

Reclamă pentru „La Parizianu“ – „prima boiangerie şi curăţătorie chimică“ (Benţion Leibovici), în „Curierul Israelit“, 1925.

Sunt reînnoite
**DATORITĂ
 INSTALAȚIEI
 MODERNE**
a fabricii

CASA D. M.
 FONDATĂ
 1898
 ÎNCREDERE

TEL.
 44429

LA PARISIANU
Boiangerie • Spălătorie chimică
 Centrală: CAL. DUDEȘTI 41-43 • Colț Traian
Sucursale în toate cartierele

La Parisianu, „casă de încredere fondată la 1898“. („Curierul Israelit“, 1944)

Reportajul interbelic

Bucureștiul evreiesc văzut de Iosif Berman și Brunea-Fox (1929/1930-1939)

*Purim s-a născut în Văcărești
și apoi s-a întins în toată lumea.*
Brunea-Fox

Doi reporteri români de origine evreiască, înaintea timpului lor, cu nume menite să spună povești fantastice: fotograful **Iosif Berman**

(1892-1941) și scriitorul **F. Brunea-Fox** (1890-1977), născut Filip Brauner. Omul-urs și omul-vulpe...

Amândoi își descoperă devreme vocația, pleacă în orașe mai mari din Moldova, unde își fac ucenicia (Fox, de la Roman la Iași, iar Berman, de la Burdujeni la Suceava), apoi pleacă spre capitală.

Iosif Berman, Studio Păsculescu, anii 1930 (arhiva personală Lili Berman).

Berman, deși fascinat de fotografii de studio din Suceava, pleacă la București, unde, în urma unui concurs din 1911, este angajat la „Gazeta ilustrată”. Va începe să publice în 1912, sub numele Behrman, Bermann și, mai târziu, chiar Urseanu (Berman în limba română). În ciuda uceniciei sale de studio, nu va ajunge niciodată un fotograf de salon și alege, încă de la începutul carierei, fotografia de eveniment și reportajul, fiind reporter de război în timpul Primului Război Mondial.

Se stabilește temporar, cu tânăra sa familie, la Constantinopol, apoi

revine în țară și fotografiază Adunarea de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918. De aici, destinul său se leagă de familia regală, care îl remarcă și îl numește „fotograf al Curții” (funcție inaugurată de Szatmari în 1863). Va immortaliza ceremonia de înmormântare a regelui Ferdinand, ascensiunea tânărului rege Carol al II-lea și copilăria viitorului rege Mihai I.

În ciuda statutului de fotograf al Curții Regale, nu s-a plafonat în fotografii oficiale, iar frenezia reportajului social îl apropie de viziunea de stânga. Continuă să colaboreze în presă după 1924, atât în cea internă²¹⁰, cât și în cea externă („The New York Times”, „National Geographic”²¹¹, „London Express”, „Associated Press” etc.).

Este înconjurat și marcat de prietenii săi scriitori (în special Brunea-Fox, apoi Gheorghe Dinu, Geo Bogza și caricaturistul Ross), mai mult decât de confrății săi fotografi²¹² (după cum atestă fiica lui, nu avea asemenea prieteni, cu excepția fotografului Păsculescu de la Constanța). Mai degrabă decât influența altor fotografi, putem observa influența lecturilor și a noilor curente avangardiste. Fără a fi un avangardist, Berman este aproape de acest curent prin noile unghiuri de fotografiere, prin reportajele sociale și documentarea străzii (care *miroase*, care *țipă*, care *se mișcă*).

Viața lui Berman s-a desfășurat sub semnul vitezei, semnul secolului în care a trăit. Fiica sa, Luiza Berman, își amintește: *Avea o putere de muncă foarte mare, alerga. [...] Tata n-avea timp să stea în tribună și în filmul lui (Alexandru Solomon²¹³) [...] eram în sală, la cinematograf,*

²¹⁰ La „Adevărul”, „Dimineața”, „Realitatea Ilustrată”, „România Ilustrată”, „Ilustrațiunea română”, „Adam”, „L'Indépendance Roumaine”, „Cuvântul liber” etc.

²¹¹ Vezi Domnica Macri, „Iosif Berman. Un fotograf român la National Geographic”, în „National Geographic. România” iunie 2008, 34-43.

²¹² Urmărind o genealogie a privirii lui Berman, Ioana Popescu face un studiu interesant asupra istoriei fotografiei românești, considerând că există conexiuni și influențe între ei, dar este hazardată propunerea de a considera că influența majoră asupra lui Berman îi aparține lui Franz Mandy (m. 1915), influent fotograf de studio din București, dar extrem de diferit.

²¹³ Filmul documentar despre fotografii Iosif Berman: „Omul cu o mie de ochi” (2001),

*unde a rulat filmul, era un jurnal de actualități și deodată am văzut un domn îmbrăcat în negru, de gală, pantaloni reiați, alergând cu aparatul foto, alergând înaintea tuturor și fotografiind și la un moment dat i-am spus sorei mele: Uite-l pe tata!...*²¹⁴

Filip Brauner a folosit pseudonimul Brunea, completat mai apoi cu Fox²¹⁵ (care trimitea, în opinia lui O. Crohmălniceanu, la „Fox Movietone“ sau era o aluzie către figura de vulpoi portretizată de I. Ross, pe care o folosește ca semnătură în revista „Adam“).

Tânărul Brauner colaborase inițial la reviste avangardiste precum „Contimporanul“, „Unu“, „Integral“, „75 H.P.“, „Punct“. Fox este prieten, încă de când studiau împreună la Iași, cu graficianul I. Ross și cu Benjamin Fundoianu²¹⁶, cu care păstrează legătura toată viața. Fundoianu se va stabili în 1923 la Paris, dar rămâne conectat la mediile românești avangardiste. G. Macovescu²¹⁷ a scris un articol despre prietenia dintre Fox și Fundoianu, articol bazat pe corespondența dintre ei. Pe spatele unei fotografii, în care apar împreună în uniformă Liceului Național din Iași (amândoi erau născuți în 1898), scria: „Amintire la ora 4½ când vagabondez pe străzi și solicit chipurile voastre. Brunea, 20 aprilie 1917“. Este momentul începutului, al revoltelor tinereții, al suprarealismului. Fox debutase literar la 17 ani, în 1915.

„Înainte de a deveni marele reporter aplecat asupra realităților concrete și comentate cu o mare viteză și precizie, F. Brunea-Fox și-a

scenariul, regia și imaginea: Alexandru Solomon.

²¹⁴ Interviu Luiza (Lili) Berman – reporter Anca Ciuciu, decembrie 2008.

²¹⁵ A mai semnat cu pseudonimele Mac, Potomac și Pan. Vezi *De la Cilibi Moise la Paul Celan*. Antologie din operele scriitorilor evrei de limbă română. Ediție de Țicu Goldstein, Editura Hasefer, 1996, p. 359.

²¹⁶ Poetul cunoscut mai târziu ca Benjamin Fondane, care va muri în 1944 la Auschwitz-Birkenau.

²¹⁷ G. Macovescu, „B. Fundoianu și F. Brunea-Fox. Semnificația unei prietenii“, în „Revista de istorie și teorie literară“, an XXXI, nr. 4, oct.-dec. 1983, pp. 54-58.

exersat condeiul în scrierea unor proze suprarrealiste de o surprinzătoare imaginație și o proaspătă expresie, exercițiu care se face simțit în reportajele de mai târziu, în tot ce a scris până la sfârșit.²¹⁸ În timp se îndepărtează de această direcție, alegând publicistica²¹⁹, dar păstrează revolta împotriva curentului principal. La București rămâne în cercurile avangardiste, cu prieteni scriitori ca Geo Bogza, Gh. Dinu, Ilarie Voronca și pictorii Maxy sau V. Brauner. Alături de Panait Istrati și Geo Bogza, transformă specia reportajului literar într-un *best-seller* prin audiența ziarelor la care colabora, prin subiectele alese și prin calitățile sale literare. Brunea-Fox ajunge un nume cunoscut și respectat după 1928, cu celebrele reportaje „Cinci zile printre leproși“ sau „Trenul fantomă“ (1933). Există unele opinii care chiar îl creditează pe Fox cu crearea reportajului literar în spațiul românesc, lucru contestat de alte exemple anterioare ce pot fi găsite în antologii²²⁰. Nu este tehnic un creator, dar indiscutabil este un inovator, recunoscut ca „prințul reportajului interbelic“. Reportajul era la modă și era controversat.

Mergând mai departe pe apropierea dintre pseudonimul său și lumea filmului, cinematografia are o influență extraordinară în evoluția reportajului, prin poveștile și personajele pe care le promovează. Tehnica se schimbă cu rapiditate, relatările se fac foarte aproape de eveniment și prin imagine oricine are acces la cele mai îndepărtate locuri. De aceea, reportajele sale au un succes și mai mare alături de imaginile lui Berman.

Reportajele în **tandemul Fox-Berman** se nasc la ziarele „Adevărul“ și „Dimineața“, între 1924 și 1938. O colaborare îndelungată și prietenia lor i-au făcut să se influențeze reciproc. Deși fiecare are traseul său

²¹⁸ Macovescu, p. 56

²¹⁹ Reportajele sale apar la „Izbânda“, „Dimineața“, „Adevărul“, „Facla“, „Răspântia“, „Gazeta Nouă“, „Adam“.

²²⁰ Observația lui O. Crohmălniceanu. Vezi George Ivașcu, *Reflector peste timp. Din istoria reportajului românesc*, 1964.

profesional și propria viziune, în misiunile lor comune se vede că împărtășesc același mod de a privi și de a gândi reportajul. În orice apreciere critică a reportajelor lui Fox apare mereu numele fotografului Berman, care aduce întotdeauna noi unghiuri personajelor descrise.

Poemul reportaj al lui Paul Sterian devine emblematic pentru amândoi și chiar se transformă într-un pseudonim pentru Berman, după ce a fost folosit de Alexandru Solomon în filmul său documentar („Omul cu o mie de ochi“, 2001):

*Sufletul epocii noastre are alt stil decât cel al neutralității
[...] Jos cu poezii! Jos cu zidurile! **Să vie cel cu o mie de
ochi, o mie de urechi, o mie de picioare, o mie de telegrame,
o mie de condeie, o mie de expresii, o mie de pistoale, să vie
adevăratul poet. SĂ VIE REPORTERUL!***²²¹

Care poate fi valoarea unei imagini dublate de o interpretare literară, când cineva documentează o comunitate care a dispărut?

Acest studiu se referă în mod special la două zone evreiești bogate în tradiții, personaje și umor, o incursiune rară în inima Maramureșului evreiesc, într-un *ștetl*²²² ca Sighet, și în inima Bucureștiului evreiesc, într-un cartier din cele mai sărace, Dudești. Cele șase reportaje²²³ despre Sighet și București sunt publicate în revista „Adam“, în perioada 1929-1930, și apoi cele despre București sunt reluate în „Curierul Israelit“, în 1939.

²²¹ Paul Sterian, „Poezia agresivă sau despre poemul reportaj“, în „Unu“, an. IV, nr. 35, mai 1931.

²²² Orășel, în limba idiș.

²²³ 1. F. Brunea-Fox, „Fabrica de «Capțani»“, în „Adam“, nr. 3, 1929, pp. 1-3.

2. F. Brunea-Fox, „Chelnerița de la restaurantul *cușer*“, în „Adam“, nr. 4, 1929, pp. 9-12.

3. F. Brunea-Fox, „Ghesheft“, în „Adam“, nr. 7, 1929, pp. 4-6.

4. F. Brunea-Fox, „Imaginile Purimului“, în „Adam“, nr. 19, 1930, pp. 9-14.

5. F. Brunea-Fox, „Măștile Purimului. Ieri și azi“, în „Curierul Israelit“, 5 martie 1939.

6. F. Brunea-Fox, „Reportaj cu azime și bidinele“, în „Curierul Israelit“, 2 aprilie 1939.

Nostalgiei trecerii timpului i se adaugă nostalgia pierderii unui spațiu, percepute de cititorul de azi (valabil atât pentru comunitatea deportată la Auschwitz și aproape dispărută a Sighetului, cât și pentru cartierul Dudești, afectat de emigrări până la dispariție ca zonă de rezidență evreiască²²⁴). Putem vorbi de imaginile lui Berman ca de adevărate *arhipelaguri ale timpului*²²⁵, așa cum definea Amelia Pavel imaginea ca loc al memoriei. Folosirea acestui tip de fotografii în afara timpului lor devine, în interpretarea lui Marianne Hirsch, „reanimarea trecutului, care devine prezent prin actul de a privi”²²⁶. Faptul că avem datarea și locația exactă care leagă aceste fotografii de oameni care urmau să moară ori să dispară în timpul sau după Holocaust le dă o semnificație profundă, aparte.

Aceste reportaje se pot compara, în ceea ce privește momentul, subiecții și valoarea artistică, cu reportajele făcute de Roman Vishniac²²⁷ în Europa de Est, între 1935 și 1938 (care cuprind aceeași lume evreiască săracă din Polonia, România, Rusia și Ungaria, documentată în scopul trimiterii de ajutoare). Amândoi fotografii se apropie de această lume cu infinită tandrețe, deși tehnica diferă ușor (Vishniac ascunde de multe ori camera în interiorul hainei și surprinde scene fără a fi observat, fotografiază de jos, la nivelul copiilor – care sunt subiecții preferați –, iar

²²⁴ Astăzi, dintr-o comunitate de 3.706 membri în București, nimeni nu mai locuiește în Dudești, odinioară cel mai populat cartier evreiesc, iar la Sighet, unde în 1929 trăiau 20.000 de evrei din 24.000 de locuitori, există astăzi doar 110 evrei. (După rezultatele oficiale afișate pe site-ul Federației Comunităților Evreiești din România, www.fcer.jewish.ro.)

²²⁵ „Arhipelaguri ale timpului, încărcate de trecut și de prezent, străbătute nu numai de nostalgia frumuseții, dar și a unui refugiu spre liniște [...] spre care ne îndreptăm [...] cu încrederea că vom descoperi etape ale trecutului din care am făcut sau nu parte, spectacole ale vieții cu nenumărate fețe.” (Amelia Pavel, *Traectorii ale privirii*, Editura Meridiane, București, 1990, p. 72).

²²⁶ M. Hirsch, „The Surviving images: Holocaust Photographs and the work of postmemory”, în *Yale Journal of Criticism*, vol. 14, nr. 1 (2001), p. 21.

²²⁷ Roman Vishniac, *Children of a vanished world*, ed. Mara Vishniac Kohn și Miriam Hartman Flacks, University of California Press, 1999.

Berman fotografiază mult din lateral, de multe ori introduce privitorul în acțiune prin unghiurile alese), se documentează și chiar petrec zile în șir pentru a-și cunoaște subiectul și pentru a-l face să uite de cameră.

Imaginea, care întotdeauna este subiectivă, este filtrată de artist care folosește lumina pentru a capta și a transmite emoții.

*Nu indiferența este cea care îți dă imaginii greutatea, ci iubirea, iubirea infinit de mare. Căci tocmai o fotografie obiectivă, de genul Fotomaton, este cea care te transformă într-un individ penal, urmărit de poliție.*²²⁸

Ilustrație pentru F. Brunea-Fox, „Imaginile Purimului“,
fotograf Iosif Berman. („Adam“, nr. 19, 1930)

²²⁸ Roland Barthes, *Camera luminoasă. Însemnări despre fotografie*, Editura Idea Design&Print, Cluj, 2005, p. 17.

Bucureștiul evreiesc 1929-1939

Cum arăta acest cartier „mexican“, denumit astfel de naționaliști?

*Majoritatea caselor erau grupate „în jurul unor curți înguste și întunecoase, alcătuind așa-numitele „hanuri de raport“, închiriate de proprietari speculanți unor familii sărace de balmeluhe (meseriași) sau de șomeri cu anii. Mai târziu, la întretăierea Căii Dudești cu Calea Vitan și cu strada Theodor Speranția, pe străzile ce aveau să se numească aproape toate Județul (Vlad Județul, Caloian Județul, Gheorghe Județul), familii evreiești mai înstărite și-au construit un fel de vilișoare cochete, înconjurate de mici grădini [...] Ceea ce te frapa când treceai străzile, iarna potopite de mormanele de zăpadă, toamna împotmolite în mâl și noroi și vara sufocate de prăfoase vânzoleli ce-ți înecau plămânii, era abundența uneori atât de măruntelor, părăginitelor, dărăpănatelor maghernițe de meseriași*²²⁹.

Atmosfera specifică este dată de sărbătorile evreiești, prezența ceainăriilor unde se asculta muzică religioasă, a instituțiilor comunitare evreiești: școli, sinagogi, instituții de caritate și nu în ultimul rând a micilor prăvălii evreiești care vitalizează această zonă.

În Văcărești, „mici patroni, ambulanți, tineri revoltați, buni, actori, vopsitori, zugravi, tinichigii, geamgii, câte patru-cinci la masă, sorb din castronașe²³⁰, cu o bucățică de zahăr în gură, și fac politică, mai mult sau mai puțin despre guvern, mai mult despre Comunitate și mai ales au ce au cu Sacra²³¹.

Pe masă, imense ceainice de porțelan, cu două niveluri: jos, apă

²²⁹ ACSIER, D 165, vezi Bârlădeanu, *Panoramic cotidian în viața evreimii bucureștene antebelice*, p. 3.

²³⁰ După obiceiul rusesc, pentru a răci conținutul.

²³¹ Hevrah Kedoshah, instituție socială evreiască ce se ocupa, pe lângă organizarea înmormântărilor, și de alte probleme de asistență ale comunității (școli, spitale, societăți de ajutorare).

fiartă (poți cere câtă vrei, toată ziua, e gratuit), deasupra, esența de ceai. Aceiași clienți, împietriți parcă de ani acolo [...] aceeași lume ocupă scaunele și consumă băutura clocotindă.”²³²

Zilele de Purim erau magice în Dudești-Văcărești, zile de carnaval în care micul meseriaș poate deveni erou de basm sau de film. „Deși întunericul s-a lăsat devreme, strada e puternic luminată de vitrinele magazinelor, care se închid târziu, de coloratele lampadare care aruncă o undă de veselie peste colțuri de stradă, altfel prost luminate.”²³³

Ilustrație pentru F. Brunea-Fox, „Imaginile Purimului“, fotograf Iosif Berman.
(„Adam“, nr. 19, 1930.)

²³² M. Mircu, *I. Peltz sau istoria Căii Văcărești* în „Evocări“ (selecție de articole publicate de autor în „Revista Cultului Mozaic“), p. 38.

²³³ ACSIER, D 165, vezi Bârlădeanu, *op. cit.*, p. 3.

F. Brunea-Fox nota în reportajul său din 1930:

*Mi-am dat seama, zăbovind prin cartier, cât contează în redusa activitate comercială o atare festivitate. Strada a devenit peste noapte album de carnaval. Librării, frizerii, maghernițe de mărunțișuri s-au gătit ca niște cabine de teatru. Din vitrine au dispărut călimările prăfuite, calendarele, sticlulele cu eau de Cologne, ismenele ieftine, testele cu ace, marfă mizerabilă de ghetto, ce se uzează de nemișcare, decolorându-se paralel cu negustorul. În locul lor privesc afară capete de carton, costume de arlechin, rochii tiroleze, anterieie, șalvari, pantaloni de cowboy, catrințe, uniforme de amiral, fracuri. E Liga Națiunilor dezbrăcată.*²³⁴

Copiii din mahala sunt veseli, se joacă și mănâncă *humantaschen*²³⁵. Doar toți copiii au dreptul la asta... Chiar fotografia care întruchipează spiritul Purimului ne spune ce poveste se ascunde sub această mască.

Am intrat într-o curte din Dudești atrași de un șir gălăgios de copii care colindau în cămăși lungi țărănești, ținându-și cu o mână masca. În fața ușii casei [...] îi privea mama, cu al cincilea copil în brațe [...] Copilul de doi ani purta o mască oribilă, ca a unui bătrân cu o viață îndelung marcată de vicii. I-am cerut femeii:

— *Scoate-i masca să-l pot vedea! Se uita înmărmurită. Am repetat, ducând mâna spre fața copilului [...] S-a dat înapoi îngrozită.*

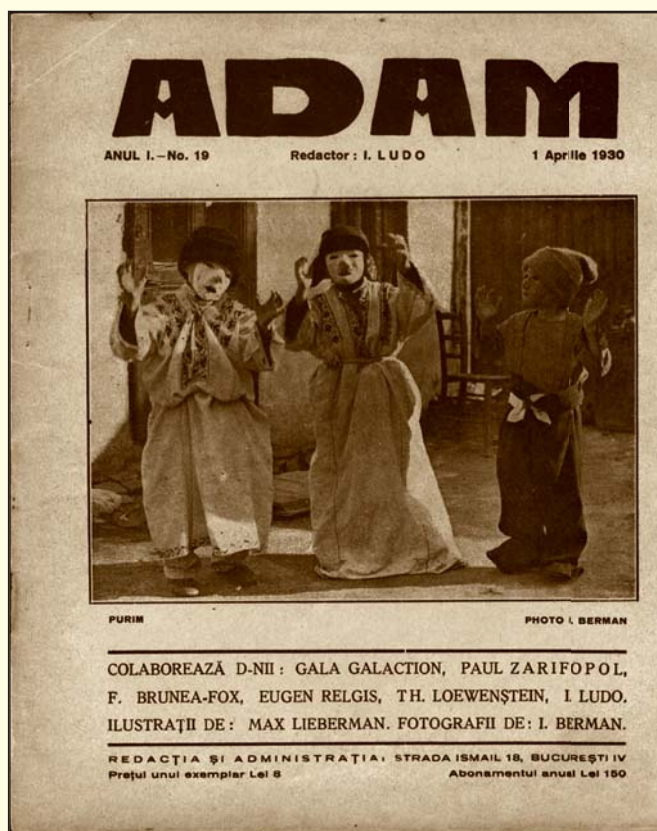
— *Nu are mască, așa e el!*²³⁶

Mergând mai departe pe linia acestei colaborări fotograf-scriitor și pe distincția pe care o face Roland Barthes în punctul de atracție pe care

²³⁴ Brunea-Fox, „Imaginea Purimului“, p. 12.

²³⁵ Prăjitură cu nucă și miere, *pălăria lui Haman*, în idiș.

²³⁶ Brunea-Fox, „Imaginea Purimului“, p. 13-14.

Coperta revistei „Adam“, nr. 19, 1930 (fotograf Iosif Berman).

Îl avem față de o imagine – *studium*²³⁷ (a atrage atenția) și *punctum*²³⁸ (a atinge, a răni) –, observăm o nouă completare a dialogului celor doi. O fotografie veselă de Purim devine tristă prin relatarea poveștii celor cinci copii și a familiei lor sărace. În acest sens, *studium* devine fotografia și *punctum* este povestea. Reporterul „vede cu o mie de ochi“... **Berman vede literar, iar Fox scrie fotografic și amândoi creează personaje apropiate de omul de rând.**

²³⁷ „*Studium*-ul ține de ordinea lui *to like* și nu de cea a lui *to love* – e un soi de interes vag, plat, iresponsabil, pe care-l avem față de oameni, spectacole, haine și cărți, care ni se par în regulă.“ (Roland Barthes, *op. cit.*, p. 29.)

²³⁸ „*Punctum*-ul unui fotograf este acel hazard care mă împunge, dar mă și rănește, mă sfâșie.“ (*Idem*)

Chiar și așezarea în pagină ne poate da un indiciu despre personajele principale. Așa cum sublinia Susan Sontag²³⁹, ziarele folosesc la începuturile fotografiei o singură imagine pentru ilustrarea reportajelor, apoi, treptat, mai multe imagini care punctează detalii, de obicei la dimensiune mai redusă. Așezarea pe prima pagină sau o dimensiune mai mare ne dă indicii despre fotografia importantă pentru mesajul fotografului și astfel fotografia copiilor devine fotografia dominantă (folosită ca fotografie de copertă). Refolosirea unei fotografii are același rol de subliniere, dar își poate schimba sensul uneori (ca în cazul de mai jos: din pozitiv în negativ).

Începutul reportajului despre Purim era optimist în 1930: „Purim s-a născut în Văcărești și apoi s-a întins în toată lumea“, dar în versiunea retipărită și adăugită în 1939, din „Curierul Israelit“, nota comentariilor devine din ce în ce mai neagră: „Purim a murit. [...] Nu-l căutați, nu-l veți găsi. A murit încetul cu încetul. [...] Amintire acum. E tot ce a rămas din mirajul de altădată. [Și ca o premoniție:] E o mască de doliu. O mască sudată, ce nu se leapădă cu sfârșitul sărbătoarei. [...] Astăzi acel semn a devenit adevărata noastră fizionomie.“²⁴⁰

În ultimul reportaj analizat, Fox îl face până și pe profetul Ilie să părăsească mahalaua în preajma *Pesah*-ului din 1939... pentru că nu este Moș Crăciun...²⁴¹ Ultimele două reportaje arată o stare de neliniște, premoniții și frică. Viitorul este negru.

Valoarea simbolică pe care o dă reporterul acestor locuri este inversată de evoluția istoriei. Fox vorbește de Sighet ca simbol al vieții evreiești – unde istoria a pus simbolul morții –, iar de București, ca de un simbol al pierderii, al asimilării, al morții – loc unde majoritatea evreilor au putut supraviețui.

²³⁹ Susan Sontag, *Regarding the pain of others*, p. 32.

²⁴⁰ Brunea-Fox, „Măștile Purimului. Ieri și azi“, în „Curierul Israelit“, 5 martie 1939.

²⁴¹ Brunea-Fox, „Reportaj cu azime și bidinele“, în „Curierul Israelit“, 2 aprilie 1939.

Ilustrație pentru F. Brunea-Fox, „Imaginile Purimului“, fotograf Iosif Berman („Adam“, nr. 19, 1930), reportaj retipărit cu mici adăugiri sub numele „Măștile Purimului. Ieri și azi“, în „Curierul Israelit“, 5 martie 1939.

În timpul guvernării de dreapta și în special după adoptarea legilor antievreiești, lui Berman îi sunt confiscate bunurile, atelierul, o parte din clișee. Aduce acasă o mulțime de clișee pe sticlă, pe care familia le păstrează multă vreme sub pat. În timpul rebeliunii legionare, o serie de fotografii de familie, care aminteau de șederea în Rusia, sunt rupte și se păstrează doar câteva fotografii ale casei în care se născuse soția sa, Raisa.

După ce este forțat să își predea aparatul de fotografiat, văzut ca un instrument subversiv de propagandă, Berman se îmbolnăvește și moare în mai puțin de un an, în septembrie 1941. La moartea lui, Fox declara: „Îl descopăr în sufletul acelei minunate epoci, miraculoasă planetă pe care amândoi am iubit-o și cutreerat-o, și din care, alungați, a rămas numai unul să plângă înjumătățirea iremediabilă a tovărășiei“.²⁴²

²⁴² „Prietenul meu, Berman“, în „Renașterea noastră“, 27 septembrie 1941, *apud* „Realitatea Evreiască“, nr. 314-315, 1-31 martie 2009, supliment „Iosif Berman, creatorul unui fabulos

Înainte de acest moment, Fox realizează unul dintre cele mai dureroase reportaje din cariera lui, în timpul pogromului din București (ianuarie 1941), publicat în 1944 sub forma cărții *Orașul măcelului*. Va continua să scrie în timpul comunismului, dar marile sale reportaje interbelice sunt republicate într-un volum²⁴³, îngrijit de soție, abia după moartea sa.

Imaginile analizate nu sunt disponibile în original. Multe clișee au fost distruse, dar rămâne întotdeauna reîntoarcerea la sursă: cercetarea de presă. Astfel vom putea realcătuși și analiza opera extrem de mare și diversificată pe care a lăsat-o fotoreporterul.

O parte din colecția de fotografii Berman, legată de cercetările Institutului de Sociologie, a ajuns în fondurile Muzeului Partidului Comunist Român (actualmente Muzeul Țăranului Român), unde unele clișee pe sticlă s-au spart în timpul cutremurului din 1977. Numele autorului s-a pierdut, pentru ca apoi fotografiile să fie redescoperite și identificate de fiica sa, în 1997, cu ocazia unei expoziții. Identificarea repune în lumina justă această parte a operei sale²⁴⁴ și există numeroase ecouri recente: relatări numeroase în presă, editarea unui album fotografic și un studiu antropologic făcute de către curatorul expoziției din 1997, Ioana Popescu²⁴⁵, un film documentar făcut de Alexandru Solomon

caleidoscop de imagini“ (coord. Geo Șerban).

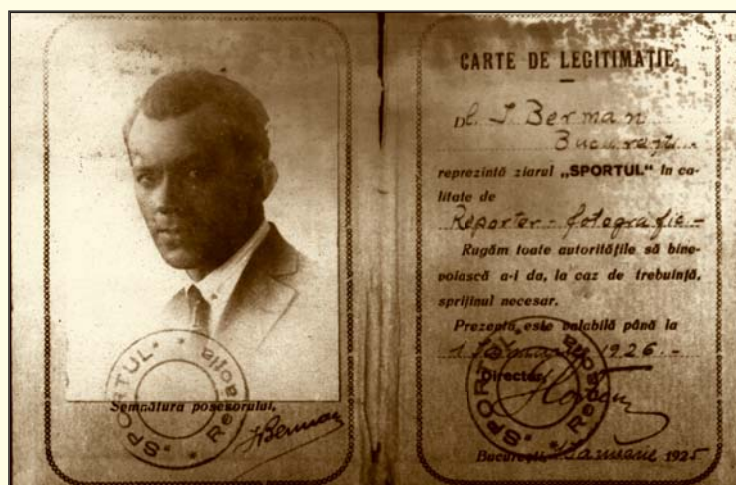
²⁴³ F. Brunea-Fox, *Reportajele mele. (1927-1938)*, Editura Eminescu, București, 1979; F. Brunea-Fox, *Memoria reportajului*. Antologie alcătuită și îngrijită de Lisette Daniel-Brunea. Prefață de Dan C. Mihăescu, Editura Eminescu, București, 1985.

²⁴⁴ Marele sociolog român Dimitrie Gusti acorda importanța cuvenită muncii unui profesionist al imaginii pentru campaniile monografice din 1926-1927, scriindu-i lui Iosif Berman că „fără prezența dvs. ne compromiteți munca“. (Rodica Reliade, „Locul Privirii – Însemnări despre fotografia etnologică“, în „Atheneum. Revistă de Cultură a Românilor din Canada“ (www.atheneum.ca), 2007/8/25.)

²⁴⁵ Ioana Popescu, „Iosif Berman: A photo-album“, Edimpress, București, 1998; Ioana Popescu, „Iosif Berman – Une généalogie du regard. Essai anthropologique sur un photographe juif de Roumanie“, în *New Year College Yearbook*, apărută în 06/1998-1999, pp. 311-349.

în 2001²⁴⁶, o nouă expoziție de autor în 2003. O mare importanță în păstrarea memoriei celui care a fost Iosif Berman o are fiica sa, Lili Berman, care a acordat numeroase interviuri și a făcut donații din colecția sa personală de fotografii unor muzee și colecții private.

Astfel, un mare fotograf interbelic a învins uitarea impusă de comunism și șabloanele sale ideologice.

Legitimații de presă pe numele I. Berman pentru „Sportul” (1925) și Associated Press (fotocopii, ACSIER).

²⁴⁶ Vezi și <http://www.alexandrusolomon.ro/documentare.php?id=2&limba=RO>.

I. Berman, în timpul muncii de documentare (fotocopie, ACSIER).

VIOLENȚA IMAGINII

*Templul Spaniol din strada Negru Vodă era o imensă
torță, ce lumina lugubru cerul capitalei...²⁴⁷*

Incendierea Sinagogii Cahal Grande, 22 ianuarie 1941, fotograf necunoscut.
Din datele existente este **singura fotografie cunoscută realizată în timpul desfășurării pogromului.** (ACSIER)

²⁴⁷ „Jurnalul de dimineață“, nr. 57, 21 ianuarie 1945 apud Matatias Carp, *Cartea Neagră*, vol. 1, p. 239.

IMAGINILE POGROMULUI DIN BUCUREȘTI (21-23 ianuarie 1941)²⁴⁸

In cercetarea istorică și în special cea legată de tema Holocaustului, fotografia are adesea un rol secundar, acela de ilustrație. Mariane Hirsch spunea în studiul său²⁴⁹ despre rolul postmemoriei că, deși acesta este unul dintre cele mai documentate genociduri, cu milioane de fotografii în arhive din 20 de țări, folosim cu obstinație aceleași imagini, „iconografic și emblematic“, ca și cum nu vrem să vedem mai mult.

Deseori reținem cadrele șocante ale execuțiilor sau ale oamenilor chinuți de foame, lucruri care ne marchează, cu toate că nu le-am trăit. Dincolo de valoarea de document, fotografia ororilor este de multe ori o „epifanie negativă“²⁵⁰. Imaginile probă se transformă în stereotipuri negative: victimele văzute de călăi.

A fotografia ca probă

Mai multe momente compun simbolurile vizuale ale Holocaustului românesc: pogromul de la București, pogromul de la Iași, deportările în Transnistria, deportările din Ardealul de Nord. Cronologia și contextul

²⁴⁸ Publicat în limba engleză într-o variantă anterioară, în revista „Holocaust. Studii și cercetări“ (Revista Institutului Național pentru Studiul Holocaustului în România „Elie Wiesel“ & Institutul European/pentru acest număr), vol. II, nr. 1 (3), București, 2010, pp. 37-56 [publicat în limba franceză „Les Images du Pogrom de Bucarest“ în „Revue d’histoire de la Shoah. L’horreur oubliée. La Shoah Roumaine“, Janvier-Juin 2011, pp. 9-12].

²⁴⁹ Marianne Hirsch, „The Surviving Images: Holocaust Photographs and the Work of Postmemory“, în *Yale Journal of Criticism*, vol. 14, nr. 1 (2001), p. 7.

²⁵⁰ Susan Sontag, *On photography* (ediție electronică: Rosetta books, 2005), p. 14.

politic impun o tratare diferită a imaginilor de către autorități. De exemplu, pogromurile din București și Iași au o documentație vizuală amplă, executată din diverse motive, spre deosebire de Transnistria (teritoriu ucrainean aflat sub administrație militară românească), de unde nu trebuiau să rămână probe ale rezolvării problemei evreiești.

Deși primele evenimente menționate se desfășoară în același an, în imaginile cunoscute, modul de fotografiere diferă: la București sunt făcute *din interiorul comunității*, cu compasiune, iar la Iași sunt *oficiale*, reci, documentând executarea unei misiuni, pentru informarea oficialilor SSI²⁵¹ sau pentru amintirile de front ale unor soldați germani²⁵² care însoțesc convoiul. Tonalitatea lor este legată și de momentul în care sunt făcute: în timp real, la Iași, sau după eveniment, la București (excepție făcând cadrul luat noaptea și de la distanță, în timpul incendiului de la Cahal Grande).

Mărturii despre fotografi nemți există și la București, confirmate de probe de arhivă doar în cazul lui Willy Prager²⁵³. Scriitorul Emil Dorian vorbește de „fotografi nemți și alți străini care au operat la vreme”²⁵⁴, iar reporterul Brunea-Fox consemna în interviul rabinului Gutman, luat la câteva zile după evenimente, că la primăria Jilava, unde acesta a fost deținut, „un gradat neamț, i-a silit [pe cei cinci supraviețuitori ai execuțiilor din pădurea Jilava] să se ridice, ca să-i prindă în poză. Și fiindcă victimele nu se țineau pe picioare, băieții cu suflete de crin înlesneau cu pumni și copite dorința fotografică a musafirului străin”²⁵⁵. Nu se cunosc încă astfel de cadre, iar din cele cunoscute, majoritatea

²⁵¹ Serviciul Secret de Informații.

²⁵² Fotograf Knapstein, negative deținute de Historisches Archiv der Stadt Koeln.

²⁵³ Cele 56 de cadre legate de pogrom, aflate la Baden Wurtenburg Stadtarchiv, dintre care doar două au fost publicate în *Rumanische Bildraume (1924-1944)*, Jan Thorbecke verlag, 2007, pp. 249, 250.

²⁵⁴ Emil Dorian, *Jurnal. 1937-1944*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 146.

²⁵⁵ F. Brunea-Fox, *Orașul măcelului*, București, 1944, p. 103, (ediția a doua, Editura Hasefer, București, 1997).

provin de la comunitatea evreiască, unde se găsesc și astăzi mai multe negative pe sticlă. Copii ale imaginilor apar și în alte surse de arhivă.²⁵⁶

Există diverse moduri de a vedea: din perspectiva călăilor, a victimelor sau a martorilor. În interpretarea literară a lui Marin Preda, sunt introduși ca martori „vecinii“, în scena în care Achim Moromete privește din casă arestarea unor cunoscuți evrei, îi spune nevastei că vor fi împușcați, iar apoi își continuă liniștit masa:

„Scena durase puțin și fusese aproape mută, cei luați, în mod straniu, nu scosese răsunet, nu se apăsaseră, nu se zădăriseră. Numai flăcările care urcau încet spre geamurile de la etaj erau o dovadă pentru cei care, ca și Achim și fata lui, se uitau printre crăpăturile ușilor și ferestrelor, că tot ce se petrecuse se petrecea aievea și nu era o halucinație. Nu sări nimeni să stingă flăcările care ardeau parcă într-un oraș mort.“²⁵⁷

Într-un mod similar, Brunea-Fox urmărește la etajul blocului de vizavi arestarea avocatului Milo Beiler (aflat ulterior pe lista celor decedați), „opintit cu gura deschisă într-un disperat și afon strigăt de ajutor“.²⁵⁸ „Cei luați“ știu de fapt că nimeni nu-i poate ajuta. Baricadarea în locuință²⁵⁹, lupta pentru propria supraviețuire a evreilor și a neevreilor, are ca efect și faptul că majoritatea fotografiilor sunt făcute după încheierea rebeliunii, în zilele următoare.

Legat de identitatea celui/celor care fotografiază urmele pogromului din București, găsim o serie de informații: în reportajul pogromului scris de Brunea-Fox se face referire la un anume fotograf Sch., care îl însoțește, în timp ce în memoriile rabinului Moses Rosen acesta spune: „La 24 ianuarie, a doua zi după pogrom, când am intrat în Sinagoga Mare,

²⁵⁶ Arhiva Serviciului Român de Informații, Arhiva foto Yad Vashem, Arhiva foto United States Holocaust Memorial Museum.

²⁵⁷ Marin Preda, *Delirul*, p. 254.

²⁵⁸ F. Brunea-Fox, *op. cit.*, p. 10.

²⁵⁹ Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 287.

am văzut miracolul sulului sfânt agățat de candelabru. Am fotografiat scena²⁶⁰. Pe spatele pozelor devastărilor, existente în arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România (CSIER), sunt trecute cu același scris, în stilou, adresele și numele proprietarilor, anumite coduri numerice (lucru trecut cu vederea până acum în arhivarea acestora) și apare foarte rar ștampila unor fotografii de studio evrei (doar două cazuri: Foto Eugeniu Stătescu din strada I. Ghica 3 și Foto Weissman din Calea Dudești 129). Ipoteza probabilă este că imaginile aparțin mai multor fotografi și că ei sunt evrei, după felul cum sunt făcute, când sunt făcute și mai ales pentru că ele ajung la secretarul comunității, Matatias Carp. Ulterior, aproape de declanșarea războiului, evreii nu mai puteau deține un aparat fotografic²⁶¹ sau un aparat de radio, considerate instrumente de propagandă. În ianuarie 1941 exista încă posibilitatea unei astfel de documentări, deși ea presupunea un risc important.

Fotografiile-document capătă și o destinație oficială, înscriindu-se în politica de protest prin memorii ale comunității evreiești către autoritățile statului. Într-un memoriu din aprilie 1941 către generalul Antonescu, semnat de W. Filderman și Matatias Carp, se face referire la un document similar din martie, cu date despre pogrom și însoțit de „un album de fotografii”²⁶². Date despre acest album nu ne sunt cunoscute.

Putem deci emite ipoteza că majoritatea fotografiilor pogromului de la București se încadrează în perspectiva victimelor (peste 161 de cadre, față de 125 – baza de selecție oficială²⁶³ – și 56 – fotograf german, Willy

²⁶⁰ Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole. Povestea vieții șef-rabinului Dr. Moses Rosen*, Editura Hasefer, București, 1991, p. 53.

²⁶¹ Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România 1940-1944. Studii*, Editura Hasefer, București, 2001, p. 66.

²⁶² Jean Ancel, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry*, vol. II (1986), pp. 376-377, *apud Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente și mărturii*, Editura Hasefer, București, 1991, p. 73.

²⁶³ Albumul cuprinzând 125 de fotografii care stau la baza volumului editat de Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, vol. II (1942), apărut

Prager), documentând urmele asasinatelor sau devastarea și jefuirea sinagogilor, magazinelor și locuințelor.

Imaginea răului

Din cercetările Federației Uniunilor de Comunități Evreiești (F.U.C.E.) rezultă că au fost asasinați 120 de evrei, incendiate, dărâmate și jefuite 25 de temple și sinagogi, 616 magazine, 547 de locuințe, interesând un număr de 3.769 de suflete²⁶⁴. Numărul victimelor se pare că este chiar mai mare: 119 identificate și 4 neidentificate²⁶⁵, la care se adaugă două mărturii inedite din fișele de anchetă ale Congresului Mondial Evreiesc despre Sternberg Simon și Zețer Ana²⁶⁶. Din datele confirmate, 125 de evrei au fost uciși în timpul pogromului de la București.

În pădurea Jilava au fost uciși prin împușcare 84 de evrei (conform listelor Institutului de Medicină Legală), cifră ce transformă acest loc în principala scenă de execuție. Asasinate au mai avut loc și pe șoselele Fundeni și Pantelimon, dar și la abator.

Cel puțin doi fotografi (după cum arată analiza cadrelor lor, care

recent pe piață la licitația organizată de galeria Artmark pe data de 10 iulie 2013.

²⁶⁴ *Apud* Lya Benjamin, *op. cit.*, p. 112.

²⁶⁵ **Vezi Tabelul victimelor asasinate în timpul rebeliunii legionare, 21-23 ianuarie 1941, întocmit de Institutul Medico-Legal (109 evrei identificați)**, în I. Șerbănescu, *Evreii din România între anii 1940-1944. Perioada unei mari restriști*, vol. III/2, Editura Hasefer, București, 1997, pp. 442-447 și **Lista victimelor evreiești (116 identificați și 4 neidentificați)** în Matatias Carp, *op. cit.*, vol. I, 259-262. Din compararea celor două liste reies câteva nume care apar doar în anumite liste și în consecință numărul victimelor crește la **119 identificate și 4 neidentificate**. Printre acestea figurează o singură femeie, Rebeca Rosenthal, și un copil, Rodrigues Maurras Brickman. Vezi și analiza pe baza dosarelor de la Institutul de Medicină Legală „Mina Minovici” în articolul Adinei-Franciska Babeș, „Ianuarie 1941. Evenimentele și victimele pogromului de la București”, în „Studia Hebraica”, 7, Editura Universității din București, 2007, pp. 227-257.

²⁶⁶ ACSIER, Fd. C.M.E., ds. 7 București, A, fișa 1 (declarația soției, Fanny Sternberg, 14 mai 1945) și fișa 8 (declarația lui Marcu Veisler, 15 mai 1945).

ilustrează cărțile scrise de Brunea-Fox și Matatias Carp și care folosesc unghiuri diferite) immortalizează imagini șocante pentru rude și opinia publică: cadavrele din pădurea Jilava²⁶⁷ (înainte și după ce au fost jefuite de haine) și cadavrele de la morgă.

Majoritatea victimelor au fost dezbrăcate și jefuite. Ochiul reporterului Fox revelă primele impresii:

*Straniu text al acestei pagini rustice de iarnă! [...] Un câmp de nea, pe care e tolănită în bivuacul nudismului atât de fotogenic, echipa sportivă [...] Trupuri goale preamărind elixirul vigoarei și sănătății [...] O clipită doar, cât o potrivire de lentilă. Și iată acum pe ecranul limpede, răsturnat, imaginea reală ce nu păstrează din cealaltă înșelătoare decât linia geometrică a corpurilor și cadrul. [...] Pe o felie circulară, parcă anume demarcată în luminișul pădurii, lângă șosea, risipite sau înmănunchiate în grupuri, o sumedenie de trupuri goale, înțepenite într-o odihnă care-i suprema consolare pentru viețile astea ce-au îndurat din partea semenilor pravoslavnici cea mai inumană tortură.*²⁶⁸

Interviul pe care i l-a luat rabinului Gutman la câteva zile după evenimente are o valoare deosebită, ca acuratețe a detaliilor și prezentarea evenimentelor prin ochii unuia dintre puținii supraviețuitori din pădurea Jilava. Doi fii, Iancu și Iosef Gutman, se află printre victime. Impresionează descrierea dimineții de 22 ianuarie, când „a început să murmure, singurul viu în peisajul inert, rugăciunea teribilă a morții”²⁶⁹.

Pentru mulți credincioși, supraviețuirea rabinului, care scapă miraculos după trei execuții, este un adevărat semn divin, care dă speranță în cele mai grele încercări. La fel se întâmplă și cu imaginea

²⁶⁷ Referitor la victimele din pădurea Jilava, fotografii mai puțin circulate ulterior apar în *The Record News Bulletin. United Rumanian Jews of America* (1942).

²⁶⁸ F. Brunea-Fox, *op. cit.*, p. 40.

²⁶⁹ *Idem*, p. 99.

sulurilor sfinte salvate de la distrugere de prinderea în candelabru din Sinagoga Mare. Acestea devin imagini simbol cu valoare religioasă.

Arestarea rabinului Gutman sau a cantorului Osias Kopstuck, a celui din urmă chiar în timpul slujbei religioase, nu este întâmplătoare. Însuși șef-rabinul Șafran era vizat de rebeli, pentru un impact cât mai mare al asasinatelor²⁷⁰. Accentele pe care acesta le redă în memoriile sale sunt relevante: „La București, în timpul rebeliunii, legionarii au ocupat Sinagoga Malbim, unde au torturat tineri care studiau *Talmudul*, veniți aici să se roage. Apoi au cerut unuia dintre aceștia să sune în șofar [corn de berbec] [...]. Au dat foc Sinagogii spaniole, poate cea

Templul Spaniol din Str. Negru Vodă. Jefuit și apoi incendiat.

Vedere spre altarul sinagogii Cahal Grande, perioada interbelică, fotograf necunoscut.
(ACSIER)

Cahal Grande, ianuarie 1941, fotograf necunoscut. (Matatias Carp, *op. cit.*, planșa XV.)

²⁷⁰ Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România 1939-1947. Memorii*, Editura Hasefer, București, 1996, pp. 62-68.

mai frumoasă din București, i-au asasinat pe cantorul Templului Coral, în timpul rugăciunii de *Minha* [rugăciunea de la apusul soarelui], ca și mulți credincioși veniți să spună *Kadiș* [rugăciunea de pomenire a morților]”.²⁷¹

Distrugerea celor 25 de sinagogi și temple este esența pogromului, un atac asupra iudaismului și a simbolurilor sale religioase, lucru subliniat și de cercetătoarea Gina Pană²⁷² în studiul său despre antiiudaism în timpul pogromului din București.

Exteriorul sinagogii Cahal Grande, 1941, fotograf necunoscut. (ACSIER)

²⁷¹ Alexandru Șafran, *op. cit.*, p. 62.

²⁷² Gina Pană, „Ipostaze ale terorii. Atacul asupra iudaismului”, în *Violență și teroare în istoria recentă a României*, ed. Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Editura Universitară, București, 2006, pp. 49-59.

Interiorul sinagogii Cahal Grande, 1941, fotograf necunoscut. (ACSIER)

Detaliu Cahal Grande, ianuarie 1941, fotograf necunoscut (ACSIER). Publicat în F. Brunea-Fox, *op. cit.*, p. 62.

În toate sinagogile, devastările reiau aceleași metode: jefuirea podoabelor, devastarea clădirii și încercarea de incendiere, ca într-un sacrificiu ritual primitiv. Amintim câteva locuri: Templul Mare Spaniol (Cahal Grande – ars), Templul Mic Spaniol (Cahal Cicu – devastat), Templul Beth Hamidrăș (ars), Templul Fraterna (devastat, încercare de incendiere) și Sinagoga Mare (devastată, încercare de incendiere).

Templul Cahal Grande²⁷³, din strada Negru Vodă nr. 12, a fost ars în întregime în seara de 22 ianuarie 1941.

Cea mai detaliată ilustrație a devastărilor templului este folosită într-un material documentar despre pogrom, elaborat în 1946, în limba franceză, ca parte a activității Congresului Mondial Evreiesc (CME)²⁷⁴ – secțiunea din România (8 fotografii, față de două în *Orașul măcelului* (1944) sau *Cartea Neagră* (1946) care folosește doar o fotografie pentru Cahal Grande).

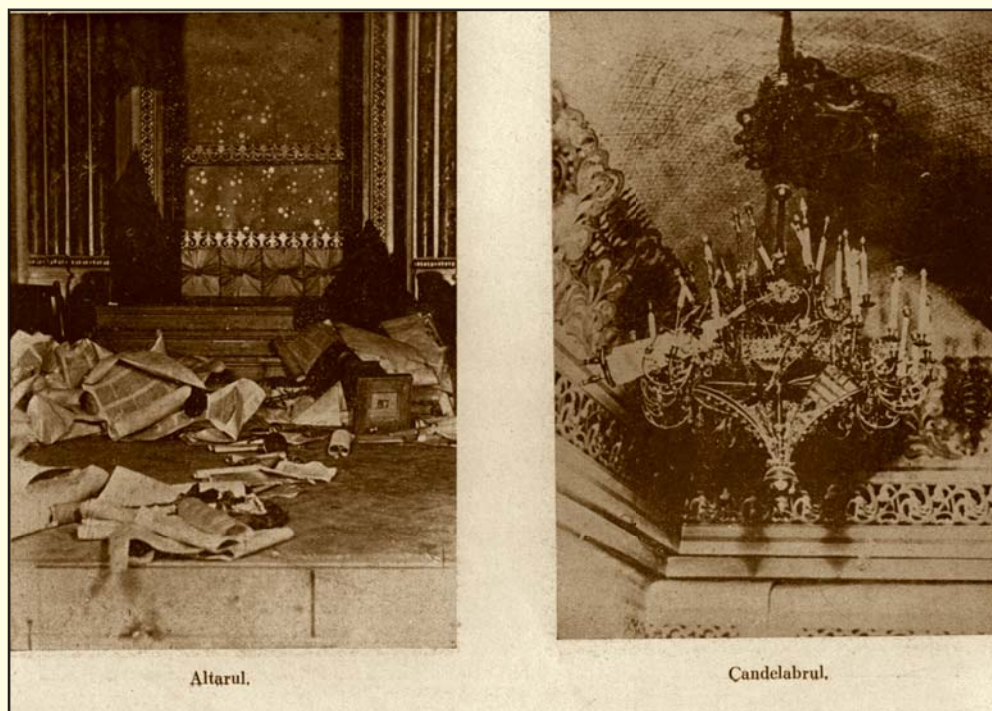
Arderea și căderea stelei lui David de pe frontispiciu pe podeaua templului devine una dintre imaginile jalon ale evenimentului, simbol al sacrificiului prin ardere.

La Sinagoga Mare²⁷⁵, care a fost devastată în mai multe rânduri în timpul rebeliunii, impresionează imaginea sulturilor sfinte aruncate de legionari, care au rămas prinse de candelabru și astfel au fost salvate, dar la fel și faptul că lacrimile servitoarei creștine, Lucreția Canjea, au împiedicat incendierea sinagogii. În fiecare an, în ianuarie, victimele rebeliunii legionare sunt comemorate aici.

²⁷³ Construit în anul 1819, considerat unul dintre cele mai frumoase edificii evreiești din București. A rămas câțiva ani în ruină. Clădirea a fost reconstruită după război, apoi demolată în anul 1985 (acum Bd. Unirii).

²⁷⁴ ACSIER, Fond IX, ds. 17.

²⁷⁵ Monument de arhitectură, construcție din 1840. Există mai multe imagini ale devastărilor din ianuarie 1941. Surse imagine: *Orașul măcelului* (1: p. 69, greșit identificată Sinagoga Mare, imaginea se referă la Cahal Cicu – reidentificare după detalii arhitecturale), *Cartea Neagră* (5: planșele XVII-XIX; planșa XVII, greșit identificată ca Templul Fraterna – reidentificare după detalii arhitecturale), Album CME (3: din care un unghi inedit).

Detalii ale devastării Sinagogii Mari. Sulurile sfinte desacralizate și aruncate în candelabru.

(Matatias Carp, *op. cit.*, planșa XIX)

Există o dublă reprezentare la nivel simbolic a pogromului prin fotografiile de la Cahal Grande și Sinagoga Mare, încărcate de durerea pierderii și respectiv de semnificația unei minuni²⁷⁶. Putem vorbi aici, chiar în cazul celor două cadre, de o estetică anume, de existența unui mesaj. Felul de a vedea și publicul căruia îi sunt adresate demonstrează încă o dată perspectiva evreiască a fotografului/fotografilor.

²⁷⁶ Fotografiile sunt foarte cunoscute și folosite în expoziții tematice. Cea mai bună exemplificare este ilustrația cărții *Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente și mărturii*, Editura Hasefer, București, 1991, grafică de Valeriu Giodâc, unde coperta exterioară folosește imaginea trenurilor morții și a masacrului de la Sărmaș, iar în interior se folosesc chiar cele două imagini menționate: coperta II – ruinele Templului Cahal Grande, coperta III – imaginea sulurilor sfinte la Sinagoga Mare.

Fațada Templului Beth Hamidraș Vechi. (Matatias Carp, *op. cit.*, planșa XIV)

Vedere din interior spre intrarea Templului Beth Hamidraș Vechi. (ACSIER)

Prin comparația surselor, dar și prin analizarea imaginilor de arhivă apar noi unghiuri ale devastărilor lăcașurilor de cult. Câteva exemple, prin alăturarea surselor tipărite de cele inedite:

Templul Beth Hamidraș, din Calea Moșilor nr. 78²⁷⁷, situat aproape de Templul Coral, a fost incendiat în timp ce credincioșii erau la slujbă. În arhiva CSIER se găsesc 12 fotografii referitoare la devastarea acestui vechi templu (din care 11 inedite), la care se adaugă alte două imagini diferite, accesibile acum *on line* în fototeca Yad Vashem²⁷⁸.

²⁷⁷ Atestată documentar încă din 1781, a cunoscut numeroase reconstrucții. Clădirea a fost renovată după război. Astăzi este desacralizată și folosită ca depozit.

²⁷⁸ Archival Signature: 3367/81.

Vestibulul Templului „Fraterna” din Str. Mămulari. Devastat, stropit cu benzină și incendiat. Focul s'a oprit la intrarea în biserică.

Templul Fraterna, 1941, (Matatias Carp, *op. cit.*, planșele XVI-XVII)

Templul Fraterna²⁷⁹, din strada Mămulari nr. 10, a fost devastat și jefuit în noaptea de 22 spre 23 ianuarie și s-a încercat incendierea sa, dar focul s-a oprit la intrarea templului.

Cu excepția Sinagogii Mari, care a devenit muzeul ce găzduiește o expoziție permanentă dedicată Holocaustului, și a Sinagogii Beth Hamidraș Vechi, actualmente depozit, multe sinagogi nu mai există.

²⁷⁹ Construit în 1887, se afla pe aceeași stradă cu Sinagoga Unirea Sfântă (azi muzeu). Templul a fost demolat în 1985, iar astăzi, pe locul acestuia se află un bloc de locuințe. Surse imagine: *Cartea Neagră* (2: planșele XVI-XVII; planșa XVII, greșit identificată ca Templul Fraterna, reidentificare după detalii arhitecturale), ACSIER (3).

Templul Fraterna, ianuarie 1941, reidentificare de A. C. după detalii arhitecturale.
(ACSIER)

Martori tăcuți

Mergând pe ideea clădirilor-victime și pornind de la numeroasele fotografii ale micilor magazine devastate, adeseori ignorate ca sursă, am scris anterior despre magazinele evreiești din cartierul Dudești-Văcărești²⁸⁰. Am ales această zonă reprezentativă social și puternic atinsă de distrugeri: din cele 616 magazine evreiești devastate în București, 241 se găsesc în Dudești (38 fotografiate) și respectiv 68 în Văcărești (18 fotografiate). Prin localizarea de pe versoul originalului și corelarea cu lista de imobile devastate tipărită de Matatias Carp, imaginile capătă adresă, proprietar și detalii.

²⁸⁰ Anca Ciuciu, *Martori tăcuți. Magazinele evreiești din cartierul Dudești-Văcărești*, în „Studia Hebraica“, nr. 5, Editura Universității din București, 2005, pp. 196-209.

Marcu Beinglass, atelier de croitorie, Aleea Ciurcu nr. 5. (ACSIER)

Imaginile, arhivate disparat și aleatoriu în arhiva CSIER, păstrează numeroase dublete care au făcut cercetarea greoaie. Fotografiiile sunt făcute inițial în locuri care să arate devastările din mai multe cartiere: Dudești, Văcărești, Moșilor și Rahovei, în număr cu mult mai mare decât cel cunoscut prin sursele publicate.

Apropierea între execuția și jefuirea victimelor umane și magazinele devastate și arse este una dintre primele reacții ale reporterului Brunea-Fox:

*Ca acele cadavre despuiate și decapitate de o pricină comună. Galanteriile, băcăniile, magazinele de pălării, cofetăriile, magazinele de mobilă, de manufactură, cafenele, vopselării – au fost reduse la același schelet.*²⁸¹

Cercetătorul Gario Tiengo observa motivul acestei execuții și

²⁸¹ F. Brunea-Fox, *op.cit.*, p. 53.

valoarea pe care o căpăta magazinul evreiesc, devenit „principalul obiect al distrugerii legionare pentru că reprezenta un stereotip antisemit și motivul aservirii societății române prin contactul și raportul social care urma raportului comercial inițial”²⁸².

Mai mult decât valoarea lui socială, mica afacere de familie era de multe ori unica sursă de venit, într-o familie tradițională, unde femeile erau majoritatea casnice. Cu atât mai mult o analiză asupra listelor victimelor ne relevă că nu întâmplător majoritatea²⁸³ erau bărbați, atât în pogromul de la București, cât și în cel de la Iași.

Codul de imagine al pogromului. Surse tipărite

Apar mai multe cărți cu ilustrații referitoare la rebeliunea legionară din București, în perioada apropiată evenimentului: imagini oficiale, ca în Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, vol. II (1942), sau imagini ilustrând suferințele victimelor, ca în *Orașul măcelului* de F. Brunea-Fox (1944); *Cartea neagră*, vol. I, *Rebeliunea legionară* de Matatias Carp (1946) sau un material documentar din 1946, cu texte în limba franceză, ca parte a activității Congresului Mondial Evreiesc (CME) – secțiunea din România (ACSIER, Fond IX, ds. 17).

Fotografiile sunt ușor diferite și felul în care sunt aranjate este divers. Am grupat categoriile de imagini folosite pentru o mai bună comparație:

***Pe marginea prăpastiei* (53 de ilustrații referitoare la rebeliunea legionară):**

Arme: exerciții de tragere (1), urme de gloanțe (5), armele rebelilor (14)

Victime: cadavre în pădurea Jilava (1), ostaș ars (2), cadavre la

²⁸² Gario Tiengo, „Pogromul din București: Originalitate și asemănări cu contextul european”, în „Holocaust. Studii și cercetări (INSHR-EW)”, vol. I, nr. 1, București, 2009, p. 59.

²⁸³ Vezi „Lista victimelor evreiești”, în Matatias Carp, *op. cit.*, vol. I, pp. 259-262.

Morgă (1)

Sedii legionare: (11)

Făptași arestați: (5)

Devastări de magazine: (4)

Bunuri jefuite: (9)

Orașul măcelului (25 de ilustrații):

Victime: cadavre Jilava (6), IML (2), fotografii de familie (3)

Sinagogi devastate: Sinagoga Mare (1), Sinagoga Văcărești (1),
Cahal Grande (2)

Magazine devastate, jefuite sau arse (10)

***Cartea Neagră*, vol. I (32 de planșe, 64 de ilustrații):**

Legionari: (1)

Victime: morminte (2), cadavre la Podul Sabarului (4), cadavre în
pădurea Jilava (6), cadavre la IML (4), fotografii de familie (18)

Sinagogi și temple devastate: Sinagoga Beth Hamidraș (1), Sinagoga
Cahal Grande (1), Templul Coral (1), Templul Fraterna (2), Sinagoga
Mare (4), Sinagoga Cahal Cicu (1)

Locuințe (5)

Magazine devastate, jefuite sau arse (12)

Făptași arestați (2)

Albumul CME (cu 72 de ilustrații):

Arme (1)

Făptași (1)

Victime: cadavre în pădurea Jilava (12), cadavre la IML (4),
morminte (3)

Sinagogi devastate: Sinagoga Mare (3), Cahal Grande (6)

Magazine devastate, jefuite sau arse (32)

Putem observa în versiunea oficială că sunt în mod special reprezentați vinovații și mai puțin victimele²⁸⁴, iar proporția se inversează în celelalte cărți citate. Suprapunerile de imagini sunt foarte puține între prima reprezentare și celelalte surse. Două imagini ale făptașilor arestați apar atât în versiunea oficială²⁸⁵, cât și la Carp²⁸⁶, într-o ordine care servește unei demonstrații aparte.

Imaginea unui soldat ars în timpul rebeliunii devine dominantă în conștiința publică, ca un martiraj în numele apărării orașului, care apare în fotografia oficială și în jurnalul de actualități ce ilustra devastările făcute de legionari, prezentat ulterior în cinematografe. Este acel punct de „tensiune maximă, pentru a induce sentimente puternic negative”²⁸⁷. Ecouri apar și în interpretarea literară a lui Marin Preda, în romanul *Delirul*²⁸⁸. Oroarea produce un puternic impact emoțional, iar prin demonizarea adversarului, acesta își pierde

²⁸⁴ Doar două fotografii legate de victimele evreiești: în pădurea Jilava, greșit identificată pădurea Băneasa, și o imagine de la IML, cu comentariul „Evrei uciși de rebeli la Jilava și fotografiați la morgă” (p. 355). Alte două fotografii sunt reprezentări diferite ale unui soldat carbonizat (pp. 354-355).

²⁸⁵ *Idem*, pp. 436, 437.

²⁸⁶ *Cartea Neagră*, planșa XXXII.

²⁸⁷ Anca Ciuciu, Alexandru Florian, „Pogromul de la București. Oameni și locuri”, în *Violență și teroare în istoria recentă a României*, ed. Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Editura Universitară, București, 2006, p. 112.

²⁸⁸ „Ștefan văzu, fără să-i vină să creadă parcă, un soldat izolat apărând de după un colț și luând-o liniștit de-a lungul Căii Dorobanților [...]. Cineva se apropie cu un bidon și începu să toarne apă pe el. – Bă, ce e cu voi, sunteți nebuni? Strigă soldatul. Bă, astâmpărați-vă, ce-aveți cu mine?

Un chibrit fu aprins și aruncat pe el. Și soldatul luă deodată foc și începu să ardă ca o pălălaie. Nu apă, ci benzină se turnase pe el. Începu să urle și să se rostogolească pe jos, dar lichidul era îmbibat în mantaua și în vestonul lui, până la piele. Dădea din mâini, inocent, contra flăcărilor, crezând că astfel le va stinge, necrezând parcă în ele, ca și cum nu le-ar fi simțit deși îl ardeau. În acest timp alte strigăte le acopereau pe ale lui, în timp ce din clădirea asaltată mitraliera trăgea în rafale scurte.” Marin Preda, *Delirul*, Editura Cartea Românească, București, 1987, pp. 234-235.

susținerea publică.

Soldatul mort este mult mai important pentru propagandă decât cadavrele evreiești. Așa cum o demonstrează și comentariul jurnalului de actualități pomenit, în care evreii devin persoane, numere, victime colaterale. Devastările sinagogilor sau magazinelor evreiești sunt vizibile, dar nimeni nu le numește. Lovitura de imagine a reușit.

Există un mod similar de a vedea în ultimele trei surse: cadre diferite ale acelorași subiecte în *Orașul măcelului* și *Cartea Neagră* (ce sugerează că sunt mai mulți fotografi ale locurilor devastărilor și crimelor), iar materialul CME este foarte apropiat de ilustrația folosită de Carp (au numeroase puncte comune și par selecții diferite dintr-un material mai mare, care se afla la comunitatea evreiască, actualmente arhiva CSIER, incluzând negative pe sticlă).

Băcănie incendiată în strada Dudești nr. 76 (proprietar David Ilie),
ianuarie 1941, fotograf necunoscut. (ACSIER)

Cu excepția fotografiei legate de Sinagoga Cahal Grande, cu detaliul

stelei lui David (care apare și în albumul CME), fotografiile folosite de Fox au unghiuri mai puțin cunoscute.²⁸⁹ Originalele nu se găsesc în surse de arhivă ale comunității evreiești, dar e posibil să existe în alte surse de arhivă din România.²⁹⁰

Mult mai atent la impactul vizual este M. Carp în volumul I al *Cărții Negre*, în prima ediție, din 1946. Alegerea imaginilor merge pe aceleași criterii ca și materialul documentar CME, dar există anumite diferențe. De exemplu, sunt folosite în plus fotografiile anterioare ale victimelor, apar mai multe sinagogi devastate, iar magazinele sunt identificate cu adresă și numele proprietarului. Această selecție reușește să se impună și să alcătuiască acel cod de recunoaștere al evenimentului, care ține de postmemorie. Folosește imagini considerate relevante, care devin foarte cunoscute și răspândite, în detrimentul unui număr de fotografii complementare, care rămân necunoscute până astăzi. De exemplu, fiecare adresă de magazin este ilustrată printr-o singură poză de exterior, deși în realitate exista un set de fotografii exterior-interior.

Consider că în formarea unui set de fotografii cunoscute despre Holocaustul românesc, cartea lui Carp are un rol covârșitor, prin cele trei volume, despre București, Iași și Transnistria, în cele două ediții în limba română (prima ediție, vol. I: 1946, vol. II: 1947, vol. III: 1948; reeditare 1996, ediție îngrijită de Lya Benjamin) și recunoașterea lor internațională printr-o ediție în limba engleză (1994, ed. Andrew L. Simon, traducere de Sean Murphy, reeditare 2001) și cea mai recentă ediție în franceză (2009, traducere, adnotare și prezentare de Alexandra Laignel-Lavastine).

În articolul său despre fotografiile pogromului de la Iași, cercetătorul

²⁸⁹ De exemplu, imagini noi despre victimele din pădurea Jilava, unele identificate: Oscar Andrei, Pepi Hirsch (p. 37), Sigmund Colin (p. 81).

²⁹⁰ În sprijinul acestei ipoteze de lucru vine ilustrația articolului lui Al. Gh. Savu, publicat în „Magazin istoric”, nr. 1, 1971, p. 80, aceeași fotografie ca cea existentă în Brunea-Fox, *op. cit.*, p. 41.

Radu Ioanid²⁹¹ afirma, folosind datele existente la acea dată, că pogromul de la Iași este, din punct de vedere vizual, cel mai bine documentat eveniment din istoria Holocaustului din România (112 fotografii, față de cele 84 pentru pogromul din București). Prin reîntoarcerea la originalele din arhivă (clișeele pe sticlă ale imaginilor pogromului din București, în arhiva CSIER) și reevaluarea altor surse (în special arhiva Yad Vashem completează seria fotografiilor existente de la IML, pădurea Jilava și mai puțin cele de magazine) am descoperit noi imagini și interpretarea diferită a celor existente.

Din sursele de arhivă CSIER menționate, doar fotografiile legate de devastări ale magazinelor și locuințelor sunt în număr de 161, la care se adaugă alte cadre inedite, referitoare la sinagogi devastate²⁹². O evaluare intermediară demonstrează că **ilustrația pogromului din București depășește cu mult numărul de imagini cunoscute până acum și că acesta este în fapt cel mai bine documentat vizual eveniment al Holocaustului românesc**, și nu pogromul de la Iași, așa cum s-a crezut până acum.

Printre diferitele narațiuni care pot fi construite din fotografii, puține țin cont de cine este autorul și motivul acestuia. În consecință, sunt folosite fără distincție (imagini cu etică diferită), de multe ori alăturat. Este astfel indispensabil comentariul fotografiei sau, dacă este posibilă, chiar documentarea contextului în care a fost făcută fotografia. Așa cum afirma Janina Struck în excelenta sa analiză a imaginilor Holocaustului, interpretările și folosirea unor fotografii se pot schimba în funcție de momentul istoric și sunt mai degrabă un *marker* al prezentului la care se face referire.

²⁹¹ Radu Ioanid, „Pogromul de la Iași reflectat în fotografii“, în *Pogromul de la Iași. 28-30 iunie 1941, prologul Holocaustului din România*, ed. George Voicu, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 63.

²⁹² O bază de date referitoare la fotografiile pogromului din București este în lucru.

Locuința și cojocăria Moritz Rabinovici, (ACSIER)
 Veteran de război, participant în campaniile din 1913 și 1916-1918,
 vezi și Matatias Carp. *op.cit.*, p. 257.

Locuința A. Frischlander str. Lucaci 31 (ACSIER)

CONCLUZII

Cercetând imaginea și imaginarul colectiv pe o realitate clar delimitată, Bucureștiul evreiesc între 1881 și 1941, nu putem să nu constatăm cât de importantă este imaginea chipului celuilalt.

Acest exercițiu de arheologie vizuală propus urmărește destine, momente importante ale evoluției demografice ale comunității evreiești, momente de schimbare a mentalităților, de integrare și dezintegrare a relațiilor interetnice. Urmărirea transformărilor până în dramaticul an 1941, care marchează începutul Holocaustului în România, adaugă temei de față relevanță istorică și de ordin moral.

Imaginea trece și prin registrul personal sentimental al cronicii familiale, integrată reprezentării sociale, cod universal și nivelator al diferențelor. Alteritatea socială și minoritară a secolului al XIX-lea se pierde în posturile moderne de după 1848, odată cu evoluția tehnicii fotografice și a democratizării portului occidental. Fotografia devine câteodată aspirațională, precum se poate observa în unele portrete de studio, în care oameni de condiție medie ajung să pozeze în decoruri somptuoase sau cu veșminte de împrumut, ceea ce îi face să acceadă pentru moment în lumea claselor superioare.

Fotografia devine un mod de comunicare, un cod intim, pentru a-i include simbolic pe cei care nu pot fi de față. Fotografia ne vorbește despre existența unor oameni, dar în același timp despre povestea celor care o păstrează.

Memoria acestui spațiu, ai cărui locuitori de odinioară au dispărut și care și-a pierdut reperele fizice prin demolare și reconstruire, trebuie recuperată și repusă în mentalul colectiv. Imaginea devine document, dar în același timp narațiune a destinului individual și colectiv.

Moise Mariazis, victimă a pogromului
din București din 21-23 ianuarie 1941,
împușcat în pădurea Jilava (Matatias
Carp, *op. cit.*, planșa XI).

Al doilea din stânga, jos, Moise Mariazis (învățător
timp de 15 ani la școala primară de fete „Progresul
Culturii“) (identificare foto de A.C.). (ACSIER)

Oscar Andrei, coproprietarul studiului *Foto Luvru* (Calea Victoriei 54), veteran al campaniei din 1916-1918. A fost ridicat din locuința sa din strada Petre Locusteanu nr. 4 și omorât în timpul pogromului legionar în pădurea de la Jilava, împreună cu ginerele său, Pepi Ionel Hirsch. Vezi Matatias Carp, op.cit, planșa IX și pp. 230-231, 370.

„Mărturie“, Cimitirul Giurgiului din București, parcela victimelor pogromului.
(Foto: Mugur Vărzariu)

ANEXĂ

Statistica patronilor evrei cu lucrători români din zona Dudești-Văcărești în 1937 (considerată de naționaliști o zonă închisă și compact evreiască). Selecție pe baza anchetei inițiate de dr. W. Filderman („O anchetă în legătură cu protecția muncii naționale și cu *numerus nullus*, *clausus* sau *valahicus*. Patroni evrei și lucrători de origine etnică“, în „Curierul Israelit“, 28 februarie 1937) și publicată în ziarul „Curierul Israelit“ din 1937, în 13 numere, pe pagina 1 (nr. I, 28 februarie; nr. II, 1 martie; nr. III, 21 martie; nr. IV, 28 martie; nr. V, 4 aprilie; nr. VI, 18 aprilie; nr. VII, 25 aprilie; nr. VIII, 9 mai; nr. IX, 23 mai; nr. X, 6 iunie; nr. XI, 20 iunie; nr. XII, 4 iulie; nr. XIII, 18 iulie).

CALEA DUDEȘTI

128. **MARTIN BERNATH, croitor**, Calea Dudești Nr. 50, are 1 lucrător evreu; 1 ucenic creștin intern, Popp Ion; niciun ucenic evreu.
129. **B. ECKSTEIN, instalator**, Calea Dudești Nr. 56, are 1 ucenic și 1 lucrător, evrei; 1 ucenic creștin, Niculae Oprea, str. 13 Septembrie 59; 1 lucrător creștin Titi Niculescu.
130. **BERNARD MICHEL, frizer**, Calea Dudești Nr. 74, are 1 ucenic și 1 lucrător creștin, Ioan Duțu, str. Prelungirea Puțu cu Tei 5; 1 lucrător creștin, Elena Boroteș, Calea Dudești 73.
131. **SOLOMON KLEIN, frizer**, Calea Dudești Nr. 109, are 1 ucenic creștin intern, Costică Frățiman; 1 lucrător creștin intern, Niculae Anton; niciun evreu.
132. **LENJERIA „UNIVERSALĂ“ (S. Pascal)**, Calea Dudești Nr. 119, are 3 lucrătoare evreice; 4 lucrătoare creștine, Tinca Chiriac, Calea Dudești 110; Lenuța Cristescu, str. Campoduci 2a; Ecaterina Dinu, str. Elena Teodorescu 40;

- Adela Mardare, str. Cățelu 12; nicio ucenică evreică.
134. **BERCU MARCUS, frizer**, Calea Dudești Nr. 29, are 1 lucrător evreu: 1 lucrător creștin, Stanislau Dumitru, str. Cantemir 5; niciun ucenic evreu.
135. **MARCU MABUK, cizmar**, Calea Dudești Nr. 39, are 1 lucrător creștin, G. Paraschiv, str. Clișea 39; niciun evreu.
136. **„LA PARISIANU“ (Bențion Leibovici), boiangerie**, Calea Dudești Nr. 41-43, are 6 lucrători evrei; 1 lucrătoare creștină, Nămet Măria; 7 lucrători creștini, I. Rusmeteriuc, str. Keppler 1-3, Anca Vasile, str. Matei Voievod 131, Nae Dobrescu, str. Dristorului 7, Ștefan Dumitrescu, șos. Colentina nr. 141, Costică Porjoleanu, str. Cătuneanu 5, Paraschiv Sheintragen, Costică Cătuneanu; niciun ucenic evreu.
137. **B. GRUNBERG, croitor**, Calea Dudești Nr. 133, are 1 lucrător creștin, Tănase Șerbănescu, str. Unirii 40; niciun evreu.
138. **DAVID GRUNBERG, tinichigiu**, Calea Dudești Nr. 133, are 1 ucenic evreu și 1 lucrător creștin, Dumitru Tălván, str. Popa Farcaș 4; niciun lucrător evreu.
139. **S. SPRINZER, pălărier**, Calea Dudești Nr. 110, are 1 lucrătoare creștină internă, Stella Tănăsescu; niciun evreu, nicio evreică.
140. **MIȘU WEINER, cizmar**, Calea Dudești No. 131, are 1 lucrător evreu.
173. **„PROMETEU“, fabrică de produse chimice**, Calea Dudești nr. 113-115, are 1 lucrător evreu; 13 ucenici creștini, Drăgan Ion, Baitor Gheorghe, Iancu Gh., Jianu Petre, Titu Ion, N. Tudoroff, D. Mailorca, Iordan Florea, Stăncuță Dumitru, I. D. Lăcu, Costea Aurel, R. Mailorca și Coțofană Ion; 10 lucrători creștini, Pandele Cuvăț, Vasile Purcel, Ene Spătaru, Andrei Stănescu, Banca Ion, Diaconu Petre, Const. Florea, Petrișor Ion, Stroe Chelu, Varga Simon; 1 lucrătoare creștină, Sofica Niculescu; niciun ucenic evreu; nicio lucrătoare evreică.
240. **L. HAIMSOHN, spălătorie**, Calea Dudești Nr. 1, are 1 lucrător creștin, Florea Rădulescu, str. Const. Grant 66; 1 lucrătoare creștină, Frosina Apofi, str. A. Vlaicu 128; niciun evreu; nicio evreică.
241. **S. MOSCOVICI, lenjerie**, Calea Dudești Nr. 11, are 1 lucrătoare evreică; 1 lucrătoare creștină, Didina Georgeta, str. Epicol 57b; nicio ucenică evreică.
242. **M. SCHWARTZ, croitor**, Calea Dudești Nr. 11B, are 1 ucenic creștin intern, Dica Niculae; 2 lucrători creștini, A. Negulescu, str. Vlădoianu 29, și Crivițeanu

- Niculae, str. Raion 151; niciun evreu.
243. **H. KRUG, croitor**, Calea Dudești Nr. 5, are 1 ucenic creștin intern, Al. Nae; niciun evreu.

CALEA VĂCĂREȘTI

203. **LIZA SAMOIL, geamantane**, Calea Văcărești 30, are 2 ucenici creștini, Georgescu Marin, Spl. Independenței 62, și Const. Bunget, Șos. Viilor; are 1 lucrătoare creștină, Roza Var, str. General Vlădoianu 34; niciun evreu, nicio evreică.
204. **SOLOMON COHN, frizerie**, Calea Văcărești 24, are 2 ucenici și 4 lucrători evrei; 1 ucenic creștin, Luca Ion; 3 lucrătoare creștine, Constantinescu, Eufrosina Soroge și Valeria Țiplea; nicio lucrătoare evreică.
205. **SIMON D. KAUFMAN, croitor**, Cal. Văcărești 7, are 1 ucenic creștin intern, Costică Ancuță, și 1 lucrător creștin; niciun evreu.
206. **M. A. VICTOR, pictor de firme**, Cal. Văcărești 4, are 1 lucrător evreu; 3 lucrători creștini, Ioan Ionescu, str. Dumitrescu II 36, Victor Varghis, str. Viitor 79, și Gheorghe Rizescu, Calea Rahovei 209; niciun ucenic evreu.
207. **I. OHRINGER, plăpumărie**, Calea Văcărești Nr. 4 are 3 lucrători creștini, Matei Șpacov, Gheorghe Toparu, Teodor, și 1 lucrătoare creștină, Jurca Maria; niciun evreu, nicio evreică.
208. **JEAN H. HERMAN-FELDMAN, fotograf**, Calea Văcărești Nr. 6, are 2 ucenici și 1 lucrător, evrei; 1 lucrător creștin, Marin Niculescu, str. Voinicului 16.
209. **La HAINERICH, tapițerie**, Cal. Văcărești 14, are 1 lucrător evreu; 2 lucrători creștini, Gheorghe Savu, str. Raion 18, și Christea Constantin, str. Sinaia 42; niciun ucenic evreu.
210. **SOLOMON SOLOMOVICI, croitor**, Calea Văcărești Nr. 21 are 1 ucenic și 1 lucrător, evrei; 1 ucenic creștin intern, Gheorghe Zaharia; 1 lucrător creștin intern, Dumitru Alexe.
211. **H. GRÜNBERG, firme**, Calea Văcărești Nr. 21, are 1 ucenic creștin,

- Smarandache Enache, Calea Văcărești 1, și 1 lucrător creștin, Cristache Ion, str. Manu Cavafu 49; niciun evreu.
212. **SOLOMONOVICI & SEGAL, croitorie**, Calea Văcărești Nr. 49, are 1 ucenic și 2 lucrători, evrei; 1 ucenic creștin intern, Neculai C. Eftim.
213. **„AMERICAN EXPRESS“ (Solomon Fenig), boiangerie**, Calea Văcărești Nr. 66, are 2 lucrători evrei; 2 lucrători creștini, Grigore Dobre, str. Dumitrescu Boeru 19, și Paul Teodorescu, str. Luncii 11; 1 lucrătoare creștină, Marioara Ionescu; niciun ucenic evreu.
214. **CAVALU, frizerie**, Calea Văcărești Nr. 29, are 1 ucenic și 4 lucrători, evrei; 1 ucenic creștin, Jean Georgescu, str. Ciocan 42, și 1 lucrătoare creștină, Chira Vilma; nicio lucrătoare evreică; nicio ucenică evreică.
215. **STUDIO „ASOCIAȚII“, cofură**, Calea Văcărești Nr. 23, are 2 ucenici și 2 lucrători evrei; 1 ucenic creștin, Nicu Săvescu, str. Manu Cavafu 36; 1 ucenică creștină, Sanda Iliescu, șos. Vitan 209; 3 lucrătoare creștine, Ecaterina Georgescu, Ilona Petrescu și Eleonora Hulubescu, str. Robert de Flers 16.
216. **D. NORENBERG, instalațiuni**, Calea Văcărești Nr. 64, are 3 ucenici și 1 lucrător, evrei; 1 ucenic creștin, Catos Frederic; 4 lucrători creștini, Nedelcu Radu, Gheorghe Matei, Ion Tanislav, Mocanu Florea; toți acești 4 lucrători creștini au învățat meseria și au devenit lucrători la acest patron evreu.
217. **STROE SOLOMON, ceasornicărie și electricitate**, Calea Văcărești Nr. 39, are 2 ucenici și 2 lucrători, evrei; 2 lucrători creștini, Mihuț Ioan și Bognar Francisc, str. Francmasonă No. 3.
218. **IANCU BOIANGIU, croitor**, Calea Văcărești Nr. 35, are 1 ucenic creștin intern, Ionel Stancu; niciun evreu.
219. **BERNARD SIMOVICI, frizerie**, Calea Văcărești Nr. 35, are 2 ucenici și 3 lucrători, evrei; 2 lucrătoare creștine, Aurora Păvăluță și Paula Albescu; nicio evreică.
220. **MOISE AFTALION, firma John**, Calea Văcărești Nr. 46, are 1 ucenic și 3 lucrători evrei; 1 ucenică creștină internă, Tanța Nicolau; 3 lucrătoare creștine (flotante).
221. **GOGU MIHAILOVICI, patiserie**, Calea Văcărești Nr. 29, are 2 lucrători creștini, Leuștean Gheorghe, str. Vasile Cârlova 7, și Ilie Selinoru, str. Vasile Cârlova 7; niciun evreu.

222. **MILLO GABLER**, Calea Văcărești Nr. 34, are 1 lucrător creștin, Petre Dumitrescu, Bariera Giurgiului 136; niciun evreu.
223. **L. ALTER, croitor**, Calea Văcărești Nr. 65, are 1 lucrător evreu; 2 ucenici creștini interni, Costică Pătru și Marin Stoian; niciun ucenic evreu.
226. **M. SCHWARTZ, croitor**, Calea Văcărești Nr. 68, are 1 lucrător evreu; 1 ucenic creștin intern, T. Cesorescu; 1 lucrător creștin, Paraschiv Ioan, str. Banu Mărăcine 57; niciun ucenic evreu.
254. **S. ABRAMOVICI, tinichigiu**, Calea Văcărești Nr. 208, are 1 lucrător creștin, Boghiș Titu, str. Lipscani 20; niciun evreu.
256. **M. MENDEL, croitor**, Calea Văcărești Nr. 119, are 2 ucenici creștini, T. Mihoc, Prelungirea Mărțișor alea B., Nr. 20, și Mihăilă Adam; niciun evreu.
258. **H. MARCOVICI, croitor**, Calea Văcărești Nr. 99, are 1 ucenic creștin intern, Dumitru Rădescu; 1 lucrător creștin, Nicolae Marin, comuna Șerban Vodă, satul Progresul; niciun evreu.
259. **H. BLATT, croitor**, Calea Văcărești Nr. 83, are 1 lucrător evreu; 1 ucenic creștin intern, Gh. Postelnicu; niciun ucenic evreu.
318. **AIZIC H. BEER, frizerie**, Calea Văcărești Nr. 92, are 5 lucrători evrei; 1 ucenic creștin, Dumitru Zamfir; 1 lucrător creștin, Neagra Titi; niciun ucenic evreu.

STR. AURORA

233. **MEROVICI A., tâmplărie**, str. Aurora Nr. 45 și Calea Văcărești Nr. 81, are 3 lucrători evrei; 6 lucrători creștini, Radu Manoil, Niculae Vânătoru, Căpriș Ioan, Costache și Ion Mesarus; nici un ucenic evreu.
234. **R. KLAPER, tinichigiu**, str. Aurora Nr. 52, are 1 lucrător evreu; 2 ucenici creștini, Marinescu Niculae și Ovidiu; 7 lucrători creștini, Salai Carol, Ghiula B. Paul, Lacatoș Ghiula, Lațiu Traian, Zamfirescu Ion și Gheorghe Lazăr; 1 muncitor creștin, Florea Oprișan; niciun ucenic evreu.

STR. BĂRĂȚIEI

133. **MODE „IACOO“, str. Bărăției Nr. 18**, au 3 lucrătoare evreice; 2 lucrătoare creștine, Cristina Fachler, str. Dabinelor 117; Angela Petrescu, str. România Mare 7; nicio ucenică evreică.
202. **NETI MEINER, corsete, str. Bărăției 52**, are 2 lucrătoare evreice; 1 lucrătoare creștină, Mina Rădulescu, șos. Mihai Bravu 186; nicio ucenică evreică.
272. **M. ROSENZWITT, ceaprazărie, str. Bărăției 27**, are 3 lucrători evrei; 1 lucrător creștin, Ioan Julea; 4 lucrătoare creștine, Alexandrina Constantinescu, Cristescu Maria, Brătescu Florica și Florica Mihăescu; niciun ucenic evreu; nicio lucrătoare evreică.
273. **NEIDINGER, sport-ciorăpărie, str. Bărăției 31**, are 1 lucrător evreu; 6 lucrătoare creștine, Elefterie Maria, Potcoavă Maria, Lesinger Maria, Florica Maier, Ionescu Filofteia și Grigorescu Alexandrina; 2 lucrători creștini, Berbecaru Ioan și Frâncu Petre; niciun ucenic evreu; nicio lucrătoare evreică.
275. **ELIAS ROSENSTEIN, lenjerie, str. Bărăției 42**, are 8 lucrătoare creștine, Constanța Vlădescu, Lenuța Nica, Emilia Paraschivescu, Froza Atanasiu, Sofia Niculescu, Mița Ioan, Gina Dumitrescu și Mitică Tudora; nicio evreică.
276. **DEUTSCH, ceaprazărie, str. Bărăției 28**, are 2 lucrători evrei; 3 lucrători creștini, Mircea Grigorescu, C. Ilie și Keneal; niciun ucenic evreu.
277. **CASA „ELLA“, rochii, str. Bărăției 29**, are 20 lucrătoare creștine (patroana a refuzat să indice numele lor); nicio evreică.
278. **MOISESCU, tapițerie, str. Bărăției 35**, are 1 lucrător creștin, Ioan Covaci; niciun evreu.
285. **MOISESCU, mănuși de piele, str. Bărăției 31**, are 3 lucrători evrei; 4 lucrători creștini, Ioan Georgescu, Ghinea Georgescu, Bereis Arpa și Predescu Bering; niciun ucenic evreu.
286. **C. DEUTSCH, frizer, str. Bărăției 51**, are 3 lucrători evrei; 1 lucrătoare creștină, Jeny Vintilescu, 2 lucrători creștini, Creda și Emil Turcu; niciun ucenic evreu.
287. **J. ERTER, frizer, str. Bărăției 31**, are 3 lucrători evrei; 2 lucrători creștini, Andrei Baloff și Costică Niculescu; 3 lucrătoare creștine, Elena Pletea, Nunu Popa Ana și Sylvia Blada; niciun ucenic evreu, nicio lucrătoare evreică.

STR. CAROL

110. **PAUL SCHWARTZ, croitor, str. Carol Nr. 46** are 2 lucrători evrei, 1 ucenică creștină, Maria Constantinescu, str. Matei Voievod 81, 2 ucenici creștini, E. Gheorghiu, str. Nacaliții 28, și Ludvic Popa, str. Stejerișului 3; 1 lucrătoare creștină, Ion Ioana, str. Mărculescu 22, 5 lucrători creștini, V. Cecicovschi, str. Inginer Stoicovici 13, Butum Ecaterois, str. Dr. Felix 64, E. Clocis (intern), Leonte Ion, Aleea Gruia 7, C. Savu, Calea Plevnei 146; niciun ucenic evreu, nicio ucenică evreică, nicio lucrătoare evreică, 6 ucenici creștini ieșiți la dânsul lucrători.
249. **I. MANDEL, ceasornicar, str. Carol Nr. 13**, are 1 lucrător creștin, Costică Halus, str. Carol 13; niciun evreu.

STR. CĂUZAȘI

308. **COPMAR SOLOMON, frizer, str. Căuzași 2**, are 1 ucenic și 1 lucrător, evrei; 1 ucenică creștină, Ecaterina Neagu.
316. **LEIBU DAVID, croitor, str. Căuzași Nr. 2**, are 1 ucenic creștin, Trușculescu Gh.; 1 lucrător creștin, Odoroagă Florea; niciun evreu.

STR. DECEBAL

153. **S. MARCOVICI, tipograf, str. Decebal 11B**, are 4 lucrători evrei; 1 ucenic creștin, Florea Florea; niciun ucenic evreu.
224. **PITARU HAIM, croitor, str. Decebal Nr. 5** are 2 ucenici și 1 lucrător, evrei; 2 ucenici creștini, Dionisie Evitos și Ștefan Balint; 2 lucrători creștini, Vasile Catargi, Ion Luță și Ionel Drinceanu.
237. **MARIA SINGER, broderii-corsete, str. Decebal Nr. 3**, are 2 lucrătoare evreice; 4 lucrătoare creștine, Lenuța Voinea, Ana Cias, Dorina Cârlig și Frusinica Rădoi; nicio ucenică evreică.

STR. OITUZ

294. **S. ROTENBERG, frizer, str. Oituz 5**, are 1 lucrător evreu; 2 lucrători creștini, Mitică al Saftei și Ivan Bonjicov; niciun ucenic evreu.
295. **S. SELDMAN, croitor, str. Oituz 2**, are 1 lucrător evreu; 2 lucrători creștini, Popa Nicolae și Tudor Dumitrescu; niciun ucenic evreu.
297. **I. SEGAL, croitor, str. Oituz 7**, are 1 lucrător creștin, Marinică Zamfir; niciun evreu.
300. **„Izbânda“ (S. WOLFSHAUT), lenjerie, str. Oituz 14**, are 3 lucrătoare evreice; 3 lucrătoare creștine, Safta Stoica, Constanette Ghețu și Conon Eleonora; nicio ucenică evreică.

STR. OLTENI

238. **I. SOLOMON, croitor, str. Olteni Nr. 1**, are 1 ucenic evreu, 1 ucenic creștin intern, Gr. Negaleș, și niciun lucrător evreu.
239. **PAULINA MOSCOVICI, lenjerie, str. Olteni Nr. 1**, are 1 ucenică evreică; 1 ucenică creștină, Marioara Belicu, str. Livedea cu Duzi 7; 4 lucrătoare creștine, Sica Popescu, str. Teiul Doamnei 69, Petrica Constantinescu, str. Livedea cu Duzi 39, Fifi Ionescu, șos. Pantelimon 130, și Constanța Cuciulea, Calea Dudești 23; nicio lucrătoare evreică.
252. **N. WOLITZER, tipograf, str. Olteni Nr. 15**, are 1 ucenic evreu; 2 lucrători creștini, Al. Ion, Șos. Pantelimon 51, și Petre Niculescu, str. Vulturi 75; niciun lucrător evreu.
314. **ROSENZWEIG NATAN, croitor, str. Olteni Nr. 68**, are 1 lucrător evreu; 2 ucenici creștini, Alexandru Popa și Marin Zamfir; 3 lucrători creștini, Chiribuță Dumitru, Marin Ionescu și Luca Murineanu; niciun ucenic evreu.

STR. PAPAZOGLU (fostă TRIUMFULUI)

303. **BERCOVICI DAVID, atelier de cufere și geamantane, str. Loc. Colonel**

- Papazoglu (Triumfului) 63**, are 1 ucenic creștin; 1 lucrător creștin, Custea Gheorghe; niciun evreu.
304. **SRUL GRUNBERG, frizerie, str. Lct. Col. Papazoglu No. 66 (Triumfului)**, are 1 ucenic evreu; 1 lucrător creștin, Ștefan Matz; 2 lucrătoare creștine, Jeny Matz, str. Micșunele 11, și Vilma Asafti, str. Logofătul Tăutu 51; niciun lucrător evreu; nicio lucrătoare evreică.
305. **HERMAN SEGAL, croitorie, str. Lct. Col. Papazoglu (Triumfului) No. 51**, are 2 ucenici creștini, Ion Dorobanțu și Marin Coteanu; niciun evreu.
307. **REISS AVRAM, strungărie în lemn, str. Lct. Col. Papazoglu 27, fostă Triumfului**, în timpul sezonului de lucru are numai lucrători creștini; niciun evreu.

STR. SF. IOAN NOU

298. **L. BERGER, fabrica de Oglinzi „Faseta“, str. Sf. Ioan Nou 1**, are 2 lucrători evrei; 4 lucrători creștini; niciun ucenic evreu.
299. **I. LIBERMAN „Marcel“, confecțiuni, str. Sf. Ioan Nou 1**, are 2 ucenici și 2 lucrători, evrei; 2 lucrători creștini, T. Dobrescu și M. Ghițu; 1 lucrătoare creștină, Elena Petrescu; nicio lucrătoare evreică.

STR. SF. VINERI

193. **S. ROSENBLATT, croitor, str. Sf. Vineri 37**, are 2 ucenici creștini, Preda Vasile, str. Corbescu 30 bis, și Matei Gheornică, Calea Dudești 78; 1 lucrător creștin, Simion Băduță, str. Antim 54; niciun evreu.
194. **S. BERCOVICI, frizer, str. Sf. Vineri 28**, are 1 lucrător evreu; 2 ucenici creștini, T. Neleaptă, Calea Văcărești 240, și S. Popescu, intern; niciun ucenic evreu.
195. **M. GOLDENBERG, frizer, str. Sf. Vineri 39**, are 1 ucenic și 2 lucrători evrei; 1 lucrător creștin, C. Hagia, str. Siminocului 9.

225. **M. GOLDENBERG, frizerie, str. Sf. Vineri Nr. 11**, are 3 lucrători evrei; 2 lucrători creștini, Sterică Scărlătescu și Rădulescu Gh.; 1 lucrătoare creștină, Jeny Bura; niciun ucenic evreu.
269. **IANCU ABRAMOVICI, croitor, str. Sf. Vineri Nr. 23**, are 2 ucenici creștini, Stoian Ioan și Vasile Coman; 3 lucrători creștini, Manole Leușteanu, Popescu Ștefan și Mihai Dudu; niciun evreu.
270. **A. FIZEL, croitor, str. Sf. Vineri Nr. 31**, are 3 lucrători evrei; 3 lucrători creștini, Ene Manole, Georgescu Ilie și Bujor Gh.; niciun ucenic evreu.
271. **M. GOLDWERGER, croitorie, str. Sf. Vineri 35**, are 2 lucrători evrei; 1 ucenic creștin, Costică Constantin; 8 lucrători creștini, Turcan Ioan, Luciu Gh., Popa Ioan, F. Theodorescu, Farcaș Ludovic, N. Cornescu, Ionel S. și Zara P.; 2 lucrătoare creștine, Ganea Constanța și Maria Dumitriu; niciun ucenic evreu; nicio lucrătoare evreică.
274. **ILIE BLUMENFELD, croitor, str. Sf. Vineri 3**, are 2 lucrători creștini, Ilie Găină și Iorgu Romlescu; niciun evreu.

STR. SINAGOGA

279. **LEON SCORSARIO, cizmar, str. Sinagoga 18**, are 2 lucrători evrei; 1 lucrător creștin, Dionisie Verib; niciun ucenic evreu.
280. **H. KLEIN, croitor, str. Sinagoga 18**, are 1 ucenic creștin, Barbu Vasile; 1 lucrător creștin, Pavel Vârnice; niciun evreu.
281. **M. GLUCKMAN, croitor, str. Sinagoga 5**, are 1 lucrător creștin, Luca Forsca; niciun evreu.

STR. UDRICANI

198. **RUBIN MAISELMAN, croitor, str. Udricani 10**, are 2 ucenici și 1 lucrător evreu; 2 ucenici creștini interni, Stoica Vasile și Ștefan Alexe; 2 lucrători creștini, Ion Purcea, str. Stan Tabără 20, Alexandru Latco, str. Foișor 93; 6

- ucenici creștini au ieșit lucrători din acest atelier.
199. **H. LAUTERBACH, tipograf, str. Udricani 8**, are 2 lucrători evrei; 1 lucrător creștin, I. Georgescu, str. Paulina Statovici 3; niciun ucenic evreu.
200. **I. KRUG, croitor, str. Udricani 8**, are 1 ucenic evreu; 1 ucenic creștin intern, M. Toader; 1 lucrător creștin, A. Toader, str. Campoduci; niciun lucrător evreu.
201. **B. LEOPOLD, broderii, str. Udricani 11**, are 2 ucenice și 1 lucrătoare evreice; 2 ucenice creștine, Zoe Ștefan, str. Galașului 24, și Filofteia Dencoloiu, str. Col. Niculescu 18; 2 lucrătoare creștine, Virginia Iorda, str. Logofătul Iordan 46, Maria Cotoloveanu, str. Col. Niculescu 22; Avram Victoria, str. Velicu Drumea (practicantă), și Maria Soare, str. Adamescu 7 (practicantă).
283. **B. SOLOMON, frizer, str. Udricani 1**, are 2 lucrătoare creștine, Matei Anicuța și Alexandrina Morean; 1 lucrător creștin, A. Fundăneanu; niciun evreu; nicio evreică.
284. **H. GOLDENBERG, frizer, str. Udricani 7**, are 3 lucrători creștini, Ilie Andrei, Vasile Granea și Gavrilă Gabor; niciun evreu.

INDICI DE NUME

A

Abasy, Avram, 133
 Abraham, Iosef, 167
 Abramovici, Adolf, 180
 Abramovici, Ana B., 148
 Abramovici, Asher, 141
 Abramovici, Blima, 175
 Abramovici, Carol, 170
 Abramovici, Carolina, 142
 Abramovici, Doru, 167
 Abramovici, Haim, 175
 Abramovici, Iancu, 252
 Abramovici, Iosif, 185
 Abramovici, Leon, 108, 175
 Abramovici, Marcu, 141, 162
 Abramovici, S., 248
 Abramovici, Sara, 180
 Abramovici, Solomon, 165
 Abramovici, Tobias, 181
 Adania, D., 114
 Adath, Leon, 166
 Adler, David, 155
 Aftalion, B., 171, 172
 Aftalion, Moise, 246
 Aizicovici, Isac, 120, 162
 Alba Iulia, 198
 Albahary, frații, 121, 158
 Albala, S., 156
 Albăn, Erșco, 100
 Albert, Max, 148
 Alcalay, 128
 Alcalay, M., 142
 Alpern, Sofia, 184
 Alter, L., 247
 Alterescu, Bernard, 147
 Alterovici, Lazăr, 185

Andrei, Oscar, 91, 234, 242
 Anton Pan, strada, 114
 Antonescu, Ion, 217
 Ardealul de Nord, 214
 Aron, Emanoil, 148
 Aron, Ignace, 132
 Aroneanu, I., 165
 Aronovici, Aron, 191
 Ascher, M. H., 143
 Ascher, Al., 117
 Ascher, H., 165
 Asiel, Michel, 68
 Astruc, I., 49
 Athias, Nissim, 116
 Auer, Solomon, 184
 Ausschnit O., 178
 Aziel, Max, 40, 42
 Aziel, Șifra, 40, 42

B

Bacal, Max, 139
 Bacalbașa, C., 39
 Bachman, Iancu, 161
 Bacom, Yehuda, 58
 Bally, Jean, 116, 131
 Balzac, Honoré de, 22
 Barasch, Carol, 86, 89, 93, 128, 183
 Barasch, Iulius, 68, 69, 273
 Barasch, Lazăr, 180
 Baraș, Faibiș Leon, 48, 49
 Barnstein, I., 130
 Barthes, Roland, 11, 20, 24, 26, 27, 54, 59, 203,

206, 207
 Bauberger, 114
 Baudelaire, Charles, 21
 Bauh, Aurel, 83, 91
 Bădescu, Emanuel, 35
 Beckman, A., 132
 Behrman, 197
 Beiler, Milo, 216
 Beinglas, T., 179
 Beinglass, Marcu, 230
 Benaroyo, Jaccques, 117
 Benaroyo, Leon, 121, 154
 Beniamin, Aneta, 185
 Benjamin, Lya, 13, 65, 66, 100, 110, 217, 218, 235
 Benvenisti, 159
 Benvenisti, I. J., 155
 Bercovici, Ana S., 192
 Bercovici, Bernard I., 120, 179
 Bercovici, David, 176, 250
 Bercovici, Israil, 34, 35
 Bercovici, Janetta G., 180
 Bercovici, L., 156
 Bercovici, Max, 145
 Bercovici, S., 251
 Bercu, Naftulă, 100
 Berea, Baruch, 110
 Bereșteanu, S., 161
 Berger, Isidor H., 157
 Berger, L., 251
 Berman, Bernard, 168
 Berman, Iosif, 7, 16, 17, 83, 152, 153, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 211, 212

- Berman, Luiza (Lili), 59, 197, 198, 199, 211
 Berman, Maurice, 154
 Bernard, Elias, 166
 Bernard, T., 115
 Bernath, Martin, 243
 Bernstein, David, 192
 Bernstein, Elias, 176
 Bernstein, Heinrich, 120
 Bernstein, I. R., 178
 Bernstein, L., 114
 Bernstein, Leon, 169
 Bernstein, Sara, 169
 Berthet, J., 40
 Bianovici, Leon M., 183
 Bildner, Leib, 156
 Bilinski, M., 90
 Billig, Heinrich, 148
 Blank, Jacques, 139
 Blank, M., 69, 71
 Blatt, H., 247
 Bloch, frații, 129
 Blum, Herman, 166
 Blum, M. I., 183
 Blum, Mina, 130
 Bluman, Heinrich, 140
 Blumberg, Emilio P., 132
 Blumenfeld & Maller, Adolf, 178
 Blumenfeld S. & Fiu, 146
 Blumenfeld, Adolf, 181
 Blumenfeld, Gherman, 170
 Blumenfeld, Gustav, 168
 Blumenfeld, Ilie, 252
 Blumenfeld, Ionel M., 133
 Blumenfeld, Moritz, 181, 192
 Blumenfeld, S., 146
 Blumenfeld, Sami, 191
 Blumenthal, Iosef, 165
 Blumer, F., 145, 151
 Blumer, Gani, Elias, 116, 178
 Bogza, Geo, 198, 200
 Boiangiu, Iancu, 246
 Borenstein, Abram, 185
 Borstein, Abram, 185
 Bowery, 36
 Brain (Brayer), Alșin, 67
 Braner, Ioseph, 157
 Braun, Solomon, 162
 Brauner, Filip, 197, 199
 Brauner, V., 200
 Braunstein, 70, 97, 171, 192
 Braunstein, A., 148
 Braunstein, Abram, 168
 Braunstein, Lazăr I., 178
 Braunstein, Nelly, 166
 Braunstein, Solomon, 171
 Brayer, Iancu, 183
 Brâncoveanu, Constantin, 64
 Brenner, H., 128
 Brickman, Leon, 185
 Bris, Estera, 182
 Broșteanu, Ștefan, 87
 Brull, Marcu, 166
 Brunea-Fox, F., 7, 16, 17, 69, 177, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 215, 216, 219, 223, 230, 231, 234, 235
 Bucovsky, Eduard, 97
 Bura, Beineh, sin 100
C
 Cahal Grande, sinagoga, 213, 215, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 232, 234
 Cahn, A., 121
 Cajal, L., 114
 Calman, Moritz, 184, 189
 Camil, I., 69, 273
 Cantacuzino, Ștefan, 64
 Capelovici, L., 180
 Caragiale, Ion Luca, 14
 Carniol & Cohen, 145
 Carniol, M. (fiul), 140
 Carol al II-lea, 198
 Carol I, 32, 34, 69
 Carp, Matatias, 91, 213, 217, 218, 219, 220, 225, 226, 227, 229, 231, 237, 241, 242
 Catz, I., 41
 Cazimir, Ștefan, 15
 Câlția, Matei, 11
 Chiaro, Anton Maria, del 64
 Chirjner, Ruvin, 140
 Cilibi, Moise, 96, 108, 199, 271
 Cismarilor, sinagoga, 102
 Clejan, Horia, 152
 Cohen, 145
 Cohen, Elias, 182
 Cohen, Jacques N., 155
 Cohn, H. G., 185
 Cohn, Benjamin, 167
 Cohn, Carol & Zissu, P. S., 178
 Cohn, H. G., 185
 Cohn, Heinrich, 187
 Cohn, Lupu, 181
 Cohn, S., 138
 Cohn, Simon, 193
 Cohn, Solomon, 245
 Cojocaru, Feibiș, 108
 Colin, Sigmund, 119, 156, 234

Comunitatea Israelită din
București, 112
Confort, S., 127
Copmar, Solomon, 250
Coral, Templul, 41, 60,
109, 110, 221
Cotnăreanu, I., 127
Critzter, Osias, 120
Crohmălniceanu, Ovid,
199, 200
Croitoru, Herman, 98,
180
Cukierman, Cvi, 58
Cusiner, Mina, 42

D

Daguerre, Louis Jacques
Mandé, 31, 86
Damé, Frederic, 17, 69,
70, 71, 106, 117, 118
Dascălu, Froim, 180
Davicion Bally, strada,
110
David, Ilie, 170
David, Leib, 249
David, Max, 139
Davidescu, Heinrich, 186
de Hirsch, Clara, 41
del Chiaro, Anton Maria,
64
Deutsch, 248
Deutsch, C., 248
Deutsch, Oscar, 130
Diamant, Zissu, 191
Dickermann, Anna, 167
Dickman, 167, 181
Dickman & Israeliteanu,
167
Dinu, Gheorghe, 198, 200
Donenfeld, 127
Dorian, Emil, 215

Drucker, 169
Drucker & Rosenblum,
169
Drucker, Eliazar, 185
Druker, Leon, 193
Dumitrescu, Petrică, 111

E

Ebstein, Roza, 170
Eckstein, B., 243
Edelstein, David, 166
Edelstein, Ela, 85
Edelstein, Leon, 130, 166
Efraim, Iosef, 120
Efraim, Iosef I., 162
Efraim, Moritz, 166
Efrem, Patriarhul
Ierusalimului, 66
Eiseberg, Heinrich, 156
Eisenberg, I., 173
Eisenberg, S. & L., 193
Eisenstein, Henri, 191
Elias A. & Olender, 120
Elias, Bernard, 166
Elias, Herman, 161
Elias, Iosef, 169
Engelberg, Solomon, 180
Erlich, Rubin, 178
Erși, Moisi, 100
Erter, J., 248
Eschenasy, 159
Eskenasy, M., 183
Eskenasy, Aurel, 128

F

Fachirov, Theodor F., 83,
97, 98
Fahrer, Eli, 184
Faibiș, Leon, 48
Fainmann, Isidor, 169
Farchy, G., 154

Farchy, Albert S., 121,
156, 160
Feder, Emil, 52, 73, 75
Feder, Jean, 118, 129
Feldman B. & Goldstein
S., 183
Feldman, Avram, 180
Feldman, David, 171
Feldman, I., 176
Feldman, Iancu, 182
Feldman, Jean, 86, 92,
120, 182, 245
Feldman, Leon, 142
Feldman, Max, 130
Feldstein, S., 139
Feller, Nathan, 120, 174,
192
Fendler, Iosef, 133
Ferdinand, regele
României, 198
Fermo, Iosef M., 147
Fermo, N. A., 154
Feurstein, M., 192
Fichman, Georges, 156
Fichman, Mișu & Jean,
161, 178
Filderman, Wilhelm, 217,
243
Finchelstein, Leon, 157
Finckelstein, Iancu, 111
Finkelstein, Antoinette,
140
Finkelstein, H., 188
Finkelstein, Isac, 142
Finkelstein, L., 185
Finkelstein, Marcu, 169
Finkelstein, O., 182
Finkelstein, Solomon, 166
Fischer, 177
Fischer, Iosef M., 116,
129

Fischer, Robert, 167
 Fischer, S., 146
 Fischer, Samuely & Co, 177
 Fischer, Tony, 130
 Fischman, D., 156
 Fischman, Iosef, 166
 Fischman, Jean, 120
 Fischman, Mișu, 120
 Fishman, M., 171
 Fizel, A., 252
 Fleischer, frații, 127
 Florian, Alexandru, 233
 Focșaner, Albert, 127
 Focșăneanu, 41
 Focșăneanu, Filip, 40
 Focșăneanu, Rașela, 40
 Fondane, Benjamin, 199
 Fonstein, Iosef, 173
 Fonstein, Iosef, frații, 173
 Fraenkel, 127
 Fraenkel, Penhas & Moscovici, 127
 Fraterna, Templul, 102, 224, 228, 229, 232
 Frenkel, Ernest, 184
 Frieberg, Haim, 174
 Fried, 178
 Friedman, Leon, 168
 Friedman, Marcus, 141
 Frischtak, Oscar, 120
 Froimovici, 154, 179
 Froimovici, Leon, 147
 Fruchtenberg, Solomon, 167
 Fuhn, Edgar, 155
 Fuhn, Jacques I., 178
 Fundoianu, Benjamin, 199

G

Gabrea, Radu, 36
 Gartenberg, Moses, 174
 Gaul, Frantz, 34
 Gavrilă, Irina, 56
 Georgescu, Minerva, 65
 Gerșcovici, Oscar, 139
 Ghedale, Emanoil, 171
 Gheldman, Leon, 171
 Gheo, Radu Pavel, 14
 Gherșcovici, Leon, 184
 Ghica, Ion, 35
 Ghingold, Solomon, 176
 Ghinsberg & Co., 169
 Giurescu, C. C., 65
 Glaser, Iosef, 148
 Glaser, Isac & Schmilovici, Herm., 183
 Glaserman, Ignatz, 174
 Glickman, Maurice, 132
 Gluckman, Betty, 87, 94
 Gluckman, M., 252
 Gluckman, Samuel, 87
 Gold, Osias, 169
 Goldbrand, Bercu, 108
 Goldenberg & Weinberg, 116, 128
 Goldenberg (Arnet), Em., 193
 Goldenberg, Bernard, 142
 Goldenberg, Filip, 148
 Goldenberg, H., 253
 Goldenberg, Isidor, 147
 Goldenberg, M., 165, 167, 173, 251
 Goldenberg, Manase, 185
 Goldenberg, Mauriciu, 129
 Goldenberg, Michel, 185
 Goldenberg, N., 168
 Goldenberg, Solomon,

132, 185
 Goldenberg, Zaharia, 183
 Goldenfeld, Adolf, 111
 Goldfaden, Avram, 35, 36, 37, 38
 Goldfaden, trupa, 38
 Goldman, M., 148
 Goldman, Marcel, 141
 Goldner, Șmil, 176
 Goldschlager, David, 169
 Goldschmidt, Nahama, 191
 Goldstein A., 174
 Goldstein M., 174
 Goldstein, Ernestina, 166
 Goldstein, H., 179
 Goldstein, Heinrich, 147
 Goldstein, Herman, 166
 Goldstein, I., 116, 120, 131, 161
 Goldstein, Iser, 174
 Goldstein, Isidor, 129, 162, 191
 Goldstein, Jacques, 147
 Goldstein, Jean, 139
 Goldstein, L., 131
 Goldstein, Leon, 168, 170
 Goldstein, Mali, 141
 Goldstein, Maria, 182
 Goldstein, N. S., 183
 Goldstein, Pepi, 166
 Goldwerger, M., 252
 Grassiany, Elia, 32
 Gross, Arthur, 156
 Gross, F., 96, 119
 Gross, Heinrich, 148
 Gross, Milo, 166
 Grossman, Moritz, 128
 Grossman, Solomon, 120
 Grosswald, Leon, 131
 Grosswald, S., 130

Grünberg Abramide, I., 175
 Grun, Adolf, 130
 Grunberg & Heller, 167
 Grunberg, B., 244
 Grunberg, David, 244
 Grunberg, I., 169
 Grunberg, Iosef, 169
 Grunberg, Isidor, 174
 Grunberg, Jacques, 154
 Grunberg, Mauriciu, 157
 Grunberg, Moritz, 182
 Grunberg, N., 162
 Grunberg, Raschela, 183
 Grunberg, Rubin, 182
 Grunberg, Sofia, 182
 Grunberg, Srul, 251
 Gușu, Cosmina, 47
 Gutman, Iancu, 167
 Gutman, Iosef, 219
 Gutman, Zvi, 215, 219, 220
 Guttmann, Moritz, 131
 Gyemant, Ladislau, 66

H

Haberman, Albert, 169
 Haimovici, A., 127
 Haimovici, Bernard, 133
 Haimovici, Elias, 185
 Haimovici, Emanuel, 140
 Haimovici, I., 140
 Haimovici, Iosef, 132
 Haimovici, M., 175
 Haimovici, Simon, 130
 Halevy, M.A., 69
 Halfon, 19, 41, 110
 Halfon, Solomon, 67
 Halfon, strada, 110
 Halpert, 110
 Hamelin, D.M., 107

Hansen, Fritz, 22, 275
 Hartman Flacks, Miriam, 202
 Hechter, S., fiul, 155
 Heinic, Irina, 64
 Hellman, Iancu, 167
 Hellman, S., 141
 Henik, Nathan, 191
 Hermalin, D.M., 36
 Herman, Iacob, 183
 Herscovici, Berman, 132
 Herșcovici & Bernștein, 162
 Herșcovici, B., 184
 Herșcovici, H., 174
 Herșcovici, I., 162
 Herșcovici, Iancu, 178
 Herșcovici, Matei, 178
 Herșcovici, R., 169
 Hertenberg, Carol, 183, 187
 Hertz, Ig., 116, 117
 Hertz, Ignatz, 126
 Hertzian, Welvel, 193
 Heymann, Florence, 58
 Hirsch, Clara, de 41
 Hirsch, Iacob, 174
 Hirsch, Marianne, 202, 214
 Hirș, 34
 Hîncu, Dumitru, 104
 Hoffman, Moritz, 47
 Hoffmann, S. W., 47
 Hoftman, Carol, 133
 Holban, Maria, 64
 Holtzman, A., 128
 Hornstein, S., 131
 Horovitz, R., 182
 Horvath, Anton, 10, 267
 Hurn, David (Magnum), 10, 11

I

Iacob, Herman, 192
 Iacob, Isac B., 167
 Iacobsohn, 165
 Iacobsohn, frații, 128, 173
 Iacobsohn, Herman, 192
 Iacobsohn, I., 148
 Iacobsohn, Isidor, 141
 Iacobsohn, L., 168
 Iacobsohn, M., 157
 Iacobsohn, N., 168
 Iancovici, Emil, 182
 Iancu, A. Iancu, 166
 Iancu, Carol, 69
 Iancu, I., 130
 Iancu, Iancu A., 166
 Iancu, Iosef, 129
 Iancu, Marcel, 114
 Iaroslavici, Herman, 141
 Idelovici, I., 147
 Iehuda, Iosef, 148
 Ilfoveanu, Nicu, 11
 Ilie, David, 170, 234
 Iliescu, Petre, 65
 Ioanid, Radu, 235
 Ionescu Gion, G., 66
 Ionescu, Dan D., 65
 Iorga, Nicolae, 62
 Iosef, Adolf, 168
 Iosef, Iancu, 129
 Iosif, David, sin 101
 Isaia, Isidor, 165
 Ischovisch, I., 161
 Ischovisch, S. M., 163
 Iscovici, Visconte, 133
 Iscovitsch, Iosef M., 127
 Iscovitsch, S. M., 118
 Israeliteanu, Rebeca, 168
 Israelovici, Saul, 116, 127
 Istrati, Panait, 200

Iuster, Max, 171
 Ivașcu, George, 200
 Jancovici, Mendel, 171
 Jay, Bill, 10, 11, 267
 Juster, Jean, 120
 Juster, M., 146

K

Kahane, Ernestina, 169
 Kahane, Nicu, 147
 Kalman, C., 180
 Kamerling, Paul, 120
 Karman, I., 185
 Karniol, Lupu, 146
 Katz & Mănescu
 Grunberg, 117, 155
 Katz, Aron, 174
 Kaufman, Anton, 116,
 129
 Kaufman, Simon D., 245
 Kaufman, Zigmund, 182
 Kaufmann, Joseph, 110
 Kaufmann, Lazăr, 180
 Keller, Adolf, 184
 Kendler, Max, 162
 Kimmel, B., 141
 Klain, David, 181
 Klaper, R., 247
 Klein, H., 252
 Klein, Jacques, 165
 Klein, Lazăr, 170
 Klein, Margit, 114, 115
 Klein, Solomon, 243
 Kleinberg, A., 184
 Klingsberg, Adolf, 86, 89
 Klinsberg, A., 129
 Klinsberg, Adolf, 83
 Koffler, Arnold, 142
 Kohn, H., 129
 Kohos & Adania, 180
 Konfeld, Nathan, 154

Kopstuck, Osias, 220
 Kramer, Jacques, 178
 Krammer, Maria, 193
 Kreindler, David, 139
 Kreindler, Iosif, 139
 Kreingold, 188
 Kreingold, Solomon, 175
 Krug, H., 245
 Krug, I., 253
 Krugher, Nathan, 120
 Kuhnberg, O. & L., 145,
 149
 Kumpferbeg, I. R., 185

L

Landmann, I., 167
 Landmann, Mișu, 167
 Langhaus, galerii
 comerciale, 152
 Langhaus, Iacob, 147
 Lauder Reut, școală, 41
 Lauterbach, H., 253
 Lazarovici, B., 169
 Lazarovici, Leon, 162
 Lazăr & Max, 185
 Lazăr, strada, 71, 76, 99,
 100, 101, 105, 108,
 109, 110
 Leahu, Gheorghe, 62, 66,
 69
 Lehrman, Maria, 133
 Leibovici, A., 147
 Leibovici, Bențion, 194,
 244
 Leibovici, Iosef &
 Mendel, 182
 Leibovici, Isac, 87, 93
 Leibovici, Leibu & Ghiș
 M., 179
 Leibovici, Marcu, 169
 Leibovici, Matilda, 191

Leibovici, Max, 148
 Leibovici, Moritz, 148
 Leibu, Marcus, 108
 Leibu, Zalman, sin 101
 Leibușor, Herman, 108
 Leinweber, Arnold, 280
 Leopold, B., 253
 Lerner, S., 132
 Lerner, Sofia, 192
 Levy, Avram M., 166
 Levy, Heinrich, 120
 Levy, Jacques, 130
 Levy, Marcu M., 120
 Levy, Moritz, 146
 Lhote, André, 83
 Liberman, I., 253
 Lieblich, Boris, 36
 Liedertafel, sala, 74
 Littman, Simon, 157
 Lobel & Lindeman, 137
 Lobelsohn, Elias, 140
 Locker, Bernard, 108,
 110
 Loebel, A., 183
 Loebel, Carolina, 41
 Loebel, Efrim, 129
 Loebel, Iacob, 41
 Loebel, L., 141
 Loebel, Marcel, 129
 Loebel, Solomon, 169
 Löfler, Hedy, 91
 Luminea, Cecilia, 65

M

Mabuk, Marcu, 244
 Macedonski, Alexandru,
 99, 104
 Macovescu, 200
 Macovescu, G., 199
 Macri, Domnica, 198
 Maer, Isac, sin 101

- Maier, Iacob, 174
 Maiorescu, T.L., 38
 Maiselman, Rubin, 252
 Majuru, Adrian, 12, 13, 61, 82
 Malbim, sinagoga, 42, 220
 Mallarmé, Prosper, 23
 Maller, A., 142
 Maltinescu, Bucur, 111
 Manase, Jean, 184
 Mandel, I., 249
 Mandler, Herman, 165
 Mandy, Franz, 30, 83, 198
 Manolovici, Jean, 130
 Mantel, Herman, 146
 Mantel, Marc, 146
 Mantel, Nathan, 167
 Marcovici, 166, 170, 179, 182, 185, 192
 Marcovici, C. P., 183
 Marcovici, E. M., 141
 Marcovici, H., 248
 Marcovici, Jean, 97, 129, 162, 168
 Marcovici, S., 249
 Marcovici, Sofia, 132
 Marcu, Solomon, 166
 Marcus, Bercu, 244
 Marcus, E., 94
 Marcus, Elias, 34
 Marcus, Isidor, 180
 Marcus, Israel, 142
 Marcus, Moritz, 184
 Marcus, Saniel, 34
 Marcuson, 53, 55, 56, 57, 86
 Marcuson, Osias, 57
 Margulius, B., 129
 Mariazis, Moise, 241
 Marin, Silvia, 11
 Mark, Jean, 168
 Mark, Lazăr, 179
 Maur, S., 125
 Maxy, 200
 Mayer, 168, 175
 Mayersohn, 114
 Mămulari, strada, 62, 102, 146, 228
 Mănași, Avram, sin 100
 Mărculeț, George H., arhitect, 85
 Meiner, Neti, 248
 Melid, G. R., 103
 Mendel, M., 247
 Menu, P., 69, 71
 Michel, Bernard, 243
 Michell, Laureta, 57
 Mihai I, regele României, 198
 Mihai Viteazul, 64
 Mihail, F. Alex., 105, 107
 Mihailovici, Gogu, 246
 Mihalache, Andi, 11
 Mischonzniky, (Mischonznyki), N., 70, 135, 136, 150
 Mizrachi, A., 142
 Mizrahy, Dan, 280
 Moise, Cilibi, 107
 Moise, N., 120
 Moisescu, 248
 Molea, Vera, 35, 36, 40
 Morar, Vasile, 10
 Moraru, Mădălina, 13
 Moreno, David, 169
 Moruzi, Alexandru, 65
 Moscovici, 127, 161
 Moscovici, Albert, 130
 Moscovici, I., 157
 Moscovici, Mișu, 148
 Moscovici, Moise, 169, 180
 Moscovici, Paulina, 250
 Moscovici, S., 114, 125, 244
 Moscovici, Samuel, 180
 Moses, Solomon, 193
 Mosessohn, Ana & Sura, 168
 Murgescu, Mirela Luminița, 103
 Murphy, Sean, 235
- N**
 Nachmias, Iancu, 131
 Nachmias, Moscu, 131
 Nadar, 11
 Nadler, A, 168
 Nadler, Efraim, 132
 Nadler, Leon, 168
 Nadler, N., 181
 Nathansohn, frații, 184, 192
 Negreanu, O., 131
 Neidinger, 248
 Neumann, Isac (fiul), 161
 Nissim, Athias, 128
 Norenberg, D., 246
 Husen, Naftulea, sin 101
 Nussen, H., 108
 Ofrim, Alexandru, 13, 82
 Ohringer, I., 245
 Oîșteanu, Andrei, 14, 66
 Olariu, Constantin, 110
 Olender, Iosef, 120
 Olender, Marcu, 120
 Oltean, Radu, 35
 Orănștain, Samoil, 100
 Orenstein, 41
 Oroveanu, Anca, 10
 Osias, Filip, 174

P

Pană, Gina, 221
 Papazoglu, harta, 64, 68, 110
 Parusi, Gheorghe, 41
 Paucker, Iosef, 141
 Pauker, Ana, 128
 Pavel, Amelia, 59, 124, 202
 Pârvolescu, Ioana, 13
 Păsculescu, atelier fotografic, 197
 Peltz, I., 15, 69, 205
 Peltz, Moritz, 180
 Penchas, I., 132
 Penchas, H., 130
 Penchas, S., 132
 Penhas, 127
 Perétz, A., 162
 Perétz, Lazăr, 139
 Petcu, Marian, 13, 114
 Pincu, Leonard, 185
 Pippidi, A., 110
 Pistiner, Elias, 167
 Pistiner, M., 189
 Pitaru, Haim, 251
 Platzmann, Mauriciu, 132
 Pleșa, Carmen, 109
 Popescu, Ioana, 198, 210
 Popic, Șaia, 100
 Popișteanu, Cristian, 104
 Popper, H., 169
 Potra, George, 65
 Prager, 41, 126, 139, 218
 Prager, Heinrich, 144
 Prager, Sigmund, 118
 Prager, Willy, 215
 Pralea, Radu, 39, 40
 Preda, Marin, 216, 233
 Preissman, Ch., 146

R

Rabinovici, Jean, 157
 Rabinovici, Rubin, 133
 Radu, Magda, 11, 54
 Radu, Magdalena, 54
 Rafailovici, Filip, 174
 Rasicovici, Pincas, 121
 Rauch, Leon, 168
 Reed, Bonnie, 49, 50
 Reich, N., 120
 Reiffer, David, 93
 Reisberg, Anton, 191
 Reisel & Mendel Golden, 119, 155
 Reisenberg, Solomon, 108
 Reiss, 142
 Reiss, Avram, 251
 Reiss, H., 127
 Reiss, Iancu, 177
 Reissman, B., 157
 Robinsohn, A., 185
 Roller, frații, 119, 122, 123, 138, 141
 Roller, Adolf, 123, 132, 138, 141
 Roller, Ignatz, 123, 138
 Rosen, Arnold, 156
 Rosen, Avram, 69, 104
 Rosen, Leon, 168
 Rosen, M. A., 167
 Rosen, Michel, 174
 Rosen, Moses, 9, 32, 102, 216, 217
 Rosen, Sami, 173, 176
 Rosen, Simon, 138
 Rosenberg, Bernard, 174
 Rosenberg, Harry, 110
 Rosenberg, I., 183
 Rosenberg, Iancu, 162
 Rosenblatt, S., 253

Rosenblum, 174
 Rosenblum, M., 174
 Rosenfeld, Ch., 129
 Rosenstein, 142
 Rosenstein & Reiss, 142
 Rosenstein, Elias, 148, 248
 Rosenthal, 69, 107, 179, 218
 Rosenthal, B., 191
 Rosenthal, Emanuel, 34
 Rosenthal, Michael, 107
 Rosenthal, Nathan, 118
 Rosenzweig, frații, 146, 148
 Rosenzweig, Nathan, 250
 Rosenzwitt, M., 248
 Rosin, Pincu, 171
 Rosman & Rencus, 157
 Rosman, Avram, 141
 Rosman, Heller, Tauber & Schachter, 162
 Rosner, Iancu, 169
 Ross, 198, 199
 Rotenberg, Avram, 66
 Rotenberg, S., 250
 Roth, R., 116, 130
 Rotman, Leon, 170
 Rotman, Liviu, 40, 42, 69, 108
 Rotman, Marcu, 184
 Rottenberg, Isidor, 120
 Rubens, M., 127
 Rubin, frații, 122, 139
 Rubin, Nicu, 132
 Rubinstein (Rubens), L., 93
 Rubinstein, Berthold, 145
 Rubinstein, Berthold & Felix, 145
 Rubinstein, Felix, 145

- Rubinstein, L., 184
 Rubinstein, Phillippe, 117, 131
 Ruga, Lucian, 83
 Rusu, Victor, 51, 52
- S**
- Safir, Isac, 130
 Safir, Isac & Cohn, 130
 Sain, Eugeniu, 155
 Salzman, Isac, 169
 Samoil, Liza, 245
 Samovici, Samson, 178
 Samuel, David, 131
 Samuely, 177
 Santman, Clara, 108
 Santman, Samuel, 108
 Savin, Solomon, 35
 Săvulescu, Constantin, 10, 83, 88
 Schapira, Isac, 167
 Scharaga, Filip, 131
 Schein, A., 139
 Schein, Avram, 142
 Schein, Bernard, 168
 Schiffer, Iancu, 148
 Schlesinger, H., 166
 Schneider Pascu, 170
 Schneider, Israel, 191
 Schneier, A., 184
 Schnierer, Henry, 120
 Schnirer, Bella, 156
 Schonbach, Iacob, 146
 Schonfeld, I., 154
 Schor, 114
 Schor, I., 148
 Schuller, Aron, 130
 Schultz, Beatrice, 141
 Schwartz, 88, 93, 95, 114, 126, 140, 141, 171, 179, 192
 Schwartz, Bernard, 132, 133
 Schwartz, Carol, 171
 Schwartz, David, 120, 156
 Schwartz, I., 158
 Schwartz, Iosef, 132
 Schwartz, Isac M., 133
 Schwartz, Israel, 139
 Schwartz, M., 244, 247
 Schwartz, Marcu, 183
 Schwartz, Max, 83, 86, 88
 Schwartz, N., 191
 Schwartz, Nachman, 180
 Schwartz, Nissim, 108
 Schwartz, Paul, 249
 Schwartz, S., 83, 95
 Schwartz, Sigmund, 83
 Schwartzfeld, M., 103
 Schwartzman, B., 171
 Scorsario, Leon, 252
 Segal, frații, 139
 Segal, A., 169
 Segal, Carol H., 146
 Segal, Carol P., 131
 Segal, Elias, 175
 Segal, frații, 122, 139
 Segal, I., 250
 Segal, Leon, 139
 Segalescu (Paskevici), Malvina, 91
 Segall, Lazăr, 140
 Segall, Lupu, 120, 156, 167
 Seldman, S., 250
 Siegler (frații), Samuel și Solomon, 156
 Siegler, Osias, 180
 Siegler, Solomon, 156
 Silberbusch, Isidor, 132
 Silbermann, I., 162
 Silcher, Adolf, 175
 Silvan-Ionescu, Adrian, 15, 33, 56, 104
 Simon, Andrew L., 235
 Simon, Herman, 180
 Simovici, Bernard, 246
 Simșa, Avram, 161
 Singer, Charlotta, 156
 Singer, Maria, 249
 Singer, Z. M., 140
 Slocever, N., 127
 Solomon Loebel & Fiu, 169
 Solomon, A., 191
 Solomon, Adolf, 40, 47, 166
 Solomon, Alexandru, 198, 199, 201, 210
 Solomon, B., 253
 Solomon, David, 148
 Solomon, I., 177, 250
 Solomon, Lazăr, 185
 Solomon, Moses, 193
 Solomon, Paul, 139
 Solomon, S., 46, 83, 132, 166
 Solomon, Stroe, 246
 Solomonovici & Lemberg, 169
 Solomovici, Solomon, 245
 Sontag, Susan, 5, 23, 24, 25, 27, 51, 53, 208, 214
 Spachner & Co, 116, 131
 Spiegler, Aristide, 129
 Spielmann, Mihai, 64, 65
 Spiner, A.B., 120
 Spirt, Eugen, 114
 Sprinzer, S., 244
 Stahl, 72, 270

- Stahl, H., 14, 17, 69, 71, 99, 106, 107, 110
 Stahlberg, M., 139
 Stănculescu, Irina, 61
 Stătescu, Eugeniu, 217
 Stefanovici-Svensk, J. Olimpiu, 21
 Steierman, I., 130
 Stein, 178
 Stein, Alfred, 157
 Stein, B. I., 184
 Stein, Victor, 175
 Steinbach, Max & Haimovici, Arnold, 180
 Steinberg Iosef, 142
 Steinberg, H., 157
 Steinberg, I., 183
 Steinberg, Kivu, 146
 Steiner, 121, 161
 Steiner, Ludvic, 121
 Steiner, Mayer, 168
 Steiner, Moscovici & Co, 161
 Steinhart, I. Jean, 147
 Steinhart, Weiss & Dr. Vaian, 142
 Stere, Bojan & Erlich, Rubin, 178
 Sterian, Paul, 201
 Stern, Adolf, 32, 33, 40, 41
 Stern, D., 154
 Stern, frații, 183
 Stern, I., 139
 Stern, Solomon, 171
 Sternberg, Simon, 218
 Steuerman, A., 22, 23
 Stoica, Lucia, 65
 Stoll, Emil, 140
 Streja, Aristide, 280
 Struck, Janina, 54, 236
 Strul, Leiba, 181
 Stutzer, Ghedale, 178
 Sufrin și Blumer, 142
 Sufrin, S., 193
 Sumer, Milo, 184
 Sussemann (frații), 165
 Svarț, Iulian, 36
 Szathmari, Carol Popp de, 31, 32, 34, 35, 198

Ș
 Șafran, Alexandru, 220, 221
 Școala de fete „Nissim și Lea Halfon“, 110
 Șepcaru, Jack, 49, 50
 Șerbănescu, N-lae, 167
 Șmilovici, Jenny, 92
 Șmilovici, Leon, 118, 119, 155
 Șmilovici, Micu, 155
 Șmilovici, Millo, 111
 Șmilovici, Sami, 180
 Șor, S., 168

T
 Taica Lazăr, strada, 15, 82, 105, 107, 109, 110, 112
 Talbot, 86
 Taller, Filip, 191
 Taubman, A., 157
 Taubman, Alex Z., 184
 Tănase, Oana, 11
 Târgoviște, 86, 279
 Tefner, Adolf, 189
 Teicher, Isidor, 174
 Teichman, Ette, 148, 182
 Teichman, Ionel, 76
 Tenehaus, Paul, 130
 Tenenbaum, M. A. & Co, 178

 Thailer, N., 146
 Tiengo, Gario, 230, 231
 Tischman, Bobi, 94
 Tischman, Bobi și Manole, 94
 Tischman, Manole, 94
 Torcătorul, Țicu Ioan, 183
 Totelovici, Avram, 174

U
 Ungar, R., 162
 Unirea Fraternală, Templul, 102
 Urseanu, 59, 197

V
 Vărzariu, Mugur, 242
 Velciov, Luca Francisc, 62
 Vishniac Kohn, Mara, 202
 Vishniac, Roman, 202
 Vissner, 34
 Voicu, George, 235
 Voronca, Ilarie, 200

W
 Waisman, L., 96
 Wald, Solomon, 184
 Waldman, Felicia, 9, 13
 Wandelbrod, Samson, 91
 Wandelman, N., 83
 Wasserman, Dewis, 166
 Wasserman, Nicu, 170
 Wechsler, Alfred, 169
 Wechsler, Carol, 132
 Wechsler, fotograf, 87
 Wechsler, I. L., 148
 Wechsler, Ludovic I., 148

- Wechsler, Raschelle, 87
 Weinberg, Iancu, 141
 Weiner, Mișu, 244
 Weingarten, Iancu, 180
 Weintraub & Blumenfeld, 178
 Weintraub, Raschela Ch., 178
 Weisberg, Irimia, 141
 Weisbluth, Leon, 128
 Weisman, Iancu, 139
 Weisman, Sigmund, 179
 Weissmann, H., 184, 190
 Weissmann, L., 83
 Weiss, 83, 86, 91, 142
 Weiss, Ann, 58
 Weiss, atelier fotografic, 78
 Weiss, Fred., 168
 Weiss, Iulius, 183
 Weiss, O., 84, 86, 91
 Weiss, Osias, 83, 91
 Weissberg, I., 114
 Weissbluth, Leon, 133
 Weisselberg, Eveline, 53, 55, 57
 Weissman, 165
 Weissman & Jacobsohn, 165
 Weissman, Bernard, 148
 Weissman, Leon, 173
 Weissman, Maier, 178
 Weissman, Max, 139
 Weissman, Solomon, 146
 Weissmann, 171, 182
 Weissmann, David, 142
 Weissmann, Herman, 156
 Weissmann, I., 171
 Weissmann, Mișu, 142
 Weizer, Max, 167
 Wewig, Isac, 176
 Wexler, H. M., 141
 Wexler, Louise, 94, 191
 Wexler, M., 154
 Wexler, William, 173
 Wisner, Solomon, 162
 Wolitzer, N., 250
 Wurm, Clara, 192
- Z**
 Zaharia, P., 120
 Zaigher, Samuel, 120
 Zalman, A. I., 142
 Zalman, Lupu, 108
 Zalzman, Bernhard, 108
 Zăgănescu, Petre, 140
 Zeltzer, Iacob, 133
 Zețer, Ana, 218
 Zilberman, Alexandru, 116
 Zimmer & Co, 157
 Zimmer, Carl, 157
 Zin (Singer), Lazăr, 34, 45, 48, 49, 52, 77, 78, 91
 Zin, L., 69
 Zisman Mișu & Iosef, 130
 Zisman, B. D., 118, 134
 Zisman, Iosef, 121
 Zisman, Mișu, 121
 Zismann, Max, 139
 Zissman, Matatias, 176
 Zissu, P. S., 178
 Zissu, R.D., 128
 Zucherman, 47
 Zucherman, Amalia, 117, 155
 Zucker, D.I., 154
 Zuckerman, Leon, 179
 Zweibel, Iosef, 36, 43
 Zwiebel, Z., 120, 156

Bibliografie

Cărți

- Roland Barthes, *Camera luminoasă. Însemnări despre fotografie*, Editura Idea Design&Print, Cluj, 2005.
- Ulrich Baer, *Spectral evidence: the photography of trauma*, Mass.: MIT Press, Cambridge, 2002.
- Emanuel Bădescu, Radu Oltean, *Carol Popp de Szathmari. Fotografia Bucureștilor*, Editura Art Historia, București, 2012.
- Lya Benjamin, *Viața comunitară a evreimii bucureștene între anii 1550-1922*, Comunitatea Evreilor București, București, 2012.
- Anca Ciuciu, Felicia Waldman, *Istorie și imagini din Bucureștiul evreiesc*, Editura Noi Media Print, București, 2011.
- Ovid S. Crohmălniceanu, *Evreii în mișcarea de avangardă românească*. Text îngrijit, adnotat și prefăcut de Geo Șerban, Editura Hasefer, București, 2001.
- F. Damé, *Bucarest en 1906*, București, f.e., 1907
- F. Brunea-Fox, *Memoria reportajului*. Antologie alcătuită și îngrijită de Lisette Daniel-Brunea. Prefață de Dan C. Mihăescu, Editura Eminescu, București, 1985.
- F. Brunea-Fox, *Reportajele mele (1927-1938)*, Editura Eminescu, București, 1979.
- Mina Cusiner, *Momente din existența de 28 de ani a Școlii Societății culturale Instrucțiunea*, Tipografia Estetica, București, 1927.
- Michael Fried, *Why photography matters as art as never before*, New Haven: Yale University Press, 2008.
- Ruth Gruber, *Witness: one of the great foreign correspondents of the twentieth century tells her story*, cuvânt înainte de Richard Holbrooke, Schocken Books, New York, 2007.
- Dana Harhoiu, *București, un oraș între Orient și Occident*, Editura Simetria, București, 1997.

- Bogdan Hrib, *Bucureștii anului 1935*, Editura Tritonic, București, 2005.
- David Hurn (Magnum), Bill Jay, *Cum citim fotografiile?* [Orig. *On Looking at Photographs*, 2000], trad. Anton Horvath, Editura Aqua Forte, Colecția Diafragma 9, Cluj Napoca, 2013.
- René Huyghe, *Puterea imaginii*, Editura Meridiane, București, 1971.
- Marianne Hirsch, *Family frames: photography, narrative and postmemory*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997.
- Idem*, *Ghost of home: the afterlife of Czernowitz in Jewish memory*, Berkeley: University of California Press, 2010.
- Georges Didi-Huberman, *Images malgré tout*, Les Editions de Minuit, Paris, 2003.
- Idem*, *Quand les images prennent position. L'oeil de l'histoire*, Les Editions de Minuit, Paris, 2009.
- Idem*, *Remontages du temps subi. L'oeil de l'histoire*, Les Editions de Minuit, Paris, 2010.
- Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919)*, Editura Hasefer, București, 1996.
- Adrian-Silvan Ionescu, *Modă și societate urbană în România epocii moderne*, Editura Paideia, București, 2006.
- Hans-Michael Koetze, *Photo icons. The story behind the pictures*, vol. 1 (1826-1927), Koeln, Tachen, 2002.
- Gheorghe Leahu, *Bucureștiul dispărut*, Editura Arta Grafică, București, 1995.
- Idem*, *Lipscaeni. Centrul istoric al Bucureștiului*, Editura Arta Grafică, București, 1993.
- Mikael Levin, *War story*, G. Kehayoff, Munich, 1997.
- Andrea Liss, *Trespassing through shadows: memory, photography and the Holocaust*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998.
- Adrian Majuru, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*, Editura Compania, București, 2003.
- Idem*, *București. Diurn și nocturn*, Editura Curtea Veche, București, 2009.
- Idem*, *București. Povestea unei geografii umane*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2007.
- Alberto Manguel, *Les livres d'images*, Acte Sud, Lèmeac, 2001.
- Solomon Marcus, *Artă și Știință*, Editura Eminescu, București, 1986.
- Anne Maxwell, *Picture imperfect: photography and eugenics 1870-1940*, Brighton

- [England]; Portland, Or., Sussex Academic Press, 2008.
- Allen Meek, *Trauma and media: theories, histories, and images*, New York: Routledge, 2010.
- Laura Mesina, *Introducere în imagologie. Texte bibliografice*, Universitatea București, Facultatea de Litere, București, 2006.
- Ovidiu Morar, *Avangardismul românesc*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005.
- Nadar, *Când eram fotograf*, Editura Compania, București, 2001.
- Viorica Neagu, *Copiii și copilăria în fotografia secolului al XIX-lea*, Muzeul Militar Național, Total Publishing, București, 2004.
- Alexandru Ofrim, *Străzi vechi din Bucureștiul de azi*, Editura Humanitas, București, 2007.
- Andrei Oișteanu, *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, Editura Nemira, București, 1997.
- Idem*, *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central european*, Editura Humanitas, București, 2001.
- Idem*, *Imaginea evreului în cultura română*, ed. III, Editura Polirom, București, 2012.
- Zigu Ornea, *Interpretări*, Editura Eminescu, București, 1988.
- Anca Oroveanu, *Rememorare și uitare. Scrieri de istoria artei*, Editura Humanitas, București, 2004.
- Amelia Pavel, *Traietorii ale privirii*, Editura Meridiane, București, 1990.
- Idem*, *Un martor în plus*, Editura Universală, București, 1997.
- Ioana Pârvulescu, *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*, Editura Humanitas, București, 2003.
- I. Peltz, *Calea Văcărești*, Editura Minerva, București, 1989.
- Ioana Popescu, *Iosif Berman: A photo-album*, Edimpress, București, 1998.
- A. Pippidi, *București – istorie și urbanism*, Editura DominoR, București, 2002.
- Idem*, *Case și oameni din București*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Richard Raskin, *A child at gunpoint: a case study in the life of a photo*, Aarhus; Oakville, Conn., Aarhus University Press, 2004.
- Jacob A. Riis, *How the other half lives. Studies among the tenements of New York with 100 photographs from the Jacob A. Riis*, Muzeul orașului New York, New

- York, Dover Publications Inc., 1971.
- Avram Rosen, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureștiului din a doua jumătate a secolului XIX până în 1938*, Editura Hasefer, București, 1995.
- Liviu Rotman, *Școala israelito-română (1851-1914)*, Editura Hasefer, București, 1999.
- Idem*, The Jewish Cultural Patrimony, Valladolid, Iniciativa Mercurio, 2011.
- Victor Rusu, *Balada târgului evreiesc*, Editura Hasefer, București, 2008.
- Gerald H. Robinson, *Elusive truth: four photographers at Manzanar*, Nevada City, Carl Mautz Publishing, 2002.
- Darilyn Rowan, *Roman Vishniac*, Tempe, Ariz.: School of Art, Arizona State University, 1985.
- Constantin Săvulescu, *Cronologia ilustrată a fotografiei din România. Perioada 1834-1916*, Asociația Artiștilor Fotografi, București, 1985.
- Georgiana Sârbu, *Istoriile periferiei. Mahalaua în romanul românesc de la G. M. Zamfirescu la Radu Aldulescu*, Editura Cartea Românească, București, 2009.
- Edward Serotta, *Out of the shadows: a photographic portrait of Jewish life in Central Europe since the Holocaust*, Secaucus, N.J., Carol Pub. Group, 1991.
- Susan Sontag, *On photography*, ediție electronică: Rosetta books, 2005.
- Idem*, *Regarding the Pain of Others*, Picador, New York, 2004.
- Henri Stahl, *Bucureștii ce se duc*, Tip. Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910.
- Adolphe Stern, *Din viața unui evreu român*, vol. 1-2, Editura Hasefer, București, 2001.
- Janina Struck, *Photographing the Holocaust. Interpretations of the Evidence*, London, New York, I. B. Tauris, 2004.
- Roman Vishniac, *Children of a Vanished World*, ed. Mara Vishniac Kohn și Miriam Hartman Flacks, Berkeley/Los Angeles/ London, University of California Press, 1999.
- Damian Sutton, *Photography, cinema, memory: the crystal image of time*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2009.
- Laura Tussi, *Memorie ed Olocausto. Il valore creative del ricordo per una „pedagogia della resistenza“ nella differenza di genere*, Roma: Aracne, 2009.
- Ann Weiss, *The Last Album. Eyes from the Ashes of Auschwitz-Birkenau*, Philadelphia:

- The Jewish Publication Society, 2005.
- Barbie Zelizer, *Remembering to forget: Holocaust memory through the camera's eye*, Chicago, University of Chicago Press, 1998.
- I. Zuckermann, *Amintiri din trecut. Situația comunității din București între anii 1831-1875*, București, f.e., 1898.
- *** *Acts of memory: cultural recall in the present*, ed. Mieke Bal, Jonathan Crewe, Leo Spitzer, Hanover, NH: Dartmouth College: University Press of New England, 1999.
- *** *A European memory? Contested histories and politics of remembrance*, editori Małgorzata Pakier și Bo Strath, New York: Berghahn Books, 2010.
- *** *De la Cilibi Moise la Paul Celan*. Antologie din operele scriitorilor evrei de limbă română. Ediție de Țicu Goldstein, Editura Hasefer, București, 1996.
- *** *Evrei din România. Breviar biobibliografic*, coordonator dr. Harry Kuller, Editura Hasefer, București, 2008.
- *** *Faces of death: visualising history*, editori Andrea Pető și Klaartje Schrijvers, Pisa, Plus-Pisa University Press, 2009.
- *** *Grounds for remembering*, ed. Thomas W. Laqueur Berkeley, CA, University of California Press, 2000.
- *** *History of Photography. volume 23, no. 4, winter 1999: Photography and the Holocaust*. Editori Sybil Milton & Genya Markon: 303-400, London. Philadelphia, Taylor & Francis, 1999.
- *** *Image and remembrance: representation and the holocaust*, editori Shelley Hornstein și Florence Jacobowitz, Bloomington, Indiana University Press, 2003.
- *** *L'impossible oublier: les camps nazis cinquante ans après*, Michael Kenna; texte de Pierre Borhan și Clément Chéroux, Paris, Marval, 2001.
- *** *Memoria dei campi: fotografie dei campi di concentramento e di sterminio nazisti (1933-1999)*, ed. Clément Chéroux, Ilse About, Georges Angéli, George Rodger, Naomi Tereza Salmon, [Roma], Contrasto, 2001.
- *** *On European ground*, Alan Cohen; eseuri de Sander L. Gilman, Jonathan Bordo; interviu realizat de Roberta Smith, Chicago, University of Chicago Press, 2001.

- *** *Oral History and public memories*, editori Paula Hamilton și Linda Shopes, Philadelphia, Temple University Press 2008.
- *** *Photography and philosophy. Essays on the pencil of nature*, ed. Scott Walden, Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
- *** *Petite Histoire* (Oana Tănase, Magda Radu, Matei Caltia, Eugen Alexandru Gustea, Nicu Ilfoveanu), Galeria posibilă, București, 2009.
- *** *Picturing the past: media, history, and photography* / editori Bonnie Brennen și Hanno Hardt, Urbana, University of Illinois Press, 1999.
- *** *Rappresentare la Shoah*, ed. Alessandro Costazza, Milano, Università degli Studi Di Milano. Facoltà di lettere e Filosofia. Quaderni di ACME 75, Cisalpino, 2005.
- *** *Remapping cultural history*, vol. 4, *Locating memory. Photographing acts*, ed. Annette Kuhn, Kirsten Emiko Mc Allister, New York, Berghahn Books, 2006.
- *** *Shaping losses: cultural memory and the Holocaust*, ed. Julia Epstein, Lori Hope Lefkowitz, Urbana, University of Illinois Press, 2001.
- *** *To bear witness. Holocaust remembrance at Yad Vashem*, Jerusalem, 2008.

Articole, extrase

- Carmen Anghel, „Marele Berman“, în „Jurnalul național“. Ediție de colecție, decembrie 2006, București, pp. 8-9.
- I. Bacalu, „Amintiri despre Mihail Sebastian“ în „Revista Cultului Mozaic“, nr. 230, 15 mai 1970, București, p. 2.
- Iuliu Barasch, „Itinerar în Cracovia, Galiția, Bucovina, Moldova și Muntenia în 1841-1842“, în „Anuar pentru Israeliți“, 1894, București.
- Emanuel Bădulescu, „Fotografii Bucureștiului (I) (1843-1866)“, în „România culturală. Ziarul de duminică“, 14 iulie 2006, București.
- Emanuel Bădulescu, „Fotografii din România interbelică“, în „România culturală. Ziarul de duminică“, 15 februarie 2008, București.
- Victor Bârlădeanu, *Panoramic cotidian în viața evreimii bucureștene antebelice*, manuscris, ACSIER, Fond D, dosar 165.
- Luca Bernardini, „Una verità non artistica su Auschwitz, o la neve su Birkenau“, în „Rappresentare la Shoah“, ed. Alessandro Costazza, Milano, Università degli

- Studi Di Milano, Facolta di lettere e Filosofia. Quaderni di ACME 75, 2005, pp. 427-442.
- Paola Bozzi, „Posizionalita e postmemoria. Incontri con la letteratura, la fotografia e l'architettura: Cristoph Dahlhausen, Ruth Kluger, Daniel Libeskind, Paul Celan“, în „Rappresentare la Shoah“, ed. Alessandro Costazza, Milano, Universita degli Studi Di Milano. Facolta di lettere e Filosofia. Quaderni di ACME 75, 2005, pp. 443-458.
- Horia Blidaru, „Un român, primul fotoreporter de război din lume“, în „Photo magazine“, nr. 12, martie 2006, pp. 104-109.
- I. Camil, „Comunitatea evreilor din București de la înființare și până astăzi“, în „Almanahul evreesc“, 5704 (1943-1944), București.
- Camelia Crăciun, „Representations of the Urban Jewish Life and Space in Interwar Romanian Literature. Jewish Bucharest Reconstructed from the Works of Isac Peltz“, New Europe College Europa Program: Yearbook 2007-2008, București, NEC, 2012.
- Sanda Faur, „La Maglavit – pe urmele lui Petrarhe Lupu și ale lui... Iosif Berman“, în „Realitatea Evreiască“, 1-31 mai 2007, București, p. 23.
- Josephine Feinstein, „Un cartier evreiesc din București: Calea Moșilor“, în „Toladot“, nr. 17, 1974, Ierusalim, pp. 24-35.
- F. Brunea-Fox, „Chelnerița de la restaurantul cușer“, în „Adam“, nr. 4, 1929, București, pp. 9-12.
- F. Brunea-Fox, „Fabrica de «Capțani»“, în „Adam“, nr. 3, București, 1929, pp. 1-3.
- Idem*, „Ghesheft“, în „Adam“, nr. 7, București, 1929, pp. 4-6.
- Idem*, „Imaginile Purimului“, în „Adam“, nr. 19, București, 1930, pp. 9-14.
- Idem*, „Măștile Purimului. Ieri și azi“, în „Curierul Israelit“, 5 martie 1939, București.
- Idem*, „Ospățul canibal“, în „Toladot“, nr. 17, Ierusalim, 1977, pp. 11-14.
- Idem*, „Prietenul meu Berman“, în „Renașterea noastră“, 27 septembrie 1941, București.
- Idem*, „Reportaj cu azime și bidinele“, în „Curierul Israelit“, 2 aprilie 1939, București.
- M. Halevy, „Comunitatea evreiască din București de la începutul secolului al XIX-lea“, în „Revista Cultului Mozaic“, nr. 16, 15 iunie 1971, București, pp. 5-6.

- D. M. Hermalin, „Evreii români în America“, în „Egalitatea“, publicat în foileton între 26 aprilie și 3 mai 1902, pp. 113-114, 121-122, 128, 131 (traducere din limba engleză de Iosef Zweibel).
- Forester Clarke, „Photographing children“ în „Photographic News“, vol. XXI, nr. 961, 1877, p. 57.
- Fritz Hansen, „Pictura și fotografia“, în „Fotograful“. Organul Uniunii Fotografilor din România, anul I, nr. 2, septembrie 1924, București, pp. 4-5.
- Florence Heymann, „Albums de famille: les visages de la mémoire et de l'oubli“ în „Panim/Pnim. L'exil prend-il au visage?“, editori Celine Masson și Gad Wolkowicz, EDK, 2009, pp. 339-345.
- Marianne Hirsch & Susan Rubin Suleiman, „Material memory: Holocaust testimony in post-Holocaust art“, în „Shaping losses: cultural memory and the Holocaust“, ed. Julia Epstein, Lori Hope Lefkowitz, Urbana, University of Illinois Press, 2001, pp. 87-104.
- Marianne Hirsch, „The Surviving Images: Holocaust Photographs and the Work of Postmemory“, în „Yale Journal of Criticism“, vol. 14, nr. 1 (2001), pp. 5-37.
- Marianne Hirsch & Leo Spitzer, „What's wrong with this picture? Archival photographs in contemporary narratives“, în „Journal of Modern Jewish Studies“, vol. 5, nr. 2 (2006), pp. 229-252.
- Bogdan Hrib, „Cultura Imaginii. Interbelicul – eternul miraj“, „Observator cultural“, nr. 260, martie 2005, pe www.observatorcultural.ro.
- Adrian Silvan-Ionescu, „Căsătorii, divorțuri și aventuri galante în ținuturile românești în vremuri de tranziție (1800-1859)“, în „«Celălalt autentic». Lumea românească în literatura de călătorie (1800-1850)“, coordonator Irina Gavrilă, Editura Oscar Print, București, 2010, pp. 15-54.
- Adrian-Silvan Ionescu, „Early portrait and genre photography in Romania“ în „History of photography“, vol. 13, nr. 4, octombrie-decembrie 1989, pp. 271-285.
- Eugen Istodor, „Lili Urseanu“, în „Dilema“, 17-23 octombrie 2003, București.
- Domnica Macri, „Iosif Berman. Un fotograf român la National Geographic“, în „National Geographic. România“, iunie 2008, București, pp. 34-43.
- G. Macovescu, „B. Fundoianu și F. Brunea-Fox. Semnificația unei prietenii“, în „Revista de istorie și teorie literară“, an. XXXI, nr. 4, oct.-dec. 1983, București, pp. 54-58.

- Mih. Ionescu-Miozino, „Reclamagiii. Încercare de analiză psiho-sociologică“ în „România de mâine“, 15 iulie / 1 august 1915, pp. 66-67.
- Sybil Milton, „Photography as Evidence of the Holocaust“, în „History of Photography“, vol. 23, nr. 4, 1999: „Photography and the Holocaust“. Ed. Sybil Milton & Genya Markon, 1999, pp. 303-312.
- Ioan Moldovan, „Ca și poeții...“, în „Photo magazine“, nr. 21, ianuarie-februarie 2007, Oradea, p. 147.
- Sidonia Nedeianu Grama, „Imaginar social și mitologie politică. Repere teoretice“ (I), în „Anuarul Institutului de Istorie Orală“, VI, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2005, pp. 46-82.
- Alana Newhouse, „A closer reading of Roman Vishniac“, în „The New York Times“, New York, 4 aprilie 2010, p. 36.
- Doru Pop, „Metodele calitative în cercetarea imaginărilor“ în „Concepte și metode în cercetarea imaginărilor: dezbaterile Phantasma“, coord. Corin Braga, Polirom, Iași, 2007, pp. 103-129.
- Ioana Popescu, „Iosif Berman – Une généalogie du regard. Essai anthropologique sur un photographe juif de Roumanie“, în „New Year College Yearbook“, 06/1998-1999, București, pp. 311-349.
- Rodica Reliade, „Locul Privirii – Însemnări despre fotografia etnologică“, în „Atheneum. Revistă de Cultură a Românilor din Canada“ (www.atheneum.ca), 2007/8/25.
- Monica Roman, „Felix Nadar, portretele secolului XIX“, în „Photo magazine“, nr. 14, mai 2006, Oradea, pp. 106-107.
- L. Rotman, *Structuri sociale și economice ale populației evreiești din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1985, ACSIER, Fond D, dosar 3.
- Alexander B. Rossino, „Eastern Europe through German Eyes. Soldiers' Photographs 1939-42“, în „History of Photography“, vol. 23, nr. 4, 1999: „Photography and the Holocaust“. Ed. Sybil Milton & Genya Markon, 1999, pp. 313-321.
- Andreea Sandu, „Un strălucit fotograf al timpurilor trecute“, în „Balcanii și Europa“, nr. 26, 2002, pe www.balcanii.ro.
- Savin Solomon, „Vechii fotografi“ în „Revista Cultului Mozaic“, nr. 190, 1 septembrie 1968, București, p. 7.

- Idem*, „Vechi sinagogi din Bucureștiul de altădată“, în „Revista Cultului Mozaic“, nr. 149, 1 noiembrie 1966, București, p. 3.
- Irina Stănculescu, „Apariția și evoluția denumirilor de străzi din București“, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie“, Muzeul Municipiului București, vol. XIV, 2000, pp.151-152.
- J. Olimpiu Stefanovici-Svensk, „Laudă măestriei chipurilor prin lumină“, în „Fotograful“, Organul Uniunii Fotografilor din România, anul I, nr. 1, august 1924, București, p. 5.
- Adolphe Stern, „Instituțiuni și societăți evreiești“ în „Almanahul Israelit Ilustrat“, 1903-1904, București, pp. 107-118.
- Dr. Avram Steuerman, „Poezie și fotografie“ în „Revista fotografică. Jurnal Ilustrat pentru fotografie“, anul I, nr. 1, Iași, pp. 1-3.
- Florentina Stoian, „A trăit atâta vreme cât a putut fotografia“, în „Adevărul“, 2 iunie 2007, p. 17.
- Marius Marian Șolea, „Josef Berman, album foto“, în „Meridian“, nr. 4, octombrie 1999, preluat pe www.poezie.ro.
- Bogdan Varvara, „Reportajul lui Fox“, în „Adam“, nr. 4, 1929, p. 18.
- Carol Zemel, „Z'chor! Roman Vishniac's Photo Eulogy of East European Jews“ în „Shaping Losses. Cultural memory and the Holocaust“, ed. Julia Epstein și Lori Lefkowitz, University of Illinois, 2001, pp. 74-86.

Arhivă

Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România (ACSIER)
Fototecă, fondul I (1860-1919), fondul II (1920-1939), fondul III (1940-1944),
fondul IV (școli), fondul IX (artă).

Arhivele Naționale ale României (ANR)

Fondul Curții Regale a României, Documente Oficiale (dosarele 26/1902, 20/1904, 30/1908, 30/1911, 38/1912, 46/1915, 24/1923, 23/1927, 161/1931, 174/1933)

SURSE SECUNDARE

Expoziții de fotografie – broșuri

To the rescue: eight artists in an archive, Marvin Heiferman and Carole Kismaric, Curators; Boym Design Studio, exhibition design; Edward Leffingwell, project coordinator; organized by Lookout for the American Jewish Joint Distribution Committee (New York, N.Y.: Lookout, 1999) *Catalog of an exhibition held at the International Center of Photography, New York, Feb. 12 - May 16, 1999; Miami Art Museum, Sept. 15 - Nov. 28, 1999; Contemporary Arts Museum, Houston, Oct. 9 - Dec. 3, 2000.*

Viorica Neagu, *Copiii și copilăria în fotografia secolului al XIX-lea*, Muzeul Militar Național, Total Publishing, București, 2004.

Centropa, *Jewish Witness to a Romanian Century. Pictures and stories from Centropa interviews. A guide to the exhibition*, Rh printing, București, 2007.

Muzeul Național de Istorie al României, *Familia regală: o istorie în imagini*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009.

Publicații ilustrate sau de specialitate:

„Almanach du High-Life“, 1911, 1914, 1923, 1924

„Almanachul Israelit Ilustrat“, 1903-1904

„Almanahul Evreesc Ilustrat pentru România“, 1932

„Apărătorul“, 1881, 1882

„Cronica Israelită“, 1901, 1902

„Cultura“, 1940

„Curierul Israelit“, 1906-1916 (I-X), 1925, 1929, 1937, 1944

„Cuvântul liber“, 1919, 1920

„Egalitatea“, 1901-1904, 1925-1930

„Emanciparea“, 1891

„Flacăra“, 1914-1916

„Fotograful“. Organul Uniunii Fotografilor din România, București, 1924-1925

„Ilustrațiunea evreiască“, București, 1930-1931 (I-II)

„Ilustrațiunea română“, 1903

„Înfrățirea“, 1886
„Jurnalul“, 1894
„Lumea israelită ilustrată“, 1914
„Lumea israelită“, 1902, 1914, 1922
„Photo magazine“. Revistă de tehnică și artă fotografică (2005-prezent)
„Revista fotografică“, Iași, anul I, 1901
„Revista Israelită“, 1908
„România de mâine“, 1915
„Viața israelită“, 1907
„Vocea dreptății“, 1890

Film documentar:

„Omul cu o mie de ochi“ (2001), scenariul, regia și imaginea: Alexandru Solomon

Interviuri, reporter Anca Ciuciu:

1. Aristide Streja – 2004
2. Arnold Leinweber (zincograf la „Adevărul“ și „Dimineața“, unde a colaborat Iosif Berman în perioada 1933-1939) – 2004;
3. Gavrilă Marcuson – 2004, 2006
4. Dan Mizrahy – 2005
5. Ștefan Broșteanu – 2005
6. Luiza (Lili) Berman – 2008

Surse de imagine

Arhive

Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România (ACSIER), pp.: 3, 19, 28-30, 34, 37-39, 41, 42, 45, 46, 48, 49, 74, 77, 78, 80-82, 84, 85, 88, 91-97, 211-214, 221-223, 227, 229, 230, 234, 237.

Muzeul de Istorie a Evreilor din România „Șef-rabin dr. Moses Rosen“, p. 32.

Carte poștală

La pp.: 126, 145.

Cărți

Matatias Carp, *Cartea Neagră*, 1946, pp.: 220, 225, 226, 228.

F. Damé, *Bucarest en 1906*, pp.: 70, 71, 106, 118.

F. Brunea-Fox, *Orașul măcelului*, 1944, p.: 223.

H. Stahl, *Bucureștii ce se duc*, 1910, pp.: 71, 99.

Colecții foto

Colecția Lili (Luiza) Berman, pp.: 59, 197.

Colecția Anca Ciuciu, pp.: 89, 90.

Colecția Langhaus (Marius Sorin Berman), pp.: 152, 153.

Colecția Gavrilă Marcuson, pp.: 6, 53, 55, 57.

Colecția Bonnie Reed, p. 44, 50.

Colecția Lazăr (Singer) Zin (ACSIER), pp.: 3, 34, 45, 49, 77, 78, 80, 81, 91.

Fotografie recentă

Foto Anca Ciuciu, pp.: 59, 60.

Foto Mugur Vărzariu, p. 242.

Ziare, reviste

„Adam“, pp.: 196, 203, 205, 207, 209.

„Almanach du High-Life“, pp.: 138, 149.

„Anuarul Socec“, 1925, pp.: 121, 127-131, 139-141, 145-148, 155, 162, 166-168, 173, 177, 183-184.

„Apărătorul“, pp.: 142, 158, 186.

„Calendarul Lumea Ilustrată“, pp.: 116, 117, 119.

„Călăuza și planul orașului București“, 1910, p. 149.

„Cronica Israelită“, pp.: 48, 134, 154, 155, 187.

„Curierul Israelit“, pp.: 18, 113, 122-125, 131, 137, 151, 164, 165, 171, 172, 174, 185, 188, 190, 194, 195.

„Egalitatea“, pp.: 47, 48, 93, 133, 158, 164, 191.

„Flacăra“, pp.: 8, 149.

„Înfrățirea“, p. 187.

„Jurnalul“, p. 143.

„Lumea ilustrată“, p. 163.

„Lumea israelită ilustrată“, p. 159.

„Programul Ateneului Român“, 1915-1916, pp.: 135, 136, 144, 150.

„Programul Teatrului Nou, trupa de operete condusă de Adolf Tefner [1937]“, p. 189.

„Revista Israelită“, pp.: 144, 159.

„Viața israelită“, p. 176.

„Vocea Dreptății“, pp.: 95, 161, 182.

